

REPUBLIKA HRVATSKA
SPLITSKO-DALMATINSKA ŽUPANIJA

PROGRAM UKUPNOG RAZVOJA

PUR

ZA OPĆINE LEĆEVICA, PRGOMET I PRIMORSKI DOLAC

Solin, kolovoz 2007

IZRADA PROGRAMA UKUPNOG RAZVOJA:

Naručitelji:

Općina Lećeveica
Općina Prgomet
Općina Primorski Dolac

- Načelnik Općine Lećeveica: **Ante Baran**
- Načelnik Općine Prgomet: **Ivan Skelin**
- Načelnik Općine Primorski Dolac: **Božo Vidić**

Izvršitelj:

Appono d.o.o.
Solin, Hrvatska
Zoranićeva 61
Tel: ++385 (0) 21/245-263
Fax: ++385 (0) 21/245-270
Direktor: **Jure Mula**

Metodologija :

- **Prof.dr.sc. Darko Tipurić**
- **Prof.dr.sc. Borna Bebek**
- **Prof.dr.sc. Zoran Kovačević**
- **Doc.dr.sc. Nikša Alfirević**
- **Dr.sc. Sanda Rašić**
- **Dr.sc. Mile Sadžak**
- **Mr.sc. Damir Skansi**
- **Mr.sc. Ivica Filipović**
- **Domagoj Hruška dipl.oec.**

Voditelj izrade PUR-a za općine Lećeveica, Prgomet i Primorski Dolac:

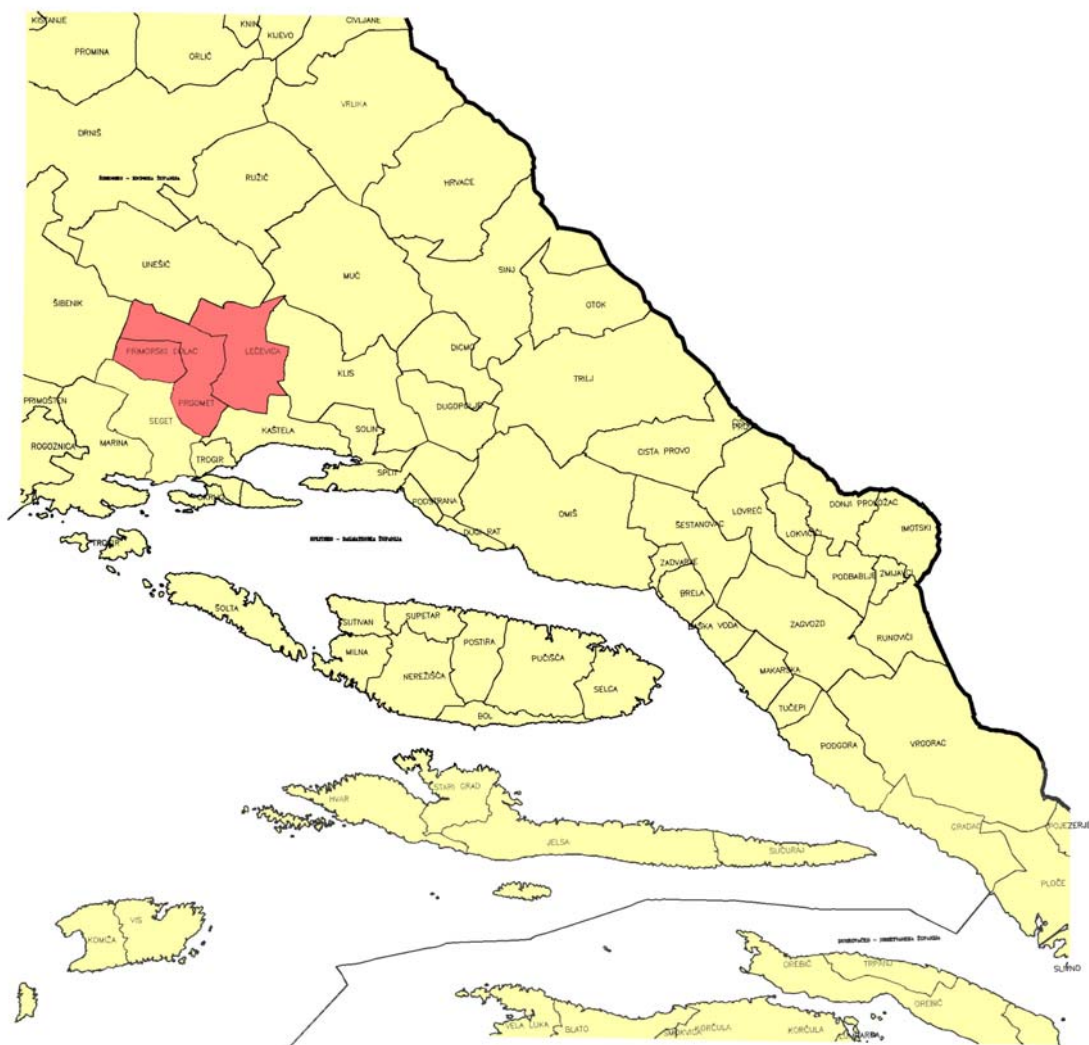
- **Mr. Mario Mandarić**

Autori :

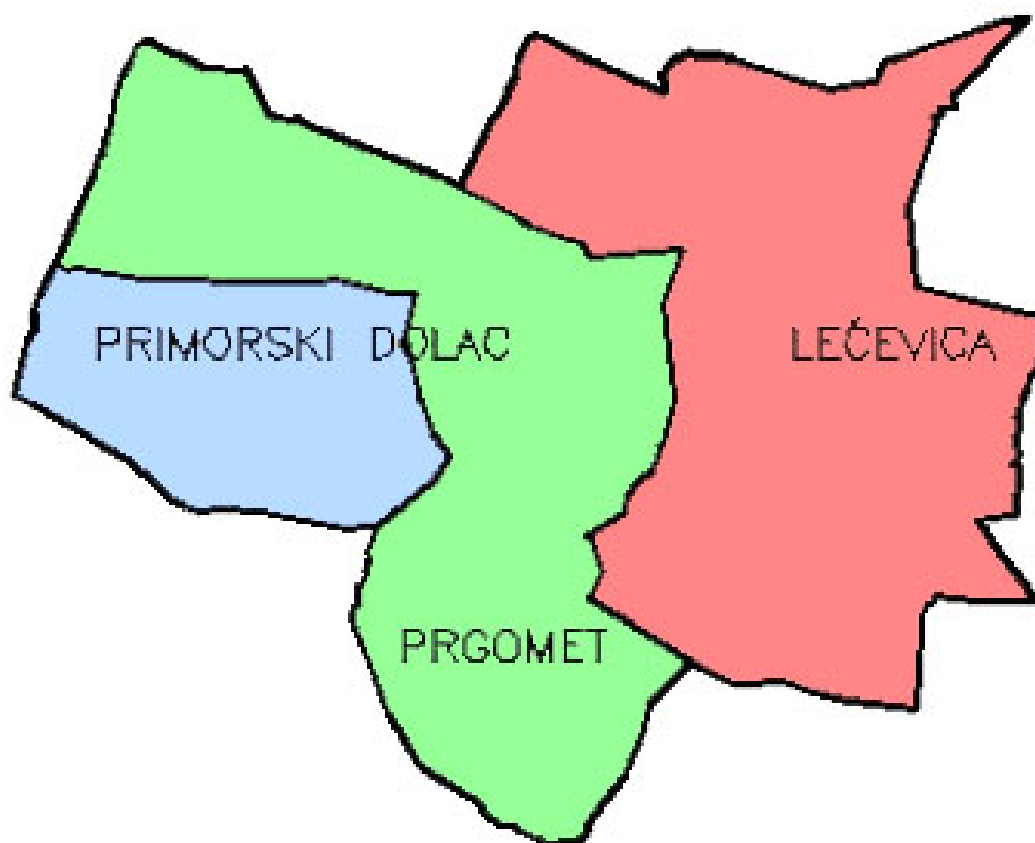
- **Mr. Mario Mandarić**
- **Mr. Vedran Bašić**
- **Mr. Stipe Rakuljić**

Napomena: Sva prava zadržana. Ova se knjiga ne smije reproducirati, ni djelomično ni u cijelosti, ni na koji način bez pisana dopuštenja nosioca autorskih prava. Dopuštenje se nikad ne daje za komercijalne svrhe.

TERITORIJALNI POLOŽAJ OPĆINA LEČEVICA, PRGOMET, PRIMORSKI DOLAC U SPLITSKO-DALMATINSKOJ ŽUPANIJI

POGLED NA PROMATRANE OPĆINE U PUR-u

Iskaznica razvojnog programa

Program ukupnog razvoja općina (PUR) Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac izrađen je na zahtjev i po narudžbi istih.

Metodologija izrade programa usklađena je s napucima Ministarstva mora, turizma, prometa i razvitka, te metodologijom čiji su autori: prof.dr.sc. Darko Tipurić, prof.dr.sc. Borna Bebek, prof.dr.sc. Zoran Kovačević, doc.dr.sc. Nikša Alfirević, dr.sc. Sanda Rašić, dr.sc. Mile Sadžak, mr.sc. Damir Skansi, mr.sc. Ivica Filipović, te Domagoj Hruška dipl.oec. Nositelj izrade je tvrtka Appono d.o.o., a autori projekta su: mr. Mario Mandarić, mr. Stipe Rakuljić, te mr. Vedran Bašić.

Program je rađen krajem prvog i početkom drugog polugodišta 2007. godine.

Izvori podataka o stanju resursa su službeni: državni, županijski i općinski. Kod komparacija su korišteni i neki izvori iz svijeta i EU.

Kod pojedinih cijena korišten je TISUP kao službeni izvor informacija o cijenama Ministarstva poljoprivrede, šumarstva i vodnog gospodarstva.

Vrijednosti investicija u pojedinim modelima rezultat su projektantske prakse i mogu se koristiti kao orijentacija. Modeli koji su prezentirani u ovom programu predmet su konkretnih investicijskih programa ili analiza, prilagođenih jednostavnom pregledu s optimumom informacija za potencijalnog ulagatelja.

Za realizaciju bilo kojeg modela potrebno je pristupiti izradi projekata kojima će se definirati tehnički, tehnološki, organizacijski i ekonomski parametri bitni za realizaciju.

Modeli se dakle moraju prilagoditi investitoru, a ovdje su prikazani zbog orijentacije i promidžbe pojedinih aktivnosti koje su na području općina slabije razvijene ili ne postoje.

Ovim programom se je pokušalo naglasiti da je individualni projekt dio sustava i da jedinica lokalne uprave i samouprave može usmjeriti poduzetnike iz regije prema zajedničkom cilju.

Osobito se zahvaljujemo slijedećim djelatnicima i suradnicima za suradnju i pomoć pruženu tijekom čitavog trajanja projekta:

- I. djelatnici **općine Lećevica:**
 - Ante Baran, načelnik
 - Ante Parčina, pročelnik
- II. djelatnici **općine Prgomet:**
 - Ivan Skelin, načelnik
 - Dijana Lovrić, pročelnica
- III. djelatnici **općine Primorski Dolac:**
 - Božo Vidić, načelnik
 - Danira Kujundžić, pročelnica

SADRŽAJ

1.	KRETANJE STANOVNIŠTVA U RH I ŽUPANIJI	14
1.1.	HRVATSKA.....	14
1.2.	SPLITSKO-DALMATINSKA ŽUPANIJA	15
2.	STANJE U GOSPODARSTVU RH I ŽUPANIJE	21
2.1.	OSNOVNI PODACI O GOSPODARSTVU HRVATSKE.....	21
2.2.	OSNOVNI PODACI O GOSPODARSTVU SPLITSKO-DALMATINSKE ŽUPANIJE	25
3.	PIRODNI I DRUŠTVENI RESURSI OPĆINE LEČEVICA	30
3.1.	PROSTOR.....	30
3.2.	STANOVNIŠTVO.....	30
3.3.	PRIRODNO I KULTURNO NASLIJEĐE, TE NJEGOVA ZAŠTITA	32
3.4.	GOSPODARSTVO I GOSPODARSKA INFRASTRUKTURA	33
3.5.	STANOVANJE, JAVNE ZGRADE I POVRŠINE	36
3.6.	KOMUNALNA INFRASTRUKTURA.....	36
3.7.	DRUŠTVENA INFRASTRUKTURA	39
3.8.	PRORAČUN OPĆINE LEČEVICA	39
3.9.	SWOT ANALIZA OPĆINA LEČEVICA.....	42
4.	PRIRODNI I DRUŠTVENI RESURSI OPĆINE PRGOMET	47
4.1.	PROSTOR.....	47
4.2.	STANOVNIŠTVO.....	47
4.3.	PRIRODNO I KULTURNO NASLIJEĐE, TE NJIHOVA ZAŠTITA.....	50
4.4.	GOSPODARSTVO I GOSPODARSKA INFRASTRUKTURA	51
4.5.	STANOVANJE, JAVNE ZGRADE I POVRŠINE	52
4.6.	KOMUNALNA INFRASTRUKTURA.....	53
4.7.	DRUŠTVENA INFRASTRUKTURA	55
4.8.	PRORAČUN OPĆINE PRGOMET	56
4.9.	SWOT ANALIZA OPĆINE PRGOMET	58
5.	PRIRODNI I DRUŠTVENI RESURSI OPĆINE PRIMORSKI DOLAC.....	63
5.1.	PROSTOR.....	63
5.2.	STANOVNIŠTVO.....	63
5.3.	PRIRODNO I KULTURNO NASLIJEĐE, TE NJIHOVA ZAŠTITA.....	65
5.4.	GOSPODARSTVO I GOSPODARSKA INFRASTRUKTURA	66
5.5.	STANOVANJE, JAVNE ZGRADE I POVRŠINE	68
5.6.	KOMUNALNA INFRASTRUKTURA.....	68
5.7.	DRUŠTVENA INFRASTRUKTURA	70
5.8.	PRORAČUN OPĆINE PRIMORSKI DOLAC.....	72
5.9.	SWOT ANALIZA OPĆINE PRIMORSKI DOLAC	74
6.	REGIONALNI RAZVOJ I REGIONALNA POLITIKA	78
6.1.	REGIONALNI RAZVOJ S PRIMJERIMA IZ EU	78
6.2.	KLASTERI	81
6.3.	PARTNERSTVO PRIVATNOGA I JAVNOGA SEKTORA	90
6.4.	HRVATSKA ISKUSTVA I PROPISI	94
6.5.	ŠTO JE REGIJA	95
6.6.	ZAKONSKI OKVIRI.....	95
6.7.	REGIONALNA POLITIKA SDŽ PODRUČJA PUR-A	97
6.8.	SWOT ANALIZA SPLITSKO-DALMATINSKE ŽUPANIJE	97
7.	OPĆINE U POTICANJU RAZVOJA GOSPODARSTVA.....	104
7.1.	FINANCIRANJE RAZVOJA JEDINICA LOKALNE SAMOUPRAVE	104

7.2.	FINANCIRANJE VLASTITOG MODELA RAZVOJA	112
8.	RAZVOJNI I PRATEĆI GOSPODARSKI SUBJEKTI	115
8.1.	RAZVOJNI GOSPODARSKI SUBJEKTI U OPĆINI LEĆEVICA	115
8.2.	RAZVOJNI GOSPODARSKI SUBJEKTI U OPĆINI PRGOMET	115
8.3.	RAZVOJNI GOSPODARSKI SUBJEKTI U OPĆINI PRIMORSKI DOLAC	116
8.4.	ODRŽIVI RAZVOJ	116
8.5.	PODRUČNI KAPITAL	117
9.	RAZVOJNI PROBLEMI I RAZVOJNA OGRANIČENJA	122
10.	RAZVOJNA VIZIJA I TIJEK DJELATNOSTI PODRUČJA	123
11.	ISKORIŠTAVANJE TURISTIČKIH POTENCIJALA	133
11.1.	ANALIZA POSTOJEĆEG STANJA	133
11.2.	ANALIZA KONKURENCIJE	133
11.3.	ANALIZA TRŽIŠTA POTRAŽNJE	134
11.4.	JAKE I SLABE STRANE TURIZMA PROMATRANOG PODRUČJA	135
11.5.	SCENARIJI ZA TURISTIČKI RAZVOJ	136
11.6.	PROVEDBENI PLAN	138
12.	RURALNI RAZVOJ	139
13.	PLAN IMPLEMENTACIJE	144
14.	RAZVOJ POLJOPRIVREDNIH DJELATNOSTI I PROIZVODNJE HRANE	165
14.1.	OPĆI DIO	165
14.2.	POSEBNI DIO	166
14.2.1.	<i>Agroekološka ocjena proizvodnoga područja</i>	<i>166</i>
14.2.2.	<i>Poljoprivredni resursi i proizvodnja</i>	<i>168</i>
15.	SEOSKI PROSTOR I EKOLOŠKA POLJOPRIVREDA	204
15.1.	EKOLOŠKA POLJOPRIVREDA	204
16.	ORGANIZACIJSKI MODELI PROIZVODNJE	207
16.1.	MODEL PRERADE MESA	207
16.1.1.	<i>Organizacija proizvodnje svinja – kooperativna proizvodnja</i>	<i>209</i>
16.1.2.	<i>Organizacija prerade mesa</i>	<i>210</i>
16.2.	MODEL ZADRUŽNE PRERADE MLIJEKA	211
16.3.	MODEL ZADRUŽNE PRERADE VOĆA I POVRĆA	212
16.4.	MJERE, POSTUPCI I NAČINI OSTVARENJA RAZVOJA PROFITNE POLJOPRIVREDE	213
17.	MOGUĆNOSTI RAZVOJA TURISTIČKE DJELATNOSTI	217
17.1.	TURIZAM NA SEOSKIM OBITELJSKIM GOSPODARSTVIMA	217
17.2.	MODEL TURISTIČKE DJELATNOSTI	223
17.3.	OŽIVLJAVANJE GRNČARSKOG ZANATA	224
18.	DORADA I FINALIZACIJA PRIMARNIH PROIZVODA	225
18.1.	DORADA POVRĆA	227
18.1.1.	<i>Sortiranje i pakiranje voća i povrća</i>	<i>227</i>
18.1.2.	<i>Sušara za povrće</i>	<i>232</i>
18.1.3.	<i>Sušenje uzgojenog i ubranog bilja</i>	<i>233</i>
18.1.4.	<i>Proizvodnja kiselog kupusa</i>	<i>235</i>
18.2.	PROIZVODNJA SIRA, MINI SIRANA	237
18.3.	KONFEKCIONIRANJE MESA	242
19.	PROIZVODNJA BILJA NA OTVORENOM	245
19.1.	TRAVE	245
19.2.	LUCERNA	249
19.3.	PROIZVODNJA SLATKOG KRUMPIRA	253
19.3.1.	<i>Proizvodnja presadnica</i>	<i>253</i>
19.3.2.	<i>Komercijalna proizvodnja batata na obiteljskom gospodarstvu</i>	<i>254</i>
19.4.	PROIZVODNJA POVRĆA ZA SUŠENJE	255
19.5.	PROIZVODNJA GRAHA ZRNAŠA I MAHUNARA	257

19.6.	LUĆICA, PROIZVODNJA SJEMENA	258
19.7.	PROIZVODNJA JAGODA.....	261
20.	STOČARSTVO.....	263
20.1.	GOVEDARSKA PROIZVODNJA-40 KRAVA	263
20.2.	SVINJOGOJSKA PROIZVODNJA	266
	20.2.1. <i>Model proizvodnje odojaka</i>	266
	20.2.2. <i>Model tova svinja</i>	267
21.	VOČARSTVO	272
21.1.	TREŠNJA	272
21.2.	VIŠNJA	275
21.3.	BADEM	278
21.4.	ORAH	280
22.	MASLINARSTVO	283
23.	PROIZVODNJA BILJA U ZATVORENOM PROSTORU.....	288
23.1.	GLJIVARSTVO	288
	23.1.1. <i>Proizvodnja supstrata za bukovače</i>	288
	23.1.2. <i>Proizvodnja mirisne aniske, shiitake (Lentinula edodes)</i>	290
	23.1.3. <i>Proizvodnja šampinjona</i>	291
23.2.	PROIZVODNJA POVRĆA U PLASTENIKU.....	293
23.3.	HIDROPONSKA PROIZVODNJA RAJČICE	295
24.	ISKORIŠTAVANJE SEKUNDARNIH SIROVINA	297
24.1.	PROIZVODNJA BIO KOMPOSTA	297
24.2.	PROIZVODNJA BIO PLINA	298
25.	GRAFIČKI I VIZUALNI IDENTITET OPĆINE.....	300
26.	ZAKLJUČAK.....	301

Popis kratica

ROP	- Regionalni operativni program
PUR	- Program ukupnog razvoja
NRP	- Nacionalni razvojni plan (Središnji državni ured za razvojnu strategiju izradio je početkom 2005. prvi nacrt)
SDŽ	- Splitsko-dalmatinska županija
SRR	- Strategija regionalnog razvoja RH je dio NRP a izrađuje ga MMTPR
MMTPR	- Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka
MPŠVG	- Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnoga gospodarstva
MVPEI	- Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija
MINGORP	- Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva
PRŽŠR	- Program razvoja županija i širih regija je dio SRR (cilj je uspostava jedinstvenog sustava razvoja i planiranja u RH)
POP	- Poljoprivredno okolišni program
NUTS I	- državna platforma političkog upravljanja
NUTS III	- županijska platforma političkog upravljanja
ŽP	- županijska partnerstva
ŽRJA	- županijska razvojna jedinica/agencija
ŽRS	- Županijska razvojna strategija
CARDS	- (Community Assistance for Reconstruction, Development and Stabilization) – Pomoć Europske zajednice u obnovi, razvoju i stabilizaciji
PHARE	- (Pologne, Hongrie Assistancea le Reconstruction Economique) program prilagodbe administrativnog i pravnog sustava država podnositeljica zahtjeva za članstvo u EU
SAPARD	- (Special Accesion programme for Agriculture and Rural Development) podržava strukturne mjere na području poljoprivrede
ISPA	- (Instrument for Structural Policies for Pre-Accession) financira razvoj infrastrukture mjere na području poljoprivrede
TISUP	- Tržišno informacijski sustav u poljoprivredi
JLS	- Jedinica Lokalne Samouprave
JPP	- Javno privatno partnerstvo

Popis područja posebne državne skrbi

Zaostajanje u gospodarskom, socijalnom, demografskom i ukupnom razvoju područja posebne državne skrbi rezultat je brojnih čimbenika i njihovog vrlo zamršenog međusobnog utjecaja. Presudan je utjecaj ratnih razaranja i snažne socijalne i gospodarske posljedice okupacije.

Iako je riječ o zemljopisno različitim područjima, koja dijele još i neke druge razlike, zajedničko im je obilježje značajno razvojno zaostajanje za ostalim dijelovima Hrvatske.

Stoga je Zakon o područjima posebne državne skrbi, koji se primjenjuje od 1996. godine, do danas doživio nekoliko izmjena i dopuna. Uz novelu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o područjima posebne državne skrbi (Narodne novine 88/02), koje su stupile na snagu 1. kolovoza 2002. godine, predviđene su i mjere za poboljšanje i ubrzavanje razvoja toga područja.

Područja državne skrbi razvrstana su u tri skupine - prva i druga skupina prema okolnostima nastalima okupacijom i agresijom na Hrvatsku, a treća skupina prema kriteriju ekonomske razvijenosti, kriteriju strukturnih teškoća, demografskom kriteriju i posebnom kriteriju. Područje grada Vukovara određeno je posebnim zakonom.

U slučaju prve i druge skupine zadržani su postojeći kriteriji izdvajanja, pa se broj općina i gradova u tima dvjema skupinama nije mijenjao. Bilo je samo određenih izmjena u prostornom obuhvatu unutar tih dviju skupina tako da je u najvećem broju slučajeva izbjegnuta dosadašnja djelomična uključenost pojedinih općina i gradova njihovim potpunim uključivanjem.

Prva skupina

Prvoj skupini pripadaju područja gradova i općina koja su bila okupirana u Domovinskom ratu i koja su uz državnu granicu, a gradsko odnosno općinsko središte nije udaljeno od granice više od 15 km zračne linije i nema više od 5000 stanovnika prema popisu stanovništva iz 1991. g., te općine i gradovi hrvatskog Podunavlja.

U ovoj su skupini općine i gradovi:

Antunovac, Beli Manastir, Bilje, Bogdanovci, Borovo, Cetingrad, Civljane, Čeminac, Darda, Donji Kukuruzari, Donji Lapac, Draž, Dubrovačko primorje, Dragalić, Dvor, Erdut, Ernestinovo, Gvozd, Hrvatska Dubica, Hrvatska Kostajnica, Ilok, Jagodnjak, Jasenovac, Kijevo, Kneževi Vinogradi, Lovas, Majur, Markušica, Negoslavci, Nijemci, Nuštar, Petlovac, Plitvička Jezera, Popovac, Rakovica, Slunj, Stara Gradiška, Stari Jankovci, Šodolovci, Tompojevci, Topusko, Tordinci, Tovarnik, Trpinja, Vojnić, Vrlika i Župa dubrovačka.

Prvoj skupini pripadaju i naselja u gradovima:

Osijek – naselja Klisa, Nemetin, Sarvaš i Tenja.

Vinkovci – naselje Mirkovci.

Druga skupina

U drugoj skupini su područja gradova, općina i naselja koja su bila okupirana u Domovinskom ratu, a nisu određena u prvoj skupini.

Drugoj skupini pripadaju gradovi i općine:

Barilović, Benkovac, Biskupija, Brestovac, Čačinci, Đulovac, Evernik, Glina, Gornji Bogičevci, Gospić, Gračac, Grubišno Polje, Hrvace, Jasenice, Josipdol, Kistanje, Knin, Konavle, Krnjak, Lasinja, Lipik, Lišane Ostrovičke, Lovinac, Mikleuš, Novigrad, Novska, Obrovac, Okučani, Otočac, Pakrac, Petrinja, Plaški, Polača, Poličnik, Posedarje, Promina, Ružić, Saborsko, Sirač, Skradin, Stankovci, Ston, Sunja, Škabrnja, Tounj, Udbina, Velika, Velika Pisanica, Veliki Grđevac, Voćin, Vrhovine i Zemunik Donji.

Drugo skupini pripadaju i naselja u gradovima:

Daruvar – naselja Markovac i Vrbovac

Dubrovnik – naselja Bosanka, Brsečine, Dubravica, Donje Obuljeno, Čajkovića, Čajkovići Gornje Obuljeno, Grmočka, Kliševo, Knežica, Komolac, Ljubač, Mokošica, Mravinjac, Mrčevo, Nova Mokošica, Orašac, Osojnik, Petrovo Selo, Prijevoj, Pobrežje, Rožat, Šumet, Trsteno i Zaton

Karlovac – naselja Banska Selnica, Banski Moravci, Blatnica Pokupska, Brezova Glava, Brežani, Brođani, Cerovac Vukmanički, Donja Trebinja, Donji Sjeničak, Gornja Trebinja, Gornji Sjeničak, Ivanković Sela, Kablar, Kamensko, Karlovac – dijelovi Gornje Mekušje, Sajevac i Turanj, Klipino Brdo, Knez Gorica, Lipje, Manjerovići, Okić, Popović Brdo, Ribari, Skakavac, Slunjska Selnica, Slunjski Moravci, Tušilović, Udbinja, Utinja i Vukmanić,

Sisak – naselja Blinjski Kut, Klobučak, Letovanci, Madžari i Staro Selo

Slatina – naselja Golenić, Ivanbrijeg i Lukavac,

Virovitica – naselje Jasenaš

Vodice – naselja Čista Mala, Čista Velika i Grabovci, Zadar – naselja Babindub i Crno

Treća skupina

Polazna točka pri određivanju kriterija za izradu sustava za definiranje područja koja zaostaju u razvoju bili su kriteriji koji se primjenjuju na razini Europske unije kod provođenja strukturne politike Unije.

Trećoj skupini područja posebne državne skrbi pripadaju općine koje su ocijenjene kao dijelovi Hrvatske koji zaostaju u razvoju prema postupku ocjenjivanja na osnovi četiri kriterija razvijenosti:

Kriterij ekonomske razvijenosti odnosi se na utvrđivanje područja koja gospodarski zaostaju, a mjeri se pokazateljima kao što su dohodak stanovništva, prihodi jedinica lokalne samouprave te drugim dostupnim pokazateljima

Kriterij strukturnih teškoća odnosi se na utvrđivanje područja s izrazitim problemima nezaposlenosti, industrijskog i poljoprivrednog restrukturiranja, a mjeri se pokazateljima kao što su zaposlenost i nezaposlenost, posebnim pokazateljima razvijenosti industrijskih, urbanih i ruralnih područja te drugim dostupnim pokazateljima

Demografski kriterij odnosi se na utvrđivanje područja izrazito nepovoljnih demografskih pokazatelja, a ocjenjuje/mjeri se pokazateljima kao što su gustoća naseljenosti, opće kretanje stanovništva, vitalni indeks, dobna i obrazovna struktura stanovništva te drugim dostupnim pokazateljima

Posebni kriterij primjenjuje se na pogranične općine koje su se promjenom republičke u državnu granicu suočile s dodatnim razvojnim teškoćama te na općine s miniranim područjem, a koje ne udovoljavaju kriterijima za ulazak u prve dvije skupine područja.

Postupak ocjenjivanja razvijenosti obavlja se posebno prema svakom od kriterija.

Uvjet za uvrštavanje u treću skupinu jest da je zbirna ocjena ispod granične vrijednosti za bilo koji od prvih triju kriterija razvijenosti, s tim da se za one općine na koje se odnosi četvrti kriterij primjenjuju upola niže granične vrijednosti za ulazak u sustav.

Postupak ocjenjivanja provodi Ministarstvo za javne radove, obnovu i graditeljstvo uz pribavljenu suglasnost Ministarstva financija, Ministarstva gospodarstva, Ministarstva poljoprivrede i šumarstva te Državnog zavoda za statistiku.

Izvješće o rezultatima ocjenjivanja s prijedlogom općina koje ulaze u treću skupinu Ministarstvo dostavlja Vladi radi donošenja odluke o potvrđivanju ili odbacivanju statusa pripadnosti općine trećoj skupini.

Općina gubi status kada je dvije godine uzastopno ocijenjena iznad graničnih vrijednosti.

Odlukom o potvrđivanju statusa pripadnosti općina trećoj skupini područja posebne državne skrbi (NN, br. 138/02) potvrđen je status pripadnosti sljedećih općina trećoj skupini područja:

- na osnovi kriterija ekonomske nerazvijenosti: Babina Greda, Bebrina, Cestica, Cista Provo, Dekanovec, Donja Voća, Drenovci, Gornja Rijeka, Gradina, Gundinci, Gunja, Klakar, Levanjska Varoš, Oprisavci, Podgorač, Podravska Moslavina, Podturen, Pojezerje, Proložac, Punitovci, Satnica Đakovačka, Semeljci, Sikirevci, Slavonski Šamac, Sopje, Trnava, Velika Kopanica, Vođinci, Vrbanja, Vrbje, Zrinski Topolovac;
- na osnovi kriterija strukturnih teškoća: Cernik, Galovac, Kula Norinska, **Lećevica**, Lokvičići, Oriovac, Otok (Splitsko-dalmatinska županija), Otok (Vukovarsko-srijemska županija), Pakoštane, Runovići, Starigrad, Suhopolje, Vladislavci, Zagvozd, Zažablje;
- na osnovi demografskoga kriterija: Bednja, Berek, Bosiljevo, Brinje, Brod Moravice, Crnac, Čađavica, Čaglin, Generalski Stol, Grožnjan, Ivanska, Kraljevac na Sutli, Lanišće, Netretić, Oprtalj, Perušić, Pisarovina, Pokupsko, **Prgomet**, Ribnik, Unešić, Zagorska Sela, Žumberak.

Poruka autora

Izrada ovog programa uslijedila je po identifikaciji potreba razvitka u ekonomskom smislu komplementarnog prostora općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac i njegova intenzivnijeg razvitka. Kao što svaki dobar gospodar prati, kontrolira i planira tijek roba i novca na svojem gospodarstvu tako i JLS mora skrbiti za prostor, ljude, tradiciju i gospodarske šanse.

Sustav dobrog gospodarenja je nešto što svaka odgovorna osoba prakticira svakodnevno, prema vlastitim mogućnostima, kojih često nije dovoljno svjesna. Jedan od ciljeva ovog programa je podsjetiti se na mogućnosti vlastitih snaga, potrebu planiranja, povezivanja, boljeg iskorištavanja postojećih resursa ali u skladu s načelima očuvanja prirodne, kulturne i tradicijske baštine područja.

Koncipiranje razvoja područja, čitavog niza djelatnosti uz uvažavanje postojećih resursa težak je zadatak za direktnog sudionika. Jednako je teško ali na drugačiji način promatraču, ma koliko on bio educiran. Ovakva razina dokumentacije zahtjeva usku suradnju znanja i iskustva, kakva je i ostvarena između predstavnika naručitelja, koordinatora i nositelja izrade.

Ovaj program je namijenjen lokalnoj upravi i samoupravi, stanovnicima područja, lokalnim poduzetnicima, financijskim institucijama i poslovnim partnerima: lokalne, državne i međunarodne razine. U ovom se dokumentu sintetiziraju snage i mogućnosti područja kroz analizu stanja i preporuku djelatnosti temeljenih na postojećim resursima, tradiciji i modernijem marketinškom pristupu.

Program je sastavljen od tri dijela. U prvom dijelu se predstavljaju mogućnosti i prezentira stanje područja. U drugom se predstavljaju institucionalne mogućnosti i iskustva iz zemlje i svijeta. U trećem se pak, dijelu predstavljaju ideje koje mogu pobuditi ili pokrenuti razvoj.

Ovaj program nije samo prospektni materijal u kojem se preporuča neka vrsta proizvodnje koja je profitabilna poduzetniku, već pobuđuje način razmišljanja o potrebama i mogućnostima drugačijeg, efikasnijeg organiziranja, nalaženja kvalitetnijih izvora financiranja, stvaranja novih proizvoda na razini općine, županije i države.

Autori

Poruka čelnika jedinice lokalne samouprave

Izradom PUR-a postići ćemo kvalitetnu analizu stanja kao i uvid u snage i slabosti općinskog prostora. Ovaj dokument će poslužiti svim potencijalnim investitorima kao vodič za ulazak u nove partnerske odnose javnog i privatnog sektora, kao i za otvaranje vlastitih poduzetničkih pothvata na prostoru općine.

S poštovanjem

Načelnik općine Lećevica
Ante Baran

Izradom PUR-programa omogućit ćemo brži i učinkovitiji razvoj naše općine. Ujedno je izrada PUR-programa potrebna kako bi se mogli kandidirati u pred pristupne fondove EU-a i na taj način osigurati neophodna i potrebna sredstva za realizaciju projekata bitnih za razvoj općine Prgomet.

S poštovanjem,

Načelnik općine Prgomet
Ivan Skelin

Ovaj PUR predstavlja veliki korak naprijed u definiranju potencijala i resursa područja općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac.

Iz PUR-a proizlaze osnovne strateške smjernice gospodarskih djelatnosti na kojima se treba bazirati razvoj cjelokupnog promatranog područja.

Za realizaciju zadanih strateških pravaca nužan je i politički konsenzus svih čelnika JLS uključenih u PUR, a kako bi se olakšao proces provedbe i poticanja razvoja poduzetništva u zadanim okvirima koje definira ovaj PUR.

Nadamo se da će nam i u budućnosti od velike važnosti pri realizaciji poduzetničkih projekata, kao i pronalaženju povoljnih modaliteta financiranja; od javno privatnog partnerstva do vrlo aktualnog načina financiranja javnih projekata putem emisije obveznica, od posebne važnosti biti savjetodavne usluge konzultantske tvrtke Appono d.o.o.

Stoga zahvaljujem tvrtki Appono d.o.o. za provođenje projekta na području općine Primorski Dolac, na kvalitetnoj i stručnoj pomoći, te nas veseli daljnja suradnja.

S poštovanjem,

Načelnik općine Primorski Dolac
Božo Vidić

1. KRETANJE STANOVNIŠTVA U RH I ŽUPANIJI

1.1. Hrvatska

Prema popisu stanovništva iz 1991., Republika Hrvatska je imala ukupno 4.784.265 stanovnika. Od čega 2.318.623 muških (48,46%) 2.465.642 ženskih (51,54%). Deset godina kasnije, broj stanovnika u Hrvatskoj se što zbog rata što zbog smanjenja obitelji smanjio za 7,25% i iznosio 4.437.460. Spolna struktura se, međutim, nije značajno promijenila. U ukupnom broju stanovnika 2001. godine muških je bilo 2.135.900 (48,13%), a ženskih 2.301.560 (51,87). Stupanj obrazovanja u Hrvatskoj pokazuju podaci o osobama starijim od 15 godina, koje su razvrstane prema školskoj spremi, pismenosti i spolu. Prema popisu iz 1991. obrazovna struktura 1991. i 2001. godine prikazana je u tablicama 1 i 2.

Prema popisu stanovništva iz 2001. g. najzastupljenija vjeroispovjest je **katolička** (87,83). Druge zastupljenije vjeroispovjesti su **pravoslavna** (4,4%) i **islamska** (1,3%), dok sve ostale vjeroispovjesti zajedno pokrivaju manje od 1% stanovništva.

Tablica 1: Stupanj obrazovanja stanovništva Hrvatske 1991.godine

Stupanj obrazovanja	stanovištvo			Udjeli u stanovništvu starijem od 15 godina		
	svega	muški	ženski	svega	muški	ženski
Bez škole+nezavršena osnovna škola	1.149.662	413.582	736.080	29,8%	10,72%	19,08%
Osnovna škola	901.528	413.282	488.246	23,4%	10,71%	12,66%
Srednja škola	1.387.735	787.778	599.957	36%	20,42%	15,55%
Viša škola	156.152	82.271	73.881	4%	2,13%	1,91%
Fakultet/akademija/mr/dr	204.066	119.040	85.026	5,3%	3,09%	2,20%
Nepoznato	58.943	28.181	30.762	1,5%	0,73%	0,80%
Ukupno	3.858.086	1.844.134	2.013.952	100%	47,80%	52,20%

Izvor: Popis 1991

Tablica 2: Stupanj obrazovanja stanovništva Hrvatske 2001.godine

Stupanj obrazovanja	stanovištvo			Udjeli u stanovništvu starijem od 15 godina		
	svega	muški	ženski	svega	muški	ženski
Bez škole+nezavršena osnovna škola	685.711	218.286	467.425	18,62%	5,93%	12,69%
Osnovna škola	801.168	341.558	459.610	21,75%	9,27%	12,48%
Srednja škola	1.733.198	955.587	777.611	47,06%	25,95%	21,11%
Viša škola	150.167	76.650	73.517	4,08%	2,08%	2,00%
Fakultet/akademija/mr/dr	287.867	145.355	142.512	7,82%	3,95%	3,87%
Nepoznato	24.715	12.297	12.418	0,67%	0,33%	0,34%
Ukupno	3.682.826	1.749.733	1.933.093	100%	47,51%	52,49%

Izvor: Popis 2001

Popisni podaci pokazuju značajan pad broja stanovnika bez škole i stanovnika s nezavršenom osnovnom školom. U razdoblju od 1991-2001 pad je veći od 10% pa se može govoriti o značajnom porastu školovanih osoba u Hrvatskoj u navedenom razdoblju. Porastao je i broj školovanih u srednjim školama (više od 10%), te onih koji su odlučili nastaviti svoje školovanje upisom u više škole, na fakultete, akademije i stjecati magisterije i doktorate.

Prema Popisu 1991. godine u Republici Hrvatskoj 3.736.356 osoba se izjasnilo Hrvatima (78.1%). Srba, kao najbrojnije manjine bilo je 581.663 (12,16%), Muslimana 43.469 (0,9%), Albanaca 12.032 (0,3%), osoba koje se nisu izjasnile 73.376 (1,5%). Osoba čija je narodnost ostala nepoznata bilo je 62.926 (1,3%).

Prema Popisu 2001. godine narodnosna struktura značajno se promijenila. Te godine 3.977.171 osoba izjasnilo se Hrvatima (89,63%), nacionalno izjašnjenih Srba bilo je 201.631 (4,54%), Bošnjaka 20.755 (0,47%), Albanaca 15.082 (0,34%) te ostalih 21.801 (0,49%). Osoba koje se nisu izjasnile bilo je 79.828 (1,80%). Ovako izmijenjena struktura je zbog visokog udjela Hrvata mnogo homogenija. Posljedica je ratnih raseljavanja, doseljavanja Hrvata iz Bosne i Hercegovine te Srbije.

1.2. Splitsko-dalmatinska županija

Županija je podijeljena na 16 gradova i 39 općina.

Gradovi: Hvar, Imotski, Kaštela, Komiža, Makarska, Omiš, Sinj, Solin, Split, Stari Grad, Supetar, Trilj, Trogir, Vis, Vrgorac, Vrlika.

Općine: Baška Voda, Bol, Brela, Cista Provo, Dicmo, Dugi Rat, Dugopolje, Gradac, Hrvace, Jelsa, Lećevica, Lokvičići, Lovreć, Marina, Milna, Nerežišća, Okrug (sjedište Okrug Gornji), Otok, Podbablje (sjedište Drum), Podgora, Podstrana, Postira, Prgomet, Primorski Dolac, Proložac, Pučišća, Runovići, Seget (sjedište Seget Donji), Selca, Sućuraj, Sutivan, Šestanovac, Šolta (sjedište Grohote), Tučepi, Zadvarje, Zagvozd, Zmijavci.

Prema podacima popisa stanovništva 2001. u Splitsko-dalmatinskoj županiji, koja se prostire na 4523,64 km² (kopna) ili 8 % površine Republike Hrvatske, živjelo je 463.676 stanovnika, odnosno 10,45 % stanovništva Republike Hrvatske.

Tablica 3: Stanovništvo Splitsko-dalmatinske županije u okviru RH

Područje	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.
Splitsko-dalmatinska županija	313.277	338.005	389.277	436.680	474.019	463.676
Republika Hrvatska	3.936.022	4.159.696	4.426.221	4.601.469	4.784.265	4.437.460
Udio županije u %	7.96	8.13	8.79	9.49	9.91	10.45

Izvor: Popisi stanovništva

Tablica 3. pokazuje u vremenskom nizu od 1953.-1991. godine konstantno apsolutno povećanje broja stanovnika Splitsko-dalmatinske županije, smanjenje u proteklih deset godina, ali i relativno konstantno povećanje udjela stanovnika Županije u odnosu na broj stanovnika Republike Hrvatske.

Ukupno stanje i kretanje stanovništva na jednom području rezultanta je razine i tendencije razvoja komponenti prirodnog i mehaničkog kretanja stanovništva (nataliteta, mortaliteta, imigracije, emigracije). Ono je, dakle, agregatni izraz zajedničkog kretanja ovih veličina u prošlosti i sadašnjosti. To iziskuje složeni pristup praćenju i proučavanju demografskog procesa jer demografski razvoj ne ovisi samo o procesima na njenom području, već i o funkcijama i demografskim kretanjima širih prostora. Izvori priraštaja stanovništva su u prirodnom i mehaničkom kretanju.

Kretanje stanovništva

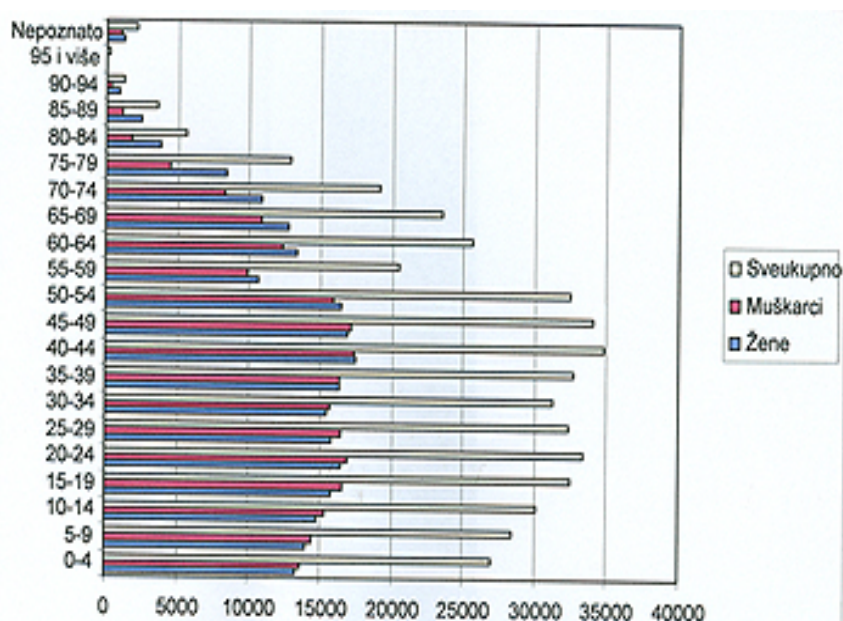
Praćenje i izučavanje demografskih procesa je složeno jer demografska kretanja ne ovise samo o funkcijama koje se obavljaju na području današnje Županije, već i o funkcijama i kretanjima širih prostora, regionalnih, graničnih i daljih.

Stanovništvo Splitsko-dalmatinske županije ima trend rasta u svim međupopisnim razdobljima do 1991. godine raste, da bi Popisom 2001. za razdoblje 1991.- 2001. prvi put utvrđen pad broja stanovnika.

Prema demografskim prognozama Prostornog plana Splitsko dalmatinske županije, u 2015. godini se procjenjuje da će na području Županije živjeti 561.900 stalnih stanovnika.

Dobna i spolna struktura stanovništva

Prirodni priraštaj Splitsko-dalmatinske županije daje u cijelosti sliku nepovoljnog demografskog stanja. Kratkoročna i direktna posljedica je odlazak primarno mlađih dobnih kohorti, što se naknadno odražava kroz smanjenje broja stanovništva prouzročen smanjenjem nataliteta. Grafikon prikazuje dobnu i spolnu strukturu stanovništva općine Splitsko-dalmatinske županije.

Graf 1.: Dobna i spolna struktura stanovništva Splitsko-dalmatinske županije

Graf 1. jasno ukazuje i na karakteristike emigracijskog razvoja Splitsko-dalmatinske županije zbog strmijeg piramidnog oblika, odnosno relativno nesrazmjerno manjih mlađih skupina u odnosu na brojne starije skupine. Dobno-spolna piramida poremećena je na štetu mlađih dobnih skupina. Opća slika dobnе skupine naselja je zabrinjavajuća. Uzroci i posljedice su poznati, a iz odnosa skupine mladog stanovništva proističu i radni i vitalni kontingent. U ovoj situaciji je odgovarajuće pomlađivanje prijeko potrebno, ali i vrlo teško. Da bi došlo do šire baze i normalnije strukture, potrebni su zahvati širokih razmjera od čisto gospodarskih, vezanih za mogućnost zapošljavanja i materijalne sigurnosti do zdravstvenih, obrazovnih, kulturnih i drugih.

Tablica 4: Velike dobne skupine 2001.

	0-19		20-59		60	
	2001.	%	2001.	%	2001.	%
Splitsko dalmatinska županija	118.027	26		251.601	94.048	20

Izvor: Popis stanovništva

Dobna struktura stanovništva Splitsko - dalmatinske županije je vrlo nepovoljna. Utjecaj dobne strukture stanovništva na budući demografski razvitak proizlazi iz njene uzročno-posljedične veze s komponentama prirodnog kretanja stanovništva, kao i iz povezanosti s migracionim kretanjima te ostalim strukturama stanovništva. Obzirom da je na području Splitsko - dalmatinske županije koeficijent starosti nepovoljan (19,9 u 2001. godini) čime je pređena granična vrijednost od 12, a indeksa starosti 77,8 čime je pređena granična vrijednost od 40, riječ je o izrazito starom stanovništvu na području Županije, što implicira na tendencij demografskog razvoja. Koeficijent starosti pokazuje udio osoba starih 60 i više godina u ukupnom stanovništvu. Indeks starosti ili indeks starenja je odnos između broja starih 60 i više godina prema broju stanovnika starih 0-20 godina. Njegova kritična vrijednost iznosi 40% ili 0,40. Smatra se kada indeks starenja prijeđe tu vrijednost da je dotično stanovništvo već zašlo u proces starenja.

Tablica 5: Koeficijent i indeks starosti

Naselje	Prosječna starost 2001.	Indeks starenja 2001.	Koeficijent starosti 2001.
Splitsko-dalmatinska županija	38,1	77,8	19,9

Izvor: Popis stanovništva

Obrazovna struktura

Ekonomске implikacije procesa demografskog starenja dolaze prvenstveno do izražaja preko njegova djelovanja na obujam priliva mladih naraštaja, radnu dob i na stupanj aktivnosti stanovništva. Gospodarski i socijalni čimbenici koji djeluju na veličinu aktivnog stanovništva su brojni i podložni čestim promjenama, a promjene u ekonomskoj strukturi predstavljaju dugoročan proces koji je u čvrstoj vezi s razinom i dinamikom gospodarskog razvitka.

Diversifikacija društvene podjele rada, čija je vanjska manifestacija specijalizacija zanimanja, temelji se na promjeni strukture radne snage prema obrazovanju. Suvremeni proces rada stalno zahtjeva višu razinu obrazovanja zaposlenika tj. višu školsku spremu.

Budući da je obrazovanje bitan način specijalizacije za obavljanje kompliciranog rada, ono je ujedno i pretpostavka i posljedica promjena u strukturi stanovništva prema aktivnosti, djelatnosti i zanimanju koje nastaju usporedno sa gospodarskim razvojem, odnosno kvaliteta ljudskih resursa koja se odražava kroz obrazovnu strukturu stanovništva i njezino kretanje osigurava značajne razvojne potencijale, no sve brži tehnički progres zahtijeva sve kvalitetnije formalno obrazovanje i organizaciju i poticanje kontinuiranog obrazovanja uz rad.

Strukturu stanovništva prema školskoj spremi u popisu 2001. godine pokazuje slijedeća tablica:

Tablica 6: Udio stanovništva po školskoj spremi u 2001. godini

	Bez škole 2001.	Osnovna škola 2001.	Srednja škola 2001.	VŠS 2001.	VSS 2001.
S-D županija	13302	67137	196955	18992	30242

Izvor: Popis stanovništva 2001.

Stanovanje

Stanovanje (stalno i povremeno) je osnovna funkcija naselja i u pravilu je to funkcija koja zauzima najveći udio površine. Na području općine stambena funkcija je posebno naglašena, obzirom na atraktivnost područja ali i za ulaganje u nekretnine.

Prema popisu 2001. godine na teritoriju općine bilo je 1742 stana za stalno stanovanje, istodobno je propisano 1239 kućanstava.

Usporedbom broja stanova i broja kućanstava proizlazi da ima 503 stanova viška u odnosu na broj domaćinstava, a nastanjenost je 0,71 kućanstava po stanu. Kada se promatra broj nastanjenih stanova, kojih je 1204, tada je u odnosu na broj kućanstava evidentirano da nedostaje 35 stan odnosno da je u nastanjenim stanovima 1,03 domaćinstava po stanu. Ukupna površina nastanjenih stanova je 102,232 m², iz čega sljedi da je površina prosječnog stana 84,91 m².

Tablica 7: Stanovi prema korištenju i površini

S-D županija		Ukupno	Stanovi za stalno stanovanje			Napušteni	Stanovi koji se koriste privremeno	
			Ukupno	Nastanjeni	Privremeno nenastanjeni		Za odmor	Sezonski radovi
		Broj	190.429	162.337	138.491	20.968	2.878	22.498
M ²	13.516.939	11.622.580	10.079.027	1.393.993	149.560	1.521.140	32.536	

Izvor: Popis stanovništva 2001.

Ukupnom broju dodano je i 4.949 stana sa 340.683 m² u kojima se obavlja djelatnost.

Tablica 8: Nastanjeni stanovi prema broju soba i površini

S-D županija		Ukupno	1-sobni	2-sobni	3-sobni	4-sobni	5-sobni	6-i veći	
		Broj	138.491	16.848	43.763	44.147	27.265	4.568	1.900
		M ²	10.079.027	582.640	2.415.711	3.319.797	2.779.692	627.309	353.878

Izvor: Popis stanovništva 2001.

Prosječna veličina kućanstava je 3,21 člana. U odnosu na prošle popise prosječna veličina kućanstava se smanjuje sa 3,37 u 1991. na 3,21 u 2001. godini. Struktura prema broju članova pokazuje da je najveći udio kućanstava sa 4 člana, odnosno 23%, sa 2 člana 21%, 3 člana 19%, jednočlanih 17%, peteročlanih 12%. Sa standardom od 1 sobe po članu kućanstva, takvoj bi strukturi trebala korespondirati struktura stanova prema broju soba.

Najveći je udio dvosobnih i trosobnih stanova – 32%, zatim četverosobnih - 20%, jednosobnih – 12%, te naposljetku peterosobnih – 3%. Dio stanova se ne koristi za stanovanje, već u druge svrhe, kao poslovni prostor i sl., prema popisu 2001. bilo je registrirano ukupno svega 4.949 stana u kojima se obavlja djelatnost, procjenjuje se međuti da je taj broj znatno veći. Prema popisu 2001. bilo je 162.337 stanova za stalno stanovanje, prosječne površine 71,60 m², sa 2,8 stanovnika po stanu i 25,07m² po stanovniku.

Popis 2001. pokazuje da bi trebalo popraviti stanje sanitarnih instalacija popisanih stanova, najbolje je stanje elektroopskrbe.

Tablica 9: Stanovi prema opremljenosti

S-D županija		Ukupni br. Nastanjenih stanova i osoba	Stanovi koji imaju			Stanovi s instalacijama		
			zahod	kupaonicu	kuhinju	struje	vodovoda	kanalizacije
	Stanovi	138.491	131.193	127.297	137.770	138.256	133.045	132.623
	osobe	459.077	441.552	430.908	457.859	458.612	446.196	445.302

Izvor: Popis stanovništva 2001.

Migracije

Migracija ili mehaničko kretanje stanovnika tradicionalno je područje demografskih istraživanja i u mirnodopskim prilikama racionalan je odgovor na područne razlike u razini privrednog razvoja koje znači i razlike u mogućnosti zaposlenja, stjecanja većih zarada, boljih uvjeta života i rada. Migracije imaju značajan utjecaj na promjene u dobnoj i spolnoj strukturi stanovništva, na promjene u ekonomskoj strukturi stanovništva i društveno-gospodarski razvoj.

Split

Prema podacima popisa 2001. u Splitsko - dalmatinskoj županiji od ukupnog broja stanovnika njih 250.002 ili 53,92% je živjelo od rođenja u istom naselju, što pokazuje jaku migracionu komponentu. Po pretežnosti naseljavanja većina je doselila iz Splitsko-dalmatinske županije – 60,18 % (većinom ženske osobe), od imigranata iz inozemstva 73,5% je iz susjedne BIH.

Tendencije razvitka stanovništva

Gledanje na budući razvitak stanovništva treba temeljiti na međuodnosu društveno-ekonomskih i demografskih činitelja razvitka i njihovoj različitoj snazi utjecaja u različitim vremenima. Posebno je važno uočavati uzroke dosadašnjeg razvitka i procesno stanje demografske strukture, jer će upravo strukturna stanja bitno utjecati na kvalitetu i dinamiku promjena u budućem razvoju. Istražene demografske prilike i procjena uvjeta u kojima će se u buduće stanovništvo razvijati, pokazuju da je realno očekivati daljnji pad stope nataliteta.

Međutim, tendencije u tom području moguće je mijenjati izmjenom karakteristika gospodarskog razvoja, odnosno aktiviranjem promicane hrvatske pronatalne politike.

Stanovništvo Splitsko-dalmatinske županije karakterizira "demografsko starenje" te se u slijedećim razdobljima može očekivati proces daljnjeg starenja i porast stope mortaliteta.

Utjecaji migracijske komponente koji su, dakle, odredili dosadašnji demografski razvoj ovisiti će u prvom redu o ekonomskim čimbenicima razvoja gravitirajućih područja, kao što su pravci i struktura investiranja, lociranje novih proizvodnih kapaciteta, stopa rasta gospodarstva u cjelini, te principijelnosti i ustrajnosti u provođenju demografske politike.

Neki od elemenata smanjenja imigracijske privlačnosti Splita kao osnovnog gravitacijskog središta područja cijele Županije su:

- iscrpljenost demografskih rezervi emigracijskih područja,
- promjena u strategiji privrednog razvoja,
- otežani uvjeti zapošljavanja i teškoće privredne i neprivredne infrastrukture,
- razvoj turizma u manjim mjestima obalnog područja.

Demografski procesi su dugotrajni te se pri procjeni za buduće razdoblje mogu uzeti u obzir slijedeći:

- da fertilitet ostaje na vrlo niskoj razini,
- da mortalitet ostaje na istoj razini i polako se povećava,
- da imigracijski procesi stagniraju i smanjuju se,
- da specifične potrebe za radnom snagom održavaju kontinuitet sezonskih migracija s vrlo malom vjerojatnosti njihova pretvaranja u trajnu imigraciju,
- da je nerealno promatrati emigranata kao kao značajnu rezervu i oslanjati se na potencijalni pozitivan učinak i povratak.

Takvi uvjeti rezultiraju da je osnovna demografska značajka općine, Županije i Hrvatske usporavanje rasta stanovništva i postupno starenje, odnosno smanjenje udjela mladih, a povećanje udjela starijih osoba. Ova projekcija ukazuje na prirodnu - biološku osnovicu budućeg razvoja stanovništva i na moguće prilike u regiji. Izrazito teška situacija je na otocima gdje je iznimno niski natalitet povezan s dugotrajnom tradicijom emigracije.

Nedostatak u realnijoj procjeni budućeg razvitka stanovništva je u činjenici da se projekcija vrši za razdoblje do 2015. godine što u odnosu na stanje iz popisne 2001. godine predstavlja razmjerno preveliki vremenski razdoblje, a projekcije dugoročnog demografskog razvitka predstavljaju okvir za sveukupni prostorni razvitak i bitno utječu na dimenzioniranje svih sastavnica planiranja na regionalnoj i lokalnoj razini. Izmjene u demografskim tijekovima, osobito dosadašnjih neusklađenosti, moguće su jedino na dugoročnoj osnovi.

2. STANJE U GOSPODARSTVU RH I ŽUPANIJE

2.1. Osnovni podaci o gospodarstvu Hrvatske

Bruto domaći proizvod

Bruto domaći proizvod je u 2004. godini iznosio 34,3 milijarde USD ili 7 738 USD po stanovniku, pri čemu je realni rast u odnosu na 2003. godinu bio 3,8%. Hrvatski BDP se izjednačio tek 2003. s onim iz 1990. nakon čega je počeo raspad Jugoslavije i prijelaza na tržišno gospodarstvo. U razdoblju od 1998. do 2006. gospodarska je aktivnost prosječno rasla po stopi od 3,7%, a gospodarski je rast pod utjecajem jačanja domaće i inozemne potražnje ubrzan s 4,3% u 2005. na 4,8% u 2006. godini.

Deficit platne bilance u Hrvatskoj je u 2005. godini iznosio oko 2 milijarde USD ili 6% bruto domaćeg proizvoda. Razlog tome je deficit robne razmjene sa inozemstvom.

U prva tri tromjesečja 2007. realni rast bruto domaćeg proizvoda (BDP) iznosio je 6,2%. Pritom je u prvom tromjesečju zabilježena stopa rasta od 7%, u drugom je rast iznosio 6,6%, a u trećem 5,1%. Ubrzanje gospodarskih aktivnosti tijekom 2007., vidljivo kroz snažniji rast BDP-a, pozitivno se odrazilo na rast broja zaposlenih i smanjenje broja nezaposlenih.

Inflacija

Inflacija je tijekom 2005. blago rasla, ali se predviđa njezin pad u 2006. i 2007. Ali kraj 2007. obilježen je rastom inflacije. Na godišnjoj razini u studenom su cijene dobara i usluga na hrvatskom tržištu porasle za 4,6 posto prema studenom 2006., a na godišnjoj razini s obzirom na prosinac 2006. cijene su rasle 5,8 posto što je najveća stopa kroz proteklih sedam godina, odnosno od studenoga 2000. kada je također na godišnjoj razini iznosila 5,8 posto. U prosincu u odnosu na studeni 2007. u prosjeku su cijene bile više za 1,2 posto.

Promatra li se cjelogodišnji prosjek, 2007. prema 2006. cijene su prosječno rasle 2,9 posto, što je manje nego u 2006. kada je godišnji prosjek dosegnuo 3,2 posto. HNB procjenjuje da bi u 2008. inflacija u godišnjem prosjeku mogla iznositi 4,5 posto, što bi bila najviša stopa od 2000. godine koju generiraju rast cijena nafte i prehrambenih proizvoda.

Devizne pričuve Republike Hrvatske su na kraju 2004. godine iznosile skoro 6,4 milijardi eura.

Zaposlenost

Nezaposlenost je od početka devedesetih konstantno rasla na godišnjoj razini sve dok u ožujku 2002. broj nezaposlenih nije iznosio vrtoglavih 415,352, a stopa nezaposlenosti u sječnju 2002. je bila dosegla čak 24,0 %. Zato je nezaposlenost je jedan od većih problema hrvatskog gospodarstva. Od tada stopa nezaposlenosti ponovno opada i u kolovozu 2007. stopa nezaposlenosti se spustila na 13,8 % što je bila najmanja stopa u zadnjih deset godina. Nezaposlenost u hrvatskoj opada tijekom ljetnih mjeseci, a ponovno raste tijekom zimskih zbog sezonskog zapošljavanja potaknutog dolaskom turista na Jadran.

Krajem studenoga 2007. na Hrvatskom zavodu za zapošljavanje bilo je evidentirano 253.183 nezaposlene osobe, što je 13,4%, ili 39.086 osoba manje nego li u studenom 2006.

Stopa registrirane nezaposlenosti za studeni 2007. je iznosila 14,5%, što je na godišnjoj razini smanjenje za 2,4%-tna boda.

Kod anketne stope nezaposlenosti nastavljen je trend smanjivanja započeo još 2001. godine, te je u prvom polugodištu 2006. godine ta stopa iznosila 11,8% što je za 0,9 postotnih bodova manje nego u prethodnoj godini. U drugom tromjesečju 2007. spustila se na 9,1%. i bilježi povijesno najniže razine.

Uvoz i izvoz

Problem hrvatskog gospodarstva i nadalje pak ostaju deficit u robnoj razmjeni i deficit tekućeg računa platne bilance. Unatoč blago bržem rastu izvoza od uvoza vanjskotrgovinsku razmjenu Hrvatske obilježava dva puta veća vrijednost uvoza od izvoza, te rastući robni deficit. Prema podacima Državnog zavoda za statistiku ukupna vrijednost [robne razmjene](#) Hrvatske sa svijetom u 2005. godini iznosila je 27,3 milijardi USD. Hrvatska je tijekom [2005.](#) izvezla robe u vrijednosti od 8,8 milijarde USD, dok je vrijednost uvoza dosegla 18,5 milijarde USD. [Deficit](#) u robnoj razmjeni 2007. premašio je 9 milijardi eura, što je 9,1% više nego [2006.](#), a pokrivenost izvoza uvozom je niskih 47,9%.

Najveći hrvatski izvozni partneri su [Italija](#) (21%), [BiH](#) (14.3%), [Njemačka](#) (10.6%), [Slovenija](#) (8%), [Austrija](#) (7.1%) i [Srbija](#) i [Crna Gora](#) (4.4%) dok su najveći uvozni partneri Italija (16%), Njemačka (14.8%), [Rusija](#) (9.1%), Slovenija (6.7%), Austrija (5.7%) i [Francuska](#) (4.1%).

Investicije

Izravna strana ulaganja u Hrvatsku, prema podacima Hrvatske narodne banke, u razdoblju od 1993. do lipnja 2005. godine iznose 11,216 milijardi eura. Izravna inozemna ulaganja u Republiku Hrvatsku 2006. su iznosila rekordnih 2,746 milijardi eura, a novi podaci HNB-a za prva tri kvartala 2007. govore da je u Hrvatsku uloženo 2,716 milijardi eura pa je izvjesno da će 2007. godina biti rekordna po izravnim stranim ulaganjima. Najviše investicija je bilo u financijski sektor sa 1,4 milijarde eura, a ulaganja u važan proizvodni sektor je vrlo skroman - u prva tri kvartala iznosila su oko 600 milijuna eura što nije zadovoljavajuće.

Glavni investitori u Hrvatsku i dalje je Austrija, a slijede ulagači iz Belgije, Švicarske, Nizozemske, Njemačke i Francuske. Hrvatska ulaganja u inozemstvo iznosila su 204 milijuna eura i to najviše u Mađarsku i Nizozemsku.

Inozemni dug

Inozemni dug je krajem 2006. iznosio 29,2 milijarde eura i također je jedan od većih problema hrvatskog gospodarstva. Mjere HNB-a o ograničavanju rasta plasmana banaka u 2007. na 12% donijele su i usporavanje rasta kredita, te usporavanje rasta inozemnog duga i zaustavljanje trenda njegova povećanja u odnosu na BDP. Ukupni inozemni dug u prvih je deset mjeseci 2007. povećan za 1,7 milijardi eura i krajem listopada iznosio je 30,9 milijardi eura, uz godišnju stopu rasta od 10,7%. U HNB-u očekuju da bi krajem 2007. vanjski dug mogao biti oko 32,3 milijarde eura što označava stagnaciju odnosa duga prema BDP-u na približno 85,5%. Inozemni dug sektora države se smanjuje u skladu s nastojanjima državnih institucija da se za financiranje proračunskog manjka uglavnom oslanjaju na domaće tržište.

Poljoprivreda

Hrvatsku poljoprivredu određuju tri različite geografske i klimatske cjeline: ravničarsko područje na sjeveru pod utjecajem kontinentalne klime, priobalno područje na jugu pod utjecajem sredozemne klime te planinski prostor u središnjem dijelu Hrvatske, a to omogućuje proizvodnju brojnih poljoprivrednih proizvoda, od ratarskih i industrijskih usjeva do vinograda te kontinentalnoga i mediteranskog voća i povrća. Niska razina zagađenja omogućuje razvoj ekološke proizvodnje.

Samodostatnost je postignuta u proizvodnji pšenice i kukuruza te u proizvodnji mesa, perad, jaja, meda i vina. Značajni izvozni poljoprivredni proizvodi su žitarice, duhan, sjemenska roba, ljekovito bilje, mandarine, tartufi i med, a uvoze se južno voće, kava, živa goveda, svinje, soja, kakao, izvansezonsko voće i povrće te uljarice.

[Poljoprivreda](#), [šumarstvo](#) i [ribarstvo](#) sudjeluju s oko 7.2% u hrvatskom BDP-u. U 2004. godini je bilo ukupno 2,7 milijuna hektara poljoprivrednih površina, od čega je 41% bilo oranica i vrtova, 1,8% vinograda, 1,8% voćnjaka i 0,6% maslinika, dok su ostalo bile livade i pašnjaci (54%). Od 1,1 milijuna hektara oranica i vrtova zasijano je 1 milijun.

Devedesetih godina 20. stoljeća poljoprivreda je zabilježila značajno opadanje proizvodnje, što je posljedica rata i tranzicije na tržišnu ekonomiju. Od 1995. stalno se povećava biljna proizvodnja, no stočarska je proizvodnja još 30% niža nego 1990. go

Ribarstvo

Osnova slatkovodnog ribarstva je uzgoj [šarana](#) i [pastrva](#) u ribnjacima. Ipak unatoč dugoj tradiciji proizvodnja ribe u kontinentalnim dijelovima Hrvatske se smanjuje svakom godinom. 2004. godine proizvedeno je 3 393 tona slatkovodne ribe: od toga najviše šarana (1 575 t) i pastrve (1 075 t).

Uzgoj morske ribe i školjkaša u [Jadranskom moru](#) svake godine raste. Posljednjih se godina naročito razvio uzgoj [tune](#), koja se većinom plasira na zahtjevno [japansko](#) tržište. 2004. godine ulov i proizvodnja morske ribe i školjkaša je iznosio 39 954 tona, a od toga najviše 29 951 tona plave ribe.

S početkom 2008. počeo se u Hrvatskoj primjenjivati [Zaštićeni ekološko-ribolovni pojas \(ZERP\)](#).

Industrija

Industrija

Industrija ostvaruje oko petine hrvatskog BDP-a, a zapošljava oko četvrtine radne snage. 83% industrije čini [prerađivačka industrija](#), a ponajviše proizvodnja hrane i pića, proizvodnja kemijskih proizvoda te izdavačka i tiskarska djelatnost. U proteklih pet godina zamjetan je najveći rast bruto dodane vrijednosti rudarstva, prerađivačke industrije i opskrbe energentima. 2005. godine industrijska proizvodnja je rasla 5% godišnje. Bez obzira na ovaj postepeni rast tijekom posljednjih godina Hrvatska danas ostvaruje samo 69 posto svog industrijskog [BDPa](#) iz [1989](#) godine. Industrijska proizvodnja još na razini od 85 posto one od prije 17 godina.

Industrijska proizvodnja u Hrvatskoj 2006. porasla je za 4,5 posto u odnosu na 2005. godinu, a to je nešto niže nego 2005. godine, kad je rast industrijske proizvodnje iznosio 5,1 posto. Proizvodnja u najznačajnijoj, prerađivačkoj industriji, koja u ukupnoj industrijskog proizvodnji s udjelom od oko 82 posto, u 2006. je porasla za 4,5 posto u odnosu na godinu ranije.

Podatci o industrijskoj proizvodnji 2007., koja je u razdoblju od siječnja do kraja studenog porasla za 5,9%, pokazuju ubrzanje rasta u odnosu na isto razdoblje 2006. (4,7%), a nastavljen je i trend rasta ukupne građevinske aktivnosti, s manjom dinamikom usporen s obzirom da fizički obujam građevinskih radova u deset mjeseci bilježi rast za 2,7% (2006. 10,1%).

Turizam

Turizam je iznimno važan za Hrvatsku. Hrvatska je posljednjih godina postala izuzetno popularno turističko odredište te je jedna od rijetkih zemalja u kojoj nije zabilježen pad turističkog prometa, a rangirana je kao 18. poželjna destinacija svijeta. Glavni turistički aduti su: očuvan okoliš, kulturno i povijesno naslijeđe, razvedena obala, blaga mediteranska klima te duga turistička tradicija. Hrvatska je podijeljena u turističke regije, a najviše noćenja ostvaruju Istra 32%, Kvarner 20 %, Dalmacija 33%, Dubrovnik 8%, te Zagreb i kontinentalna Hrvatska 6%. Hrvatska se odredila za kvalitetni, a ne za maslovni turizam te je cilj zemlje doći na otprilike 12 milijuna turista godišnje koji nebi ugrozili održivi razvoj.

2006. bilo je 4% više turista, a noćenja 3% u odnosu na prethodnu godinu. Hrvatsku je tako posjetilo 10,384.921 turista koji su ostvarili ukupno 53,006.946 noćenja. Od ukupnog broja noćenja turista 2006. godine čak 88,7% ostvaruju strani turisti dok domaći samo 11,3%.

Najviše noćenja u 2006. ostvarili su turisti iz Njemačke (23,4%), Italije (11,6%), Slovenije (11,2%), Austrije (8,7%), Češke (8,3%), Mađarske (4,7%) i Nizozemske (4,1%).

Prema podacima Hrvatske narodne banke, prihod od međunarodnog turizma 2006. je godine bio 6,29 milijardi eura. Tako udio prihoda od međunarodnog turizma u bruto društvenom proizvodu Hrvatske iznosi 18,4%, udio prihoda od međunarodnog turizma u ukupnom izvozu roba i usluga Hrvatske 37,1%, a udio u izvozu usluga Hrvatske 73,8%.

Turizam pak 2007. bilježi rekorde i očekuje se najbolja turistička godina do sada. U jedanaest mjeseci 2007. Hrvatsku je posjetilo 10,99 milijuna turista koji su ostvarili 55,61 milijun noćenja, što je porast dolazaka za 7,5, a noćenja za 5,6%, a procjenjuje se da bi prihodi od turizma u ovoj godini mogli dosegnuti sedam milijardi eura, što je 10% više nego li 2006. godine.

Graditeljstvo

Graditeljstvo posljednjih godina ostvaruje oko 5,7% hrvatskog bruto domaćeg proizvoda i u sljedećem razdoblju valja težiti udjelu od približno 10% kakav se ostvaruje u zemljama [Europske unije](#).

Promet

Povoljan zemljopisno-prometni položaj Republike Hrvatske omogućuje razvijanje prometne infrastrukture i prometnih djelatnosti kao jednog od važnijih čimbenika razvoja gospodarstva.

Iz godine u godinu Hrvatska postaje sve prometno povezanija te je tako sredinom 2005. u promet puštena dugoočekivana autocesta Zagreb – Split koja povezuje kontinent s obalom. U narednom razdoblju planira se dovršiti autocesta Zagreb- Rijeka u punom profilu, nastavak autoceste Zagreb- Split do Dubrovnika te gradnja koridora 5C kroz Slavoniju. Prva faza izgradnje Istarskog ipsilona je gotova 2007., stim da će puni profil dobiti 2010. (zapadni krak) odnosno 2013. (istočni krak) pri čemu će druga cijev tunela Učka biti gotova 2016.

Također, sve se više i više ulaže u djelatnostima luka, pomorskog i riječnog brodarstva te željeznica. Tako su Hrvatske željeznice kupile osam novih nagibnih vlakova (u sklopu projekta modernizacije HŽ-a za razdoblje od 2003. – 2007. godine) koji od lipnja 2004. voze na relaciji Zagreb – Split – Zagreb.

Riječka luka kao najveća luka na Jadranu i najvažnija luka Republike Hrvatske trebala bi više kao i ostale naše luke, iskoristiti svoj zemljopisni položaj i odlične preduvjete za prekrcaj svih vrsta tereta još više jer procjene budućih prometnih tokova ukazuju na očekivanje porasta pomorskog prometa osobito na sjevernojadranskom pomorskom pravcu i

to ponajprije kao posljedicu prekapacitiranosti sjevernoeuropskih luka. Sada se u sklopu luke izvodi Gateway projekt sufinanciran iz Svjetske banke.

Također, RH treba iskoristiti svoj geoprometni položaj i u zračnom prometu jer se nalazi, kao jedna od zemalja Mediterana na križanju zračnih putova za južnu, istočnu i srednju Europu. U RH sedam je zračnih luka – Zagreb, Split, Dubrovnik, Zadar, Rijeka, Pula i Osijek – namijenjenih međunarodnom prometu te tri zračna pristaništa – Brač, Lošinj i Vrsar, za prihvat i otpremu manjih zrakoplova komercijalne namjene.

Trgovina

Distributivna trgovina ima značajno mjesto u ukupnom gospodarstvu Republike Hrvatske, jer u toj djelatnosti posluje oko 38% gospodarskih subjekata, zapošljava približno 15% ukupnog broja zaposlenih, ostvareno je oko 37% ukupnog prihoda i 17% ukupnih investicija što ukazuje na dobre poslovne rezultate te djelatnosti.

2.2. Osnovni podaci o gospodarstvu Splitsko-dalmatinske županije

Tablica 1: Prikaz osnovni podataka o Splitsko-dalmatinskoj županiji

	Splitsko-dalmatinska županija		Ukupno RH	% u odnosu na cijelu RH	rang u RH (od 21)*
Površina	1	4,540 km ²	56,594 km ²	8.02 %	2
Stanovnika	2	483,676	4,437,460	10.45 %	2
Broj gradova i općina	3	55	548	10.04 %	1
Novostvorena vrijednost	4	793,678	12,665,965	6.27 %	3
Prosječna produktivnost	5	9,778	13,239	-26.14 %	9
Broj aktivnih subjekata	6	27,275	280,142	9.74 %	2
• trgovačkih društava	7	14,131	132,138	10.69 %	2
• obrtnika i samostalnih djelatnika	8	10,439	107,876	9.68 %	2
• udruga, sindikata i zajednica	9	2,559	31,059	8.24 %	2
• tijela državne i lokalne uprave	10	146	3,185	4.58 %	5
Novih poduzetnika	11	5.76 %	5.84 %	-0.07 %	8
Održanih poduzetnika (3 i više godina)	12	75.63 %	75.69 %	-0.06 %	15

- pozicija Splitsko-dalmatinske županije na rang listi županija (21 jedinica i 20 županija i Grad Zagreb)Izvor: Zavod za poslovna istraživanja

Tablica 2: Najbolji gradovi i općine u Splitsko-dalmatinskoj županiji

	GRAD / OPĆINA	NOVOSTVORENA		PRODUK- TIVNOST (u €)	NAJBOLJE PODUZEĆE (u gradu / općini)
		VRIJEDNOST U 2004. (u '000 €)	% županije		
1	GRAD SPLIT	509,662	64.22 %	10,266	HVB SPLITSKA BANKA
2	GRAD KAŠTELA	60,535	7.63 %	15,851	DALMACIJACEMENT - RMC GROUP
3	GRAD SOLIN	39,707	5.00 %	9,295	AD PLASTIK
4	GRAD MAKARSKA	17,699	2.23 %	11,721	HOTELI MAKARSKA
5	GRAD TROGIR	16,237	2.05 %	5,843	R.L.E
6	GRAD IMOTSKI	14,856	1.87 %	9,239	SKLADGRADNJA-GRUP
7	GRAD SINJ	13,708	1.73 %	7,458	VODOVOD I ČISTOČA - SINJ
8	GRAD VRGORAC	12,370	1.56 %	13,132	MESNA INDUSTRIJA BRAČA PIVAC
9	OPĆINA PRGOMET	10,718	1.35 %	2,527	LABINPROGRES - TPS
10	GRAD OMIŠ	9,783	1.23 %	6,641	VODOVOD

Izvor : Zavod za poslovna istraživanja

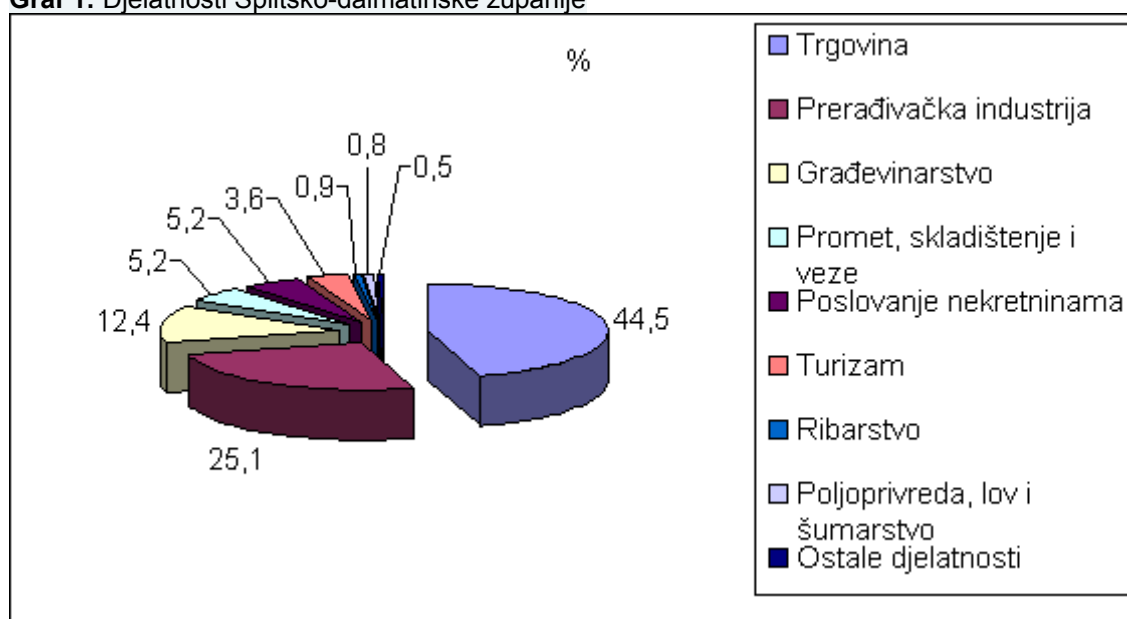
Tablica 3: Najbolja poduzeća Splitsko-dalmatinske županije

	PODUZEĆE	NOVOSTVORENA		PRODUK- TIVNOST (u €)	UPRAVA (predsjednik/direktor)
		VRIJEDNOST U 2004. (u '000 €)	%		
1	HVB SPLITSKA BANKA Split	58,946	11.57 %	54,079	Wolfgang Peter
2	DALMACIJACEMENT - RMC GROUP Kaštel	35,997	59.46 %	45,337	Vinko Janjak
3	KONSTRUKTOR-INŽENJERING Split	31,775	6.23 %	12,906	Željko Žderić
4	JADROPLOV Split	16,763	3.29 %	322,363	Stjepan Papić
5	AD PLASTIK Solin	13,380	33.70 %	9,564	Josip Boban
6	BRODOMERKUR Split	12,299	2.41 %	14,436	Ivica Kožul
7	HOTELI BRELA Brela	8,336	97.89 %	33,747	Tonči Boras
8	ZRAČNA LUKA SPLIT Kaštela	8,101	13.38 %	21,208	Lukša Novak
9	KERUM Split	7,234	1.42 %	8,164	Nevenka Bečić
10	VODOVOD I KANALIZACIJA Split	7,006	1.37 %	15,674	Kolja Kuzmanić
11	MESNA INDUSTRIJA BRAČA PIVAC Vrgora	6,841	55.30 %	23,510	Ivica Pivac
12	PZC SPLIT Split	6,110	1.20 %	47,364	Josip Kuzmanić
13	HOTELI Tučepi	5,583	78.36 %	22,786	Marin Brbić
14	ČISTOČA Split	5,037	0.99 %	16,570	Stjepan Nčević
15	PLOVPUT Split	4,932	0.97 %	17,368	Dragomir Ivandić
16	SKLADGRADNJA-GRUP Imotski	4,705	31.67 %	13,142	Slaven Žužul
17	BRODOSPAS Split	4,550	0.89 %	26,439	Vicko Batinica
18	BRODOSPLIT-TVORNIČA DIZEL MOTORA Š	4,492	0.88 %	12,654	Ivo Ivanković
19	LJEKARNA SPLITSKO-DALM. ŽUPANIJE S	4,339	0.85 %	21,065	Darija Naranča
20	TRAST Split	4,180	0.82 %	17,564	Maksim-Nikola Antonijević
21	R.L.E Trogir	4,016	24.73 %	15,154	Mirko Rapić
22	SUNČANI HVAR Hvar	3,893	61.37 %	8,690	Pero Pavičić
23	SARDINA Postira	3,573	91.61 %	11,754	Niko Bezmalinović
24	HOTEL Split	3,466	0.68 %	24,068	Ante Pejčević
25	HOTELI MAKARSKA Makarska	3,410	19.27 %	16,636	Hroje Urlić
26	CESTAR Split	3,394	0.67 %	15,641	Jozo Rako
27	BRODOSPLIT-BRODOGR. SPEC. OBJ. Spli	3,266	0.64 %	14,541	Damir Arapović
28	PEKO-DAL Split	3,201	0.63 %	13,859	Zoran Milas
29	CREDO BANKA Split	3,045	0.60 %	37,133	Šime Luketin
30	POMGRAD INŽENJERING Split	2,845	0.56 %	11,660	Nikša Musulin
31	ŽUPANJSKE CESTE Split	2,802	0.55 %	10,945	Tihomir Brzović
32	PARKOVI I NASADI Split	2,531	0.50 %	10,908	Vesna Podlipec
33	ADRIACINK Split	2,512	0.49 %	16,104	Silvano Bralić
34	EURO DAUS Split	2,455	0.48 %	18,051	Ivica Primorac
35	DRVENIK-TUNA Marina	2,441	63.47 %	813,816	Mladen Milaković
36	LABINPROGRES - TPS Prgomet	2,417	22.55 %	10,553	Franko Vižintin
37	KONČAR - ELEKTRIČNI UREĐAJI Split	2,367	0.46 %	10,114	Ljubomir Zubčić
38	GEODETSKI ZAVOD Split	2,093	0.41 %	36,079	Tomislav Gojčeta
39	IMEX BANKA Split	2,069	0.41 %	32,333	Branko Buljan
40	BINS Trogir	1,996	12.29 %	17,058	Boris Rubelj

Izvor: Zavod za poslovna istraživanja

Tablica 4: Udio pojedinih djelatnosti Splitsko-dalmatinske županije

Djelatnost	%
Trgovina	44,5
Prerađivačka industrija	25,1
Građevinarstvo	12,4
Promet, skladištenje i veze	5,2
Poslovanje nekretninama	5,2
Turizam	3,6
Ribarstvo	0,9
Poljoprivreda, lov i šumarstvo	0,8
Ostale djelatnosti	0,5

Graf 1: Djelatnosti Splitsko-dalmatinske županije

Prerađivačka industrija

Splitsko-dalmatinska županija ima dugu industrijsku tradiciju i raspolaže respektabilnim potencijalom. Ova grana gospodarstva ostvaruje udio od 25.1% u ukupnom prihodu gospodarstva, no i generira 70% ukupnih gubitaka gospodarstva županije. Daljnji razvoj treba biti utemeljen na modernizaciji tehnologije i koncipiran na održivom razvoju jer se time postiže industrija koja će biti fleksibilna i konkurentna svim promjenama i izazovima na svjetskom tržištu.

Brodogradnja

Brodogradnja Splitsko-dalmatinske županije sastoji se od brodogradilišta, brodoremonta te većeg broja proizvođača koji grade i vrše remont malih plovnih jedinica.

Brodogradilišta grade sljedeće tipove brodova:- tankeri, product carrieri, bulk carrieri, kontejnerski brodovi, refrigerate cargo brodovi, putnički brodovi, dokovi i drugi brodovi i plovni objekti specifičnih namjena.

Brodogradnja Splitsko-dalmatinske županije je usmjerena na zahtjevnije i složenije projekte, a ne na serijsku proizvodnju. Prilikom izrade projekata svakog novog broda koriste

se domaća i inozemna znanja i dostignuća. Iznos godišnje proizvodnje i remonta iznosi preko 300 milijuna USD.

Strojogradnja

Proizvodnja strojogradnje uvelike je namijenjena brodogradnji i nautičkom programu. Proizvodnja obuhvaća razne tipove motora , brodsku i nautičku opremu, alatne strojevi naprave, sofisticirane strojarske konstrukcije, servis brodskih i vanbrodskih motora.

Elektroindustrija

Elektroindustrija Splitsko-dalmatinske županije obuhvaća sljedeće poslove: projektiranje, konstruiranje, proizvodnja, montaža i ispitivanje elektrouređaja, elektroničke opreme, solarnih ćelija i solarnih uređaja.

Tekstilna industrija

Tekstilna industrija obuhvaća proizvodnju pamučne trikotaže, rublja i konfekcije i spada među industrijske djelatnosti koje ostvaruju značajan izvoz.

Prerada plastičnih masa

U preradi plastičnih masa, najznačajnija je proizvodnja auto-dijelova i nautičkog programa, a prate ih proizvodnja medicinske plastike, program puhane ambalaže, program za kućanstvo i široku potrošnju, folije, umjetne kože, ambalaže te program za druge industrije.

Industrija građevinskog materijala

U industriji građevinskog materijala posebno su značajne proizvodnje cementa, građevinsko- arhitektonskog kamena i gipsa. Proizvodnja cementa ima značajnu ulogu u ukupnoj industrijskoj proizvodnji Hrvatske.

Poljoprivreda

Prema statističkim podacima za 2003. godinu, Splitsko- dalmatinska županija obuhvaća **273.365 ha poljoprivredne površine**, što je 8,8% ukupnih poljoprivrednih površina Republike Hrvatske. Oranice i vrtovi zauzimaju 42.525 ha, voćnjaci 2.879 ha, maslinici 3.959 ha, vinogradi 6.233 ha, livade 3.054 ha, a pašnjaci 214.715 ha površine.

Poljoprivreda danas traži čvršću vezu s turističkim djelatnostima. Turizam omogućava nevidljivi izvoz prehrambenih proizvoda njihovim plasiranjem kroz ugostiteljske objekte.

Trgovina

Djelatnost koja zauzima visokih 45% udjela u ukupnom gospodarstvu županije. Broj maloprodajnih trgovina na području Splitsko- dalmatinske županije dosegao je brojku od oko 3.000 i pretežito su koncentrirane u gradskim i prigradskim naseljima, dok rastući broj seoskih naselja sve više ovisi o pokretnim trgovinama u opskrbljivanju dobrima za svakodnevnu potrošnju. Razlog tomu je proces depopulacije prostora sa seoskim naseljima, a koncentracije stanovnika u gradskim i prigradskim sredinama i uskom obalnom pojasu, čemu se trgovina kao djelatnost u primarnoj funkciji opskrbljivanja samo prilagođava.

Graditeljstvo

Na području Splitsko-dalmatinske županije danas djeluje 245 tvrtki za izvođenje i 128 tvrtki za arhitektonsko projektiranje visokogradnje i niskogradnje i tvrtke za proizvodnju kamena, cementa, cigle i željeza. Građevinarstvo je s udjelom od 12 % treća djelatnost u županiji i ima visoki potencijal s obzirom na stečene reference na domaćem i inozemnom tržištu.

Zaposlenost

Ukupna zaposlenost u Splitsko-dalmatinskoj županiji pokazuje blage trendove povećanja broja zaposlenih, te su i međugodišnje kvartalne stope rasta broja zaposlenih u konstantnom porastu. Tako je broj zaposlenih u prosincu 2006. veći od istog mjeseca 2005. godine za 2,0%.

Na popisu u ožujku 2007. godini je bilo evidentirano ukupno 147.432 zaposlenih osoba. Radi se o najširem obuhvatu od svih statističkih evidencija, pri čemu su obuhvaćeni uposlenici u svim oblicima vlasništva, samozaposleni i individualni poljoprivrednici, radnici na ugovor i pomažući članovi u obiteljskom poslu. Od statističkih izvora koji se mogu pratiti u kraćim razdobljima najpotpuniji su podaci mirovinskog osiguranja prema kojima krajem 2006. godine je u Županiji bila zaposlena 141.893 osoba, a broj korisnika mirovine bio je 105.385 što daje odnos osigurani/korisnik oko 1.36 (na razini RH ovaj omjer iznosio je 1,49).

U skladu s općim tendencijama razvitka gospodarstva mijenjala se struktura zaposlenosti po djelatnostima. Usprkos smanjenju aktivnosti u odnosu na predratnu razinu industrija i dalje uz trgovinu ostaje glavni poslodavac u Županiji. Žene čine 44,94 % zaposlenih osoba u Županiji, pri čemu se pojedine djelatnosti razlikuju, pa su tako ribarstvo, rudarstvo, energetika i građevinarstvo ekstremni primjeri s 80 do 90 %, muškaraca, ali i u najvećoj djelatnosti prerađivačkoj industriji muškarci čine 70% zaposlenih. Nasuprot tome izrazito su feminizirani zdravstvo s 80,44 %, a za njim s malim zaostatkom obrazovanje i financijsko posredovanje.

Prosječne neto plaće zaposlenih u gospodarstvu su porasle za 4,87% u odnosu na 2005. godinu. Prosječna mjesečna neto plaća iznosila je 3.597 kuna, pri čemu se prosjek po pojedinim djelatnostima kretao od 3.131 kn u ribarstvu do 4.809 kuna u djelatnosti opskrbe električnom energijom, plinom i vodom (u rudarstvu i vađenju 4.017 kn).

3. PIRODNI I DRUŠTVENI RESURSI OPĆINE LEĆEVICA

3.1. Prostor

Područje općine Lećevica pripada zagorskom dijelu Splitsko Dalmatinske županije. Općina Lećevica sastoji se od naselja Lećevica, Radošić, Kladnjice i Divojevići.

Općina Lećevica zauzima zapadni dio Splitsko-dalmatinska županije. Sa sjeverne i sjeverozapadne strane ograničena je razdjelnom crtom sa Šibenskom županijom, dok je manji dio sjeverne granice sa općinom Muć, istočna granica sa susjednom općinom Klis, južne granice su sa razdjelne sa gradom Kaštela, a na zapadu graniči s općinom Primorski Dolac.

Općina Lećevica ima površinu od 87,37 km² što čini 1,93 % ukupne površine Županije. Prema popisu iz 2001.g. na području općine živi 740 stanovnika što čini gustoću naseljenosti od 8,4 st/km². Od prijašnjeg popisa stanovništva iz 1991.g. zabilježen je pad broja stanovnika uzrokovan migracijskim procesima stanovništva.

Općinsko središte je Lećevica i razvilo se uz županijsku cestu ŽC 6098 (D 56 – Kladnjice – Kaštel Stari (Ž 6137)) i ŽC 6165 (Ž 6098 – Lećevica – Korušće – Konjsko – D 511).

Najvažniji čimbenik u razvoju naselja je do kraja II svjetskog rata bila poljoprivreda, te je naseljavanje slijedilo logiku plodnih polja.

3.2. Stanovništvo

Stanovništvo je temeljni čimbenik društvenog, gospodarskog i kulturnog života i razvitka svakog društva. Ono je osnovna proizvodna snaga, nezamjenjiv element gospodarskih procesa, jer njegova brojnost, znanje i naponi uvjetuju strukturu, organizaciju i ukupnu efikasnost tih procesa.

Prema podacima popisa stanovništva 2001. u općini Lećevica, koja se prostire na 87,37 km² ili 1,93 % površine Splitsko-dalmatinske županije, živjelo je 740 stanovnika, odnosno 0,16 % stanovništva Splitsko-dalmatinske županije.

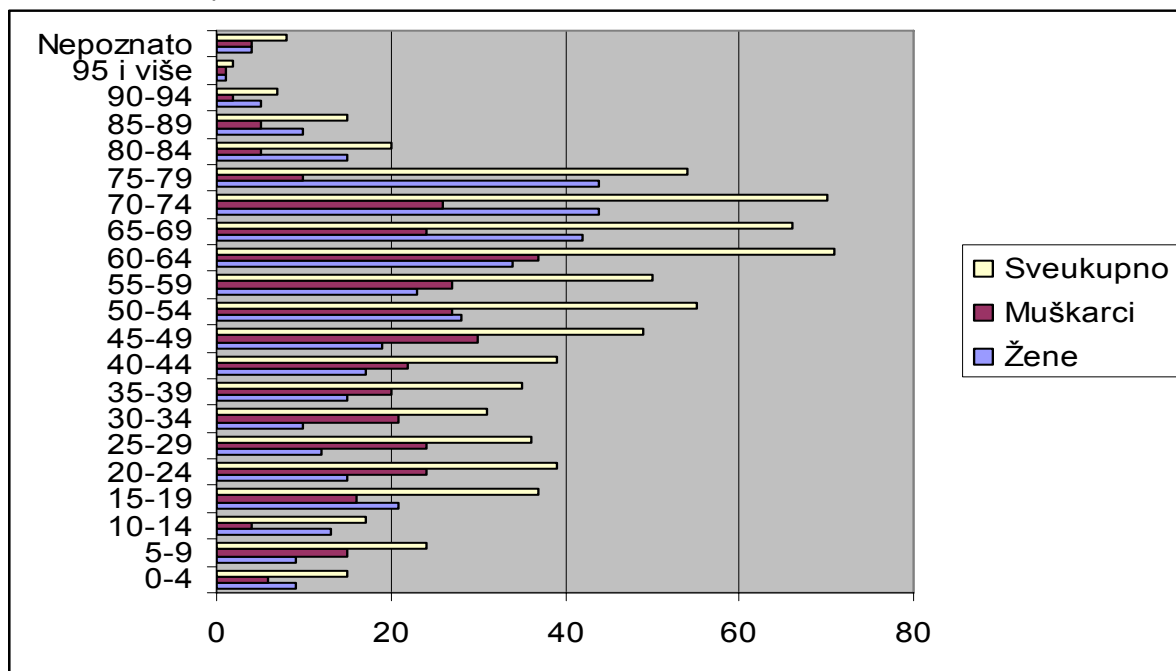
Tablica 1: Stanovništvo Lećevice u okviru Splitsko-dalmatinske županije

Područje	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.
Općina Lećevica	2.825	2.584	2.075	1.480	1.041	740
Splitsko-dalmatinska županija	313.277	338.005	389.277	436.680	474.019	463.676
Udio općine u %	0,90	0,76	0,53	0,87	0,34	0,16

Stanovništvo općine Lećevica različito se kretalo u pojedinim međupopisnim razdobljima (1857 - 2001), do 1931. godine raste različitom dinamikom popisnih razdoblja, 1948. i 1953. stagnira, da bi u svim kasnijim popisnim godinama imalo trend opadanja broja stanovnika. Naglo smanjivanje ukupnog broja stanovnika u nekoliko proteklih desetljeća posljedica je intenzivnog iseljavanja (egzodusa) i to u pravilo radno i reproduktivno najsposobnijeg dijela populacije. U takvim su se okolnostima stope nataliteta naglo smanjivale (u nekim zaseocima u posljednjih nekoliko desetljeća nije rođeno ni jedno dijete), a stope mortaliteta naglo povećavale. Općina Lećevica pripada dijelovima Hrvatske kojima prijete brzo izumiranje. U razdoblju u zadnjih 20 godina stanovništvo Lećevice se prepolovilo.

Prema demografskim prognozama Prostornog plana Splitsko dalmatinske županije, u 2015. godini se procjenjuje da će na području općine Lećevica živjeti 1.300 stalnih stanovnika.

Graf 1: Dobna i spolna struktura stanovništva Lečevice

Izvor: Popis stanovništva 2001.

Dobno-spolna piramida poremećena je na štetu mladih dobni skupina. Opća slika dobne skupine naselja je zabrinjavajuća. Uzroci i posljedice su poznati, a iz odnosa skupine mladog stanovništva proističu i radni i vitalni kontingent. U ovoj situaciji je odgovarajuće pomlađivanje prijeko potrebno, ali i vrlo teško. Da bi došlo do šire baze i normalnije strukture, potrebni su zahvati širokih razmjera od čisto gospodarskih, vezanih za mogućnost zapošljavanja i materijalne sigurnosti do zdravstvenih, obrazovnih, kulturnih i dr.

Tablica 2: Dobne skupine u 2001.g

Općina	0-19		20-59		>60	
	2001.	%	2001.	%	2001.	%
Lečevica	93	13	334	45	313	43

Diversifikacija društvene podjele rada, čija je vanjska manifestacija specijalizacija zanimanja, temelji se na promjeni strukture radne snage prema obrazovanju.

Suvremeni proces rada stalno zahtjeva višu razinu obrazovanja zaposlenika t.j. višu školsku spremu.

Budući da je obrazovanje bitan način specijalizacije za obavljanje kompliciranog rada, ono je ujedno i pretpostavka i posljedica promjena u strukturi stanovništva prema aktivnosti, djelatnosti i zanimanju koje nastaju usporedno sa gospodarskim razvojem, odnosno kvaliteta ljudskih resursa koja se odražava kroz obrazovnu strukturu stanovništva i njezino kretanje osigurava značajne razvojne potencijale, no sve brži tehnički progres zahtijeva sve kvalitetnije formalno obrazovanje i organizaciju i poticanje kontinuiranog obrazovanja uz rad.

Tablica 3: Struktura stanovništva prema školskoj spremi u 2001.g

Grad/općina	Naselje	Bez škole 2001.	Osnovna škola 2001.	Srednja škola 2001.	VŠS 2001.	VSS 2001.
Lečevica	4	176	121	183	6	8

Stanovništvo općine Lečevica uglavnom je završilo srednju školu, uz velik udio onih koji su bez škole i relativno visok udio sa osnovnom školom.

Popisom stanovništva 2001. zaposleno prema pretežitij aktivnosti je bila 129 osoba.

Od toga u djelatnosti poljoprivrede, lova i šumarstva 7, prerađivačke industrije 30, građevinarstva 8, trgovine na veliko i malo-popravak motornih vozila i motocikla-predmeti za osobnu upotrebu i kućanstvo 15, prijevoza-skladištenja-veza 19, poslovi javne uprave i obrane-obveznog socijalnog osiguranja 10, obrazovanja 8, ostalim društvenim, socijalnim i osobnim uslužnim djelatnostima 3, privatna kućanstva sa zaposlenim osobljem 1, i nepoznatom djelatnošću 13.

3.3. Prirodno i kulturno naslijeđe, te njegova zaštita

Spomenici kulture čine funkcionalno jedinstvo sa prostorom koji ih okružuju te se time nastoji provesti mogućnost i čuvanje spomenika kulture kako bi oni postali sastavni dio življenja, a po tome da se stvore mogućnosti njihova neposrednog popravka i daljnjeg čuvanja. Spomenike kulture ne smije se shvatiti kao ograničavajuće čimbenike razvoja, tj. kao izolirani prostor koji se prepušta sudbini i čeka bolja vremena.

Spomenici kulture se moraju uklopiti u razvoj kao logičan dio cjeline življenja na ovom prostoru.

Spomenici kulture područja općine Lećevica svrstavaju se u slijedeće cjeline:

- Prapovijesni spomenici kulture - gradine, gomile, spilje
- Srednjovjekovni spomenici kulture - ostaci crkava, groblja, stećci
- Urbane i ruralne cjeline - kuće i sklopovi kuća
- Stočarski stanovi
- Novovjeke crkve i groblja
- Čatrnje i bunari

Tablica 4: Spomenici kulture na području općine Lećevica

Naselje	Spomenik kulture	Status
Divojevići	nekropola stećaka Brig	arheološki lokalitet
Divojevići	prapovijesni lokalitet Površje	arheološki lokalitet
Divojevići	prapovijesni lokalitet Jedinica	arheološki lokalitet
Divojevići	crkva Sv. Ivana	sakralni spomenik
Kladnjice	srednjovjekovno groblje i crkva Sv. Filipa i Jakova	arheološki lokalitet
Kladnjice	crkva Sv. Filipa i Jakova	sakralni spomenik
Krivići	kapela Gospe lurske	sakralni spomenik
Lećevica	arheološki lokalitet crkva Sv. Martina	arheološki lokalitet
Lećevica	crkva Sv. Martina	sakralni spomenik
Lećevičke Staje	arheološki lokalitet Lećevičke staje	arheološki lokalitet
Malačka	dvije prapovijesne gradine	arheološki lokalitet
Radošić	prapovijesni lokalitet glaica	arheološki lokalitet
Radošić	prapovijesna gomila i naselje Gaića gradina	arheološki lokalitet
Radošić	prapovijesno naselje Jurkve dražice	arheološki lokalitet
Radošić	prapovijesna gradina Krajevci	arheološki lokalitet
Radošić	prapovijesna gomile Radošić	arheološki lokalitet
Radošić	bunari Žuželj	arheološki lokalitet
Radošić	prapovijesna gomila Greda	arheološki lokalitet
Radošić	dvije prapovijesne gomile	arheološki lokalitet
Radošić	prapovijesna gomila i prapovijesno naselje	arheološki lokalitet
Radošić	prapovijesna gradina	arheološki lokalitet
Radošić	crkva Sv. Jure	sakralni spomenik
Radošić-Galići	zaseok Galići	civilna građevina
Radošić-Laštrići	zaseok Laštrići	civilna građevina
Trolokve	prapovijesno gradinsko naselje gradina	arheološki lokalitet

Uble	arheološko nalazište stećaka	arheološki lokalitet
Uble	špilja Samogradina	arheološki lokalitet
Uble	prapovijesne gomile između Zapone i gromile	arheološki lokalitet
Uble	prapovijesne gomile između Zapone i gromile	arheološki lokalitet
Uble	prapovijesne gomile između Zapone i gromile	arheološki lokalitet
Uble	prapovijesne gomile između Zapone i gromile	arheološki lokalitet
Uble	crkva Sv. Đorđa	sakralni spomenik

3.4. Gospodarstvo i gospodarska infrastruktura

Općina Lećevica svojim geografskim položajem, konfiguracijom terena, prometnom povezanošću /ceste, željeznica, autocesta/ i ostalim prirodnim datostima posjeduje gospodarske i društvene mogućnosti za uključivanje u gospodarske tokove šireg okruženja.

Međutim, današnja razina i struktura općinskog gospodarstva ukazuje na veoma skromnu i nerazvijenu osnovu.

Indikatori gospodarskog razvitka:

- Površina općine: 87,66 km², ili 8 stanovnika po km²
- Broj stanovnika ukupno: 740, od čega muškarci: 350, žene: 390

Od ukupnog broja stanovnika na mlađe dobne skupine (do 15 godina) otpada 56 stanovnika ili 7,6%, na done skupine od 15 do 65 godina, koje obuhvaćaju radno aktivno stanovništvo, otpada 450 stanovnika ili 60,8%, a na starije dobne skupine iznad 65 godina 234 stanovnika ili 31,6%.

Broj zaposlenih: 20 (prema DZS iz ožujka 2002. godine).

Broj nezaposlenih: 116 osobe prijavljene na Zavod za zapošljavanje. Od ukupnoga broja nezaposlenih na žene otpada 59, a na muškarce 57 nezaposlenih. Stvarni broj nezaposlenih, koji nisu u evidenciji Zavoda, je znatno veći.

Proračunski prihodi: Proračunski prihodi Općine Lećevica u 2003. godini iznosili su 901.769,69 kuna. Ako od ovoga iznosa odbijemo ostale prihode, dobit ćemo izvorne proračunske prihode, koji su iznosili 470.409,69 kuna ili 635,69 kuna po stanovniku (Županijski prosjek iznosi 2.200,31 kuna po stanovniku), što ovaj grad svrstava u izrazito nerazvijenu jedinicu lokalne samouprave (indeks 29).

Status općine u državnoj regulativi: Na Općinu Lećevica se ne odnosi nijedan od tri zakona koja reguliraju područja od posebne državne skrbi, o brdsko-planinskim područjima ili pak otoke. Međutim, investitori koji ulažu na području Općine uživaju povlaštenu kamatnu stopu od 5%, koju subvencionira Splitsko-dalmatinska županija.

Nositelji gospodarskoga razvitka: ekstenzivna poljoprivredna proizvodnja i stočarstvo. Izgradnjom gospodarske zone, u blizini čvorišta auto-ceste Zagreb-Split, otvorit će se mogućnosti za dislokaciju određenih kapaciteta iz obalnog dijela Županije (gradova: Split, Solin, Kaštela, Trogir) i njezino prirodno zaleđe. Osim, toga Lećevica je pogodna za lociranje skladišno-prodajnih, proizvodno-servisnih i uslužnih pogona.

Veće investicije: su u uskoj svezi sa ulaganjem u gospodarsku zonu. Za sada postoje tek planovi pa nije moguće procijeniti visinu potencijalnih ulaganja u infrastrukturne i gospodarske objekte.

Komunalni standard (infrastruktura): prometnice, vodovod, elektronapajanje, telefonija, javna rasvjeta i sl. nisu riješeni su na zadovoljavajući način. Budući da se radi o ruralnoj sredini otpadne vode se zbrinjavaju u septičke jame. Izgradnja zone potaknut će i problem izgradnje kanalizacije odnosno pročistača otpadnih voda.

Gospodarske zone

Prostornim planom su određene izdvojene zone izvan naselja (posebna građevinska područja) za smještaj gospodarskih sadržaja i to:

- gospodarske zone
- turističke zone
- športsko-rekreacijske zone

Gospodarske zone

Radošić (I2) površine -- ha, planira se u neposrednoj blizini auto ceste A1. U okviru zone moguća je gradnja proizvodno servisnih i skladišnih prostora. Potrebno je izraditi UPU.

Radošić (K2) površine -- ha, planira se u neposrednoj blizini auto ceste A1. U okviru zone moguća je gradnja proizvodno servisnih i skladišnih prostora. Potrebno je izraditi UPU.

Lećevica (K2), površine ---ha nalazi se u -----, na cesti između naselja -----u blizini državne ceste-----. Namjena zone je gospodarsko-proizvodna. Potrebno je izraditi UPU.

Kladnjice (I2), površine ---ha nalazi se u -----, na cesti između naselja -----u blizini državne ceste-----. Namjena zone je gospodarsko-proizvodna. Potrebno je izraditi UPU.

Lećevica (K2), površine ---ha nalazi se u -----, na cesti između naselja -----u blizini državne ceste-----. Namjena zone je gospodarsko-proizvodna. Potrebno je izraditi UPU

Turističke zone

Radošić (T4) površine-----Planira se izgradnja pojedinačnih ugostiteljsko-turističkih objekata naselja. Potrebno je izraditi UPU.

Športsko-rekreacijske zone

Radošić (R) površine----- Planira se izgradnja pojedinačnih športsko-rekreacijskih sadržaja.

Nogometna, košarkaška, rukometna, tenis igrališta i sl. staza za karting i motodrom. Unutar zone mora biti najmanje 50 % površine u zeleniku. Potrebno je izraditi UPU.

Kladnjice (R) površine----- Planira se izgradnja pojedinačnih športsko-rekreacijskih sadržaja.

Nogometna, košarkaška, rukometna, tenis igrališta i sl. Unutar zone mora biti najmanje 50 % površine u zeleniku. Potrebno je izraditi UPU.¹

Poljoprivreda

Unatoč relativno skromnim proizvodnim resursima poljoprivreda je ipak važna djelatnost žitelja ovog područja, često kao dopunska obiteljska djelatnost. Poljoprivreda osigurava dio prehrane stanovništva i određeni novčani prihod.

¹ Prostorni plan uređenja općine Lećevica str. 57.

Područje općine je ratarsko stočarski kraj. U ratarskoj proizvodnji prevladava proizvodnja žitarica i to kukuruza i pšenice, a u stočarskoj proizvodnji govedarstvo i ovčarstvo.

Usitnjenost parcela je također opći problem pa je okrupnjavanje rješenje koje se također nameće kao nužnost u skorije vrijeme.

Okrupnjavanjem zemljišnog posjeda na sve moguće načine, uključivši komasacije i melioracije, stvaraju se potrebni preduvjeti pretvaranju usitnjenog obiteljskog gospodarstva prema modernom tržišno orijentiranom gospodarstvu.

Relativno veliki udio živog rada u proizvodnji povrćarskih kultura za tržište u svježem stanju, omogućuje veće širenje ove proizvodnje. Voda za navodnjavanje je neophodna pretpostavka za sigurnu proizvodnju povrća, te ujedno i glavni čimbenik za izbor mikrolokacije za povrćarsku proizvodnju. Ove činjenice još više naglašavaju problem vode i navodnjavanja. Površine uz vodovod (gdje je moguće) ili tamo gdje postoje druge mogućnosti navodnjavanja treba rabiti za povrćarstvo.

Uz voće i povrće potrebno je poticati i stočarsku proizvodnju. Stočarska proizvodnja je u mogućnosti, osim zaposlenosti i dohotka poljodjelaca, ponuditi proizvode koje lokalno tržište cijeni i traži (mlijeko i prerađevine te meso).

Iskorištavanje pašnjaka i oraničnih površina za stočarsku proizvodnju je nedovoljno iako za to postoje mogućnosti. Međutim, s obzirom na interes za izgradnjom farmi kod lociranja ovih objekata treba imati u vidu povećanu ugroženost izvorišta čiste i pitke vode. Puno više bi pažnje trebalo pokloniti uspostavi novih proizvodnih sustava stočarske proizvodnje u okviru obiteljskog gospodarstva, sa naglaskom na proizvodnji mesa i mlijeka.

Stočarsku proizvodnju treba posebno poticati na području solinske i kaštelanske zagore.

Unutar ratarskih kultura potrebno je poticati više proizvodnju krmiva i ostale stočne hrane u cilju boljeg i jačeg razvoja stočarstva.

Šumarstvo

Na području šumskog gospodarstva koji obuhvaća teritorij općine Lećevica postoji oko 5478* ha šuma odnosno šumskog zemljišta. Iako se iste svrstavaju u gospodarske šume, njihovo ekonomsko eksploatiranje je zanemarivo. Prema planskoj kategoriji sve šome se svrstavaju u Zaštitne šume.

Neracionalno iskorištavanje šuma u dosadašnjem razdoblju uvjetovalo je nastajanje degradacijskih oblika vegetacije koji danas dominira.

Što se tiče biljnog pokrova, područje općine Lećevica pripada : submediteranskom području listopadne vegetacije, osim najviših dijelova planina/brda (600 mnm) koji pripadaju gorskom području.

Trgovina

U razvitku ove djelatnosti potrebno je poboljšanje opskrbe na području općine i to prvenstveno robama široke potrošnje, repromaterijalom i opremom za poljoprivrednu proizvodnju i stočarstvo. Prostor namijenjen trgovačkim sadržajem moguće je realizirati u okviru građevinskih područja naselja, dok su skladišta predviđena u gospodarskim zonama unutar i van naselja.

Usluge i servisi

Uslužne radnje i servisi razvijat će se u skladu sa potrebama stanovništva. Objekti uslužne djelatnosti mogu se graditi u sklopu naseljskih struktura (stambena i mješovita namjena) sukladno naseljima i potrebama.

Obrt i zanatstvo

Razni oblici obrta i zanatstva razvijat će se za potrebe domicilnog stanovništva, a koje neće zahtijevati posebne površine.

3.5. Stanovanje, javne zgrade i površine

Prema popisu 2001. godine na teritoriju općine bilo je 421 stan za stalno stanovanje, istodobno je popisano 325 kućanstava.

Usporedbom broja stanova i broja kućanstava proizlazi da ima 96 stanova viška u odnosu na broj domaćinstava, a nastanjenost je 0,77 kućanstva po stanu. Međutim, kada se promatra broj nastanjenih stanova, kojih je 321, tada je u odnosu na broj kućanstava evidentno da nedostaje 4 stana, odnosno da je u nastanjenim stanovima 1,01 domaćinstva po stanu.

Ukupna površina nastanjenih stanova je 17,208 m², iz čega slijedi da je površina prosječnog stana 53,61 m².

Prosječna veličina kućanstava je 2,28 člana. U odnosu na prošle popise prosječna veličina kućanstava je smanjena sa 2,78 u 1991. na 2,28 u 2001. godini. Struktura prema broju članova pokazuje da je najveći udio kućanstava sa 1 članom, odnosno 37%, sa 2 člana 32%, sa 4 člana 12%, sa 3 člana 11%, sa pet članova 5%.

Sa standardom od 1 sobe po članu kućanstva, takvoj bi strukturi trebala korespondirati struktura stanova prema broju soba. Najveći je udio jednosobnih stanova – 39%, zatim dvosobnih - 36%, trosobnih – 16%, te naposljetku četverosobnih- 9% i peterosobnih –1%.

Prema popisu 2001. bilo je 421 stana za stalno stanovanje, prosječne površine 51,16m², sa 1,76 stanovnika po stanu i 29,10m² po stanovniku.

Popis 2001. pokazuje da su potrebna značajna ulaganja radi poboljšanje uvjeta življenja i standarda stanovanja, posebno u instalacije vodovoda i kanalizacije, zatim dogradnju i rekonstrukciju stanova neophodno potrebnim kupaonicama i sanitarnim čvorovima.

3.6. Komunalna infrastruktura

Cestovni promet

Područjem općine Lećevica prolaze slijedeći cestovni pravci:

Županijske ceste

- D 56 – Kladnjice – Kaštel Stari (Ž 6137)
- Kladnjice (Ž 6098) – Prgomet – Prapatnica (D 58)
- Ž 6098 – Lećevica – Korušće – Konjsko – D 511

Lokalne ceste

- Lećevica (L 65 071) – Trolokve – Radošić (Ž 6098)
- Ž 6098 – Matasi
- L 67 021 – Kladnjice (L 67 023)
- Kladnjice (Ž 6098) – Parčine
- Tešije – Stričević – Ž 6115
- Lećevica (Ž 6115) – Vlaka (Ž 6114)
- Prgomet (Ž 6122) – Đirlići – Radošić
- Radošić (L 67 020) – Ž 6098
- Ž 6110 – Visoka – Divojevići – Ž 6112

Mrežom županijskih cesta, općina Lećevica je povezana s važnijim središtima, susjednim općinama i širim prostorom, a mrežom lokalnih cesta međusobno su povezana disperzno formirana naselja i dijelovi naselja.

Dostignuti stupanj razvijenosti cestovne mreže na području općine Lećevica, je zadovoljavajući ali je potrebno isti dopunjavati sa aspekta sigurnosti prometa na cestama. Potrebne su određene korekcije na pojedinim dionicama postojećih cesta.

Razvoj prometne mreže u dosadašnjem razdoblju, uglavnom se kretao u cilju zadovoljavanja zahtjeva promatranog područja, odnosno težnje da se omogući pristup do pojedinih dijelova teritorija općine i na taj način omogući njihovo povezivanje i otvaranje.

Sustav javnog prometa nije zadovoljavajući. Naselja su dobro međusobno povezana, a dobra je i povezanost s ostalim središtima unutar županije (odnosi se prvenstveno na Trogir Kaštela i Split). Područjem općine Lećevica prolazi autocesta A1 Zagreb – Split.

Autocesta Zagreb - Split dio je cestovnog prometnog pravca između kontinentalnog sjeverozapadnog dijela Hrvatske (Zagreb-Karlovac) i sjeverno-dalmatinske regije (s oslanjanjem na jadranski cestovni pravac). U mreži planiranih cesta ova autocesta dopunjava i čini vezu između dva vitalna europska pravca: (E-59) Maribor - Zagreb - Split i (E-65) Rijeka - Split - Dubrovnik.

Ova autocesta povezuje sjever i jug Hrvatske i iz niza je razloga od izuzetnog značaja za Republiku Hrvatsku.

Pošta i telekomunikacije

Na području općine postoji jedan poštanski ured u Lećevici koji djeluje u sastavu Središta pošta Split, poslovne jedinice Hrvatskih pošta d.d. Zagreb.

Telekomunikacijski sustav čini telekomunikacijska mreža za pružanje telekomunikacijskih usluga.

Osnovna usluga je prijenos govornih informacija kroz nepokretnu i pokretnu telefonsku mrežu.

Dostupnost pokretne (mobilne) mreže nije svugdje moguća. Inače područje općine većim dijelom pokriveno je sa tri pokretne radio telefonske mreže i to;

- analogna NMT mreža, komercijalnog naziva Mobitel
- digitalnom GSM mrežom, komercijalnog naziva Cronet, (T-mobile)
- digitalnom GSM mrežom, komercijalnog naziva VIP-net.

U sustavu pokretnih mreža na području općine nema/ima izgrađena niti jedna osnovna postaja.

Osnovnu nepokretnu mrežu općine čine pretplatnički stupnjevi UPS-ovi instalirani u poštanskoj zgradi tk priključcima sa digitaliziranom mrežom.

Energetski sustav

Na području općine Lečevica danas postoje slijedeći elektroenergetski objekti:

- prijenosa i
- distribucije

Prijenos

- 1 TS 110/35 kV; 1x20 MVA
- 2 DV 110 kV ukupne dužine 20 km (na području općine)

Distribucija

- 3 DV 35 kV ukupne dužine __ km
- 4 DV 10 kV ukupne dužine __ 60 km
- 25 TS 10/0,4 kV ukupne instalirane snage 1,75 MVA (70 kVA/TS)
- 4 mjesne mreže NN, dužine oko __ km na području __zaseoka

Globalna ocjena stanja postojeće elektroopskrbe i električne mreže općine Lečevica svodi se na slijedeće:

- Glavni opskrbeni elektroprivredni objekti su relativno daleko i nepovoljno locirani u odnosu na općinska naselja.
- Svi distribucijski vodovi su relativno dosta stari (oko 50 godina), na drvenim stupovima koji podliježu truljenju i skraćenju vijeka trajanja, relativno malih presjeka DV 10 kV (3x16 mm² Cu ili 3x25 mm² Ač i mreža NN raznih presjeka od 2x16 do 4x70 mm² Al) i ekstremnim dužina što bitno umanjuje pouzdanost i kvalitetu elektroopskrbe posebno u razdobljima vršnih opterećenja i vremenskih nepogoda (nagla zahlađenja, jake bure, snijeg i slično).
- Neadekvatni sustav distribucijskih napona 35, 10 i 0,22/0,38 kV koji će u dogledno vrijeme biti supstituiran novim sustavom distribucijskih napona 110, 20 i 0,23/0,4 kV čime bi se automatski povećao kvalitetu elektroopskrbe, a time i smanjenje gubitaka električne energije te smanjenje broja objekata u prostoru.

Vodoopskrba

Općina Lečevica djelomično je i nedovoljno opskrbljena pitkom vodom. Manji dio naselja je spojen na vodoopskrbni sustav iz sustava Ruda, ali nedovoljnog kapaciteta. Problem vodoopskrbe općine Lečevica nije riješen na zadovoljavajući način.

Ostala naselja na području općine Lečevica, vodom se opskrbljuju na razne načine: bunarima i cisternama, kojima se voda dovodi za sušnih razdoblja autocisternama.

Osnovni preduvjet svekolikog razvoja općine Lečevica jest opskrbljenost pitkom vodom svih naselja koja čine njen sastavni dio. Izgradnja Jadranske autoceste, posebno njene dionice Vrpolje – Dugopolje (odnosno Vrpolje – Vučevica), otvorila je mogućnost znatnog ubrzanja i pojeftinjenja izgradnje vodoopskrbnog sustava, polaganjem cijevi magistralnog cjevovoda u pojas autoceste.

Ovaj problem se planira riješiti izgradnjom i međusobnim nadopunjavanjem triju sustava: Jaruga, Čikola i Ruda.

3.7. Društvena infrastruktura

Postojeći objekti društvenog standarda su nedovoljni, pa stanovništvo ne može zadovoljiti niti dnevne potrebe.

Sa jednom postojećom osnovnom školom i u nedostatku srednjih škola, stanje u općini je nezadovoljavajuće. Mreže škola bi se u budućnosti trebale paralelno razvijati u skladu s demografskim potencijalom školskog uzrasta. U međuvremenu treba što bolje organizirati transport djece do najbližih škola unutar općini i šire.

Ustanove za predškolski odgoj postoje ali na niskoj razini i organizirane su u školi.

Obzirom na znatan broj starijih osoba na ovom području, poražavajuća je činjenica da na području općine postoji samo jedna ambulanta, nema ljekarni i da je služba hitne medicinske pomoći organizirana u Kaštelima.

Osnovna škola postoji u naselju Lećevica, dok u naselju ne postoji niti jedan objekt predškolskog odgoja. Na području općine postoje i slijedeći napušteni školski objekti:

- Radošić :jedan napušteni školski objekt,
- Kladnjice; jedan napušteni školski objekt kojem prijete devastacija i za daljnju funkciju potrebna mu je obnova
- Divojevići: jedan napušteni školski objekt kojem prijete devastacija i urušavanje
- Lećevica: jedan napušteni školski objekt

Ustanova srednjeg školstva nema na području općine Lećevica. Kao što smo rekli na području općine Lećevica postoji jedna ambulanta u samom naselju, služba hitne medicinske pomoći također je organizirana u sklopu Doma zdravlja u Kaštelima. Pošta postoji jedino u općinskom središtu.

Na području općine lećevica postoje i sljedeće vjerske ustanove:

- Župa Sv.Imena Isusova , Čvrljevo, bporiva Kladnjice i Divojeviće
- Župa Sv.Jure, Radošić
- Župa Sv Martina Lećevica

Od kulturno-športskih ustanova na području općine lećevica djeluje MNK Lećevica, kao i udruga građana KUD Ognjište koje organizira Bikijadu (borba bikova popraćena zaboravljenim seoskim običajima) u mjestu Radošić.

3.8. Proračun općine Lećevica

Tablica 5: Proračun općine Lećevica-2006.g

Račun iz rač. plana	Opis stavke	Ostvarenje 2005	Plan 2006	Index 2006/05
1	2	3	4	5
PRIHODI I RASHODI, PRIMICI I IZDACI PREMA EKONOMSKOJ KLASIFIKACIJI				
6	PRIHODI POSLOVANJA	2.637.539	7.325.000	277,7
61	Prihodi od poreza	494.474	606.000	122,6
63	Pomoći iz inozemstva (darovnice) i od subjekata unutar opće države	2.077.365	6.430.000	309,5
64	Prihodi od imovine	7.612	52.000	683,1
65	Prihodi od administrativnih pristojbi i po posebnim propisima	58.0788	23.000	408,0
66	Ostali prihodi	0	0	-
3	RASHODI POSLOVANJA	1.708.755	3.655.000	213,9
31	Rashodi za zaposlene	196.199	465.000	237,0
32	Materijalni rashodi	1.213.162	2.370.000	195,4
34	Financijski rashodi	10.370	40.000	385,7
36	Pomoći dane u inozemstvo i unutar opće države	0	100.000	-
37	Naknade građanima i kućanstvima na temelju osiguranja i druge naknade	170.367	270.000	158,5
38	Ostali rashodi	118.657	410.000	345,5
	Ukupni rashodi poslovanja	1.708.755	3.655.000	213,9
	VIŠAK PRIHODA POSLOVANJA	928.784	3.670.000	395,1
4	Rashodi za nabavu nefinancijske imovine	1.792.022	3.870.000	216,0
	UKUPNI PRIHODI	2.637.539	7.525.000	285,3
	UKUPNI RASHODI	3.500.777	7.525.000	215,0
	UKUPAN MANJAK PRIHODA	863.238	0	0,0
	UKUPNI PRIHODI I PRIMICI	2.637.539	7.525.000	285,3

	UKUPNI RASHODI I IZDACI	3.500.777	7.525.000	215,0
	MANJAK PRIHODA I PRIMITAKA	863.238	0	0,0

Izvor: Ministarstvo financija

U Tablici je dat plan ostvarenja proračunskih prihoda i rashoda u 2006 god. za općinu Lećevica.

Planom se predviđa ostvarenje prihoda u 2006. god u iznosu 7.525.000 kn.

Glavnina proračunskih prihoda se planira ostvariti uz pomoć subjekata unutar države-proračun, i to 6.430.000 Kn.

U 2006. god se planiraju i proračunski rashodi u iznosu 7.525.000 Kn, od čega su najzastupljeniji bili materijalni rashodi sa 2.370.000 Kn, rashodi za zaposlene sa 465.000 Kn, ostali rashodi sa 410.000 kn, te na kraju naknade građanima 270.000 Kn.

Za 2006.god planiran je rast ukupnih rashoda sa 3.500.777 Kn u 2005.god na 7.525.000 kn, što je 215% više u odnosu na prethodnu godinu.

Također za 2006.god planiran je rast ukupnih prihoda sa 2.637.539 Kn na 7.525.000 Kn, što je za 285% više u odnosu na 2005.god.

Iz svega navedenog može se zaključiti da je ovaj proračun svojim velikim dijelom namijenjen infrastrukturnim radovima (dominantni materijalni troškovi), što se na jedan način može tretirati kao razvojan u onom dijelu koji se odnosi na ulaganja u građevinske objekte koji bi mogli poslužiti u gospodarske svrhe.

Naš prijedlog je da se u narednom razdoblju cca 40% proračuna izdvoji za poticanje i razvoj poduzetništva i otvaranje novih radnih mjesta (kroz subvenciju kamatnih stopa na poduzetničke kredite, osnivanje garantnog fonda za poduzetnike, opremanje poduzetničkih zona, poticanje razvoja potpornih institucija poduzetništva kao što su tehnološki parkovi, poduzetnički inkubatori, razvojne agencije i sl), što će u konačnici dovesti do ekonomskog rasta i razvoja, što će generirati punjenje proračuna na zdravim ekonomskim osnovama.

3.9. Swot analiza općina Lećevica

Tablica 6: Swot analiza

PREDNOSTI	PRETPOSTAVKE
<ul style="list-style-type: none"> • Neokrnjena priroda 	<ul style="list-style-type: none"> • Uključivanje mladih u razvojne projekte
<ul style="list-style-type: none"> • Lokacija uz važne prometnice 	<ul style="list-style-type: none"> • Traženje pomoći kod pridobivanja financijskih sredstava
<ul style="list-style-type: none"> • Blizina turističkih područja 	<ul style="list-style-type: none"> • Razvoj seoskog turizma
<ul style="list-style-type: none"> • Prirodni uvjeti za razvoj izletničkog turizma 	<ul style="list-style-type: none"> • Adaptacija starih zidina
<ul style="list-style-type: none"> • Uređena komunalna infrastruktura 	<ul style="list-style-type: none"> • Informiranje političara i onih koji odlučuju o važnosti gospodarskog razvoja
<ul style="list-style-type: none"> • Strateška lokacija 	<ul style="list-style-type: none"> • Promocija poduzetništva
<ul style="list-style-type: none"> • Prirodno dobivena hrana 	<ul style="list-style-type: none"> • Oživljavanje zamrlih djelatnosti
<ul style="list-style-type: none"> • Prirodni uvjeti za razvoj športskog turizma 	<ul style="list-style-type: none"> • Organiziranje zajedničkih nastupa na tržištu
<ul style="list-style-type: none"> • Blizina većih gradova 	<ul style="list-style-type: none"> • Nova radna mjesta
<ul style="list-style-type: none"> • Motivirani pojedinci 	<ul style="list-style-type: none"> • Animiranje i uključivanje nezaposlenih
SLABOSTI	SMETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatak novca za investicije 	<ul style="list-style-type: none"> • Ograničenost lokalnih razvojnih sredstava
<ul style="list-style-type: none"> • Slaba starosna struktura stanovništva 	<ul style="list-style-type: none"> • Strah i nepovjerenje u novo
<ul style="list-style-type: none"> • Slaba infrastruktura 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepovjerenje u nove institucije
<ul style="list-style-type: none"> • Pomanjkanje poduzetničkog znanja 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepoznavanje mogućnosti za razvoj
<ul style="list-style-type: none"> • Odljev kadrova 	<ul style="list-style-type: none"> • Opća ekonomska i pravna nedisciplina
<ul style="list-style-type: none"> • Slaba školska naobrazba stanovništva 	<ul style="list-style-type: none"> • Negativan utjecaj odnosa iz prošlosti
<ul style="list-style-type: none"> • Nepovezanost gospodarskih subjekata 	<ul style="list-style-type: none"> • Neodgovarajući i neusklađen pristup u izradi razvojnih projekata
<ul style="list-style-type: none"> • Nepostojanost obradivih površina za ratarstvo 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepoznavanje metoda za animaciju okoline
<ul style="list-style-type: none"> • Nepostojanost tradicije u obrtništvu 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepoznavanje sredstva za uključivanje nezaposlenih u programe
<ul style="list-style-type: none"> • Premalo poslovnih informacija 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepostojanost motiviranih kadrova u koaliciji

U prethodnom dijelu je dat prikaz SWOT analize za općinu Lećevica. SWOT analiza je predočena kroz definiranje prednosti, slabosti, pretpostavki i smetnji u mogućem razvoju općine.

Ako analiziramo prednosti općine Lećevica u mogućem razvoju u odnosu na druga područja, onda ćemo lako ustanoviti da se prednosti nalaze u:

- a) Neokrnjenoj prirodi - (čist zrak, tlo, vegetacija)
- b) Lokaciji uz važne prometnice - (blizina čvorišta Prgomet na ulazu i izlazu s autoceste Zagreb-Split-Dubrovnik, blizina željezničke pruge koja spaja Split sa Zagrebom i kontinentalnim dijelom unutrašnjosti i Europom),
- c) Blizina turističkih područja – udaljenost do Kaštelanske i Trogirske rivijere cca. 50 min, a sa probojem tunela Kozjak (čvor Vučevica) ta će se udaljenost još više smanjiti
- d) Prirodnim uvjetima za razvoj izletničkog, kulturnog i lovnog turizma – planinski proplanci, izletničke staze, biljni i životinjski svijet, kulturno-športske manifestacije, gradine, arheološki ostaci, te lovišta,
- e) Uređena komunalna infrastruktura - povezanost sa susjednim mjestima i općinama Primorski Dolac, Prgomet, Unešić, Klis, a preko njih i dalje sa kontinentalnim i priobalnim dijelom, pokrivenost telekomunikacijskim uslugama i signalima, rješavanje problema vodoopskrbe, plinifikacije, u sklopu izgradnje kanalizacije treba planirati uređenje pješačko-biciklističkih staza, te uređenje prometnica i rasvjete kroz naselja.
- f) Strateška lokacija - prometno smještena na raskrižju putova koji spajaju sjeverni dio županije Splitsko-dalmatinske sa priobaljem s jedne strane, a s druge strane prometnice koje spajaju zagorski dio Splitsko-dalmatinske i Šibensko-kninske županije i dalje se granaju u priobalje ili unutrašnjost.
- g) Prirodno dobivena hrana – tradicionalne kulture i tradicionalne tehnike u proizvodnji hrane bez upotrebe pesticida,
- h) Prirodni uvjeti za razvoj turizma – tradicija u organizaciji kulturno-športskih događanja, natjecanje u raznim tradicionalnim športskim i kulturno-zabavnim disciplinama (biklijada, klapska pjevanja), te gastronomija,
- i) Blizina većih gradova – u krugu 50 km se nalaze veći upravni i trgovačko-industrijski centri (Split, Kaštela, Solin, Drniš, Sinj)
- j) Motiviranim pojedincima (postoje pojedinci sa dobrim idejama i poduzetničkom vizijom u mjestu, ali i oni koji su se poduzetnički istakli u većim gradovima te su spremni dati doprinos razvoja svoga mjesta).

Uz prednosti postoje i određene slabosti kao što su:

- a) Nedostatak novca za investicije - nedostatni izvori vlastitog novca, nepostojanje vrijednih nekretnina za stavljanje u zalog kod banke ili druge financijske ustanove, nepostojanje općinskih i županijskih garantnih fondova koji bi jamčili poduzetnicima za dobivene kredite, nedostatak investitora,
- b) Slaba starosna struktura stanovništva – nepovoljan omjer stanovništva stari-mladi, nedostatak mladih i visokoobrazovanih ljudi
- c) Slaba infrastruktura – loše ceste s tehničko-sigurnosnog gledišta (nedovoljno široke i previše zavoja),
- d) Pomanjkanje poduzetničkog znanja – nedovoljno znanja i iskustva o poduzetništvu i uključenju u poduzetništvo
- e) Odljev kadrova – odlazak u jednom smjeru, odlazak u veće gradove u svrhu traženja posla, odlazak na školovanje,

- f) Slaba školska naobrazba stanovništva – nedostatak visokoobrazovanog kadra, problem u svim zagorskim općinama, obrazovani se zadržavaju u gradovima, nemotiviranost za povratak obrazovanih
- g) Nepovezanost gospodarskih subjekata – nedostatak znanja i inicijativa o udruživanju gospodarstvenika, udruženi postaju jači i sposobniji za tržišni nastup,
- h) Nepostojanost obradivih površina za ratarstvo - zbog obilježja reljefa, usitnjenosti parcela i malih obradivih površina na ovom prostoru ratarstvo ne može biti okosnica u razvoju,
- i) Nepostojanost tradicije u obrtništvu – zbog odljeva stanovništva u veće susjedne gradove i osiguran rad u socijalističkim gigantima nije se stvarala poduzetnička inicijativa, a otuda i tradicija u obrtništvu, nedostatak znanja i tehnika rada,
- j) Premalo poslovnih informacija – nedostatak info punktova u općini koji bi pružali informacije poduzetnicima, nedostatak tvrtki za pružanje poslovnih usluga, nedostatak savjetnika (financijskih, pravnih, poreznih), nedostatak potpornih institucija poduzetništva (poduzetnički centar, poduzetnički inkubator).

Na temelju geografskog i prometnog položaja, prirodne osnove, strukture stanovništva svako područje ima komparativnu prednost za razvoj u odnosu na neko drugo promatrano područje. Sukladno tome područje općine Lećevica vidi svoje šanse za razvoj (pretpostavke za razvoj) kroz:

- a) Uključivanje mladih u razvojne projekte – razvijanje svijesti o važnosti poduzetništva kod mladih od srednjoškolske dobi, poticanje razvoja poduzetničkih ideja i vizija kod mladih, stipendiranje mladih za one programe koji će doprinijeti razvoju općine
- b) Traženje pomoći kod pridobivanja financijskih sredstava – priprema pojedinačnih i zajedničkih projekata u sklopu PUR-a, definiranje onih projekata koji će dati sinergijske efekte za cijelo promatrano područje, zajednički nastup općina Lećevica, Prgomet, Primorski Dolac i Seget Donji za traženje izvora financiranja kako kod vladinih institucija, tako i EU-fondova, traženje domaćih i stranih investitora, lobiranje na državnoj razini,
- c) Razvoj seoskog turizma – postoje svi preduvjeti za razvoj seoskog, izletničkog, lovnog, kulturnog i športskog turizma (prometni položaj, klima, prirodna vegetacija, povijesno-kulturno naslijeđe),
- d) Adaptaciju starih zidina – očuvati stare povijesne građevine (gradine), istražiti i zaštititi arheološke lokalitete i njihovo stavljanje pod arheološku zaštitu, očuvanje starih autohtonih zaselaka sa kamenim kućama i njihovim teritorijalnim rasporedom, te njihovo uvrštenje na popis konzervatorski zaštićenih dobara,
- e) Informiranje političara i onih koji odlučuju o važnosti gospodarskog razvoja – informiranje općinskog vodstva o državnim potporama, mogućnostima i izvorima financiranja, stručna pomoć oko procjene isplativosti projekata javnih dobara kroz korištenje vanjskih savjetodavnih usluga ili potpisivanje ugovora sa tvrtkom za pružanje savjetničkih usluga vezanih za ekonomski razvoj područja (npr. Appono d.o.o), lobiranje za dovođenje investitora, organiziranje okruglih stolova sa potencijalnim poduzetnicima u prostorijama općine i sl,
- f) Promociji poduzetništva – izabrana savjetnička tvrtka ili vanjski suradnici mogu održavati radionice o razvoju poduzetništvu, modelima financiranja, poticajima, prednostima uključivanja pojedinih dobnih skupina u poduzetništvo (mladi, žene, branitelji, invalidi), udruživanju poduzetnika i njihovu povezivanju, traženju partnera, zajedničkom nastupu na tržištu i sl

- g)** Oživljavanju zamrlih djelatnosti – suradnja sa obrazovnim institucijama na prenošenju znanja i obrazovanju mladih kadrova za zanate koji su tradicionalni za ovo područje, te ih nuditi kao turističke proizvode i atrakciju ovog podneblja u okviru seoskog turizma,
- h)** Organizaciji zajedničkih nastupa na tržištu – povezivanje poduzetnika iz istorodnih djelatnosti sa cijelog promatranog područja ovih općina, povezivanje poduzetnika iz priobalnog dijela, općine Seget Donji sa seoskim gospodarstvima i proizvođačima hrane u Lečevici, organizacija turističkih tura iz priobalja u Zagoru, stvaranje klastera i udruga,
- i)** Otvaranju novih radnih mjesta – kroz oživljavanje poduzetničke zone Lečevica u skladu s prostornim planom, komunalno uređenje i opremanje zone, oslobađanju potencijalnih investitora od prireza i komunalnih davanja, uvođenje drugih olakšica,
- j)** Animiranju i uključivanju nezaposlenih – davanje posebnih olakšica poduzetnicima koji zaposle nezaposlene osobe s područja općine, sufinanciranje stjecanja iskustva i prakse nezaposlenim osobama kod poduzetnika, uključivanje nezaposlenih s iskustvom da se uključe u poduzetništvo, uključivanje mladih, žena, branitelja i starijih iznad 45.g da se počnu baviti poduzetništvom,

Glavne smetnje u postizanju ovih mogućnosti za razvoj su :

- a)** Ograničenost lokalnih razvojnih sredstava – nedostatak novca, zamrla gospodarska aktivnost na području općine, nedostatak razvojnih gospodarskih subjekata koji bi punili općinski proračun, nedostatna pomoć županije i države za lokalne potrebe,
- b)** Strah i nepovjerenje u novo – loša iskustva ljudi iz prošlih godina, skepsa prema budućnosti zbog sporih promjena i gospodarskih pomaka, bojazan da neće uspjeti, da će naići na administrativnu zapreku, bojazan da neće dobiti kredit i sl,
- c)** Nepovjerenje u nove institucije – mediji prenaplašeno šire informacije o lošim događanjima u društvu, generaliziranje problema i tamo gdje ih ne bi trebalo biti, neke gospodarske institucije nisu ispunile zadatak onako kako su trebale (HAMAG, pravosudne ustanove, državne agencije za strana ulaganja) i sl,
- d)** Nepoznavanje mogućnosti za razvoj – nedovoljno informacija o razvoju iz drugih krajeva u Hrvatskoj, Istra, sjeverozapadna Hrvatska), nesustavan pristup razvoju, nedovoljno znanja o razvoju i značenju poduzetništva, nedostatak znanja i informacija iz ekonomije i poduzetništva, isključenost iz poslovnih krugova i središta događanja,
- e)** Opća ekonomska i pravna nedisciplina – informacije koje dolaze iz okruženja (televizije i medija) produbljuju jaz i pridonose pravnoj nedisciplini i bojazni uključivanja u poduzetništvo
- f)** Negativan utjecaj odnosa iz prošlosti – žaljenje za prošlim sustavom i iskrivljeno mišljenje «da je prije bilo sve bolje i da ništa što se počne neće dobro završiti»
- g)** Neodgovarajući i neusklađen pristup u izradi razvojnih projekata – grad/općina koji rade razvojni program samo za sebe, a bez uključivanja najmanje još jedne jedinice lokalne samouprave u isti, bez uključivanja gospodarstvenika, svih institucija koje mogu doprinijeti razvoju i bez definiranja zajedničkih prioriteta i ciljeva i projekata nisu u skladu sa metodologijom Europske komisije i smjernicama Svjetske banke za financiranje istih,
- h)** Nepoznavanje metoda za animaciju okoline – animacija okoline se ne postiže u kratkom roku, za to je potreban sustavan rad i kombinacija metoda koja

daje najbolje rezultate, potrebno se samo osvrnuti na okruženje i njega kopirati,

- i) Nepoznavanje sredstava za uključivanje nezaposlenih u programe – za ovaj problem krivnja leži jednim dijelom u nepostojanju poduzetničkih potpornih institucija na području općine koje bi davale savjete i informacije nezaposlenima,
- j) Nepostojanost motiviranih kadrova – motivirane kadrove treba stvoriti, oni se mogu stvoriti koordinacijom i potporom svih zainteresiranih za razvoj ovog područja od općinskog vodstva, županijskih vlasti, potpornih poduzetničkih institucija do banaka i ministarstava.

Na temelju SWOT ANALIZE definirane su određene smjernice u razvoju općine Lećevica kroz date pretpostavke razvoja. Pretpostavke razvoja su nastale na temelju određenih komparativnih prednosti koje ima područje općine Lećevica, a koje su definirane i usuglašene većinom razvojnih činitelja.

Za realizaciju pretpostavki ovog razvojnog dokumenta temeljna zadaća općinskog vodstva bi ukratko bila:

- Poticanje i podržavanje svih poduzetničkih projekata koji se baziraju na iskorištavanju komparativnih prednosti koje općina ima
- Smanjenje slabosti u razvoju općine Lećevica
- Otklanjanje smetnji u razvoju općine Lećevica

4. PRIRODNI I DRUŠTVENI RESURSI OPĆINE PRGOMET

4.1. Prostor

Područje općine Prgomet pripada zagorskom dijelu Splitsko - dalmatinske županije, a sastoji se od naselja Prgomet, Labin, Trolokve, Bogdanovići i Sitno.

Općina Prgomet ima površinu od 77.21 km² odnosno 7721 ha (Prgomet 809 ha, Labin 2124 ha, Trolokve 1409 ha, Bogdanovići 2066 ha, Sitno 1300 ha) što čini 1,71 % ukupne površine Županije. Prema popisu iz 2001.g. na području općine živi 797 stanovnika što čini gustoću naseljenosti od 10,3 st/km². Od prijašnjeg popisa stanovništva iz 1991.g. zabilježen je pad broja stanovnika uzrokovan migracijskim procesima stanovništva².

Sustav naselja na području općine Prgomet određen je povijesnim procesima okupljanja stanovništva u naseljima odnosno zaseocima.

Najvažniji čimbenik u razvoju ovog području do kraja drugog svjetskog rata je bila poljoprivreda, te je razvoj naselja bio uz plodna polja.

Na osnovu slijeda povijesnih prilika, naslijeđen je sustav kojeg karakteriziraju mala i raspršena naselja.

Općinsko središte Prgomet razvilo se uz županijsku cestu i željezničku prugu.

4.2. Stanovništvo

Stanovništvo je temeljni čimbenik društvenog, gospodarskog i kulturnog života i razvitka svakog društva.

Ono je osnovna proizvodna snaga, nezamjenjiv element gospodarskih procesa, jer njegova brojnost, znanje i naponi uvjetuju strukturu, organizaciju i ukupnu efikasnost tih procesa.

S druge strane, stanovništvo daje krajnji smisao gospodarskim procesima koji određuju njegovu materijalnu osnovu opstanka i razvitka, jer proizvedena dobra služe zadovoljavanju raznovrsnih potreba stanovništva, a potrošnja je krajnji smisao proizvodnje.

Zato se razmatranja o gospodarstvenom razvitku ne mogu odvojiti od stanovništva kao njihova bitnog okvira.

Formiranje i korištenje radnih resursa društva jedan je od osnovnih problema društvene reprodukcije i razvitka, te planiranje društvenog i gospodarskog razvitka mora kao svoj bitni element uključiti i analizu raspoloživih radnih resursa i način njihove uporabe.

Prema popisu stanovništva u 2001.g u općini Prgomet, koja se prostire na 77,21 m², živjelo je 797 stanovnika, odnosno 0,17% stanovništva Splitsko-dalmatinske županije.

Tablica 1: Stanovništvo Prgometa u okviru Splitsko-dalmatinske županije

Područje	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.
Općina Prgomet	2.903	2.840	2.200	1.545	1.078	797
Splitsko-dalmatinska županija	313.277	338.005	389.277	436.680	474.019	463.676

Izvor: Popisi stanovništva

Iz prethodne tablice je vidljivo da kroz četiri zadnja desetljeća broj stanovnika u mjestu Prgomet konstantno opada, dok broj stanovnika Splitsko-dalmatinske županije raste.

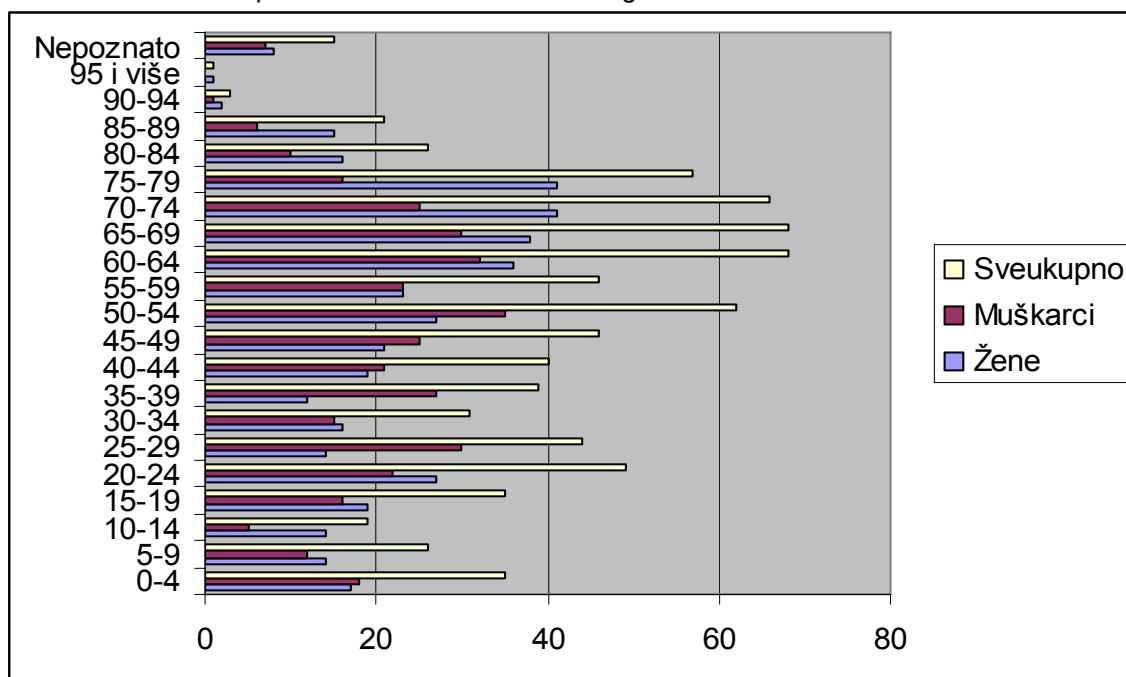
² 1Konačni prijedlog prostornog plana uređenja općine Prgomet, str.4.

Kretanje stanovništva rezultat je demografskih tendencija (nataliteta, mortaliteta, imigracije, emigracije), budući da demografski razvoj ne ovisi o procesima na njenom području, već i o demografskim kretanjima na širem području, te široj regiji (Splitsko-dalmatinska županija).

Stanovništvo općine Prgomet različito se kretalo u pojedinim međupopisnim razdobljima (1857 - 2001), do 1921. godine raste različitom dinamikom popisnih razdoblja, 1948. - 1961. stagnira, da bi u svim kasnijim popisnim godinama imalo trend opadanja broja stanovnika. U razdoblju u zadnjih 20 godina stanovništvo Prgometa se prepolovilo.³

Prema demografskim prognozama Splitsko-dalmatinske županije, u 2015.g se procjenjuje da će na području općine Prgomet živjeti 1.300 stalnih stanovnika.

Slika 1: Dobna i spolna struktura stanovništva Prgometa

Izvor: Popis stanovništva 2001.

Prethodna slika ukazuje na nerazmjernan odnos mlađih dobnih skupina u odnosu na brojnije starije skupine. Također je poznato da je i dobnna skupina naselja zabrinjavajuća, a budući da iz mlađe populacije proistječe radni kontingent, potrebno je pomlađivanje, što će se teško izvesti bez gospodarskog oporavka ovog područja (mogućnost zapošljavanja i materijalna sigurnost, te razvoj obrazovnih, zdravstvenih i kulturnih sadržaja).

Na navedeno kretanje stanovništva u velikoj su mjeri obilježile migracije u cilju pronalazjenja boljih mogućnosti za zaposlenje, stjecanje većih zarada, boljih uvjeta života i rada.

Prema podacima popisa 2001. u općini Prgomet od ukupnog broja stanovnika njih 592 ili 74,28% je živjelo od rođenja u istom naselju, što pokazuje slabije izraženu migracijsku komponentu.

Naselje Prgomet imalo najmanji postotak udjela autohtonog stanovništva – 65,91%, a ostala naselja sudjeluju sa nešto većim postotkom, najviše naselje Bogdanovići – 80,61%. Po

³ Konačni prijedlog prostornog plana uređenja općine Prgomet, str. 11.

pretežnosti naseljavanja većina je doselila iz Splitsko-dalmatinske županije – 76,47%, od imigranata iz inozemstva polovica je iz susjedne BIH.

Demografska struktura stanovništva kao pozitivna ili negativna u svom značenju se odražava i na obrazovnu strukturu stanovništva, a time i na ekonomski razvoj.

Tablica 2: Obrazovna struktura stanovništva

Grad/općina	Naselje	Bez škole 2001.	Osnovna škola 2001.	Srednja škola 2001.	VŠS 2001.	VSS 2001.
Prgomet	5	183	150	185	4	6

Izvor: Popis stanovništva 2001

Stanovništvo općine Prgomet uglavnom je završilo srednju školu. Jednako velik je udio onih koji su bez škole i relativno visok udio sa osnovnom školom.

Radni kontingent u 2001.g je iznosio 424 osobe, odnosno 53,20% ukupnog stanovništva, što je ispod županijskog prosjeka od 63,92%, što znači da ovo područje ima značajne rezerve za povećanje uključenosti radne snage na tržište rada, s obzirom na to da u izrazito povoljnim uvjetima stopa aktivnosti doseže vrijednost do 80%.

Tablica 3: Domaćinstva po naseljima 1991. i 2001.g

Godina	Pokazatelj	Ukupno	Aktivno		Osobe s osobnim prihodom	Uzdržavano	Udio aktivnog u ukupnom stanovništvu
			Svega	Obav. zan.			
2001.	BROJ	797	223	175	368	206	27,98%
	Udio		27,98%	21,96%	46,17%	25,85%	

Izvor: Popis stanovništva 2001

Iz tablice je vidljivo da kretanje broja domaćinstava u popisnim razdobljima 1991-2001. prati trend kretanja broja stanovništva, kao i to da se prosječna veličina domaćinstva nije bitno mijenjala.

4.3. Prirodno i kulturno naslijeđe, te njihova zaštita

Spomenici prirodne i kulturne baštine čine funkcionalno jedinstvo sa prostorom koji ih okružuju te se time nastoji provesti mogućnost i čuvanje spomenika prirodne i kulturne baštine kako bi oni postali sastavni dio življenja, a po tome da se stvore mogućnosti njihova neposrednog popravka i daljnjeg čuvanja. Spomenike kulture ne smije se shvatiti kao ograničavajuće čimbenike razvoja, tj. kao izolirani prostor koji se prepušta sudbini i čeka bolja vremena.

Kulturna dobra se mogu svrstati u nekoliko grupa:

- Prapovijesni spomenici kulture (gradine, gomile, spilje)
- Srednjovjekovni spomenici kulture (ostaci crkava, groblja)
- Urbane/ruralne cjeline (kuće i sklopovi kuća)
- Stočarski stanovi
- Novovjeke crkve, groblja, čatrnje i bunari

Na osnovu navedenog možemo izdvojiti sljedeća arheološka nalazišta: Znojilo u Prgometu i Jurinu pećinu.

Od groblja valja spomenuti Sv. Stipana u Prgometu, Sv. Silvestra u Labinu, te Sv. Stipana u Trolokvama.

Od sakralnih spomenika se ističu: crkva Sv. Nikole u Bogdanovićima i Sv. Ante u Labinu.

Manifestacije i blagdani

Na području općine Prgomet, odnosno na području svakog pojedinog naselja (Sitno, Bogdanovići, Trolokve, Prgomet, Labin), posebna se pažnja pridaje obilježavanju pojedinih blagdana, koji među lokalnim stanovništvom imaju tradiciju i poštovanje. U sljedećoj tablici dajemo prikaz najvažnijih blagdana:

Tablica 4: Popis najvažnijih blagdana-općina Prgomet

Naselje	Naziv događaja	Vremenski termin
Sitno	Sveti Juraj (blagdan župe i župne crkve)	23.4
Sitno	Gospa od Karmela	16.7
Sitno	Gospa od Ružarija	7.10
Naselje	Naziv događaja	Vremenski termin
Bogdanovići	Proslava blagdana Svete Ane	26.7
Bogdanovići	Sv. Nikola (blagdan župne crkve)	6.12
Bogdanovići	«Bikijada» (borba bikova)	ljetni period
Naselje	Naziv događaja	Vremenski termin
Trolokve	Proslava blagdana Gospe od Anđela (blagdan župne crkve)	2.8
Naselje	Naziv događaja	Vremenski termin
Prgomet	Proslava blagdana Sv. Stjepana (blagdan župne crkve)	3.8
Prgomet	Proslava blagdana Sv. Frane	10.10
Naselje	Naziv događaja	Vremenski termin
Labin	Proslava blagdana Gospe od Karmela	16.7
Labin	Sveti Silvestar	31.12

4.4. Gospodarstvo i gospodarska infrastruktura

Indikatori gospodarskog razvitka:

Površina općine: 77,01 km², sa 10,3 st/km²

Broj stanovnika ukupno: 797

Muškarci: 376

Žene: 421

Od ukupnog broja stanovnika na mlađe dobne skupine (do 15 godina) otpada 80 stanovnika ili 10,0%, na done skupine od 15 do 65 godina, koje obuhvaćaju radno aktivno stanovništvo, otpada 475 stanovnika ili 59,6%, a na starije dobne skupine iznad 65 godina 242 stanovnika ili 30,4%.

Broj zaposlenih: 127 (prema DZS iz ožujka 2002. godine).

Broj nezaposlenih: 80 osoba prijavljeno na Zavod za zapošljavanje. Od ukupnoga broja nezaposlenih na žene otpada 52, a na muškarce 28 nezaposlenih. Stvarni broj nezaposlenih, koji nisu u evidenciji Zavoda, je znatno veći.

Proračunski prihodi: Proračunski prihodi Općine Prgomet u 2003. godini iznosili su 1.166.311,76 kuna. Ako od ovoga iznosa odbijemo ostale prihode, dobit ćemo izvorne proračunske prihode, koji su iznosili 735.979,76 kuna ili 923,44 kuna po stanovniku (Županijski prosjek iznosi 2.200,31 kuna po stanovniku), što ovu općinu svrstava u izrazito nerazvijenu jedinicu lokalne samouprave (indeks 42).

Na Općinu Prgomet se ne odnosi nijedan od tri zakona koja reguliraju područja od posebne državne skrbi, o brdsko-planinskim područjima ili pak otoke.

Veće investicije: su u uskoj svezi sa ulaganjem u gospodarsku zonu. Za sada postoje tek planovi pa nije moguće procijeniti visinu potencijalnih ulaganja u infrastrukturne i gospodarske objekte.

Komunalni standard (infrastruktura): prometnice, elektronapajanje, telefonija, javna rasvjeta i sl. riješeni su na zadovoljavajući način. Vodovodna mreža je nezadovoljavajuća. Budući da se radi o ruralnoj sredini otpadne vode se zbrinjavaju u septičke jame. Izgradnja zone potakni će i problem izgradnje kanalizacije odnosno pročistača otpadnih voda.

Gospodarske zone

Tek će se donesenim prostornim planom stvoriti uvjeti za izgradnju više proizvodnih, skladišnih, servisnih i uslužnih pogona. Tako je planirana gospodarska zona Labin 43,4 ha Trolokve 9,0 ha, Sitno 5,4 ha i Bogdanovići 10,0 ha

Poljoprivreda

Ovo tipično kraško područje odlikuje se razvijenim reljefom isprepletenim planinama, dolinama, zaravnima, kraškim poljima i goletima. Od manjeg značaja za poljoprivredu, osim mjestimično za sitno stočarstvo, su velika područja kamenjara. Ovi prostori su visoke stjenovitosti i kamenitosti, plitki, izloženi eroziji i niske bonitetne vrijednosti ili posve neplodni.

Udio lako obradivih površina na ovom području je nizak, pa su mala zastupljenost obradivih površina i njihova skromna kvaliteta glavna obilježja ovog prostora. Stoga tradicionalan odnos prema poljoprivrednom zemljištu podrazumijeva racionalnost korištenja.

Na ovom području nalaze se također manje poljoprivredne površine kraške naravi; ponikve i dolci pretežno sa tipičnom ili posmeđenom crvenicom, često skeletom.

Obiteljska gospodarstva su ne specijaliziranih djelatnosti, sa usitnjenim posjedima na mnogo često dalekih lokacija. U zagorskim područjima starosna struktura gospodarstva je jako nepovoljna. Nadalje infrastruktura je na selima jako loše razvijena, posebno mogućnost pristupa posjedima, zadružne organizacije gotovo pa i ne postoje, kao ni udruge proizvođača kroz koje bi ovi mogli iskazati svoje potrebe. Poseban problem u poljoprivredi je ne postojanje organiziranog otkupa i plasmana poljoprivrednih proizvoda (veletržnica).

S druge strane proizvodnja povrća još se često temelji na manjim površinama u blizini kuće, namijenjeno najčešće za naturalnu uporabu, negoli na organiziranim proizvodnim površinama. Od povrća najzastupljenija su kupusnjače, salata, krumpir i luk. Iako klimatski čimbenik odgovara povrtnarskoj proizvodnji, nedostatak vode obično je ograničavajući faktor povećanja proizvodnje.

Ratarska proizvodnja se zasniva isključivo na proizvodnji žitarica (pšenica, kukuruz, ječam) te u manjoj mjeri krmiva, dočim je proizvodnja ostalih ratarskih kultura zanemariva. U zagorskom dijelu ratarstvo je nerijetko prevladavajuća poljoprivredna aktivnost. Međutim, proizvodnja ratarskih kultura na ovom području ima sva izrazito ekstenzivna obilježja, koji nerijetko prate vrlo niski prinosi (pšenica oko 2t/ha, kukuruz 1t/ha, ječam 1,5t/ha, lucerna 1,3t/ha sijena). Raspored oborina tijekom vegetacije nije povoljan čak ni za ratarsku proizvodnju.

Govedarstvo i ovčarstvo značajke su stočarske proizvodnje, posebno na područjima kraških pašnjaka. Po brojnosti je također važan uzgoj peradi, premda prvenstveno za vlastitu potrošnju jaja i mesa.

Šumarstvo

Na području šumskog gospodarstva (teritorij bivše općine Kaštela) postoji oko 49,91 ha borovih kultura starijih od 20 godina u kojima je potrebno formirati prorede kao sustav protupožarne zaštite. Pristup ovim borovim kulturama je uglavnom povoljan jer se one nalaze u blizini prometnica, pa je moguć kamionski pristup. Inače sve šume trebaju spadati u kategoriju zaštitnih šuma.

Neracionalno iskorištavanje šuma u dosadašnjem razdoblju uvjetovalo je nastajanje degradacijskih oblika vegetacije koji danas dominira.

4.5. Stanovanje, javne zgrade i površine

Stanovanje je osnovna funkcija naselja koja zauzima najveći dio površine.

Prema popisu 2001. godine na teritoriju općine bilo je 462 stana za stalno stanovanje, istodobno je popisano 303 kućanstava.

Usporedbom broja stanova i broja kućanstava proizlazi da ima 159 stanova viška u odnosu na broj domaćinstava, a nastanjenost je 0,66 kućanstva po stanu. Međutim, kada se promatra broj nastanjenih stanova, kojih je 306, tada je u odnosu na broj kućanstava evidentno da ima 3 stana više, odnosno da je u nastanjenim stanovima 0,99 domaćinstva po stanu.

Ukupna površina nastanjenih stanova je 20,135 m², iz čega slijedi da je površina prosječnog stana 67,57 m².

Prosječna veličina kućanstava je 2,63 člana. U odnosu na prošle popise prosječna veličina kućanstava je smanjena sa 2,76 u 1991. na 2,63 u 2001. godini. Struktura prema broju članova pokazuje da je najveći udio kućanstava sa 2 člana, odnosno 33%, sa jednim članom 31%, sa 3 člana 11%, sa 4 člana 9%, sa pet članova 8%. Sa standardom od 1 sobe po članu kućanstva, takvoj bi strukturi trebala korespondirati struktura stanova prema broju soba. Najveći

je udio dvosobnih stanova – 34%, zatim trosobnih - 25%, jednosobnih – 21%, te naposljetku četverosobnih- 16% i peterosobnih –3%.

Prema popisu 2001. bilo je 462 stana za stalno stanovanje, prosječne površine 68,61m², sa 1,73 stanovnika po stanu i 39,77m² po stanovniku.

4.6. Komunalna infrastruktura

Cestovni promet

Područjem općine Prgomet prolaze sljedeći županijski prometni pravci:

- D 33 – Danilo Gornje – Sitno – Donje – Prgomet –Plano – D8
- Unešić – Sitno
- Kladnjice – Prgomet – Prapatnica

Područjem općine Prgomet prolaze sljedeći lokalni prometni pravci:

- Bogdanovići –Ž 6112
- Primorski Dolac – Trolokve – Radošić
- Prgomet – Đirlići – Radošić

Važnost općine Prgomet ogleda se i prolaskom autoceste Zagreb-Split-Dubrovnik područjem općine Prgomet, gdje je Prgomet važno čvorište.

Ova autocesta povezuje sjever i jug Hrvatske i iz niza je razloga od izuzetnog značaja za Republiku Hrvatsku. Predstavlja stratešku pretpostavku za razvoj gospodarstva u najširem smislu, od oživljavanja cijele privrede, a naročito turizma do prihvata i provođenja tranzitnog prometa. Čvorom Prgomet na ovoj autocesti, ostvaruje se kvalitetna cestovna povezanost Općine Prgomet sa važnijim naseljima, odnosno općinama i gradovima kojima općina Prgomet gravitira.

Preko susjednog čvora Vrpolje, na udaljenosti od 17, 3 km,(mogući smjerovi silaska su prema Perkoviću i Primoštenu), općina Prgomet je povezana sa Šibenikom i Zadrom kao većim središtima na obali, te preko ličkog dijela autoputa kroz Gospić, Otočac, Žuta Lokva i dalje preko Karlovca, sa Zagrebom i Rijekom.

Preko drugog susjednog čvora Vučevica na udaljenosti 13,7 km (mogući pravci silaska s autoputa su prema Klisu i Sinju), ostvaruje se veza s Dugopoljem, preko kojeg dalje sa Splitom, te u budućnosti preko Zagvozda i Šestanovca sa Dubrovnikom.

Javni prijevoz putnika na području ove općine vrši se uglavnom autobusima.

Sustav javnog prometa u općini Prgomet je zadovoljavajući. Naselja su dobro povezana međusobno i s ostalim središtima unutar županije.

Željeznički promet

Kroz Općinu Prgomet prolazi magistralna željeznička pruga Zagreb-Split. Prema Uredbi o određivanju građevina od važnosti za Republiku Hrvatsku, magistralna pruga Knin – Split (MP 11 B), kao dio željezničke pruge Zagreb – Split, je građevina od važnosti za Državu.

Željeznička veza prostora Splitsko-dalmatinske županije s unutrašnjosti Hrvatske, ostvaruje se dvjema prugama. Prva pruga prolazi od Zagreba preko Karlovca, Oštarija i Like do Knina (tzv. Lička pruga) te dalje prema Zadru, Šibeniku i Splitu, dok druga pruga prolazi od

Zagreba preko Siska, Sunje, Bosanskog Novog i Bihaća do Knina (tzv. Unska pruga), te dalje prema Zadru, Šibeniku i Splitu.

Ovaj prometni smjer, povezujući dvije osnovne sastavnice Republike Hrvatske – panonsku s mediteransko-dalmatinskom Hrvatskom.

Pošta i telekomunikacije

Telekomunikacijski sustav čini telekomunikacijska mreža za pružanje telekomunikacijskih usluga. Osnovna usluga je prijenos govornih informacija kroz nepokretnu i pokretnu telefonsku mrežu. Dostupnost pokretne (mobilne) mreže nije svugdje moguća.

- Područje općine većim dijelom pokriveno je sa tri pokretne radio telefonske mreže i to;
- analogna NMT mreža, komercijalnog naziva Mobitel
 - digitalnom GSM mrežom, komercijalnog naziva Cronet, (T-mobile)
 - digitalnom GSM mrežom, komercijalnog naziva VIP-net.

Energetski sustav

Elektrifikacija općine Prgomet je započela 1970.god. Cijelo područje općine Prgomet se napaja iz TS 35/10 kV "Divulje" i to putem jednog zračnog 10 kV izvoda, a rezervno napajanje postoji sa strane Radošića 10 kV vodom iz TS 35/10 kV "Klis" odnosno TS 35/10 kV "Kaštela" preko 35 kV voda koji je u pogonu pod 10 kV naponom.

Oba spomenuta voda zbog velikih duljina i nedovoljnog presjeka vodova ne mogu osigurati potrebnu rezervu u opskrbi općine Prgomet. Glavni napojni vod 10 kV iz TS 35/10 kV "Divulje" je rekonstruiran sa Ač 25 mm² na čeličnoredneškasti vod 95 mm² u sklopu napajanja autoceste, čime je povećana sigurnost u opskrbi. Rezervno napajanje je ostvareno iz TS 35/10 "Trogir".

Niskonaponska mreža je karakterizirana velikim duljinama i nedovoljnim presjecima.

Ocjena stanja postojeće elektroopskrbe općine Prgomet svodi se na slijedeće:

- Postojeće stanje 10 kV mreže je loše jer ona ne udovoljava u pogledu sigurnosti i kvalitete opskrbe električnom energijom, a ne omogućava ni priključak novih potrošača zbog potpunosti postojećih kapaciteta, ali i zbog same konfiguracije postojeće 10 kV mreže na terenu.
- Na području općine nema značajnih elektroenergetskih objekata, izuzev dva 220 kV dalekovoda.
- Mjesne distribucijske mreže 0,4 kV su gotovo isključivo zračne.

Vodoopskrba

Zagorske općine Primorski Dolac, Prgomet i Lećevica djelomično i nedovoljno su opskrbljene pitkom vodom.

Problem vodoopskrbe općine Prgomet nije riješen na zadovoljavajući način. Manji dio naselja je spojen na vodoopskrbni sustav iz sustava Jaruga (Šibenska županija), ali nedovoljnog kapaciteta. Cjevovod je promjera $\Phi 100$ mm, što onemogućava dovođenje dostatne količine vode preko cijele godine, a posebno ljeti, kada gotovo uvijek dolazi do nestašice vode. Ovim sustavom djelomično i nedovoljno su opskrbljena vodom naselja Sitno i Bogdanovići.

Ostala naselja na području općine Prgomet - Trolokve, Prgomet i Labin, vodom se opskrbljuju na razne načine: bunarima i cisternama, kojima se voda dovodi iz Planog.

Od ostalih općina na promatranom području, minimalnu ali nezadovoljavajuću vodoopskrbu ima Primorski Dolac iz smjera Jaruge (Šibenski vodovod), te dio naselja u općini

Lećevica iz smjera Rude. Buduće rješenje problema vodoopskrbe sagledava prostor zagorskih općina Primorski Dolac, Prgomet i Lećevica u cjelini.

Problem vodoopskrbe općine Prgomet, kao i ostalih zagorskih općina (Primorski Dolac i Lećevica) moguće je riješiti izgradnjom i međusobnim nadopunjavanjem triju sustava: sustava Jaruga, Ruda i Čikola, gdje bi se prednostima i povoljnim rješenjima jednog sustava nadoknadili nedostaci i manjkavosti ostalih sustava⁴.

Groblja

Na području općine Prgomet postoje pet groblja, i to:

- Groblje kod crkve Sv. Stjepana u Prgometu
- Groblje kod crkve Sv. Silvestra u Labinu
- Groblje kod crkve Sv. Nikole u Bogdanovićima
- Groblje kod crkve Sv. Stipana u Trolokvama
- Groblje kod crkve Sv. Jure u Sitnu

Postojeća groblje se dograđuju i uređuje sve u cilju zadovoljavanja osnovnih potreba kao i sanitarno tehničkih uvjeta.

Prateći komunalni objekt u funkciji groblja je i izgrađena mrtvačnica.

4.7. Društvena infrastruktura

Na području općine Prgomet društvena infrastruktura (obrazovne, zdravstvene i kulturne ustanove) nije dosegla nivo, koji bi osigurao povratak stanovništva iz većih urbanih središta (Splita, Kaštela, Trogira, Solina, Zagreba), a na čemu u idućem razdoblju općinsko vodstvo treba raditi.

U naselju Prgomet djeluje OŠ. Filip Lukas iz Kaštel Starog, kao područna škola «Prgomet», koja broji 16 učenika, od kojih 5 iz mjesta Prapatnica, općina Seget, kao i područni dječji vrtić iz Kaštela «Prgomet» koji je zaživio od školske godine 2004/2005, a kojeg je pohađalo 11 predškolaca.

Kao što smo prethodno spomenuli na području općine ne postoji zdravstvena ambulanta, kao ni ljekarna.

Na području općine Prgomet postoji i nekoliko napuštenih školskih objekata, od kojih u mjestu Bogdanovići dva napuštena školska objekta, te u Trolokvama i Labinu po jedan napušteni školski objekt kojima prijete devastacija, te im je potrebna obnova.

Kao što smo u prethodnom dijelu kod manifestacija spomenuli, od vjerskih objekata imamo župnu crkvu Sv. Stipana (Prgomet i Labin), župnu crkvu Sv. Jure (Sitno i Bogdanovići), te crkvu Sv. Ante u Primorskom Docu za naselje Trolokve.

⁴ Konačni prijedlog prostornog plana uređenja općine Prgomet, str.30.

4.8. Proračun općine Prgomet

Tablica 5: Proračun općine Prgomet-2006.g

Račun iz rač. plana	Opis stavke	Ostvarenje 2005	Plan 2006	Index 2006/05
1	2	3	4	5
PRIHODI I RASHODI, PRIMICI I IZDACI PREMA EKONOMSKOJ KLASIFIKACIJI				
6	PRIHODI POSLOVANJA	2.463.227	2.654.810	107,8
61	Prihodi od poreza	598.084	604.000	101,0
63	Pomoći iz inozemstva (darovnice) i od subjekata unutar opće države	882.658	1.804.610	204,5
64	Prihodi od imovine	642	1.000	155,8
65	Prihodi od administrativnih pristojbi i po posebnim propisima	981.843	245.200	25,0
3	RASHODI POSLOVANJA	1.386.316	1.480.600	106,8
31	Rashodi za zaposlene	328.178	315.600	96,2
32	Materijalni rashodi	917.720	917.000	99,9
34	Financijski rashodi	13.483	12.000	89,0
35	Subvencije	6.600	5.000	75,8
36	Pomoći dane u inozemstvo i unutar opće države	1.577	95.000	6.024,1
37	Naknade građanima i kućanstvima na temelju osiguranja i druge naknade	86.758	66.000	76,1
38	Ostali rashodi	32.000	70.000	218,8
	Ukupni rashodi poslovanja	1.386.316	1.480.600	106,8
	VIŠAK PRIHODA POSLOVANJA	1.076.911	1.174.210	109,0
92211	Višak prihoda poslovanja - preneseni	730.717	232.790	31,9
96	Obračunati prihodi poslovanja - nenaplaćeni	48.840	0	0,0
4	Rashodi za nabavu nefinancijske imovine	1.574.838	1.407.000	89,3
	UKUPNI PRIHODI	2.463.227	2.654.810	107,8
	UKUPNI RASHODI	2.961.154	2.887.600	97,5
	UKUPAN MANJAK PRIHODA	497.927	232.790	46,8
	UKUPNI PRIHODI I PRIMICI	2.463.227	2.654.810	107,8
	UKUPNI RASHODI I IZDACI	2.961.154	2.887.600	97,5
	MANJAK PRIHODA I PRIMITAKA	497.927	232.790	46,8

Izvor: Ministarstvo financija

U Tablici je dat plan ostvarenja proračunskih prihoda i rashoda u 2006 god. za općinu Prgomet.

Planom se predviđa ostvarenje prihoda u 2006. god u iznosu 2.654.810 kn.

Glavnina proračunskih prihoda se planira ostvariti uz pomoć subjekata unutar države-proračun, i to 1.804.610 Kn.

U 2006. god se planiraju i proračunski rashodi u iznosu 2.887.600 Kn, od čega su najzastupljeniji bili materijalni rashodi sa 917.000 Kn, rashodi za zaposlene sa 315.600 Kn, pomoći dane u inozemstvo i unutar opće države 95.000 Kn, ostali rashodi 70.000 Kn, naknade građanima i kućanstvima 66.000 Kn, financijski rashodi 12.000 Kn i subvencije 5.000 Kn.

Za 2006.god planiran je pad ukupnih rashoda sa 2.961.154 Kn u 2005.god na 2.887.600 kn, što je 3% manje u odnosu na prethodnu godinu. U 2006.god planiran je rast ukupnih prihoda sa 2.463.227 Kn na 2.654.810 Kn, što je za 107% više u odnosu na 2005.god.

Iz svega navedenog može se zaključiti da je ovaj proračun svojim velikim dijelom namijenjen infrastrukturnim radovima (dominantni materijalni troškovi), što se na jedan način može tretirati kao razvojan u onom dijelu koji se odnosi na ulaganja u građevinske objekte koji bi mogli poslužiti u gospodarske svrhe.

Naš prijedlog je da se u narednom razdoblju cca. 40% proračuna izdvoji za poticanje i razvoj poduzetništva i otvaranje novih radnih mjesta (kroz subvenciju kamatnih stopa na poduzetničke kredite, osnivanje garantnog fonda za poduzetnike, opremanje poduzetničkih zona, poticanje razvoja potpornih institucija poduzetništva kao što su poduzetnički centri, tehnološki parkovi, poduzetnički inkubatori, razvojne agencije i sl), što će u konačnici dovesti do ekonomskog rasta i razvoja, što će generirati punjenje proračuna na zdravim ekonomskim osnovama.

4.9. Swot analiza općine Prgomet

Tablica 6: Swot analiza

PREDNOSTI	PRETPOSTAVKE
<ul style="list-style-type: none"> • Lokacija uz važne prometnice • Lokacija uz važne pruge • Prirodno dobivena hrana • Blizina većih gradova 	<ul style="list-style-type: none"> • Osnivanje novih poduzeća • Uključivanje mladih u razvojne projekte • Razvoj seoskog turizma • Nova radna mjesta
<ul style="list-style-type: none"> • Neokrnjena priroda • Prazni objekti i površine za gospodarske djelatnosti • Povoljni uvjeti za otvaranje novih poduzeća 	<ul style="list-style-type: none"> • Razvoj dijela poljoprivrede – kultiviranje prostora • Informiranje političara i onih koji odlučuju o važnosti gospodarskog razvoja • Animiranje i uključivanje nezaposlenih
<ul style="list-style-type: none"> • Strateška lokacija • Tradicija bavljena nekim djelatnostima • Prirodni uvjeti za razvoj športskog turizma 	<ul style="list-style-type: none"> • Traženje pomoći kod pridobivanja financijskih sredstava • Oživljavanje zamrlih djelatnosti • Organiziranje zajedničkih nastupa na tržištu
SLABOSTI	SMETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatak novca za investicije • Slaba starosna struktura stanovništva • Nepovezanost državnih institucija • Nepostojanost tradicije u obrtništvu • Odljev kadrova • Strah pred neuspjehom 	<ul style="list-style-type: none"> • Ograničenost lokalnih razvojnih sredstava • Negativan utjecaj odnosa iz prošlosti • Nepovjerenje u nove institucije • Nepoznavanje mogućnosti za razvoj • Nepostojanost motiviranih kadrova u koaliciji • Strah i nepovjerenje u novo
<ul style="list-style-type: none"> • Slaba infrastruktura • Premalo poslovnih informacija 	<ul style="list-style-type: none"> • Udovoljavanje osnovnim ljudskim standardima • Nepoznavanje metoda za animaciju okoline
<ul style="list-style-type: none"> • Nepoznavanje tržišta i konkurencije • Nepostojanost ruda 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepoznavanje sredstva za uključivanje nezaposlenih u program • Opća ekonomska i pravna nedisciplina

U prethodnom dijelu je dat prikaz SWOT analize za općinu Prgomet. SWOT analiza je predočena kroz definiranje prednosti, slabosti, pretpostavki i smetnji u mogućem razvoju općine.

Ako analiziramo prednosti općine Prgomet u mogućem razvoju u odnosu na druga područja, onda ćemo lako ustanoviti da se prednosti nalaze u:

- a) Lokaciji uz važne prometnice - kroz područje općine prolazi autocesta Zagreb-Split-Dubrovnik, važni županijski prometni pravci D 33 – Danilo Gornje – Sitno – Donje – Prgomet – Plano – D8, Unešić – Sitno, Kladnjice – Prgomet – Prapatnica, te lokalni prometni pravci Bogdanovići – Ž 6112, Primorski Dolac – Trolokve – Radošić, Prgomet – Đirlići – Radošić, a preko čvora Vrpolje je povezana sa Šibenikom, Zadrom, te dalje prema unutrašnjosti
- b) Lokaciji uz važne pruge – kroz područje općine prolazi magistralna željeznička pruga Zagreb-Split
- c) Prirodno dobivena hrana – tradicionalne kulture (kupusnjače, salata, krumpir i luk) i žitarice (pšenica, kukuruz, ječam) te u manjoj mjeri krmiva, tradicionalne tehnike u proizvodnji hrane bez upotrebe pesticida,
- d) Blizina većih gradova – u krugu 30 km se nalaze veći upravni i trgovačko-industrijski centri (Split, Kaštela, Solin, Drniš, Sinj)
- e) Neokrnjena priroda- zrak, tlo, vegetacija
- f) Prazni objekti i površine za gospodarske djelatnosti – pogodnost za lociranje skladišno-prodajnih, proizvodno-servisnih i uslužnih pogona, napušteni seoski objekti (kamene kuće) pogodni za razvoj seoskog turizma
- g) Povoljni uvjeti za otvaranje novih poduzeća – jeftino zemljište, blizina glavnih prometnica i željeznice, blizina većih centara
- h) Strateška lokacija - prometno smještena na raskrižju putova koji spajaju sjeverni dio županije Splitsko-dalmatinske sa priobaljem s jedne strane, a s druge strane prometnice koje spajaju zagorski dio Splitsko-dalmatinske i Šibensko-kninske županije i dalje se granaju u priobalje ili unutrašnjost.
- i) Tradicija bavljenja nekim djelatnostima – poljodjelstvo
- j) Prirodni uvjeti za razvoj športskog turizma – tradicija u organizaciji športskih događanja, natjecanje u raznim tradicionalnim športskim i kulturno-zabavnim disciplinama,

Uz prednosti postoje i određene slabosti kao što su:

- a) Nedostatak novca za investicije - nedostadni izvori vlastitog novca, nepostojanje vrijednih nekretnina za stavljanje u zalog kod banke ili druge financijske ustanove, nepostojanje općinskih i županijskih garantnih fondova koji bi jamčili poduzetnicima za dobivene kredite, nedostatak investitora,
- b) Slaba starosna struktura stanovništva – nepovoljan omjer stanovništva stari-mladi, nedostatak mladih i visokoobrazovanih ljudi
- c) Nepovezanost državnih institucija – nepostojanje stručne pomoći od strane županijskih i državnih tijela
- d) Nepostojanost tradicije u obrtništvu – zbog odljeva stanovništva u veće županijske i regionalne centre nije se stvarala poduzetnička inicijativa, a otuda i tradicija u obrtništvu, posljedica nedostatak znanja i tehnika rada,
- e) Odljev kadrova – odlazak u jednom smjeru, odlazak u veće gradove u svrhu traženja posla, odlazak na školovanje,

- f) Strah pred neuspjehom – bojazan što će reći susjedi i prijatelji ako se ne uspije u businessu.
- g) Slaba infrastruktura – loše ceste s tehničko-sigurnosnog gledišta (nedovoljno široke i previše zavoja),
- h) Premalo poslovnih informacija – nedostatak info punktova u općini koji bi pružali informacije poduzetnicima, nedostatak tvrtki za pružanje poslovnih usluga, nedostatak savjetnika (financijskih, pravnih, poreznih), nedostatak potpornih institucija poduzetništva (poduzetnički centar, poduzetnički inkubator)
- i) Nepoznavanje tržišta i konkurencije – ljudi ne znaju koje su im mogućnosti na tržištu, što, kako i za koga proizvoditi, ne poznaju odnose konkurencije na tržištu
- j) Nepostojanost ruda – kraj nema perspektive za razvoj metalo-prerađivačke industrije

Na temelju geografskog i prometnog položaja, prirodne osnove, strukture stanovništva svako područje ima komparativnu prednost za razvoj u odnosu na neko drugo promatrano područje. Sukladno tome područje općine Prgomet vidi svoje šanse za razvoj (pretpostavke za razvoj) kroz:

- a) Osnivanje novih poduzeća – poduzeća se trebaju bazirati na komparativnim prednostima ovog područja i uslužnih djelatnosti (poljoprivredna proizvodnja, turizam, transport, skladištenje, servis)
- b) Uključivanje mladih u razvojne projekte – razvijanje svijesti o važnosti poduzetništva kod mladih od srednjoškolske dobi, poticanje razvoja poduzetničkih ideja i vizija kod mladih, stipendiranje mladih za one programe koji će doprinijeti razvoju općine
- c) Razvoj seoskog turizma – postoje svi preduvjeti za razvoj seoskog, izletničkog, lovnog, kulturnog i športskog turizma (prometni položaj, klima, prirodna vegetacija, povijesno-kulturno naslijeđe),
- d) Nova radna mjesta – osnivanje novih poduzeća i dolazak domaćih i stranih investitora uz određene olakšice će generirati nova radna mjesta
- e) Razvoj dijela poljoprivrede – kultiviranje prostora – razvoj povrtlarstva, razvoj voćarstva (novi nasadi maslinika, trešanja, badema), vinogradarstva i maslinarstva
- f) Informiranje političara i onih koji odlučuju o važnosti gospodarskog razvoja – informiranje općinskog vodstva o državnim potporama, mogućnostima i izvorima financiranja, stručna pomoć oko procjene isplativosti projekata javnih dobara kroz korištenje vanjskih savjetodavnih usluga ili potpisivanje ugovora sa tvrtkom za pružanje savjetničkih usluga vezanih za ekonomski razvoj područja (npr. Appono d.o.o), lobiranje za dovođenje investitora, organiziranje okruglih stolova sa potencijalnim poduzetnicima u prostorijama općine i sl,
- g) Animiranje i uključivanje nezaposlenih – davanje posebnih olakšica poduzetnicima koji zaposle nezaposlene osobe s područja općine, sufinanciranje stjecanja iskustva i prakse nezaposlenim osobama kod poduzetnika, uključivanje nezaposlenih s iskustvom da se uključe u poduzetništvo, uključivanje mladih, žena, branitelja i starijih iznad 45.g da se počnu baviti poduzetništvom,
- h) Traženje pomoći kod pridobivanja financijskih sredstava – priprema pojedinačnih i zajedničkih projekata u sklopu PUR-a, definiranje onih projekata koji će dati sinergijske efekte za cijelo promatrano područje, zajednički nastup općina Prgomet, Lećevica, Primorski Dolac i Seget Donji za traženje izvora financiranja kako kod

vladinih institucija, tako i EU-fondova, traženje domaćih i stranih investitora, lobiranje na državnoj razini,

- i) Oživljavanju zamrlih djelatnosti – suradnja sa obrazovnim institucijama na prenošenju znanja i obrazovanju mladih kadrova za zanate koji su tradicionalni za ovo područje, te ih nuditi kao turističke proizvode i atrakciju ovog podneblja u okviru seoskog turizma,
- j) Organizaciji zajedničkih nastupa na tržištu – povezivanje poduzetnika iz istorodnih djelatnosti sa cijelog promatranog područja ovih općina, povezivanje poduzetnika iz priobalnog dijela, općine Seget Donji sa seoskim gospodarstvima i proizvođačima hrane u Lećeveci, organizacija turističkih tura iz priobalja u Zagoru, stvaranje klastera i udruga,

Glavne smetnje u postizanju ovih mogućnosti za razvoj su :

- a) Ograničenost lokalnih razvojnih sredstava – zamrla gospodarska aktivnost na području općine, nedostatak razvojnih gospodarskih subjekata koji bi punili općinski proračun, nedostatna pomoć županije i države za lokalne potrebe,
- b) Negativan utjecaj odnosa iz prošlosti – žaljenje za prošlim sustavom i iskrivljeno mišljenje «da je prije bilo sve bolje i da nešto što se počne neće dobro završiti»
- c) Nepovjerenje u nove institucije – mediji prenaplašeno šire informacije o lošim događanjima u društvu, generaliziranje problema i tamo gdje ih ne bi trebalo biti, neke gospodarske institucije nisu ispunile zadatak onako kako su trebale (HAMAG, pravosudne ustanove, državne agencije za strana ulaganja) i sl,
- d) Nepoznavanje mogućnosti za razvoj – nedovoljno informacija o razvoju iz drugih krajeva u Hrvatskoj, Istra, sjeverozapadna Hrvatska), nesustavan pristup razvoju, nedovoljno znanja o razvoju i značenju poduzetništva, nedostatak znanja i informacija iz ekonomije i poduzetništva, isključenost iz poslovnih krugova i središta događanja,
- e) Nepostojanost motiviranih kadrova – motivirane kadrove treba stvoriti, oni se mogu stvoriti koordinacijom i potporom svih zainteresiranih za razvoj ovog područja od općinskog vodstva, županijskih vlasti, potpornih poduzetničkih institucija do banaka i ministarstava.
- f) Strah i nepovjerenje u novo – loša iskustva iz prošlih godina, skepsa prema budućnosti zbog sporih promjena i gospodarskih pomaka, bojazan da neće uspjeti, da će se naići na administrativnu zapreku, bojazan da se neće dobiti kredit i sl,
- g) Udovoljavanje osnovnim ljudskim standardima – u domeni državne administracije
- h) Nepoznavanje metoda za animaciju okoline – animacija okoline se ne postiže u kratkom roku, za to je potreban sustavan rad i kombinacija metoda koja daje najbolje rezultate, potrebno se samo osvrnuti na okruženje i njega kopirati,
- i) Nepoznavanje sredstava za uključivanje nezaposlenih u programe – za ovaj problem krivnja leži jednim dijelom u nepostojanju poduzetničkih potpornih institucija na području općine koje bi davale savjete i informacije nezaposlenima,
- j) Opća ekonomska i pravna nedisciplina – informacije koje dolaze iz okruženja (televizije i medija) produbljuju jaz i pridonose pravnoj nedisciplini i bojazni uključivanja u poduzetništvo

Na temelju SWOT ANALIZE definirane su određene smjernice u razvoju općine Prgomet kroz date pretpostavke razvoja. Pretpostavke razvoja su nastale na temelju određenih

komparativnih prednosti koje ima područje općine Prgomet, a koje su definirane i usuglašene većinom razvojnih i administrativnih činitelja.

Za realizaciju pretpostavki ovog razvojnog dokumenta temeljna zadaća općinskog vodstva bi ukratko bila:

- Poticanje i podržavanje svih poduzetničkih projekata koji se baziraju na iskorištavanju komparativnih prednosti koje općina ima
- Raznim mjerama utjecat na smanjenje slabosti u razvoju općine Prgomet
- Otklanjanje smetnji u razvoju općine Prgomet

5. PRIRODNI I DRUŠTVENI RESURSI OPĆINE PRIMORSKI DOLAC

5.1. Prostor

Općina Primorski Dolac pripada zagorskom dijelu Splitsko-dalmatinske županije. Jedino administrativno naselje je ustvari i općinsko središte koje se razvilo uz županijsku cestu ŽC 6111 Primorski Dolac – Ž 6091.

Općina Primorski Dolac ima površinu od 31,28 km² što čini 0,69 ukupne površine Županije. Prema popisu iz 2001.g. na području općine živi 839 stanovnika što čini gustoću naseljenosti od 27 st/km.

Postojeće stanje sustava naselja na području općine Primorski Dolac određeno je dosadašnjim razvojem i procesima okupljanja stanovništva na više manjih zaselaka okupljenih uz prostor polja - dolca. Najvažniji čimbenik u razvoju naselja je do kraja II svjetskog rata bila poljoprivreda te je naseljavanje slijedilo logiku plodnih polja. Tako je naslijeđen sustav kojeg karakteriziraju mala i raspršena naselja.

Prostor općine Primorski Dolac pripada rubnom i graničnom području Splitsko-dalmatinske županije na njenim zapadnim granicama. Zračna udaljenost rubnih točaka općine Primorski Dolac iznosi u smjeru istok-zapad cca 8,5 km, a u smjeru sjever-jug cca 5,0 km.⁵

5.2. Stanovništvo

Tablica 1: Stanovništvo Primorskog Doca u okviru Splitsko-dalmatinske županije

Područje	1953.	1961.	1971.	1981.	1991.	2001.
Općina Primorski Dolac	1591	1685	1546	1197	999	839
Splitsko-dalmatinska županija	313.277	338.005	389.277	436.680	474.019	463.676
Udio općine u %	0,508	0,499	0,397	0,274	0,211	0,181

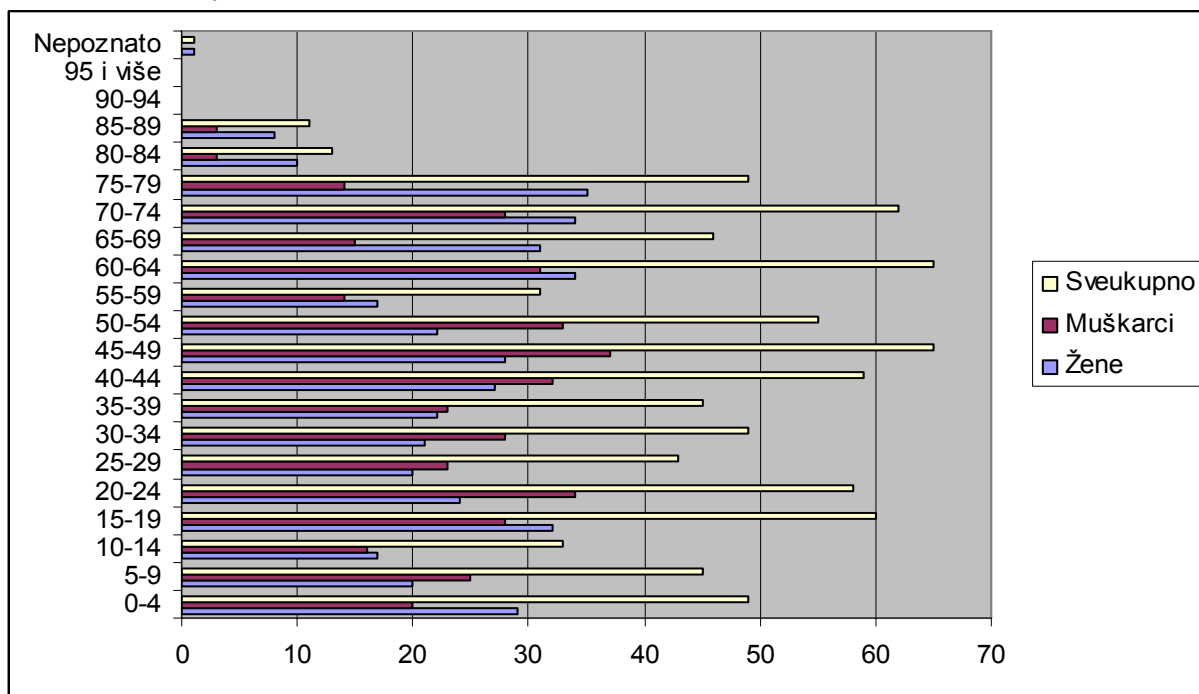
Izvor: Popisi stanovništva

Tablica pokazuje u vremenskom nizu od 1953.-2001. najveći broj stanovnika općine Primorski Dolac 1961. godine, drastičan pad broja stanovnika u međupopisnom razdoblju 1971.-1981., ali i konstantno relativno smanjenje udjela stanovnika Općine u odnosu na broj stanovnika Splitsko-dalmatinske županije.

Prema demografskim prognozama Splitsko dalmatinske županije, u 2015. godini se procjenjuje da će na području općine Primorski Dolac živjeti 1200 stalnih stanovnika.

⁵ Prostorni plan uređenja općine Primorski Dolac, str.4.

Slika 1: Dobna i spolna struktura stanovništva Primorski Dolac

Izvor: Popis stanovništva 2001.

Dobno-spolna piramida poremećena je na štetu mladih dobnih skupina. Opća slika dobne skupine naselja je zabrinjavajuća.

Da bi došlo do šire baze i normalnije strukture, potrebni su zahvati širokih razmjera od čisto gospodarskih, vezanih za mogućnost zapošljavanja i materijalne sigurnosti do zdravstvenih, obrazovnih, kulturnih i dr.

Dobna struktura stanovništva Općine Primorski Dolac je vrlo nepovoljna. Utjecaj dobne strukture stanovništva na budući demografski razvitak proizlazi iz njene uzročno-posljedične veze s komponentama prirodnog kretanja stanovništva, kao i iz povezanosti s migracionim kretanjima te ostalim strukturama stanovništva. Obzirom da je na području Općine Primorski Dolac koeficijent starosti veoma nepovoljan (42,3 u 2001. godini) čime je pređena granična vrijednost od 12, a indeksa starosti 131,6 čime je pređena granična vrijednost od 40, riječ je o izrazito starom stanovništvu na području općine, što implicira negativnu tendenciju demografskog razvoja.

Prema podacima popisa 2001. u Općini Primorski Dolac od ukupnog broja stanovnika njih 687 ili 81,88% je živjelo od rođenja u istom naselju, što pokazuje manju migracijsku komponentu.

Tablica 2: Stanovništvo po školskoj spremi u 2001.g

Općina	Naselja	Bez škole 2001.	Osnovna škola 2001.	Srednja škola 2001.	VŠS 2001.	VSS 2001.
Primorski Dolac	1	111	129	262	4	3
%		21,8	25,3	51,5	0,8	0,6

Izvor: Popis stanovništva 2001.

Iz prethodne tablice je vidljivo da stanovništvo ima uglavnom srednju stručnu spremu.

Tablica 3: Domaćinstva 1991.g i 2001.g

Naselja	Broj domaćinstava		Prosječna veličina	
	1991.	2001.	1991.	2001.
Primorski Dolac	286	258	3,49	3,25

Izvor: Popis stanovništva 1991. i 2001.

Kretanje domaćinstava prati trend kretanja stanovništva sa padom u razdoblju 1991.-2001. g. Prosječne veličine domaćinstva nisu se bitno mijenjale.

5.3. Prirodno i kulturno naslijeđe, te njihova zaštita

Spomenici prirodne i kulturne baštine čine funkcionalno jedinstvo sa prostorom koji ih okružuju te se time nastoji provesti mogućnost i čuvanje spomenika prirodne i kulturne baštine kako bi oni postali sastavni dio življenja, a po tome da se stvore mogućnosti njihova neposrednog popravka i daljnjeg čuvanja. Spomenike kulture ne smije se shvatiti kao ograničavajuće čimbenike razvoja, tj. kao izolirani prostor koji se prepušta sudbini i čeka bolja vremena.

Kulturna dobra se mogu svrstati u nekoliko grupa:

- Prapovijesni spomenici kulture (gradine, gomile, spilje)
- Srednjovjekovni spomenici kulture (ostaci crkava, groblja)
- Urbane/ruralne cjeline (kuće i sklopovi kuća)
- Stočarski stanovi
- Novovjeke crkve, groblja, čatrnje i bunari

Tablica 4: Spomenici kulture

Naselje/lokalitet	Ime	Vrsta
Glavica	prapovijesna gomila	arheološki lokalitet
Gornji Primorski Dolac	crkva Sv. Martina	sakralni spomenik
Plitvine-Primorski Dolac	tri prapovijesne gomile	arheološki lokalitet
Primorski Dolac	prapovijesno utvrđeno naselje velika Vrdljica	arheološki lokalitet
Primorski Dolac	petnaest bunara	etnološka građevina
Primorski Dolac	kapela gospe od Karmela	sakralni spomenik
Primorski Dolac	crkva Sv. Ante padovanskog	sakralni spomenik

Manifestacije i blagdani

Na području naselja i istoimene općine Primorski Dolac, posebna se pažnja pridaje obilježavanju pojedinih blagdana, koji među lokalnim stanovništvom imaju tradiciju i poštovanje. U sljedećoj tablici dajemo prikaz najvažnijih blagdana:

Tablica 5: Popis najvažnijih blagdana-općina Primorski Dolac

Naselje	Naziv događaja	Vremenski termin
Primorski Dolac	Blagdan Sv. Ante (pustinjak)	17.1
Primorski Dolac	Blagdan Sv. Ante (padovanski)	13.6
Primorski Dolac	Blagdan Osmine (prva nedjelja poslije Velike Gospe)	7.10
Primorski Dolac	Blagdan Sv. Martina	11.11

5.4. Gospodarstvo i gospodarska infrastruktura

Općina Primorski Dolac svojim geografskim i prometnim položajem ima značajne resurse koji do sada ni na koji način nisu bili vrednovani.

Indikatori gospodarskog razvitka

Površina općine: 31,28 km², ili 27 st/km²

Broj stanovnika : 839

Muškarci : 407

Žene: : 432

Od ukupnog broja stanovnika na mlađe dobne skupine (do 15 godina) otpada 127 stanovnika ili 15,1%, na done skupine od 15 do 65 godina, koje obuhvaćaju radno aktivno stanovništvo, otpada 531 stanovnika ili 63,3%, a na starije dobne skupine iznad 65 godina 181 stanovnika ili 21,6%.

Broj zaposlenih: 38 (prema DZS iz ožujka 2002. godine).

Broj nezaposlenih: 49 osobe prijavljene na Zavod za zapošljavanje. Od ukupnoga broja nezaposlenih na žene otpada 33 a na muškarce 16 nezaposlenih. Stvarni broj nezaposlenih, koji nisu u evidenciji Zavoda, je znatno veći.

Proračunski prihodi: Proračunski prihodi Općine Primorski Dolac u 2003. godini iznosili su 1.161.227,35 kuna. Ako od ovoga iznosa odbijemo potpore, zaduživanje i višak prihoda iz prethodnih godina, dobit ćemo izvorne proračunske prihode, koji su iznosili 699.898,33 kuna ili 834,20 kuna po stanovniku (Županijski prosjek iznosi 2.200,31 kuna po stanovniku), što ovu općinu u dalmatinskoj zagori svrstava u izrazito nerazvijenu jedinicu lokalne samouprave (indeks 38).

Općina Primorski Dolac spada u jedinicu lokalne samouprave na koju se odnose odredbe Zakona o brdsko planinskim područjima što znači da koristi odgovarajuće poreske (ustupanje poreza na dohodak i poreza na dobit u slijedećih pet godina) i druge olakšice.

Komunalni standard (infrastruktura): prometnice, vodovod, elektronapajanje, telefonija, javna rasvjeta i sl. riješeni su na zadovoljavajući način. Budući da se radi o ruralnoj sredini otpadne vode se zbrinjavaju u septičke jame. Izgradnja zone potaknut će i problem izgradnje kanalizacije odnosno pročistača otpadnih voda.

Gospodarske zone

Gospodarske zone su predviđene prostornim planom, te su u začetku realizacije. Zemljište je pretežno u vlasništvu Hrvatskih šuma. Do zone je dovedena struja, voda, telefon i cesta, odnosno iste su smještene uz postojeće infrastrukturne objekte.

Izgradnjom gospodarske zone stvaraju se preduvjeti za izgradnju više proizvodnih, skladišnih, servisnih i uslužnih pogona.

Poljoprivreda

Ovo tipično kraško područje odlikuje se razvijenim reljefom isprepletenim brdima, dolinom - kraškim poljem, zaravnima i goletima. Od manjeg značaja za poljoprivredu, osim mjestimično za sitno stočarstvo su velika područja kamenjara.

Sadašnje stanje strukture poljoprivrednih površina tijesno je vezano uz stanje obiteljskih gospodarstava, koja su korisnici gotovo cjelokupnog obradivog zemljišta (98%). Obiteljska gospodarstva su ne specijaliziranih djelatnosti, sa usitnjenim posjedima na mnogo često dalekih lokacija. U zagorskim područjima starosna struktura gospodarstva je jako nepovoljna.

Nadalje infrastruktura je na selima jako loše razvijena, posebno mogućnost pristupa posjedima, zadružne organizacije gotovo pa i ne postoje, kao ni udruge proizvođača kroz koje bi ovi mogli iskazati svoje potrebe. Poseban problem u poljoprivredi je ne postojanje organiziranog otkupa i plasmana poljoprivrednih proizvoda (veletržnica).

Proizvodnja povrća još se često temelji na manjim površinama u blizini kuće, namijenjeno najčešće za naturalnu uporabu, negoli na organiziranim proizvodnim površinama. Od povrća najzastupljenija su kupusnjače, salata, krumpir i luk. Iako klimatski čimbenik odgovara povrtlarskoj proizvodnji, nedostatak vode obično je ograničavajući faktor povećanja proizvodnje.

Ratarska proizvodnja se zasniva isključivo na proizvodnji žitarica (pšenica, kukuruz, ječam) te u manjoj mjeri krmiva, dočim je proizvodnja ostalih ratarskih kultura zanemariva. U zagorskom dijelu ratarstvo je nerijetko prevladavajuća poljoprivredna aktivnost. Međutim, proizvodnja ratarskih kultura na ovom području ima sva izrazito ekstenzivna obilježja, koji nerijetko prate vrlo niski prinosi (pšenica oko 2t/ha, kukuruz 1t/ha, ječam 1,5t/ha, lucerna 1,3t/ha sijena). Raspored oborina tijekom vegetacije nije povoljan čak ni za ratarsku proizvodnju.

Govedarstvo i ovčarstvo značajke su stočarske proizvodnje, posebno na područjima kraških pašnjaka. Po brojnosti je također važan uzgoj peradi, premda prvenstveno za vlastitu potrošnju jaja i mesa.

Ovo tipično kraško područje, dinarskog smjera pružanja, sadrži i sve karakteristične kraške elemente. Prevladavaju vapnenački grebeni koji se međusobno izmjenjuju sa kraškim poljima, zaravnima i uvalama. Po mjerilima vrijednosti intenzivne poljoprivrede to je prostor znatno ograničenih mogućnosti. U pogledu zemljišnih resursa prevladavaju goleti, kamenjari i siromašni pašnjaci, pa je primjetan nedostatak plodnih obradivih površina. Sušnost ovog područja kao i nepostojanje sustava za natapanje dodatno ograničavaju upotrebnu vrijednost ovih tala.

Šumarstvo

Na području šumskog gospodarstva postoji oko 22,4 ha borovih kultura starijih od 20 godina u kojima je potrebno formirati prorede iz kojih se može dobiti traženo celulozno drvo.

Pristup ovim borovim kulturama je uglavnom povoljan jer se one nalaze u blizini prometnica, pa je moguć kamionski pristup.

Neracionalno iskorištavanje šuma u dosadašnjem razdoblju uvjetovalo je nastajanje degradacijskih oblika vegetacije koji danas dominira.

5.5. Stanovanje, javne zgrade i površine

Prema popisu 2001. godine na teritoriju općine Primorski Dolac bila su 263 stana za stalno stanovanje, istodobno je popisano 258 kućanstava.

Usporedbom broja stanova i broja kućanstava proizlazi da ima 5 stana viška u odnosu na broj domaćinstava, a nastanjenost je 0,98 kućanstva po stanu.

Kada se promatra broj nastanjenih stanova, kojih je 257, tada je u odnosu na broj kućanstava evidentno da nedostaje 1 stan odnosno da je u nastanjenim stanovima 1,003 domaćinstva po stanu. Prosječna veličina kućanstava je visoka -3,25 člana. Struktura prema broju članova pokazuje da je najveći udio kućanstava sa 1 članom, odnosno 24%, sa 2 člana 23%, 5 člana 15%, a četveročlanih 13%. Na području općine najveći je udio dvosobnih stanova – 36%, zatim trosobnih - 27%, jednosobnih – 22%, te naposljetku četverosobnih -14% i jednosobnih – 0,7 %. Prema popisu 2001. bilo je 263 stana za stalno stanovanje, prosječne površine 59,2 m², sa 3,19 stanovnika po stanu i 18,56 m² po stanovniku.

Popis 2001. pokazuje da su potrebna značajna ulaganja radi poboljšanje uvjeta življenja i standarda stanovanja, posebno u instalacije vodovoda i kanalizacije, dogradnju i rekonstrukciju stanova neophodno potrebnim kupaonicama i sanitarnim čvorovima.

5.6. Komunalna infrastruktura

Cestovni promet

Područjem općine Primorski Dolac prolaze sljedeći županijski prometni pravci:

- D 33 – Danilo Gornje – Sitno – Donje – Prgomet –Plano – D8
- Primorski Dolac-Z6091

Područjem općine Primorski Dolac prolaze sljedeći lokalni prometni pravci:

- Primorski Dolac-Trolokve-Radošić
- Perković-Primorski Dolac

Dostignuti stupanj razvijenosti cestovne mreže na području općine Primorski Dolac je zadovoljavajući ali je potrebno isti dopunjavati sa aspekta sigurnosti prometa na cestama.

Autocesta Zagreb - Split dio je cestovnog prometnog pravca između kontinentalnog sjeverozapadnog dijela Hrvatske (Zagreb-Karlovac) i sjeverno-dalmatinske regije (s oslanjanjem na jadranski cestovni pravac). U mreži planiranih cesta ova autocesta dopunjava i čini vezu između dva vitalna europska pravca: (E-59) Maribor - Zagreb - Split i (E-65) Rijeka - Split - Dubrovnik. Ova cesta povezuje sjever i jug Hrvatske, te je posebno važna u gospodarskom smislu, naročito u razvoju turizma kako priobalnog dijela, tako i unutrašnjosti područja kojim prolazi.

Željeznički promet

Kroz Općinu Primorski Dolac prolazi magistralna željeznička pruga Zagreb-Split.

Željeznička veza prostora Splitsko-dalmatinske županije s unutrašnjosti Hrvatske, ostvaruje se dvjema prugama. Prva pruga prolazi od Zagreba preko Karlovca, Oštarija i Like do Knina (tzv. Lička pruga) te dalje prema Zadru, Šibeniku i Splitu, dok druga pruga prolazi od

Zagreba preko Siska, Sunje, Bosanskog Novog i Bihaća do Knina (tzv. Unska pruga), te dalje prema Zadru, Šibeniku i Splitu.

Ovaj prometni smjer, povezujući dvije osnovne sastavnice Republike Hrvatske – panonsku s mediteransko-dalmatinskom Hrvatskom, preko gorske Hrvatske, ima strateško značenje kako za sadašnji, tako i za budući razvoj Hrvatske.

Ekonomsko značenje ovog željezničkog pravca se ogleda kroz sljedeće:

- Povezuje grad Zagreb sa gradovima u Splitsko-dalmatinskoj županiji
- Povezuje dalmatinske lučke gradove Split, Šibenik i Zadar sa unutrašnjim sjevernim dijelom Hrvatske
- Omogućuje uspostavu tranzitnih tokova između lučkih gradova i zemalja srednje Europe

Pošta i telekomunikacije

U Primorskom Docu postoji poštanski ured. Telekomunikacijski sustav čini telekomunikacijska mreža za pružanje telekomunikacijskih usluga. Osnovna usluga je prijenos govornih informacija kroz nepokretnu i pokretnu telefonsku mrežu. Dostupnost pokretne (mobilne) mreže nije svugdje moguća.

Područje općine većim dijelom pokriveno je sa tri pokretne radio telefonske mreže i to;

- analogna NMT mreža, komercijalnog naziva Mobitel
- digitalnom GSM mrežom, komercijalnog naziva Cronet, (T-mobile)
- digitalnom GSM mrežom, komercijalnog naziva VIP-net.

Osnovnu nepokretnu mrežu čini 280 priključaka sa digitaliziranom mrežom.

Energetski sustav

Elektrifikacija općine Primorski Dolac je započela 70-ih. Cijelo područje općine Primorski Dolac se napaja iz TS 35/10 kV "Divulje" i to putem jednog zračnog 10 kV izvoda. Spomenuti izvod je rekonstruiran sa Ač 25 mm² na čelično rešetkasti vod 95 mm² u sklopu napajanja autoceste, čime je povećana sigurnost u opskrbi. Rezervno napajanje je ostvareno iz TS 35/10 "Kaštela" i TS 35/10 "Trogir".

Oba rezervna napajanja nisu adekvatna zbog velikih duljina i nedovoljnog presjeka vodova.

Ocjena stanja postojeće elektroopskrbe općine Primorski Dolac svodi se na slijedeće:

- Postojeće stanje 10 kV mreže je loše jer ona ne udovoljava u pogledu sigurnosti i kvalitete opskrbe električnom energijom, a ne omogućava ni priključak novih potrošača zbog potpunosti postojećih kapaciteta, ali i zbog same konfiguracije postojeće 10 kV mreže na terenu.
- Na području općine nema značajnih elektroenergetskih objekata, izuzev dva 220 kV dalekovoda.
- Mjesne distribucijske mreže 0,4 kV su gotovo isključivo zračne.

Vodoopskrba

Zagorske općine Primorski Dolac, Prgomet i Lećevica djelomično i nedovoljno su opskrbljene pitkom vodom.

Općina Primorski Dolac ima minimalnu, ali nezadovoljavajuću vodoopskrbu iz smjera Jaruge (Šibenski vodovod).

Buduće rješenje problema vodoopskrbe sagledava prostor zagorskih općina Primorski Dolac, Prgomet i Lećevica u cjelini. Područje ovih općina nalazi se u zoni opskrbe tri velika vodozahvata:

- Jaruga, minimalne izdašnosti 700 l/s
- Čikola, minimalne izdašnosti 110 l/s
- Ruda, minimalne izdašnosti 800 l/s (planiran zahvat od 600 l/s).

Izgradnja Jadranske autoceste, posebno njene dionice Vrpolje – Dugopolje (odnosno Vrpolje – Vučevica), otvorila je mogućnost znatnog ubrzanja i pojeftinjenja izgradnje vodoopskrbnog sustava, polaganjem cijevi magistralnog cjevovoda u pojas autoceste.

Problem vodoopskrbe općine Primorski Dolac kao i ostalih zagorskih općina (Prgomet i Lećevica) moguće je riješiti izgradnjom i međusobnim nadopunjavanjem triju sustava: sustava Jaruga, Ruda i Čikola, gdje bi se prednostima i povoljnim rješenjima jednog sustava nadoknadili nedostaci i manjkavosti ostalih sustava.

Prosječna planirana potrošnja vode:

- stanovništvo 250 l/st/dan
- krupna stoka 50 l/kom/dan
- sitna stoka 15 l/kom/dan
- okućnica 0,5 l/s/ha

Groblja

Općina Primorski Dolac ima dva groblja, jedno uz crkvu Sv. Ante, a drugo uz crkvu Sv. Martina. Postojeće groblje se ograđuje i uređuje u cilju zadovoljenja potreba stanovništva i sanitarno-tehničkih uvjeta.

U funkciji groblja je i izgrađena mrtvačnica kod crkve Sv. Ante.

5.7. Društvena infrastruktura

Društvena infrastruktura na području općine nije zadovoljavajuća. Na području općine postoji jedna odgojna grupa (predškolski odgoj) dječji vrtić Primorski Dolac u zgradi OŠ Primorski Dolac.

Na području općinskog središta – Primorski Dolac djeluje osmogodišnja škola sa 110 učenika. Zgrada je sagrađena 1931. god. a tijekom 1971/72 je rekonstruirana i adaptirana.

Zdravstvenu zaštitu na ovom području organizira Dom zdravlja u Kaštelima, koji pruža preventivnu zaštitu cijelom području bivše općine. Dom zdravlja organizira djelatnosti opće medicine, pedijatrije, školske medicine, stomatologije te higijensko epidemiološke službe.

Na području općine Primorski Dolac nema ljekarne. Služba hitne medicinske pomoći također je organizirana u Kaštelima.

U općinskom središtu postoji poštanski ured.

Da bi se na ispravan način sagledala nerazvijenost mreže objekata i usluga društvenog standarda potrebno je vrednovati prostorno funkcionalne odnose novih općina u sastavu bivše općine Kaštela te u Županiji.

1. Predškolske ustanove (dječji vrtići i jaslice)- Dječji vrtić - jedna predškolska grupa
2. Osnovne Škole - osmogodišnja Osnovna škola Primorski Dolac
3. Vjerski sadržaji i objekti - Župa i crkva Sv.Ante, crkva Sv.Martina
4. Zdravstvo, kultura, znanost i socijalne djelatnost i- ambulanta opće medicine
5. Ostali sadržaji - Poštanski ured Primorski Dolac

5.8. Proračun općine Primorski Dolac

Tablica 6: Proračun općine Primorski Dolac-2006.g

Račun iz rač. plana	Opis stavke	Ostvarenje 2005	Plan 2006	Index 2006/05
1	2	3	4	5
PRIHODI I RASHODI, PRIMICI I IZDACI PREMA EKONOMSKOJ KLASIFIKACIJI				
6	PRIHODI POSLOVANJA	3.033.273	3.441.800	113,5
61	Prihodi od poreza	946.185	1.214.000	128,3
63	Pomoći iz inozemstva (darovnice) i od subjekata unutar opće države	1.306.140	1.548.800	118,6
64	Prihodi od imovine	11.028	14.000	126,9
65	Prihodi od administrativnih pristojbi i po posebnim propisima	226.529	665.000	293,6
66	Ostali prihodi	543.391	0	0,0
3	RASHODI POSLOVANJA	1.199.362	1.623.300	135,3
31	Rashodi za zaposlene	161.402	301.500	186,8
32	Materijalni rashodi	886.943	1.140.500	128,6
34	Financijski rashodi	8.077	8.000	99,0
37	Naknade građanima i kućanstvima na temelju osiguranja i druge naknade	45.221	52.000	115,0
38	Ostali rashodi	97.719	121.300	124,1
	Ukupni rashodi poslovanja	1.199.362	1.623.300	135,3
	VIŠAK PRIHODA POSLOVANJA	1.833.911	1.818.500	99,2
7	Prihodi od prodaje nefinancijske imovine	174.688	980.000	561,0
71	Prihodi od prodaje neproizvedene imovine	0	30.000	-
72	Prihodi od prodaje proizvedene dugotrajne imovine	174.688	950.000	543,8
4	Rashodi za nabavu nefinancijske imovine	1.769.641	3.119.200	176,3
	MANJAK PRIHODA OD NEFINANCIJSKE IMOVINE	1.594.953	2.139.200	134,1
	UKUPNI PRIHODI	3.207.961	4.421.800	137,8
	UKUPNI RASHODI	2.969.003	4.742.500	159,7
	UKUPAN VIŠAK PRIHODA	238.958	0	0,0
	UKUPAN MANJAK PRIHODA	0	320.700	-
	UKUPNI PRIHODI I PRIMICI	3.207.961	4.421.800	137,8
	UKUPNI RASHODI I IZDACI	2.969.003	4.742.500	159,7
	VIŠAK PRIHODA I PRIMITAKA	238.958	0	0,0
	MANJAK PRIHODA I PRIMITAKA	0	320.700	-

Izvor: Ministarstvo financija

U Tablici je dat plan ostvarenja proračunskih prihoda i rashoda u 2006 god. za općinu Primorski Dolac.

Planom se predviđa ostvarenje prihoda u 2006. god u iznosu 4.421.800 kn.

Glavnina proračunskih prihoda se planira ostvariti uz pomoć subjekata unutar države-proračun, i to 1.548.800 Kn.

U 2006. god se planiraju i proračunski rashodi u iznosu 4.742.500 Kn, od čega su najzastupljeniji bili materijalni rashodi sa 1.140.500 Kn, rashodi za zaposlene sa 301.500 Kn, ostali rashodi 121.300 Kn, te financijski rashodi 8.000 Kn.

Za 2006.god planiran je pad ukupnih rashoda sa 2.969.003 Kn u 2005.god na 4.742.500 kn, što je 60% više u odnosu na prethodnu godinu. U 2006.god planiran je rast ukupnih prihoda sa 3.207.961 Kn na 4.421.800 Kn, što je za 138% više u odnosu na 2005.god.

Iz svega navedenog može se zaključiti da je ovaj proračun svojim velikim dijelom namijenjen infrastrukturnim radovima (dominantni materijalni troškovi), što se na jedan način može tretirati kao razvojan u onom dijelu koji se odnosi na ulaganja u građevinske objekte koji bi mogli poslužiti u gospodarske svrhe.

Naš prijedlog je da se u narednom razdoblju cca. 40% proračuna izdvoji za poticanje i razvoj poduzetništva i otvaranje novih radnih mjesta (kroz subvenciju kamatnih stopa na poduzetničke kredite, osnivanje garantnog fonda za poduzetnike, opremanje poduzetničkih zona, poticanje razvoja potpornih institucija poduzetništva kao što su poduzetnički centri, tehnološki parkovi, poduzetnički inkubatori, razvojne agencije i sl), što će u konačnici dovesti do ekonomskog rasta i razvoja, što će generirati punjenje proračuna na zdravim ekonomskim osnovama.

5.9. Swot analiza općine Primorski Dolac

Tablica 7: Swot analiza

PREDNOSTI	PRETPOSTAVKE
<ul style="list-style-type: none"> • Neokrnjena priroda • Lokacija uz važne pruge • Prirodno dobivena hrana (bez kemija) • Lokacija uz važne prometnice • Prirodni uvjeti za razvoj izletničkog turizma 	<ul style="list-style-type: none"> • Osnivanje novih poduzeća • Uključivanje mladih u razvojne projekte • Promocija poduzetništva • Razvoj seoskog turizma • Nova radna mjesta
<ul style="list-style-type: none"> • Razvijeno stočarstvo • Povoljni uvjeti za otvaranje novih poduzeća 	<ul style="list-style-type: none"> • Traženje pomoći kod pridobivanja financijskih sredstava • Animiranje i uključivanje nezaposlenih
<ul style="list-style-type: none"> • Blizina većih gradova • Razvijeno vinogradarstvo • Prazni objekti i površine za gospodarske djelatnosti 	<ul style="list-style-type: none"> • Razvoj dijela poljoprivrede – kultiviranje prostora • Formiranje razvojne koalicije • Informiranje političara i onih koji odlučuju o važnosti gospodarskog razvoja
SLABOSTI	SMETNJE
<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatak novca za investicije • Slaba školska naobrazba stanovništva 	<ul style="list-style-type: none"> • Ograničenost lokalnih razvojnih sredstava • Negativan utjecaj odnosa iz prošlosti
<ul style="list-style-type: none"> • Pomanjkanje poduzetničkog znanja • Odljev kadrova • Nepostojanost tradicije u obrtništvu 	<ul style="list-style-type: none"> • Neodgovarajući i neusklađen pristup u izradi razvojnih projekata • Zavist
<ul style="list-style-type: none"> • Neprimjerena zakonska regulativa • Slaba infrastruktura • Nepostojanost kvalitetnih šuma 	<ul style="list-style-type: none"> • Nepoznavanje mogućnosti za razvoj • Neprilagodljivost pravnih instrumenata novom stanju
<ul style="list-style-type: none"> • Strah pred neuspjehom • Političke razlike s obzirom na ciljeve 	<ul style="list-style-type: none"> • Strah i nepovjerenje u novo • Nepovjerenje u nove institucije • Nepoznavanje sredstava za uključivanje nezaposlenih u programe • Udovoljavanje osnovnim ljudskim standardima

U prethodnom dijelu je dat prikaz SWOT analize za općinu Primorski Dolac. SWOT analiza je predočena kroz definiranje prednosti, slabosti, pretpostavki i smetnji u mogućem razvoju općine.

Ako analiziramo prednosti općine Primorski Dolac u mogućem razvoju u odnosu na druga područja, onda ćemo lako ustanoviti da se prednosti nalaze u:

- a) Neokrnjena priroda – zrak, tlo, vegetacija
- b) Lokaciji uz važne pruge - kroz područje općine prolazi magistralna željeznička pruga Zagreb-Split
- c) Prirodno dobivena hrana – tradicionalne kulture i tradicionalne tehnike u proizvodnji hrane bez upotrebe pesticida na malim parcelama,
- d) Lokaciji uz važne prometnice – područjem općine Primorski Dolac prolaze sljedeći županijski prometni pravci (D 33 – Danilo Gornje – Sitno – Donje – Prgomet – Plano – D8), Primorski Dolac-Z6091, te sljedeći lokalni prometni pravci Primorski Dolac-Trolokve-Radošić, Perković-Primorski Dolac
- e) Prirodni uvjeti za razvoj izletničkog turizma – izletničke staze, šumski putevi, planinski proplanci, bujna vegetacija u proljetnim i ljetnim mjesecima
- f) Razvijeno stočarstvo – tradicija u bavljenju ovčarstvom i govedarstvom na malim obiteljskim gospodarstvima
- g) Povoljni uvjeti za otvaranje novih poduzeća – jeftino zemljište, blizina glavnih prometnica i željeznice, blizina većih centara
- h) Blizina većih gradova – u krugu 40 km se nalaze veći upravni i trgovačko-industrijski centri (Split, Kaštela, Solin, Drniš, Sinj)
- i) Razvijeno vinogradarstvo – tradicija bavljenja uzgojem vinove loze na obiteljskim gospodarstvima
- j) Prazni objekti i površine za gospodarske djelatnosti – neiskorišteni seoski objekti (kamene kuće) i tereni koji bi se mogli koristiti u gospodarske svrhe

Uz prednosti postoje i određene slabosti kao što su:

- a) Nedostatak novca za investicije - nedostatni izvori vlastitog novca, nepostojanje vrijednih nekretnina za stavljanje u zalog kod banke ili druge financijske ustanove, nepostojanje općinskih i županijskih garantnih fondova koji bi jamčili poduzetnicima za dobivene kredite, nedostatak investitora,
- b) Slaba školska naobrazba stanovništva – nedostatak visokoobrazovanih kadrova
- c) Pomanjkanje poduzetničkog znanja – nedostatak poduzetničkog iskustva i edukacije
- d) Odljev kadrova – odlazak u jednom smjeru, odlazak u veće gradove u svrhu traženja posla, odlazak na školovanje,
- e) Nepostojanost tradicije u obrtništvu – zbog odljeva stanovništva u veće županijske i regionalne centre nije se stvarala poduzetnička inicijativa, a otuda i tradicija u obrtništvu, posljedica nedostatak znanja i tehnika rada,
- f) Neprimjerena zakonska regulativa – prije svega administrativno-pravna
- g) Slaba infrastruktura – loše ceste s tehničko-sigurnosnog gledišta (nedovoljno široke i previše zavoja),
- h) Nepostojanost kvalitetnih šuma – za razvoj drvne industrije i industrije namještaja
- i) Strah pred neuspjehom – bojazan što će reći susjedi i prijatelji ako se ne uspije u businessu
- j) Političke razlike s obzirom na ciljeve – nepostojanje jasnog konsenzusa svih političkih struktura zainteresiranih za razvoj

Na temelju geografskog i prometnog položaja, prirodne osnove, strukture stanovništva svako područje ima komparativnu prednost za razvoj u odnosu na neko drugo promatrano područje. Sukladno tome područje općine Primorski Dolac vidi svoje šanse za razvoj (pretpostavke za razvoj) kroz:

- a) Osnivanje novih poduzeća – poduzeća se trebaju bazirati na komparativnim prednostima ovog područja i uslužnih djelatnosti (poljoprivredna proizvodnja, turizam, transport, servis)
- b) Uključivanje mladih u razvojne projekte – razvijanje svijesti o važnosti poduzetništva kod mladih od srednjoškolske dobi, poticanje razvoja poduzetničkih ideja i vizija kod mladih, stipendiranje mladih za one programe koji će doprinijeti razvoju općine
- c) Promocija poduzetništva – mediji, obrazovne ustanove, političke stranke, udruge, javnost
- d) Razvoj seoskog turizma – postoje svi preduvjeti za razvoj seoskog, izletničkog, lovnog, kulturnog i športskog turizma (prometni položaj, klima, prirodna vegetacija, povijesno-kulturno naslijeđe),
- e) Nova radna mjesta – osnivanje novih poduzeća i dolazak domaćih i stranih investitora uz određene olakšice će generirati nova radna mjesta
- f) Traženje pomoći kod pridobivanja financijskih sredstava – priprema pojedinačnih i zajedničkih projekata u sklopu PUR-a, definiranje onih projekata koji će dati sinergijske efekte za cijelo promatrano područje, zajednički nastup općina Primorski Dolac, Prgomet, Lećevecica, i Seget Donji za traženje izvora financiranja kako kod vladinih institucija, tako i EU-fondova, traženje domaćih i stranih investitora, lobiranje na državnoj razini,
- g) Animiranje i uključivanje nezaposlenih – davanje posebnih olakšica poduzetnicima koji zaposle nezaposlene osobe s područja općine, sufinanciranje stjecanja iskustva i prakse nezaposlenim osobama kod poduzetnika, uključivanje nezaposlenih s iskustvom da se uključe u poduzetništvo, uključivanje mladih, žena, branitelja i starijih iznad 45.g da se počnu baviti poduzetništvom,
- h) Razvoj dijela poljoprivrede – kultiviranje prostora – razvoj povrtlarstva, razvoj voćarstva (novi nasadi trešanja i badema), vinogradarstva i maslinarstva
- i) Formiranje razvojne koalicije – između predstavnika općinskih vlasti, političkih stranaka i poduzetnika
- j) Informiranje političara i onih koji odlučuju o važnosti gospodarskog razvoja – informiranje općinskog vodstva o državnim potporama, mogućnostima i izvorima financiranja, stručna pomoć oko procjene isplativosti projekata javnih dobara kroz korištenje vanjskih savjetodavnih usluga ili potpisivanje ugovora sa tvrtkom za pružanje savjetničkih usluga vezanih za ekonomski razvoj područja (npr. Appono d.o.o), lobiranje za dovođenje investitora, organiziranje okruglih stolova sa potencijalnim poduzetnicima u prostorijama općine i sl,

Glavne smetnje u postizanju ovih mogućnosti za razvoj su :

- a) Ograničenost lokalnih razvojnih sredstava – zamrla gospodarska aktivnost na području općine, nedostatak razvojnih gospodarskih subjekata koji bi punili općinski proračun, nedostatna pomoć županije i države za lokalne potrebe,
- b) Negativan utjecaj odnosa iz prošlosti – žaljenje za prošlim sustavom i iskrivljeno mišljenje «da je prije bilo sve bolje i da nešto što se počme neće dobro završiti»
- c) Neodgovarajući i neusklađen pristup u izradi razvojnih projekata – nepostojanje jasnog cilja razvoja na višim razinama upravljanja, te koordinacija i prijenos na niže razine (županija-općina)
- d) Zavist – odgovaranje o upuštanju u poduzetništvo, zaplašivanje o neuspjehu i sl.

- e) Nepoznavanje mogućnosti za razvoj – nedovoljno informacija o razvoju iz drugih krajeva u Hrvatskoj, Istra, sjeverozapadna Hrvatska), nesustavan pristup razvoju, nedovoljno znanja o razvoju i značenju poduzetništva, nedostatak znanja i informacija iz ekonomije i poduzetništva, isključenost iz poslovnih krugova i središta događanja,
- f) Neprilagodljivost pravnih instrumenata novom stanju – problem u pravosudnom dijelu vlasti, nije ga moguće riješiti na nivou općine
- g) Strah i nepovjerenje u novo – loša iskustva iz prošlih godina, skepsa prema budućnosti zbog sporih promjena i gospodarskih pomaka, bojazan da neće uspjeti, da će se naići na administrativnu zapreku, bojazan da se neće dobiti kredit i sl,
- h) Nepovjerenje u nove institucije – mediji prenaplašeno šire informacije o lošim događanjima u društvu, generaliziranje problema i tamo gdje ih ne bi trebalo biti, neke gospodarske institucije nisu ispunile zadatak onako kako su trebale (HAMAG, pravosudne ustanove, državne agencije za strana ulaganja) i sl,
- i) Nepoznavanje sredstava za uključivanje nezaposlenih u programe – za ovaj problem krivnja leži jednim dijelom u nepostojanju poduzetničkih potpornih institucija na području općine koje bi davale savjete i informacije nezaposlenima,
- j) Udovoljavanje osnovnim ljudskim standardima – u domeni državne administracije

Na temelju SWOT ANALIZE definirane su određene smjernice u razvoju općine Primorski Dolac kroz date pretpostavke razvoja. Pretpostavke razvoja su nastale na temelju određenih komparativnih prednosti koje ima područje općine Primorski Dolac, a koje su definirane i usuglašene većinom razvojnih i administrativnih činitelja.

Za realizaciju pretpostavki ovog razvojnog dokumenta temeljna zadaća općinskog vodstva bi ukratko bila:

- Poticanje i podržavanje svih poduzetničkih projekata koji se baziraju na iskorištavanju komparativnih prednosti koje općina ima
- Raznim mjerama utjecat na smanjenje slabosti u razvoju općine Primorski Dolac
- Otklanjanje smetnji u razvoju općine Primorski Dolac

6. REGIONALNI RAZVOJ I REGIONALNA POLITIKA

6.1. Regionalni razvoj s primjerima iz EU

Posljednjih godina, a naročito nakon potpisivanja osnovnih dokumenata koji definiraju status Republike Hrvatske kao zemlje pristupnice EU, sve se više govori o ulozi regionalnog razvoja i regionalne politike u ukupnom društveno-ekonomskom razvoju.

Povijest regionalne politike Europske Unije seže u 1957. godinu, kada je Rimskim ugovorom poticanje gospodarskog razvoja te jačanje gospodarskog i socijalnog jedinstva određeno kao jedan od temeljnih zadataka Zajednice. Osnovni prioriteti koji proizlaze iz navedenog akta su identificiranje najnerazvijenijih područja i njihovo podupiranje putem raznih oblika pomoći.

Institucije zadužene za regionalnu politiku na razini Europske Unije su Uprava za regionalnu politiku (The Regional Policy Directorate-General) i Odbor regija (The Committee of the Regions). Uprava za regionalnu politiku odgovorna je za pružanje pomoći slabije razvijenim i nerazvijenim regijama u njihovom ekonomskom i društvenom razvoju. Odbor regija je savjetodavno tijelo sastavljeno od predstavnika lokalnih i regionalnih vlasti zemalja članica Europske Unije, a uspostavljanjem tog tijela osigurano je da lokalna i regionalna vlast ima utjecaja na odluke donesene u okviru regionalne politike.

Potporna regijama zemalja članica Unije koje zaostaju u razvoju pruža se putem strukturnih fondova:

- Europskog poljoprivrednog i garancijskog fonda ([European Agricultural Guidance and Guarantee Fund - EAGGF](#)),
- Europskog socijalnog fonda ([European Social Fund - ESF](#)),
- Europskog fonda za regionalni razvoj ([European Regional Development Fund – ERDF](#)),
- Financijskih instrumenta za podršku ribarstvu ([Financial Instrument for Fisheries Guidance - FIFG](#)).

Za zemlje poput Španjolske, Grčke, Irske i Portugala (čiji je BDP niži od 90 posto prosjeka EU) osnovan je poseban, tzv. Kohezijski fond.

Kako bi se ubrzala i olakšala prilagodba regionalne politike zemalja kandidata politici Unije predviđena su dva strukturna instrumenta – ISPA (The Pre-Accession Structural Instrument) i SAPARD (The Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development).

Temeljne postavke regionalnog razvoja i potrebe uvođenja rajonizacije proizvodnje koja osigurava komparativne prednosti i konkurentnost proizvodnje ali i osiguravanje samodostatnosti strateških proizvoda nužnost je u planiranju razvoja određene regije.

Regionalni razvoj podrazumijeva koordinaciju svih subjekata u formiranju određenog proizvoda koji ima komparativnu prednost a naravno i tržišnu šansu. Regionalni razvoj je proces poticanja lokalnih poduzetnika usmjerenih zajedničkom cilju.

Brojni primjeri iz svijeta govore o uspješnom razvoju regija primjenom ovih načela: Talijanski Tiro, Talijanski Abruzzo, Španjolski Mondragon,

Ovi primjeri vođeni su udruživanjem poduzetnika prema jednom proizvodu za koji je postojala komparativna prednost. Država je uložila u edukaciju proizvođača i osigurala temeljnu i poduzetničku infrastrukturu, a rezultat je bogata sredina zadovoljnih ljudi koji se potpuno posvećuju poslu na svojem gospodarstvu ili se uključuju povremeno. Kroz poticanje

pogodnih organizacijskih oblika društvo odterecuje malog proizvođača od poslova nabave, prodaje, marketinga pa se on može posvetiti poboljšanju svojeg segmenta posla uz jamstvo sigurne prodaje.

Šira se zajednica, dakle, brine o organizaciji i edukaciji poduzetnika i proizvođača usmjeravajući ih prema ciljnom proizvodu, brendu. Brend će dokazati i potvrditi tehnološke postupke, kvalitetu proizvoda ali i pronijeti ime regije. Time se omogućuje proširenje aktivnosti i uključivanje novih subjekata.

U Hrvatskoj postoje neki brendovi koji nisu dovoljno iskorišteni. Hrvatska zapravo ima neke brendove koji su stari stotinama godina ali nisu kao takvi zaštićeni i komercijalizirani. Na tržištu EU prednost nad fizičkim proizvodom ima ideja i certifikat. Na taj način pravne službe i marketinške agencije preuzimaju primat u formiranju proizvoda što dugoročno ne vodi razvoju kvalitete pa postoji bojazan da se neki proizvodi degeneriraju. Upravo zbog toga potiče se regionalna prepoznatljivost određenih proizvoda koji bi na temelju dugoročnog plana zadržali kvalitetu i organizaciju proizvođača. Tome teži i stroga certifikacija proizvoda.

PRIMJER ABRUZZO

U svijetu, a posebice u Europi postoji niz primjera uspješne politike regionalnog razvoja. Italija je jedna od velikih zemalja (301.230 km², 58 milijuna stanovnika, GDP 1.351 milijardi €, per capita 26.000 €), koja kao četvrta industrijska sila u Europi i udjelom poljoprivrede u GDP-u od svega 2,6% posebnu pažnju posvećuje regionalnom i ruralnom razvoju.

Podijeljena je u 20 regija, a niže ustrojne jedinice vlasti su provincije i komune.

Za naše uvjete posebno je interesantna regionalna politika u regiji Abruzzo (središnji dio Italije između Pescara i Rima, obuhvaća Apeninsko gorje i najviši vrh Italije –Gran Sasso. To je područje oduvijek bilo znatno nerazvijenije u odnosu na sjever Italije i visokoindustrijalizirano područje doline Po. Regionalnom politikom talijanske vlade u drugoj polovici 20. stoljeća, tu je zbog ograničenih prirodnih resursa iniciran razvoj niza industrijskih programa, posebno radno intenzivnog karaktera. Tako se željelo (i uspjelo) zadržati stanovništvo i riješiti problem depopulacije prostora. Međutim, krajem 20. i prvih godina ovog stoljeća, situacija se iz korijena mijenja. Radna snaga postaje preskupa, industrijska proizvodnja nekonkurentna, a kao logičan slijed globalizacije problem seljenja kapitala (i proizvodnje) u druga područja svijeta. U takvim nepovoljnim uvjetima i gospodarskom okruženju trebalo je hitno naći rješenja za gospodarski razvoj.

Ona su pronađena u aktivnom vođenju ciljne politike regionalnog razvoja. Učinjen je radikaln zaokret. Čitava regija Abruzzo stavljena je u prioritet tzv. „zelenih regija“ i razvoj se usmjerio prema znanju i „zelenoj industriji“. Formirani su parkovi i to nacionalni parkovi i parkovi prirode. Zatim i znanstveni i tehnološki parkovi.

Grad Aquilla, koji je do tada bio sjedište elektronske „šarafciger“ industrije, postaje sjedište provincije i znanstveni centar (25.000 studenata – 50% od ukupnog stanovništva).

Ti znanstveni potencijali postaju sinergijska osnova za razvoj tehnoloških i znanstvenih parkova. Na rubnim područjima provincije (okolica Pescara) formiran je veleban znanstveni biotehnološki institut (800 zaposlenih). Uz institut formirana je zona malog i srednjeg poduzetništva, te agencija za ekonomski razvoj.

RAZVOJNA AGENCIJA

Agencija je formirana dogovorom općina iz plana lokalnog razvoja: 46 općina udruženo u teritorijalni savez.

Zona doline rijeke Sangro i Aventino bila je do 70.-tih godina 100% poljoprivredna. Naselja su bila locirana na obroncima. Danas se urbanizira i dolina. Na 22 hektara površine dobivenih od općina (eksproprijacija) oformljena je velika poduzetnička zona (12.000 zaposlenih). Dio su mali i srednji poduzetnici, ostalo su velika poduzeća (npr. Sevel), s tim da se poljoprivreda ipak u velikoj mjeri zadržala.

U Agenciji za lokalni razvoj ističu da su uložili u industrijsku zonu, koja danas posjeduje 27% kapitala u zoni. Snaga je u tome da su svi sudionici na lokalnoj razini postigli zajednički

dogovor, naučili su iskorištavati fondove za zajednički plan razvoja, zajednički osmišljavaju i izvode zajedničke projekte, uz poticanje i financiranje poduzetnika.

Formiran je „one stop shop“ ured u kojem se sakupljaju sve informacije iz različitih općina. Poduzetnik dobiva sve papire na jednom mjestu, jedna osoba sve potpisuje, „hodaju papiri“, a ne ljudi. Za to je ključan dogovor među općinama. Uloga ureda je također i organizacija edukacije za poduzetnike, na što ih se potiče raznim mjerama. Traga se i za efikasnim metodama proizvodnje i poslovanja, čiji je cilj smanjenje troškova.

Posebna pažnja se posvećuje malim mjestima, koja uz to što postaju centri življenja „po mjeri čovjeka“, istodobno oživljavaju i kroz niz dodatnih sadržaja koje su uglavnom projektirali stručnjaci iz Regionalne razvojne agencije, a realizaciju su omogućili fondovi EU (posebno fondovi CARDS, PHARE, LIFE, INERREG).

Za obavljanje zajedničkih stručnih i administrativno-tehničkih poslova formirana je Zajednica brdskih općina – Comunnita Montana i to temeljem posebnog zakona. Evo primjera razvojnih projekata pojedinih općina:

PRIMJERI OPĆINA

Treglio – gradić freski

(Provincija Chieti, Abruzzo)

Gradić ima 1.100 stanovnika koji su se do sada primarno bavili poljoprivredom. Sad uglavnom rade u dolini Sangro (Savel ili poduzeća koja rade za Savel) – Fiatova tvornica furgona.

Kroz program EU - INTERREG 3B pokrenuli su projekt slikanja freski; slikar-specijalist podučava staru tehniku slikanja freski. Sada je to jedino mjesto gdje se to može naučiti (to se ne može ni na sveučilištima). Kako kažu jedinstveni su ne samo u Europi, nego i u svijetu. Održavaju se tečajevi, radionice i kongresi na tu temu. Sedam dana traje glavna manifestacija: dolaze slikari, održavaju se radionice, slika se po fasadama u selu. Domaćini nude svoju fasadu, pružaju smještaj i domaću hranu. Tako je gradić postao turistička atrakcija nacionalnih i internacionalnih dimenzija.

Rapino - gradić keramike

(Provincija Chieti, Parco Nazionale della Majella, Abruzzo)

Gradić ima 1.744 stanovnika. Proizvodnja keramike seže još od paleolita. Nekoliko obitelji razvilo je tehniku u posljednjih 100 godina. Uključili su se u program EU INTERREG 3B, oživili aktivnost sela, poduzetništvo kroz tečajeve keramike, radionice, muzej i prodaju proizvoda. Pomoću INTERREG-a integrirali su sve u turističku ponudu regije. Imaju tematske radionice: posude za čaj, posude za vino; na manifestacijama se nude domaći proizvodi u tim posudama.

Commune di Navelli – gradić šafrana

(provincija L'Aquila, Parco Nazionale del Gran Sasso e Monti della Laga, Abruzzo)

Gradić ima 600 stanovnika. Poznat je u Italiji i šire po uzgoju vrhunskog šafrana (1kg – 0,1 ha – 15.000 €). Markicu kvalitete imaju ljekovito bilje, tartufi i maslinovo ulje. Poglavarstvo ima tri osobe, raspoloživ proračun od 4,5 mil. € koji se puni od poreza i prihoda regije i provincije.

3 smjera djelovanja: 1. marketing (prezentacija proizvoda lokalno i u svijetu, 2. tečajevi (edukacija mladih uzgajivača – lokalno stanovništvo), 3. kongresi (skupovi stručnjaka za ulje, vino, šafran). Aktiviraju lokalne ljude za uzgoj izradu i dizajn pakiranja. Konzorcij proizvođača je vlasnik opreme i organizator aktivnosti.

Carapelle Calvisio – Comunita Montana – najmanja općina u Italiji – grad tartufa

(Provincija L'Aquila, Parco Nazionale del Gran Sasso e Monti della Laga, Abruzzo)

Gradić ima 90-tak stanovnika. Ušli u INTERREG program radi obnove stare školske zgrade, kao info point za potrebe turizma. Brdska zajednica Abruzzo Aquillano: 1 stalno zaposleni + 1 externo. Lokalno stanovništvo se uglavnom bavi proizvodnjom maslinovog ulja, vina, mortadele, meda, žita, te traženjem tartufa. Vuna se tradicionalno bojala šafranom i izvozila se. Danas ciljano razvijaju marketing, promociju bijelog i crnog tartufa i valorizaciju kroz agroturizam. Naseljavaju Rumunje i Slavene kao pastire i smatraju to vrlo korisnim i pozitivnim. Brdska zajednica organizira sve socijalne servise, skupno za cijelu zajednicu.

6.2. Klasteri

Klasteri su zemljopisno koncentrirani, horizontalno i vertikalno međusobno povezani gospodarski subjekti, specijalizirani dobavljači, davatelji usluga i povezane institucije koje u određenom području kroz izradu zajedničkog proizvoda predstavljaju regiju ili državu.

Klaster možemo definirati i kao skup ekonomskih aktivnosti, gospodarskih subjekata, specijaliziranih dobavljača, davatelja usluga, institucija, zemljopisno koncentriranih (lokalno ili regionalno), koji su uspostavili formalne ili neformalne odnose između sebe, horizontalne i vertikalne, te naklonost industrijskog sektora preko kojeg razmjenjuju informacije, znanje i robu radi izrade zajedničkog proizvoda predstavljajući istovremeno grad, regiju ili državu.

Vrste klastera

Klasteri se dijele prema različitim obilježjima te uglavnom predstavljaju kombinaciju različitih obilježja i to:

Smjer nastanka (građenja) clustera

Od dna prema vrhu

Ondje gdje poticaj za stvaranje clustera dolazi od biznis sektora, drugim riječima, uloga države može se ograničiti na moderatora (predsjedatelja).

U takvim slučajevima vladini sudionici moraju prihvatiti već postojeće inicijative i trebali bi omogućiti takve uvjete u kojima bi se snage gospodarskog sektora mogle razvijati i stvoriti odgovarajuću strukturu clustera. Model razvoja clustera u zemljama zapadne Europe razlikuje se od onog u brzorastućim rubnim europskim državama Irske, Portugala, Finske i Mađarske.

U zapadnoj Europi mali i srednji gospodarski subjekti kroz desetljeća su međusobnom suradnjom i konkuriranjem stvarali zdravu jezgru gospodarske strukture te je stvaranje clustera došlo kao posljedica tog procesa, pa se može reći da su clusteri građeni od dna prema vrhu.

Od vrha prema dnu

Ovaj model clustera razvijen je u tranzicijskim zemljama. Multinacionalne kompanije u nastojanju da prodube i prošire kooperacijsku osnovu međusobno su povezale i organizirale domaće gospodarske subjekte. Taj je proces umjetan i obično traje nekoliko godina.

Ako postoji stvarna mogućnost za utemeljenje clustera, mogućnost koja nije preuzeta od biznis sektora, tada ima smisla da država potiče inicijativu stvaranja clustera u smjeru od vrha prema dnu.

Time bi se motivirala industrija da upotrijebi postojeće snage za stvaranje clustera koristeći se odgovarajućim mjerilima za njegovo osnivanje.

Osobito kod takvog pristupa, od vrha prema dnu, važno je da vlada uključi odgovarajuće, srodne institucije u inicijativu, kao što su institucije za trening, istraživanje i razvoj.

Tada nakon što počne proces, vlada se može povući i vratiti na prvobitnu ulogu, a ta je, da bude osiguravatelj povoljnih uvjeta i moderator, dok srodne institucije, zajedno s ljudima iz biznisa, povezuju njihove ovlasti i inovativnu snagu kako bi se uspostavio cluster.

Veličina klastera

Starost clustera, vrsta tržišta, težnja za poduzetništvom i zajednička poslovna sredina, sve to utječe na veličinu clustera. U Italiji se može naći široka paleta clustera: od Prato, s više od 40 000 djelatnika i otprilike 10 000 gospodarskih subjekata te nekoliko drugih velikih clustera tekstilnih u Bielli (1 300 subjekata), Como, Carpi (vinski cluster u Californiji, ima oko 700 subjekata) do vrlo malih, od samo nekoliko stotina djelatnika i manje od stotinu poslovnih subjekata, npr. Grottaglija – keramički sektor u Apuliji – Italija.

Prema veličini gospodarskog subjekta unutar clustera

Prema veličini gospodarskog subjekta može se odrediti pet glavnih tipova clustera:

- *Klasteri velikog broja malih gospodarskih subjekata* - kod kojih je konkurencija za isti proizvod izravna te stoga imaju vrlo malo ili ništa recipročnog odnosa, poput sustava monosektorskoga obrtništva.

- *Klasteri istog tipa* - s jednim ili više srednjih gospodarskih subjekata koji postaju lokalni lideri (vođe).

- *Reciprocitetni mikro klasteri* - kod kojih mali i mikro gospodarski subjekti imaju izvrstan odnos reciprociteta u pogledu kooperanata

- *Podugovarački klasteri* - smješteni su oko jednoga ili više velikih glavnih dobavljača/ili naručitelja

- *Klasteri srednjih gospodarskih subjekata* - temeljeni na specijaliziranim srednjim gospodarskim subjektima.

Lokacija (mjesto) clustera

Uloga je lokacije u inovacijama važna za konkurentnost jer gospodarski subjekti moraju proširiti aktivnosti na izvorima nabave i tako dobiti pristup tržištima. Clusteri mogu biti smješteni na različitim područjima u državi:

- a) na rubnim ili čak ruralnim zajednicama
- b) na industrijskim dijelovima većih gradova
- c) manjim gradovima
- d) na kombinaciji prva tri navedena prostora.

Nadalje, autori ih vrlo često dijele na regionalne, međuregionalne i transnacionalne, jer globalna konkurentnost ukida tradicionalne komparativne prednosti i izlaze gospodarske subjekte najjačim svjetskim suparnicima.

Životni ciklus klastera

Na temelju kombinacije spomenutih varijabli koje utječu na njihov životni ciklus, pojedini se clusteri mogu svrstati u skupinu:

- a) embrio klastera

b) konsolidiranih clustera

c) zrelih klastera

Clusteri, poput svakog živoga organizma neprekidno evoluiraju. Talijanska iskustva pokazuju da kada pojedini cluster dosegne zrelost, obično teži podići stupanj industrijske koncentracije (spajanjem i akvizicijom), te se, najčešće, otvara inozemstvu.

Time doživljava novu mladost, a s aspekta međunarodnog životnog ciklusa, vraća se u fazu rasta.

Takva strategija intenzivne internacionalizacije, i to spajanjem i akvizicijom, dodaje novu dimenziju fazi rasta, povećava kvalitetu clustera i utječe na stabilizaciju odnosa među jedinicama clustera, utječe na smanjivanje broja gospodarskih subjekata u clusteru te na inoviranje proizvoda i procesa restrukturiranja postojećeg clustera i ustrojavanja novih clustera

Koristi povezivanja u klastere

Tradicionalni programi ekonomskoga razvoja često su pojedinačno kritizirani na različitim razinama sustava jer nisu usredotočeni na podizanje konkurentne sposobnosti gospodarskog subjekta i/ili zajednice u cjelini, bilo da je riječ o regiji ili državi. Isto tako, kreatorima se tih programa zamjera što ne razmišljaju strateški i nisu usredotočeni na glavne ciljeve projekta.

Više takvih nepovezanih programa za sve su zbunjujući i djeluju demotivirajuće. Zbog toga cluster kao koncepcija povećanja konkurentnosti gospodarstva pruža okvir za strateško djelovanje kako bi se ostvarile zajedničke vizije, misije i ciljevi svih uključenih sudionika clustera.

Različite vlade imaju različite načine (alate) za rad s clusterima od jednostavnih praćenja do upravljanja promjenama

S druge strane, clusteri omogućuju državama da razumiju vlastitu ekonomiju i vlastitom selekcijom (od rođenja do smrti) pojedinih clustera unaprijede pojedine industrije.

Razvijanje clustera olakšat će državi i regijama odgovor na pitanje gdje smjestiti i u što uložiti slobodne i raspoložive resurse. Uz to, clusteri mogu državi poslužiti za postizanje socijalnih ciljeva i promidžbu regije ili države. Vladini sudionici imaju vodeću ulogu u stvaranju makro razine i u stvaranju zakonskih uvjeta.

Svakako, kod oblikovanja institucionalnog okružja i podupiranja suradnje na mikro razini, vlada najčešće ima modernizacijsku ulogu. U prethodno planiranim ekonomijama tranzicijskih zemalja vladini sudionici moraju ponovno razmotriti svoje pozicije i moraju napustiti ulogu aktivnog planiranja, izvršavanja i ulogu supervizora.

Te zadatke može učinkovitije i stručnije obaviti privatni sektor. Vladini sudionici moraju naučiti kako se identificirati s novom ulogom i moraju shvatiti da je njihova osnovna uloga određivanje povoljnih zakonskih uvjeta za ostvarivanje konkurentnosti.

Osnovni zadaci vladinih sudionika u stvaranju strategije orijentirane na klastere su:

- stvaranje zakonskih i administrativnih uvjeta za unapređenje konkurentnosti
- planiranje i izvedba promotivnih koncepcija koje podržavaju razvoj clustera
- poticanje nacionalne konkurentnosti tako da se potiče kvaliteta i inovacije,

Odgovarajući tehnološki i tržišni pristup na poticanje i usmjeravanje dijaloga među sektorima i mrežom (odozgo prema dolje), čak i više od toga – poticanje samih clustera (odozdo prema gore). Uloga je državnih i privatnih institucija u tome da dok državna uprava i dalje nastoji ispunjavati zadatke na nacionalnoj razini, institucije privatnog sektora orijentiraju se na ispunjavanje usluga koje se odnose na potražnju.

Osnovni impuls za povećanje konkurentnosti i konačnog ekonomskog rasta regije/nacije dolazi od gospodarskog sektora, posebno od malih i srednjih gospodarskih subjekata. Privatni sektor može se razviti u povoljnoj okolini i mogu ga podržati učinkoviti, poslovno-orientirani davatelji usluga.

Zadaci gospodarskog sektora u strategiji koja se odnosi na clusterne su:

- povećavanje konkurentnosti na lokalnom, regionalnom i internacionalnom tržištu i to uz pomoć odgovarajućih procesa proizvodnje, upravljanja kvalitetom, inovacija proizvoda i usmjeravanja na ciljna tržišta
- suradnja s drugim gospodarskim subjektima i institucijama (horizontalna, vertikalna, a poslije i umrežavanje i stvaranje clustera) da bi se pojačala konkurentnost među sektorima i regijama.

Konkretni učinci pojedinog clustera za regiju i državu mogli bi se sažeti u nekoliko temeljnih prednosti jer utiču na:

- porast industrijske proizvodnje
- pozitivno gospodarsko restrukturiranje
- poticanje razvoja poduzetništva i jačanje sektora malih i srednjih gospodarskih subjekata
- porast konkurentnosti gospodarstva
- stvaranje mogućnosti povećanja izvoza
- omogućivanje oživljavanja tradicionalno nerazvijenih (i slabije naseljenih) regija
- interesno povezivanja s clusterima susjednih zemalja – Slovenije, Italije, Austrije, Njemačke.

Koristi povezivanja u klastere na razini poduzeća

Mali gospodarski subjekti udruženi u cluster s velikim gospodarskim subjektima mogu bitno pridonijeti fleksibilizaciji ili reorganizaciji velikih gospodarskih subjekata, mogu imati važnu ulogu preuzimajući dio djelatnosti koje nisu obveze velikoga gospodarskog subjekta, a koje on može izdvojiti.

Baš ovdje treba tražiti način i razlog horizontalnoga i vertikalnog povezivanja malih i velikih. Razlog tog oblika povezivanja treba proizlaziti iz obostrane želje za povećanjem konkurentnih prednosti u globalnim uvjetima poslovanja i malih i velikih gospodarskih subjekata pojedinačno te clustera u cijelosti.

U pristupu povezivanju u cluster mali se gospodarski subjekti mogu promatrati kao komplementarni, a ne kao alternativni velikima. Korist je obostrana i mali gospodarski subjekti ovise o velikima, ali i veliki gospodarski subjekti ovise o povezanoj grupi malih, proizvodnih i uslužnih gospodarskih subjekata. Kako ti mali gospodarski subjekti bolje od velikih gospodarskih subjekata zadovoljavaju potrebe tržišnih niša u samom clusteru time i trebaju preuzeti zadatke u kojima veliki gospodarski subjekti ne mogu biti učinkoviti zbog tehnologije masovne proizvodnje.

Poznata je činjenica da su do rata svi hrvatski veliki proizvodni gospodarski subjekti funkcionirali na taj način, te je isto tako poznato da veliki broj njih nakon rata nije prošlo temeljito tržišno, organizacijsko i financijsko restrukturiranje kako bi se prilagodio stalnim i naglim promjenama u okružju. Veliki gospodarski subjekti restrukturiraju se na osnovi kvalitete, dizajna i usluga, organizacijsko-tehnološke fleksibilnosti i tržišne adaptabilnosti.

To znači da, zbog poslovne nepovratnosti, veliki gospodarski subjekti mogu postati fleksibilniji samo uz kreaciju nove linije autonomnih gospodarskih subjekata”

Sve ono što utječe na konkurentnost velikih gospodarskih subjekata, a što bi trebalo biti poticajno izdvajanju pojedinih proizvodnih faza velikoga gospodarskog subjekta njihovu pretvaranju u zasebne poduzetničke projekte te ulasku u cluster, odnosno postojećim ili novim gospodarskim subjektima iz industrije za ulazak u cluster, može se sažeti u nekoliko točaka od kojih su najbitnije:

- smanjenje transakcijskih troškova
- specijalizacija
- međusobno iskorištavanje fleksibilnosti i specijalnosti

Različiti su činitelji što utječu na konkurentnost i gospodarskih subjekata unutar clustera i cjelokupnog clustera u uvjetima globalnog poslovanja, a koji omogućuju pravodobno, točno, učinkovito, stalno zadovoljavanje kupaca te svih zainteresiranih strana za njegovo poslovanje, a oni su: lokacija, inovacija, fleksibilnost, specijalizacija, poslovna međuovisnost, povezanost znanost – praksa, imitacija, učenje, izobrazba i trening, ljudski potencijali, razvoj tehnologije, dostupnost kapitala i kvaliteta.

Lokacija

Otvorenost tržišta u uvjetima globalizacije, brži prijevoz i brža komunikacija otvaraju mogućnost svakom gospodarskom subjektu u prikupljanju bilo čega iz bilo kojeg dijela svijeta, u bilo koje vrijeme. Istodobno, uredi su postali mobilni, a poslovi se obavljaju iz hotelske sobe, vlaka, automobila pa možemo reći da je utjecaj smještaja na jednom mjestu izgubio na važnosti.

No još uvijek je lociranost na jednom prostoru jedan od ključnih činitelja konkurentnosti današnjega načina poslovanja, poput lokalnih mreža odnosa, motivacije i prevladavajućih kulturnih i socijalnih normi. Pod tim se ne razumijeva samo ono vidljivo, a to su niži troškovi poslovanja zbog nižih troškova prijevoza, niže cijene rada i sirovina te dostupnih zaposlenika, već i oni meki, nevidljivi činitelji, koji veoma utječu na uspješnost poslovanja poput lokalnih mreža odnosa, motivacije i prevladavajućih kulturnih ili socijalnih normi.

Inovacija

Potpuno je svejedno je li riječ o ideji za novi proizvod ili za unapređenje izrade pojedine pozicije, poboljšanju procesa, postupka ili unutarnjeg odnosa. Cluster omogućuje da gomilanjem ideja i njihovim preinakama nastaju nove ideje korisne članicama clustera i temelj su za stvaranje novih ideja.

Fleksibilnost

U manjim gospodarskim subjektima u clusterima proizvodne serije mogu biti velike i male. Ako su male, to gospodarskim subjektima omogućuje promjene s manje troškova. Naime, velike serije zahtijevaju veliku podjelu rada i koordinaciju aktivnosti, a promjena na jednom stroju znači promjene na ostalim strojevima. To naravno zahtijeva velike troškove, ali i onemogućuje preuzimanje i izvršavanje mnogih poslova.

Tako su mali gospodarski subjekti pojedinačno fleksibilniji od velikih. Kada su mali gospodarski subjekti povezani u cluster, moguće je istodobno ostvariti i fleksibilnost i traženu količinu proizvoda, odnosno ekonomiju obujma. Nadalje, ako gospodarski subjekt može jednostavno izmjenjivati pojedine faze proizvodnoga procesa ili ako strojeve može rabiti za različite operacije i zadatke, to ga čini fleksibilnijim.

To su odlike malih gospodarskih subjekata pojedinačno ali i cijeloga clustera.

U fleksibilizaciji ili reorganizaciji velikih gospodarskih subjekata važnu ulogu mogu imati mali gospodarski subjekti – “start up” poduzetnički projekti preuzimajući dio funkcija koje nisu temeljne funkcije velikoga gospodarskog subjekta, a koje on odluči izdvojiti.

Zaposlenici u malim gospodarskim subjektima, s druge strane, obično imaju prilično široko stručno znanje koje im omogućuje premještanje i prilagodbe novim poslovima, što povećava fleksibilnost gospodarskog subjekta, ali i cijelog clustera.

Lokalni rezervoar radnih sposobnosti i znanja, mali troškovi fluktuacije radnika (kako za pojedinca tako i za gospodarske subjekte) te razni oblici suradnje među gospodarskim subjektima koji vode sve do razmjene i posudbe radnika, omogućuju fleksibilnost kakvu pojedinačno gospodarski subjekt ne može ostvariti

U velikim, pak, gospodarskim subjektima uska specijalizacija rada otežava i usporava premještanje i snalaženje zaposlenika na novim radnim mjestima, što utječe na njihovu učinkovitost i djelotvornost. Stvaranjem clustera gospodarski subjekt se specijalizira za jednu ili nekoliko faza cjelokupnoga proizvodnog procesa (pri čemu može vrlo brzo promijeniti specijalizaciju u skladu s kretanjima na tržištu).

Takvi mali i fleksibilni gospodarski subjekti će vrlo često surađivati razmjenjujući i zajednički upotrebljavajući alate, strojeve, informacije i znanje, čak i stručno osoblje, omogućujući tako ostvarivanje ugovornih obveza koje pojedinačno ne bi mogli ostvariti”.

Specijalizacija

U praksi stalno potvrđivanje prednosti pojedinih specijaliziranih koji omogućuju pozitivne financijske učinke cijelom clusteru, sljedeći su kriteriji na temelju kojih se mjeri učinkovitost uloge pojedinoga gospodarskog subjekta.

Specijalizacija osigurava kvalitetu i učinkovitost, i na razini gospodarskog subjekta, i na razini zemljopisnog prostora unutar clustera, a podugovaranje osigurava iskorištavanje sposobnosti i snage te prilika u okruženju, a time i ekonomiju razmjera. Gospodarski subjekt na prostoru clustera ne može živjeti samo za sebe te je temelj njegova uspjeha, uspjeh cjelokupnog clustera.

Poslovna međuovisnost

Ako se mali gospodarski subjekt suoči s nedostatkom prodaje, on ne može lako nadoknaditi taj gubitak kao veliki gospodarski subjekt sa širokim i dubokim proizvodnim programima koje plasira na brojna tržišta. To vrlo jasno pokazuje kolike su prednosti povezivanja u cluster malih i velikih gospodarskih subjekata. Kada mali gospodarski subjekt posluje s manjim obujmom prodaje i treba izaći na nova tržišta, on istodobno konkurenciji nije prijatna poput velikih gospodarskih subjekata, te stoga lakše izlazi na nova tržišta.

To je posebno pogodno za pojedine tržišne niše, odnosno za podugovaranja i proizvodnju poluproizvoda za ugradnju u gotove proizvode. Pod uvjetom da mali gospodarski subjekt unutar clustera dobije povjerenje za izradu pojedinih proizvoda, sigurno neće ostvariti povoljnije prodajne uvjete u odnosu na velike gospodarske subjekte.

On može ugovoriti posao s drugim jedinicama clustera i s gospodarskim subjektom koji ima najrazvijeniju distribucijsku mrežu prodaje proizvoda, te tako povećati svoju pregovaračku moć.

Horizontalnom integracijom gospodarski subjekti mogu zajednički postići učinke ekonomije razmjera koji su im pojedinačno bili nedostupni, a vertikalna suradnja omogućuje im specijalizaciju unutar eksterne podjele rada, čime se otvara put za visoku proizvodnost. Visoki se stupanj uštede u upotrebi skupih strojeva može postići na području na kojem postoji velika ukupna proizvodnja iste vrste, iako nijedan pojedinačno uloženi kapital u obrt nije veoma velik

Povezanost znanost – praksa

Globalizacijski procesi kao važan činitelj konkurentnosti naglašavaju regionalni razvoj te je sve izraženija činjenica da za konkurentnost pojedine zemlje presudan utjecaj više nemaju materijalni prirodni resursi. Slijedom stvari time u prvi plan dolaze infrastrukturni kapaciteti koji potiču osnivanje gospodarskih subjekata i inovacije, dakle, institucije i subjekti koji pružaju usluge formalne i neprekidne izobrazbe, provođenja znanstveno-istraživačkih projekata, kao i stručnog savjetovanja te transfera tehnologije.

Imitacija

Mali gospodarski subjekti koji svoju proizvodnu politiku temelje na kopiranju proizvoda konkurencije, brže nego veliki mogu uočiti potrebu za izmjenom proizvoda i prilagoditi ga zahtjevima potrošača. Isto tako, povećanim brojem malih gospodarskih subjekata koji djeluju unutar iste grane te istog organizacijskog prostora povećava se i broj mogućih rješenja istog problema te preinaka postojećih rješenja. Velikim pak gospodarskim subjektima neprekidno stjecanje spoznaja malih gospodarskih subjekata omogućuje stalni dotok svježih informacija te je proces zapravo dvosmjernan.

Učenje, izobrazba i trening

Ubrzanje stope tehnoloških promjena i odgovarajuće skraćivanje životnoga ciklusa proizvoda prouzročili su povećanje potražnje za kontinuiranim obrazovanjem.

Dok je to relativno jednostavno pitanje za velike gospodarske subjekte, za male gospodarske subjekte i obrtnike predstavlja značajan organizacijski i (financijski, op. a.) problem. Problem se traži u obrazovnim konzorcijima, partnerskim sporazumima, ugovaranjem sa specijaliziranim obrazovnim agencijama i sl”.

Stvaranje clustera učenje i školovanje stalan je i planiran proces, a te koristi ubiru vlasnici i malih, srednjih i velikih gospodarskih subjekata ulaskom u cluster.

Ljudski resursi

Cluster koncentriran na određenom prostoru omogućuje unutarnje kretanje (fluktuaciju) stručnih radnika bez štete za poslodavce i radnike, što nije slučaj s velikim tvornicama koje se zbog sezonskih ili nekih drugih oscilacija u potražnji, odnosno zbog manjka ili viška pojedinih profila radnika “u pravo vrijeme”, suočavaju s problemima.

Zbog toga su veliki gospodarski subjekti, ako su imali priliku doći do kvalificiranih radnika, kako bi minimizirali troškove, često prisiljeni na otpuštanja te opet na nova zapošljavanja. I to, gledajući iz kuta poslodavca, nije problem.

Problem je samo ako je riječ o deficitarnim zanimanjima te ako je vremenski raspon između otpuštanja i novog zapošljavanja veći, te se otpušteni radnici s bogatim znanjem i iskustvom prekvalificiraju. Oni, ako uopće dobiju novo radno mjesto, neće na njemu biti učinkoviti kao na prijašnjem te im je to otegotna okolnost pri zapošljavanju.

Cluster omogućuje fluktuaciju radnika unutar clustera. Ako jedan poslodavac u određenom vremenu nema potrebu za određenim brojem radnika, oni prelaze kod drugog poslodavca ili ih poslodavcima daje na leasing. Gledajući situaciju kada radnik velikoga gospodarskog subjekta postaje vlasnik maloga gospodarskog subjekta – dijela proizvodnog procesa unutar clustera, vidimo da su oni daleko spremniji preuzeti inicijativu, te se usmjeriti na poboljšanje proizvoda, procesa i gospodarskog subjekta nego dok su bili radnici velikog sustava.

Razvoj tehnologije

Naravno, fluktuacijom radnika različitim gospodarskim subjektima prenosi se znanje, što uz postojeći sustav kvalitete utječe na poboljšanje i usavršavanje procesa, postupaka i postojeće proizvodne tehnologije. Malim gospodarskim subjektima nove tehnologije omogućuju uspješno poslovanje uz određenu minimalnu razinu proizvodnje.

Relativno manji obujam proizvodnje posljedica je promjene trenda potrošnje – od masovne potrošnje istih dobara k potrošnji (raznolikih dobara - op.a) u malim serijama ili pojedinačno.

Na taj način, mali gospodarski subjekti ulaskom u cluster gube inferiornost u procesu proizvodnje, kao i u ukupnom društvenom razvoju”.

Dostupnost kapitala

Krug se polako zatvara. Gospodarski subjekt je ojačan i spreman za nove projekte, nakon što je prošao školu onoga što zbog nedostatka novca nije imao, a što mu je trebalo. Sada zna što i gdje treba tražiti te koliko će ga to koštati. Najbitnije je presušiti vrela bespovratne novčane pomoći. Cilj je i sniziti cijene na unutarnjem tržištu clustera u odnosu na cijene na slobodnom tržištu izvan clustera te razinu kvalitete proizvoda povećati u odnosu na najbolju izvan clustera. U današnjim situacijama kada neki gospodarski subjekt preuzme rizik i odluči uložiti, činjenica je da ipak nije jednostavno pronaći novac za obrtna sredstva i kapitalna ulaganja te jamce za povrat tih ulaganja.

Clusteri taj problem rješavaju nešto brže i bezbolnije. Konzorcijima za zajmove garancije SME osiguravaju sudionici clustera uzajamne garancije, što im olakšava pristup sredstvima za financiranje kapitalnih ulaganja i ulaganja u obrtni kapital, ne samo na bazi ponuđenih projekata, već i na kredibilitetu institucije koja za njih garantira. Banke su tako u situaciji da odobre veće iznose kredita na osnovi kombinacije, osobne reputacije zajmotražitelja, uzajamne kontrole poduzetnika i njihove spremnosti na promociju interesa zajednice (zone, područja).

Transakcijska disciplina

Uvažavajući sve posttranzicijske devijacije u poslovanju gospodarskih subjekata u Hrvatskoj koji su stvorili nelikvidnost na nacionalnoj razini te kulturu općeg nepovjerenja, clusteri, suprotno tome, stvaraju zdrave jezgre gospodarskog subjekta koji definiraju i prihvaćaju pravila igre unutar cijelog clustera te se sve transakcije odvijaju lakše i brže, što bitno utječe na mogućnost poštovanja zadanih rokova između gospodarskih subjekata i unutar clustera i gospodarskih subjekta izvan clustera, a to je uz cijenu i kvalitetu jedan od presudnih činitelja uspješnog poslovanja.

Kvaliteta

Specijalizacija u proizvodnji osigurava visoku razinu kvalitete, dakle, sa stajališta kupca pojedinih sirovina niže ulazne troškove i pouzdanije rokove isporuke.

Niži su troškovi jer specijalizirani proizvodi koji su pretpostavimo sukladni sa zahtjevima, oslobađaju gospodarski subjekt kupca troškova ulazne kontrole. Oni isto tako osiguravaju, da se uz pretpostavku pridržavanja tehnološkog vremena proizvodnje u gospodarskim subjektima koji imaju veliki broj procesa, poštuju rokovi isporuke.

To znači da nema kazni i penala te da na temelju dugoročnih točnih isporuka u budućim razdobljima gospodarski subjekt može postići bolje uvijete kao pouzdan dobavljač. Sve zajedno snižava cijenu proizvoda, povećava ugled gospodarskog subjekta kao pouzdanog partnera.

Rizici povezivanja u klastere

U tranzicijskim ekonomijama gdje se klasteri grade na umjetan način kroz trogodišnje razdoblje u odnosu na razvijene ekonomije gdje isti klasteri nastaju desetljećima, postoje i veći rizici u zajedničkom nastupu na tržištu pojedinih sudionika klastera. Neki od ključnih rizika koji mogu onemogućiti djelovanje samog klastera su:

1. Nепрепознавање пріліка кључних судіоніка

Od presudne je važnosti za sve sudionike klastera pojedinačno pa tako i za uspjeh klastera kao subjekta da u njega budu uključeni svi ključni sudionici za njegov uspjeh.

Uglavnom je pravilo da neki od njih jednostavno za isto nemaju interesa ili ne prepoznaju svoju priliku i korist od članstva.

2. Sindrom brzog razočaranja

Karakterističan je za klasterne koji se nalaze u početnoj fazi djelovanja. Naime pravilo je da poduzeća imaju vrlo visoka očekivanja na samom početku jer za količinu otvaranja koja daju prema dojučerašnjim konkurentima i zajednički nastup sa njima očekuju brze povrate na uloženo.

Ono što je isto pravilo u tranzicijskim ekonomijama da se povrati počinju vidjeti i osjećati nakon druge odnosno treće godine rada klastera.

3. Sindrom lijeka za sve bolesti

Mnogi sudionici klastera na različitim razinama očekuju da će klasterizacija riješiti sve dotadašnje probleme. Neće. Kao niti neke od onih koji će nastati tijekom zajedničkog rada u klasteru.

Vrlo je važno da svaki sudionik zna što konkretno može dobiti od povezivanja u klaster a što može izgubiti, te da na toj razini gradi svoja očekivanja.

4. Trula jabuka

Kako klaster pretpostavlja zajednički rad niza pravno autonomnih poduzeća i institucija kao i tijela lokalne uprave i samouprave, banaka, komora, potrebno je voditi računa da svaki novi član koji ima namjeru ući u klaster odnosno kojega žele članovi klastera, mora proći strogu analizu načina rada, imagea u poslovnom okruženju u kojem djeluje kako ne bi svojim ulaskom „zatrovao“ zdravo okruženje klastera.

To nije lak posao i potrebno je sistematičnim pristupom i jasno definiranom metodologijom doći do prijedloga prijema svakog novog člana, te odluke tijela klastera. Isto tako potrebno je unutar klastera napraviti takav sustav koji nekom od članova koji su u trenutku ulaska bili zdravo tkivo onemogućiti da postanu trula jabuka.

Klasterizacija u tranzicijskim zemljama

Klasterizacija u tranzicijskim ekonomijama značajno se razlikuje od procesa povezivanja u klasterne u razvijenim ekonomijama. Razlike su toliko značajne da konceptijski nije moguća adaptacija cjelovitih rješenja strane dobre prakse veće benchmarking pojedinih dobrih rješenja faza procesa formiranja pojedinih klastera.

Naime, uvažavajući smjer njihova nastanka u razvijenim ekonomijama, klasteri nastaju kroz desetljeća, bez posebno značajnih intervencija i to prateći interese i rast pojedinih gospodarskih subjekata, institucija. S druge strane u tranzicijskim ekonomijama klasteri s obzirom da nastaju internistički, umjetno, istim je procesom na različitim razinama potrebno upravljati. Isto tako rizici su da se projekt klasterizacije uspješno ne završi veći što je veći stupanj nerazvijenosti pojedinog gospodarskog subjekta, regije, države. A on u tranzicijskim ekonomijama nije mali.

S obzirom da je identifikacija pojedinog klastera, jedna dimenzija njegova građenja, a upravljanje njime druga dimenzija, Hrvatska udruga poslodavaca kao neprofitna i samostalna udruga koja se financira članarinama svojih članova (baš kao i klaster) je institucija koja ima osposobljene i iskusne zaposlenike koji već 13 godina upravljaju na različite načine različitim interesima poslodavaca (baš kao što su isti i u članicama klastera).

Ta znanja su u uz široku i duboku bazu članstva koje ne treba uvjeravati u dobre namjere i kompetencije, u tranzicijskim okruženjima poput hrvatskog, gdje se na izgradnju povjerenja između članova troši značajno vrijeme, ključni činitelj za uspjeh ovakvog projekta.

6.3. Partnerstvo privatnoga i javnoga sektora

Model javno-privatnog partnerstva (JPP) u zadnji se dvadesetak godina u zapadnoj Europi i svijetu nametnuo kao primarni način pripreme i realizacije projekata koji su u nadležnosti javnog sektora, i to na lokalnoj i državnoj razini. Pritom je JPP model primjenjiv kako za postojeće objekte, odnosno javna poduzeća koja njima upravljaju tako i za nove, tzv. "greenfield projekte".

Praksa pokazuje da je profesionalan način pripreme projekta, koji treba definirati, te kroz natječajni postupak tržišno verificirati izborom najboljeg privatnog partnera, od presudne važnosti za uspješnost JPP projekta.

U nastavku dajemo kratki pregled pojma javno-privatnog partnerstva, osnovne motive javnog sektora da izabere ovakav način realizacije projekata, osnovne sudionike u JPP projektu, te ulogu specijalističkog konzaltinga.

Definicija javno privatnog partnerstva

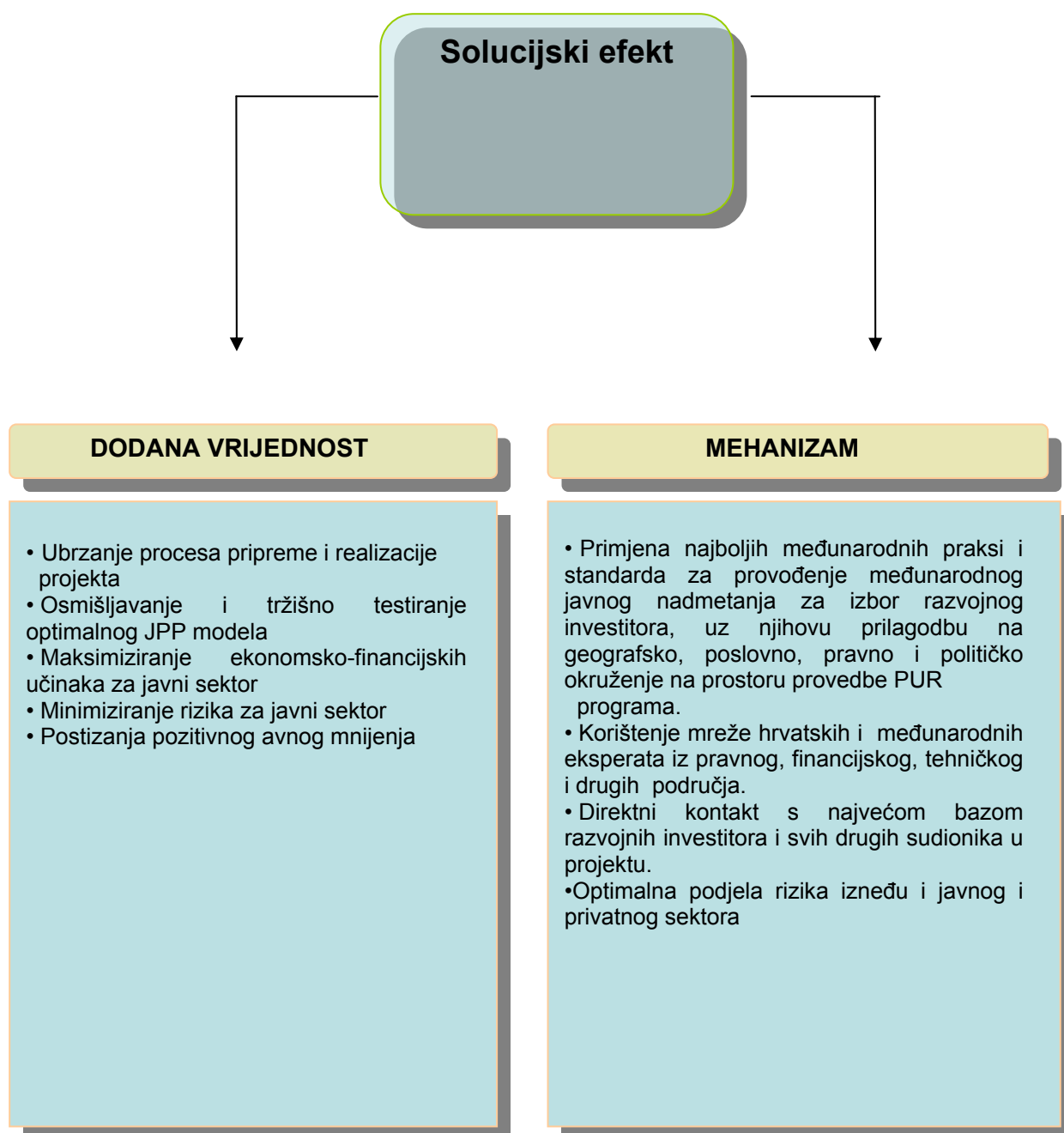
Javno-privatno partnerstvo ili "JPP" je komercijalna suradnja javne institucije i privatnog partnera pod uvjetima u kojima privatni partner:

- dobiva imovinu javnog sektora na komercijalno korištenje, i/ili
- preuzima značajne financijske, tehničke i operativne rizike u svezi s obnašanjem institucionalne funkcije i/ili korištenja imovine javnog sektora, i
- ima korist od obnašanja institucionalne funkcije i/ili korištenja imovine javnog sektora uz uvjet maksimiziranja ekonomsko-financijske koristi za javni sektor

Motivi javnog sektora za JPP

- Nedostatna financijska sredstva za pokretanje novih investicija
- Efikasnija realizacija projekta
- Podjela rizika između javnog i privatnog partnerstva
- Poboljšanje kvalitete i efikasnosti usluga
- Dugoročna ekonomsko-financijska korist

Slika 1: Solucijski efekt JPP

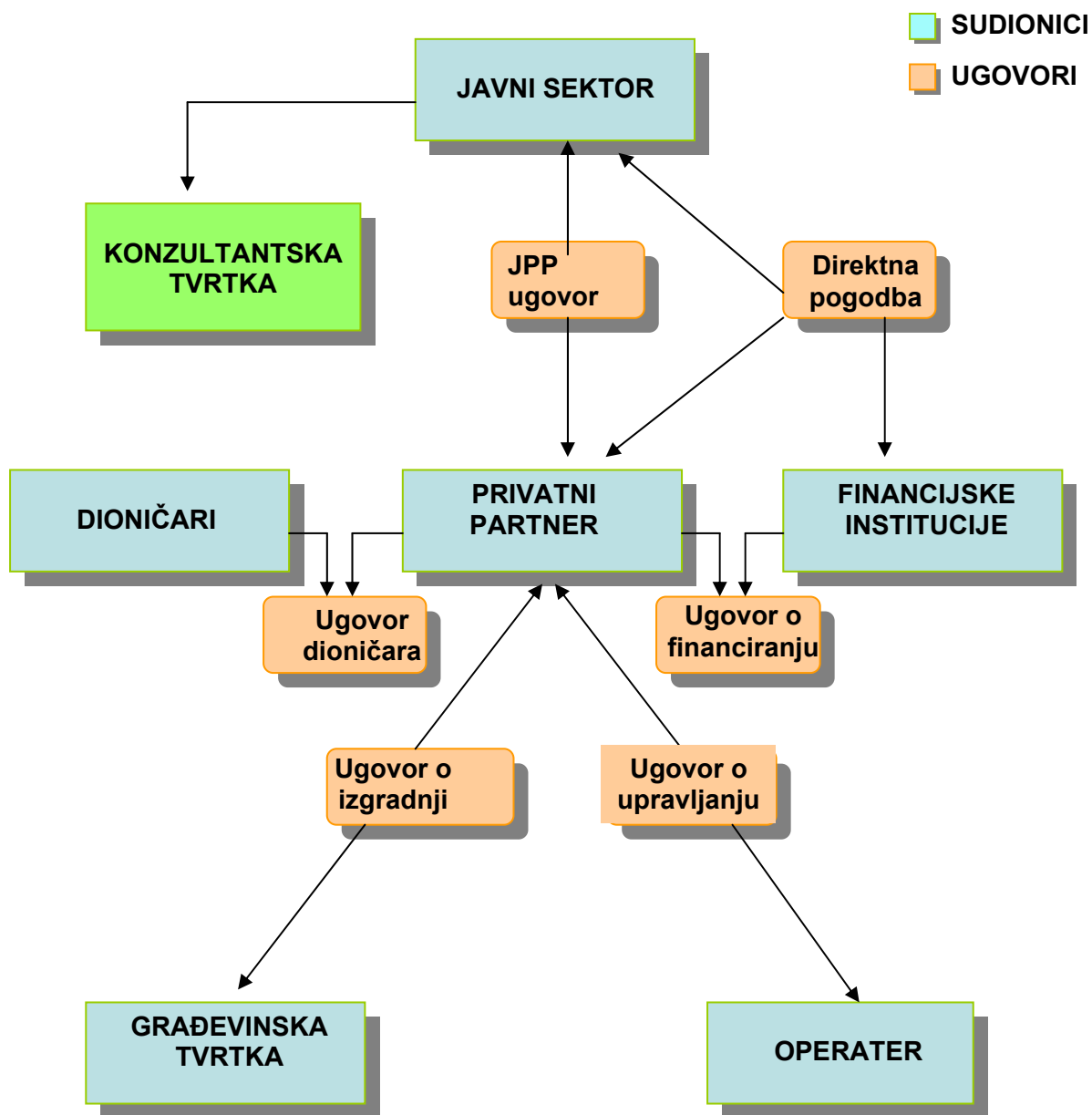
Slika 2: Osnovne faze JPP

Promjena, oblici i osnovne faze JPP-a

PRIMJENA JPP MODELA	OBLICI JPP MODELA	OSNOVNE FAZE JPP MODELA
<ul style="list-style-type: none">• Autoputovi/ceste• Vodovod i odvodnja• Zbrinjavanje otpada• Energetski sustav• Lokalni transport• Zdravstvo• Školstvo	<ul style="list-style-type: none">• Koncesija• Zajedničko ulaganje• Ugovaranje usluga••	<ul style="list-style-type: none">• Kvalifikacija JPP projekta• Izbor privatnog partnera• Priprema projekta• Izgradnja/opremanje projekta• Upravljanje objektima• Transfer objekata javnom sektoru (u slučaju koncesije)

Slika 3: Sudionici JPP

Osnovni sudionici JPP projektima

6.4. Hrvatska iskustva i propisi

U Republici Hrvatskoj ne postoji jedinstveni zakonski akt koji bi sustavno rješavao problematiku regionalnog razvoja na cijelom državnom teritoriju. Umjesto toga, postoji niz zakona koji su relevantni za reguliranje i provođenje politike regionalnog razvoja. Među njima treba izdvojiti one kojima se eksplicitno reguliraju pitanja razvoja onih područja Republike Hrvatske koja zaostaju u razvoju. To su: Zakon o otocima (NN 34/99, 32/02), Zakon o područjima posebne državne skrbi (NN 26/03), Zakon o brdsko-planinskim područjima (NN 12/02, 32/02, 117/03), te Zakon o obnovi i razvoju Grada Vukovara (NN 44/01) i Zakon o Fondu za regionalni razvoj (NN 107/01).

Sagledano institucionalno, također ne postoji jasno zakonski definiran institucionalni okvir za provođenje regionalnog razvoja. Na nacionalnoj razini Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka određeno je za koordinativno tijelo za pitanja regionalnog razvoja. U okviru samoupravnog djelokruga regionalnih i lokalnih jedinica, u županijama i ne malom broju gradova postoje upravna tijela nadležna za pitanja regionalnog, odnosno, lokalnog razvoja. Uz to, u nekim županijama i gradovima postoje županijske, tj. lokalne razvojne agencije, poduzetnički centri, tehnološki centri i druge razvojne institucije koje rješavaju gospodarska i druga razvojna pitanja na regionalnoj (lokalnoj) razini.

U okviru projekta CARDS 2002 "Strategija i jačanje kapaciteta za regionalni razvoj" definirat će se svi potrebni mehanizmi i instrumenti za provođenje politike regionalnog razvoja, pa tako i odgovarajući pravni okvir. Naime, jedan od ciljeva spomenutog projekta je i definiranje odgovarajuće pravne osnove za regionalnu politiku u Hrvatskoj koja će korespondirati istoj pravnoj osnovi u zemljama članicama EU. Projekt je započeo u listopadu 2003. godine i trajat će dvije godine te će se u tom razdoblju izraditi i prijedlog rečenog akta.

Europska komisija je 20. travnja 2004. godine u "Mišljenju o zahtjevu Republike Hrvatske za članstvo u Europskoj uniji" (avis) preporučila da se otvore pregovori s Hrvatskom o punopravnom članstvu u Europskoj uniji. U avisu se, među ostalim, ističe da Hrvatska treba poduzeti dodatne napore na području regionalne suradnje, što podrazumijeva da će Hrvatska po pristupanju morati imati ustrojene administrativne kapacitete kako bi mogla sudjelovati u strukturnoj politici EU-a. Posebno će morati osmisliti i provesti regionalne razvojne planove; jasno odrediti odgovornosti pojedinih ministarstava i drugih tijela uprave koja sudjeluju u upravljanju fondovima Zajednice; osigurati blisku suradnju između Komisije, nadležnih nacionalnih i regionalnih vlasti, gospodarskih i socijalnih partnera, kao i privatnog poduzetništva uključenog u financiranje programa i projekata; osigurati sufinanciranje programa i projekata; razviti potrebne financijske mehanizme; osigurati primjeren nadzor, kontrolu i vrednovanje programa i projekata; te predstaviti program približavanja kako bi se kvalificirala za dobivanje potpore iz Kohezijskog fonda.

6.5. Što je regija

U literaturi se regija najčešće definira kao geografsko područje koje je manje od nacionalnog teritorija u kojem se nalazi.

Regije se nužno ne poklapaju s administrativnim granicama, jer njihovo određivanje ovisi o pitanju koje se razmatra (npr. područje tržišta rada, područje riječnih slivova i sl.).

Pojam područje (regija) označava geografsko područje unutar nacionalnog teritorija neke zemlje koje se može definirati bilo u smislu administrativnih granica ili u smislu gospodarskih i socijalnih značajki, prema kojima se razlikuje od okolnih područja.

Regija je područje s više-manje jasnim i prepoznatljivim granicama ili obilježjima, koje je dio države ili druge teritorijalne jedinice; to područje najčešće uključuje općine, gradove, županije, itd. Teritorij Republike Hrvatske podijeljen je na 21 županiju, 123 grada i 425 općina.

Županija je jedinica područne (regionalne) samouprave čije područje predstavlja prirodnu, povijesnu, gospodarsku, prometnu, društvenu i samoupravnu cjelinu ustrojenu radi obavljanja poslova od područnog (regionalnog) interesa. Županija osobito obavlja poslove koji se odnose na: školstvo, zdravstvo, prostorno i urbanističko planiranje, gospodarski razvoj, promet i prometnu infrastrukturu te planiranje i razvoj mreže obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih i kulturnih ustanova.

Grad je jedinica lokalne samouprave u kojoj je sjedište županije te svako mjesto s više od 10.000 stanovnika koje predstavlja urbanu, povijesnu, prirodnu, gospodarsku i društvenu cjelinu.

Općina je jedinica lokalne samouprave osnovana, u pravilu, za područja više naseljenih mjesta koja predstavljaju prirodnu, gospodarsku i društvenu cjelinu i povezana su zajedničkim interesima stanovništva. Gradovi i općine u svom djelokrugu obavljaju poslove koji se odnose na: uređenje naselja i stanovanje, prostorno i urbanističko planiranje, gospodarski razvoj, promet i prometnu infrastrukturu, planiranje i razvoj mreže obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih i kulturnih ustanova.

Teritorij Republike Hrvatske također je podijeljen prema Nomenklaturi prostornih jedinica za statistiku, s primjenom od 1.1.2004. godine. Statističke jedinice u Republici Hrvatskoj jesu: NUTS I razina: Republika Hrvatska, NUTS II razina: Sjeverna Hrvatska, Središnja Hrvatska, Zapadna Hrvatska, Istočna Hrvatska, Južna Hrvatska, NUTS III razina: županije i NUTS V razina: općine i gradovi.

Određivanje jedinica za statistiku na razini NUTS IV nije obavezno i nije uvedeno.

6.6. Zakonski okviri

Na web stranicama Narodnih novina <http://www.regio-hr.com/www.nn.hr> mogu se pronaći svi zakoni kojima se definira lokalna i regionalna samouprava, njihov teritorijalni ustroj, organizacija, djelokrug i financiranje.

Zakoni koji definiraju sustav i organizaciju:

- Ustav Republike Hrvatske ([NN 41/04](#), [55/01](#))
- Zakon o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi ([NN 33/01](#), [60/01](#), 129/05)
- Zakon o područjima županija, gradova i općina u Republici Hrvatskoj ([NN 10/97](#), [124/97](#), [68/98](#), [22/99](#), [128/99](#), [44/00](#), [129/00](#), [92/01](#), [79/02](#), [83/02](#), [25/03](#), [107/03](#))
- Zakon o izboru članova predstavničkih tijela jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ([NN 33/01](#), [45/03](#))
- Zakon o otocima ([NN 34/99](#), [149/99](#), [32/02](#))

- Zakon o područjima od posebne državne skrbi ([NN 26/03](#))
- Zakon o brdsko-planinskim područjima ([NN 12/02](#), [32/02](#), [117/03](#))
- Zakon o Gradu Zagrebu ([NN 62/01](#))
- Zakon o obnovi i razvoju Grada Vukovara ([NN 44/01](#))

Zakoni o financiranju:

- Zakon o fondu za regionalni razvoj ([NN 107/01](#))
- Zakon o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave ([NN 117/93](#), [33/01](#), [73/00](#), [59/01](#), [107/01](#), [117/01](#), [150/02](#))
- Zakon o porezu na dobit ([NN 127/00](#))
- Zakon o porezu na dohodak ([NN 127/00](#))
- Zakon o poticanju ulaganja ([NN 73/00](#))
- Zakon o poljoprivredi ([NN 66/01](#), [83/02](#))
- Zakon o državnoj potpori u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu ([NN 87/02](#), [117/03](#))
- Zakon o državnim potporama ([NN 47/03](#))
- Zakon o proračunu ([NN 96/03](#))
- Zakon o izvršavanju državnog proračuna za pojedinu godinu ([NN 28/94](#), [98/94](#), [9/96](#), [111/96](#), [141/97](#), [167/98](#), [116/01](#), [154/02](#), [31/04](#))

Zakoni o prostornom planiranju:

- Zakon o prostornom planiranju ([NN 30/94](#), [68/98](#), [35/99](#), [61/00](#), [32/02](#))
- Uredba o uređenju i zaštiti zaštićenog obalnog područja mora (<http://www.vlada.hr/Download/2004/09/09/38-01.pdf>).

Na nacionalnoj razini razvoj prate:

Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka – resorno tijelo za regionalni razvoj

- Ostala ministarstva i tijela državne uprave:
 - Ministarstvo financija,
 - Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva,
 - Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnog gospodarstva,
 - Ministarstvo zaštite okoliša, prostornog uređenja i graditeljstva,
 - Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa,
 - Ministarstvo zdravstva i socijalne skrbi,
 - Fond za razvoj i zapošljavanje,
 - Državni zavod za statistiku,
 - Hrvatski zavod za zapošljavanje i dr. - sukladno svojoj nadležnosti odgovorni su za pojedine aspekte regionalnog razvoja
- Fond za regionalni razvoj (2001.) - financira gospodarske i infrastrukturne projekte na područjima koja zaostaju u razvoju (predložene od strane županija/općina)

- [Fond za obnovu i razvoj Grada Vukovara](#) - raspolaže sredstvima koja se koriste za provedbu Plana i Programa obnove i razvoja Grada Vukovara, a izvor kojih su državni proračun, krediti, donacije te ostali izvori.

Na županijskoj i lokalnoj razini županijska i lokalna upravna tijela (upravni odjeli ili službe) nadležna su za razvojna pitanja te postoje različite razvojne institucije (razvojne agencije, poduzetnički centri, poduzetnički inkubatori, tehnološki parkovi te druge javne ustanove, trgovačka društva, nevladine organizacije i udruge i druge pravne osobe) koje obavljaju poslove koji utječu na razvoj tih područja.

6.7. Regionalna politika SDŽ područja PUR-a

Splitsko-dalmatinska županija je među prvima u Republici Hrvatskoj koja je prihvatila ROP – Regionalni operativni program, što joj znatno olakšava realizaciju programa koji proizlaze iz procesa približavanja EU:

U ROP-u su dane smjernice za integralni gospodarski i općedruštveni razvojni okvir za razdoblje 2004.-2010. godine.

6.8. Swot analiza Splitsko-dalmatinske županije

Budući da ovaj PUR obuhvaća teritorij Splitsko-dalmatinske županije (područje općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac) tj. teritorij općina koje čine jednu geografski i ekonomsko povezanu cjelinu Dalmatinske zagore, potrebno je uzeti informacije, pomoću kojih se stvara baza podataka o trenutnoj situaciji, a koje će ujedno predstavljati polaznu točku od koje se može mjeriti napredak i pružati daljnje informacije u budućim razvojnim koracima.

Jake i slabe strane Splitsko-dalmatinske županije, te prilike i opasnosti sažete su u slijedećoj tablici.

Tablica 1: SWOT analiza Splitsko-dalmatinske županije

SNAGE	SLABOSTI
PROSTOR I INFRASTRUKTURA	
Ekološki relativno očuvan okoliš	Preizgrađenost prostora obalne zone i dijela otoka (posebice bespravna izgradnja) sa svim posljedicama uništenja krajobraza i opterećenja infrastrukture
Bogato i raznoliko arheološko i povijesno nasljeđe	Neadekvatno tretiranje otpadnih voda
Vodoopskrbna mreža izgrađena na najvećem dijelu prostora Županije	Nepostojanje sustava selektivnog prikupljanja komunalnog otpada, nepostojanje organiziranog prikupljanja tehnološkog otpada; nepostojanje organiziranog gospodarenja otpadom
Sustav odvodnje izgrađen ili u izgradnji na većem dijelu Županije	Službeni deponiji nisu sanitarni; ogroman broj divljih odlagališta otpada (kao potencijalna opasnost po okoliš i ljudsko zdravlje)

Razvijena mreža državnih i županijskih cesta	Vodoopskrbni sustav, gledano u cjelini je u dijelovima star i s velikim gubicima vode, a na pojedinim otocima i područjima zaobalja i nedostatan
Dobra infrastruktura zračnog prometa	Nepostojanje alternativnih pravaca vodoopskrbe
Velik broj luka putničkog prometa	Lokalna cestovna infrastruktura u Županiji ne udovoljava prostornim rasporedom, niti kvalitetom
Zadovoljavajuća kvaliteta postojeće visokonaponske mreže	Nepostojanje infrastrukture za promet u mirovanju
Telekomunikacijska mreža dobro razvijena	Nezadovoljavajuća kvaliteta željezničke infrastrukture, posebice one u funkciji opsluživanja gospodarstva
	Nezadovoljavajući terminali za prihvat putnika i tereta u potpunom prometnom sustavu
	Izdavanje koncesija na prirodne resurse bez stroge kontrole i procjene utjecaja na okoliš
	Morske luke županijskog značenja nedovoljno iskorištene (posebice one gospodarske namjene) Elektroprijenosna mreža, u dijelu niskonaponske mreže, je nezadovoljavajuća, posebice na otocima i dijelu zaobalja
	Struktura izvora energije nezadovoljavajuća
	Nezadovoljavajući sustav sprječavanja elementarnih nepogoda (katastrofa)...
	Zapuštene i nepristupačne poljoprivredne površine; opasnost od šumskih požara
	Prometno-tehničke slabosti zračnih luka međunarodnog značenja
LJUDSKI RESURSI I DRUŠTVENE DJELATNOSTI	
Znanstveni i obrazovni potencijal (Sveučilište u Splitu i sustav srednjoškolskog obrazovanja)	Izrazito nerazmjern raspored stanovništva
Očuvani kulturni i etnički potencijal uz mnoštvo raznolikih narodnih i tradicijskih običaja	Nezadovoljavajuća stručna i obrazovna struktura radne snage s obzirom na razvojne potrebe i nizak stupanj profesionalne mobilnosti
Značajan broj privatnih zdravstvenih ustanova te ustanova socijalne skrbi	Nerazvijeno cjeloživotno obrazovanje u svim djelatnostima

Tradicionalno kvalitetan športski potencijal	Visoka i dugotrajna nezaposlenost
	Nepovoljan položaj žena i osoba smanjenih radnih sposobnosti na tržištu u rada
	Nezadovoljavajuća pokrivenost Županije sa službama hitne medicinske pomoći i sanitetskim vozilima; zastarjeli objekti i oprema u svim objektima zdravstvene skrbi u javnom vlasništvu
	Zaostajanje sustava socijalne skrbi za potrebama, posebice u kontekstu procesa deinstytucionalizacije
	Nedostatan broj predškolskih ustanova
	Zastarjeli objekti, namještaj i oprema u obrazovnim ustanovama; neodgovarajuće riješen problem prijevoza djece do škola u seoskim područjima (Zagora)
	Neadekvatna povezanost obrazovanja s gospodarstvom (strukturna neusklađenost)
	Očuvanje i prezentacija kulturne baštine nedostatna
	Nedostatak športskih sadržaja i športskih dvorana posebno na otočnom i zagorskom području
GOSPODARSTVO	
Relativno razvijena i diverzificirana gospodarska struktura (zalag stabilnosti)	Nedostaje sustavno prikupljena i analizirana regionalna informacijska baza
Postojanje strateški važnih i potencijalno integrirajućih djelatnosti u regiji (npr. brodogradnja, turizam, i slične)	Niz prepreka za potencijalne investitore (korupcija, administrativne, pravne, financijske...)
Tradicionalna izvozna usmjerenost	Nizak stupanj integracije regionalnog gospodarstva, osobito u dijelu uspostave potencijalnih cluster-a
Rast sektora malog i srednjeg poduzetništva i obrtništva	Slaba razvijenost poduzetničke klime i složen regulacijski model podrške poduzetništvu
Rasprostranjena turistička infrastruktura kao potpora suvremenom konceptu razvoja turizma u regiji	Neravnomjeran razvoj obrtništva u prostornom i strukturnom pogledu
Uspostavljene brojne poslovne zone s relativno privlačnim lokacijskim uvjetima	Nekonkurentna gospodarska struktura koja proizlazi iz prevladavajuće konvencionalne tehnologije, zastarjele opreme i

	nedovoljnih ulaganja u R&D
Razvijena mreža poslovnih banaka u regiji	Nezadovoljavajuće stanje ponude osnovnih kapaciteta smještaja, primarno hotela
	Mali broj (visoko) kvalitetnih nautičkih vezova i nautičke logistike s obzirom na rastuću potražnju;
	Visoka sezonska koncentracija turističke potražnje posljedica čega su i visoki koeficijenti turističke gustoće/saturacije u obalnim i otočkim destinacijama što dodatno opterećuje ionako lošu komunalnu i cestovnu infrastrukturu
	Pretežita oslonjenost na tradicionalne turističke proizvode kao što je kupališno odmarališni, posljedica čega je i niska stopa iskorištenosti kapaciteta smještaja
	Usitnjenost posjeda, veliki udio neobrađenog, zapuštenog i nenavodnjavanog poljoprivrednog zemljišta
	Neorganizirano tržište poljoprivrednih proizvoda (otkup, distribucija, plasman)
	Stara i loše opremljena ribarska flota te neodgovarajuća lučka infrastruktura za potrebe ribara
	Nepostojanje organiziranog tržišta ribom (veletržnica i burza ribe), odnosno nepostojanje ribarskih luka
	Izvoz gospodarstva pretežito ovisan o plasmanu usluga (turizam, promet), dok u segmentu izvoza roba dominiraju resursno-intenzivne djelatnosti ili proizvodi s niskom dodanom vrijednosti (brodogradnja, cement, kamen, i sl.)
	Nezadovoljavajuća educiranost menadžmenta o nužnosti društveno-odgovornog ponašanja
	Velik udio sivog tržišta u gospodarstvu
INSTITUCIJE	
Profesionalno obavljanje dužnosti načelnika i gradonačelnika	Politička pripadnost članova predstavničkih tijela nadilazi svijest o potrebi sinergijskog djelovanja u korist zajednice
Rješavanje komunalnih problema vlastitim snagama i inicijativama	Gradska/općinska upravna tijela nisu dovoljno osposobljena za svoju ulogu, nemotivirana su i uglavnom ne pokazuju

	inovativnost i inicijativu
Ubiranje/naplata vlastitih prihoda i raspolaganje njima	Nepostojanje menadžmenta uprave; institucije ne provode uslužnu ulogu gospodarstvu
Registriran velik broj udruga	Nedovoljno razrađeni mehanizmi naplate komunalne naknade, te ostalih naknada i poreza
Aktivna prorazvojna politika Županije prema razvoju otoka i zagore	Proces odlučivanja netransparentan, ne slijedi logiku planskog procesa i ne uključuje potencijalne stakeholdere.
	Nepostojanje otočkog koordinacijskog tijela
	Loša kadrovska i financijska kapacitiranost jedinica lokalne samouprave na područjima od posebne državne skrbi, brdsko-planinskim područjima i otocima
	Nerazvijeno civilno društvo i socijalni dijalog
	Razvojne strategije i planovi su sektorski, a ne integralni
	Slabo korištenje zakonskih beneficija na područjima od posebne državne skrbi i brdsko planinskim područjima
	Ograničena županijska sredstva
	Neusklađenost lokalnih prostornih planova
	Nepostojanje organiziranog monitoringa okoliša; programi očuvanja i zaštite okoliša nedovoljni i zastarjeli
	Rascjepkanost općina, velik broj JLS
PRIJETNJE	PRILIKE
PROSTOR I INFRASTRUKTURA	
Nedovoljno korištene i po svrsi nedefinirane nekretnine u državnom vlasništvu	Trend jačanja inicijativa o prekograničnoj i regionalnoj suradnji u EU (posebice u domeni očuvanja okoliša)
Stanje katastra i zemljišnih knjiga	Jačanje zahtjeva za korištenjem obnovljivih izvora energije (sunce, plin, vjetar) na svim razinama
Neodgovarajući rad inspekcija na svim područjima (građevinska, pomorska, sanitarna itd.)	Vodni potencijal u vodoopskrbi
Zakonodavni okvir koji ne tretira obalno područje i njegove resurse kao cjelinu; konfliktne odredbe u odnosu na prirodne	Modernizacija postojeće željezničke infrastrukture

resurse	
Konfliktne nacionalne sektorske razvojne strategije	
LJUDSKI RESURSI I DRUŠTVENE DJELATNOSTI	
(Ne)mogućnost naplate potraživanja zdravstva od HZZO-a	Podsticanje razvoja partnerstva privatnog i javnog sektora.
(Pod)reguliran status privatne inicijative u sektoru socijalne skrbi (npr. status obveznika PDV-a...)	Reforma i unaprjeđenje školstva (naročito visokog) u skladu s potrebama tržišta
Troškovi rada visoki	Trend "deinstitucionalizacije" službi socijalne skrbi
GOSPODARSTVO	
Tranzicija, gubitak tržišta i neadekvatan proces pretvorbe i privatizacije poduzeća	Izgradnja autoceste Split-Zagreb, te nastavak gradnje prema jugu Dalmacije
Moguće usporavanje procesa približavanja EU i spora prilagodba standardima EU	Približavanje Hrvatske EU te mogućnost korištenja suvremenih načela regionalnog razvoja kao i instrumenata financijske solidarnosti
Neprikladna financijska potpora Države gospodarstvu	Novi trendovi potražnje (ruralni, zdravstveni, adventure, nautički...turizam) i općenito rast potražnje za turističkim uslugama u Hrvatskoj, osobito na južnom i srednjem Jadranu
Nedovoljna potpora poslovnog financijskog sektora gospodarstvu regije	Porast potražnje za zdravom/ekološki uzgojenom hranom
Nedovoljno razvijena institucionalna infrastruktura za potporu gospodarskom i regionalnom razvoju u cjelini	Nacionalni programi kreditiranja malog poduzetništva
Nerazvijen sustav suzbijanja sive ekonomije na državnoj razini	
Nedovoljno razrađene mjere i instrumenti poljoprivredne politike	
INSTITUCIJE	
Centralizacija uprave i odlučivanja. Sporo rješavanje problema vlasništva i zemljišnih knjiga	Ustrojen ured državne uprave i ispostave ureda, te ispostave središnjih tijela državne uprave
Kontrola zakonitosti i ustavnosti akata	Uprava za otoke i Uprava za PPDS i BPP
Nepostojanje poglavarstava u manjim jedinicama lokalne samouprave	Državni programi razvitka otoka i Programi održivog razvitka otoka
Loše riješena zakonska regulativa po pitanju mjesnih odbora	Načelo supsidijarnosti

Način donošenja planova državnih javnih poduzeća	Izmjenama pojedinih Zakona proširuje se djelokrug jedinica lokalne samouprave
Proces decentralizacije društvenih funkcija nije adekvatno podržan decentralizacijom financija/sredstava	Aktivna uloga državnih javnih poduzeća u razvoju županije
Pravna država ne funkcionira	Nacionalna zaklada za razvoj civilnog društva
	Programi i sredstva EU, Svjetske banke, CEB, UNDP-a te ostalih donatora
	Nacionalni programi i strategije razvoja u različitim segmentima gospodarske, društvene i ukupne razvojne infrastrukture kao okvir za promicanje integralnog razvoja regije

7. OPĆINE U POTICANJU RAZVOJA GOSPODARSTVA

7.1. Financiranje razvoja jedinica lokalne samouprave

Jedno od temeljnih ograničenja razvoja područja od posebne državne skrbi u prethodnom razdoblju je vezano za osiguranje *kvalitetnih i stabilnih izvora financiranja*. Izvori financiranja razvoja na svim razinama i u svim sferama društveno-ekonomske strukture analiziranog područja formirali su se do sada po različitim osnovama. U budućem razdoblju treba očekivati približno iste izvore financiranja razvoja, međutim, s nešto promijenjenom ulogom, odnosno značenjem. Također, treba očekivati i drugačije modele i programe za financiranje razvoja koji će biti efikasniji u odnosu na do sada korištene.

U narednom dijelu želimo predstaviti jedan od takvih mogućih modela financiranja koji bi se temeljio na *emisiji obveznica i prikupljanju sredstava u poseban fond*.

Financiranje razvoja emisijom vrijednosnih papira-obveznica

Obveznica je pisana isprava, odnosno dugoročni dužnički vrijednosni papir kojim se izdavatelj obvezuje vlasniku, odnosno imatelju obveznice isplatiti iznose novčanih sredstava (kamatu i glavnice) navedene u obveznici i to dinamikom naznačenom u istoj.

Izdavatelj obveznica može biti država, banke, lokalna samouprava (municipalne obveznice) i tvrtke.

Nominalna vrijednost obveznica pokazuje iznos novca koji vlasnik obveznice, odnosno klijent, dobiva pri dospelju obveznice. Datum dospelja obveznice je datum kada izdavatelj obveznica isplaćuje glavnice tj. nominalnu vrijednost vlasnika obveznica. S obzirom da su obveznice instrument dugoročnog kreditiranja, datum dospelja kreće se u rasponu od dvije do trideset godina nakon datuma njihova izdavanja.

Kamata se isplaćuje u jednakim obrocima. Razlikujemo materijalizirane i dematerijalizirane obveznice, te one na ime i na donosioca.

Dva osnovna sustava amortizacije obveznica su:

- jednokratni (za tzv. klasične ili obične obveznice) - vlasniku obveznice kamate se isplaćuju periodično u jednakim iznosima (najčešće polugodišnje), a glavnica se odjednom isplaćuje o dospelju.

Primjerice, obveznica nominalne vrijednosti 1.000 kuna s kuponskom kamatom od 7 % i rokom dospelja od 10 godina vlasniku bi donosila 70 kuna kamate godišnje te 1.000 kuna glavnice nakon 10 godina;

- višekratni ili serijski (za tzv. anuitetske obveznice) - vlasniku obveznice se isplaćuju jednaki anuiteti (najčešće polugodišnji) od kamata i dijela glavnice.

Primjerice, obveznica nominalne vrijednosti 1000 kuna s kuponskom kamatnom stopom od 11 % i rokom dospelja od tri godine. Vlasnik obveznice polugodišnje prima iznos od 199,27 kuna. Nakon isteka roka dospelja od tri godine, vlasnik obveznice ukupno je primio šest anuiteta po 199,27 kuna, što znači da je investitor ukupno primio 1.195,62 kuna tijekom tri godine držanja obveznice.

Kupnjom obveznica se stječu slijedeća prava:

- Pravo na prihod od kamata
- Pravo na prihod od porasta tržišne vrijednosti obveznica
- Pravo na isplatu nominalne vrijednosti obveznica po dospelju

Obveznice nose investitoru kamatni prihod u jednakim vremenskim razmacima (najčešće polugodišnjim).

Postoji i mogućnost porasta vrijednosti obveznica. Cijena obveznice nominalne vrijednosti 1.000 kuna može znatno fluktuirati tijekom razdoblja do dospijea. Primarni uzrok fluktuacije cijena obveznica su promjene na općoj razini kamatnih stopa u gospodarstvu.

Što je razdoblje do dospijea dulje, veća je osjetljivost cijena obveznica na promjene kamatnih stopa na tržištu.

Ako opća razina kamatnih stopa na tržištu padne, cijena obveznica će porasti, i obratno.

Na taj način investitor pravilnim odlukama, slijedom prognoza kretanja kamatnih stopa na tržištu, može zaraditi kupujući obveznice po cijeni nižoj od nominalne vrijednosti i prodajući ih, ako se cijena obveznica poveća, po višoj cijeni.

Obveznice su pogodan oblik ulaganja za investitore s niskom sklonošću prema riziku te za smanjenje ukupnog rizika pri diverzifikaciji portfelja. Naime, obveznice, za razliku od dionica, nose svojim vlasnicima fiksne prinose - kamate.

Također, u hijerarhiji raspodjele poslovnog rezultata poduzeća i njegove likvidacijske mase imaju nadređeni položaj u odnosu na vlasnike dionica, odnosno poduzeća imaju legalnu obvezu isplate tražbina iz obveznica prije bilo kakvih isplata vlasnicima tvrtke koja ih je emitirala.

U slučaju državnih obveznica, riječ je o vrijednosnim papirima vrlo visoke sigurnosti s obzirom na to da za isplatu potraživanja po tim obveznicama jamči država.

Zbog specifične situacije na hrvatskom tržištu, u Hrvatskoj su naročito popularne sljedeće dvije vrste obveznica:

- obveznice denominirane u stranoj valuti - obveznice koja glase na stranu valutu;
- obveznice s valutnom klauzulom - obveznice denominirane u hrvatskim kunama čiji je plan otplate vezan uz kretanje srednjeg tečaja kune u odnosu na neku čvrstu valutu.

Tržišna cijena obveznica izražena je postotkom nominalne vrijednosti obveznica. Cijena ovisi o kretanjima tržišta, odnosno ponudi i potražnji za određenom obveznicom na određeni dan. Porast prinosa i trenutnih tržišnih kamatnih stopa utječu na pad cijena obveznica.

Kako su obveznice prenosivi vrijednosni papiri, njihova je prodaja moguća i prije datuma dospijea.

Obveznice je moguće prodati u bilo koje vrijeme prije roka dospijea, te pri tome ostvariti dobit ili gubitak ovisno o cijeni obveznice ili kretanju kamatnih stopa na tržištu.

Kod prodaje obveznice ukupna cijena koju plaća kupac jednaka je tržišnoj cijeni obveznice uvećanoj za stečenu kamatu za period od zadnje isplate kupona do datuma kupoprodaje.

Model financiranja razvoja gradova i jedinica lokalne samouprave emisijom obveznica postaje sve prihvatljiviji u RH. Možemo spomenuti da su gradovi Rijeka i Koprivnica u novije vrijeme samo neki od gradova koje su svoj put u financiranju razvoja pronašli u emisiji obveznica. U prilogu navodimo primjer grada Koprivnice;

Erste vrijednosni papiri Zagreb d.o.o. i Podravska banka d.d. su pokrovitelji prvog izdanja municipalnih obveznica. Grad Koprivnica izdaje 60.000.000 HRK obveznica dospijea 2011. godine.

Obveznice su sljedećih uvjeta:

- Ukupan iznos emisije 60.000.000 HRK
- Kamatna stopa 6,50% godišnje
- Kamata će se isplaćivati polugodišnje u HRK
- Glavnica će se isplaćivati u polugodišnjim anuitetima
- Datum izdanja obveznice je 29.06.2004.

- Datum dospjeća obveznice je 29.06.2011.
- Obveznica će biti izdana u nematerijaliziranom obliku i denominaciji od 1 HRK
- Obveznica će biti uvrštena u Usluge depozitorija i Usluge prijetoja i namire Središnje depozitarne agencije
- Obveznice će biti uvrštene u kotaciju I Zagrebačke Burze
- Izdanje će se provesti u tri tranše po 20.000.000 HRK
- Prva tranša: upis i uplata u razdoblju od 21.06.2004. do 28.06.2004.
- Druga tranša: upis i uplata u razdoblju od 09.08.2004. do 12.08.2004.
- Treća tranša: upis i uplata u razdoblju od 23.09.2004. do 28.09.2004.

Pri upisu druge i treće tranše izdanja pravo prvenstva upisa nove tranše imaju imatelji obveznica koji na svojim vlasničkim pozicijama kod SDA, jedan radni dan prije planiranog početka upisa nove tranše imaju upisanu obveznicu. Pravo prvenstva upisa vrijedi samo do iznosa koji predstavlja odnos nominalnog iznosa vlasničke pozicije u SDA i nominalnog iznosa novog izdanja u omjeru kod druge tranše 1:1, a kod treće tranše 2:1.

Zahtjev za zaduživanje izdavanjem vrijednosnih papira (obveznica) podnosi se Ministarstvu financija.

Općina, grad i županija izdaje vrijednosne papire na način i po postupku propisanim Zakonom o tržištu vrijednosnih papira i Pravilnikom o sadržaju zahtjeva i priložima za odobrenje prospekta i skraćenom prospektu.

Nakon što općina, grad i županija dobije suglasnost za zaduživanje izdavanjem vrijednosnih papira, u skladu s odredbama ovog Pravilnika, podnosi svoj zahtjev za odobrenje prospekta o izdavanju vrijednosnih papira Komisiji za vrijednosne papire Republike Hrvatske, Bogovićeva 1a, 10 000 Zagreb.

Zakon o tržištu vrijednosnih papira

Ovim se Zakonom uređuju ustrojstvo, djelokrug i nadležnost Komisije za vrijednosne papire Republike Hrvatske, postupak izdavanja vrijednosnih papira, poslovi s vrijednosnim papirima i osobe ovlaštene za obavljanje poslova s vrijednosnim papirima, uvjeti za organizirano javno trgovanje vrijednosnim papirima, zaštita ulagatelja i nositelja prava iz vrijednosnih papira, nematerijalizirani vrijednosni papiri te ustrojstvo i ovlaštenja središnje depozitarne agencije, burzi i uređenih javnih tržišta.

Komisija za vrijednosne papire

Komisija je pravna osoba s javnim ovlastima koja samostalno i neovisno obavlja poslove u okviru djelokruga i nadležnosti određenih Zakonom o tržištu vrijednosnih papira. Komisija se sastoji od pet članova, od kojih je jedan predsjednik Komisije.

Predsjednika i ostale članove Komisije imenuje i razrješava dužnosti Hrvatski sabor na prijedlog Vlade Republike Hrvatske.

Predsjednik zastupa Komisiju i rukovodi njezinim radom. Komisija je dužna jednom godišnje za proteklu kalendarsku godinu podnijeti Vladi Republike Hrvatske i Hrvatskom saboru izvješće o svom radu i o stanju na tržištu vrijednosnih papira u Republici Hrvatskoj.

Komisija se financira iz sredstava državnog proračuna Republike Hrvatske i vlastitih prihoda od naknada koje Komisija naplaćuje.

Komisija u obavljanju svojih javnih ovlasti:

1. donosi propise o provedbi ovoga i drugih zakona kada je zakonom za to ovlaštena,

2. nadgleda poštivanje pravila uobičajene trgovine i lojalne utakmice u trgovini vrijednosnim papirima,
3. obavlja nadzor poslovanja burzi, uređenih javnih tržišta, ovlaštenih društava, izdavatelja vrijednosnih papira, investicijskih i privatizacijskih investicijskih fondova, društva za upravljanje investicijskim i privatizacijskim investicijskim fondovima, brokera, investicijskih savjetnika, institucionalnih ulagatelja, središnje depozitarne agencije, sukladno ovom Zakonu, Zakonu o postupku preuzimanja dioničkih društava, Zakonu o investicijskim fondovima, Zakonu o privatizacijskim investicijskim fondovima, propisa donesenim na temelju navedenih zakona, kao i drugih zakonskih propisa koji reguliraju predmetnu materiju,
4. nalaže mjere za otklanjanje utvrđenih nezakonitosti i nepravilnosti,
5. izdaje i oduzima dozvole, odobrenja i suglasnosti kada je za to ovlaštena zakonom,
6. organizira, poduzima i nadgleda mjere kojima se osigurava učinkovito funkcioniranje tržišta vrijednosnih papira i zaštitu ulagatelja,
7. vodi knjige i registre u skladu s odredbama ovoga Zakona,
8. pokreće inicijativu za donošenje zakona i drugih propisa iz područja izdavanja vrijednosnih papira i trgovanja vrijednosnim papirima, primjedbe i prijedloge zakona i drugih propisa iz ovog područja, sudjeluje u pripremanju drugih zakona i propisa koji su od interesa za sudionike tržišta vrijednosnih papira, informira javnost o načelima na kojima djeluje tržište vrijednosnih papira,
9. propisuje obvezni sadržaj informacija koje su izdavatelji prilikom izdavanja vrijednosnih papira javnom ponudom dužni objaviti,
10. propisuje opće uvjete koje moraju zadovoljiti svi koji se profesionalno bave trgovanjem vrijednosnim papirima,
11. poduzima ostale mjere i obavlja druge poslove u skladu sa zakonskim ovlaštenjima,
12. daje mišljenja u svezi s provedbom ovoga Zakona, Zakona o postupku preuzimanja dioničkih društava, Zakona o investicijskim fondovima, Zakona o privatizacijskim investicijskim fondovima, kao i propisima donesenim na temelju navedenih zakona, a na zahtjev stranaka u postupku ili osoba koje dokažu svoj pravni interes.

Izdavanje vrijednosnih papira-obveza izrade prospekta

Kad izdaje vrijednosne papire u Republici Hrvatskoj, izdavatelj je obavezan objaviti prospekt (javna ponuda) ili potencijalnim ulagateljima dostaviti prospekt izdanja vrijednosnih papira (privatna ponuda). Pored poziva na upis vrijednosnih papira, prospekt obvezno sadrži cjelovitu, točnu i objektivnu informaciju o imovini i obvezama, gubitku ili dobitku, financijskom položaju i perspektivama izdavatelja, svrsi prikupljanja sredstava, čimbenicima rizika te o pravima koja daju vrijednosni papiri na koje se odnosi prospekt, na temelju koje potencijalni ulagatelj može objektivno procijeniti izglednost i rizike ulaganja i donijeti odluku o ulaganju.

Prospekt obvezno mora sadržavati:

A) podatke o vrijednosnim papirima na koje se odnosi prospekt te o načinu i uvjetima njihovog izdavanja, i to:

1. naznaku vrste i opis karakteristika vrijednosnih papira, njihov ukupan broj i opis prava sadržanih u takvim vrijednosnim papirima,
2. dan otvaranja i razdoblje trajanja upisa i uplate,
3. opis načina rasporeda vrijednosnih papira ako ih bude upisano više od količine koja se izdaje,
4. naziv, sjedište i poslovnu adresu agenta izdanja,
5. naziv, sjedište i poslovne adrese osoba koje garantiraju za obveze izdavatelja po vrijednosnom papiru,
6. nazive i adrese institucija preko kojih izdavatelji podmiruju financijske obveze prema vlasnicima vrijednosnih papira,
7. cijenu ili način određivanja cijene vrijednosnih papira,
8. postupak izvršavanja prava prvenstva prilikom upisa i uplate,
9. svrhu za koju izdavatelj namjenjuje prikupljena sredstva,

B) podatke o izdavatelju vrijednosnih papira, i to:

1. tvrtku, sjedište, poslovnu adresu, datum osnivanja, pravni oblik, naziv suda kod kojega se vodi registar u koji je upisan te matični broj (MBS) broja upisa u takvu registru,
2. iznos upisanog i/ili odobrenog kapitala te uplaćenog kapitala, podrobnosti o vrijednosnim papirima od kojih se sastoji temeljni kapital, kada se radi o dioničkom društvu, a ako temeljni kapital nije u potpunosti uplaćen, iznos neuplaćenog dijela i razloge zbog kojih nije uplaćen, broj zamjenjivih vrijednosnih papira ili prava na upis vrijednosnih papira koji su izdani te uvjete za njihovu konverziju odnosno upis,
3. podatke o vladajućem društvu ako postoji,
4. popis dioničara koji imaju 5% ili više od ukupnog broja glasova u skupštini izdavatelja i postotak glasova koji svakom pripada,

C) podatke o poslovanju izdavatelja, i to:

1. opis predmeta poslovanja izdavatelja te eventualne izvanredne okolnosti koje su utjecale ili utječu na obavljanje nekih od tih djelatnosti,
2. ovisnost o tuđim patentima, i licencijama ili drugim ugovorima s trećima, kada je to od većeg značenja za poslovanje,
3. podaci o važnijim tekućim investicijama,

4. temeljni podaci o tekućim sudskim ili drugim sporovima ili drugim pravnim postupcima koji mogu značajnije utjecati na financijski položaj izdavatelja,

5. kada su vrijednosni papiri na koje se odnosi prospekt zamjenjivi ili su izdani zajedno s pravima na kupnju ili upis, a izdavatelj vrijednosnih papira na čije stjecanje daju pravo ili u koje se mogu zamijeniti nije izdavatelj vrijednosnih papira na koje se odnosi prospekt, treba navesti i podatke iz ovoga stavka o drugom izdavatelju.

6. čimbenike rizika (čimbenike rizika kojima je izložen izdavatelj, a mogu imati utjecaja na ostvarenje prava iz vrijednosnih papira na koje se odnosi prospekt i na njihovu cijenu na tržištu),

D) podatke o imovini i zaduženosti, financijskom položaju te dobitku i gubitku izdavatelja, i to za posljednje tri godine i za tekuću godinu zaključno s posljednjim tromjesečjem koje prethodi podnošenju zahtjeva za odobrenje prospekta, osim ako izdavatelj postoji kraće vrijeme, i to:

1. vlastita izvješća, a ako postoje, i konsolidirana financijska izvješća; ako izdavatelj izrađuje samo konsolidirana izvješća, ona moraju biti uključena u prospekt, a ako izdavatelj izrađuje i vlastita i konsolidirana financijska izvješća, obavezan ih je uključiti u prospekt osim kada izvješće koje nije uključeno ne sadrži bitne dodatne podatke, pri čemu se podaci iz pojedinih izvješća prikazuju na tablicama, što omogućuje usporedbu pojedinih stavaka unutar uzastopnih financijskih godina,

2. ime ili tvrtku osobe koja je odgovorna za reviziju financijskih izvješća, a ako je ta osoba odbila obaviti reviziju ili je potpisati ili je u reviziju uključila određena ograničenja te činjenice moraju biti navedene zajedno s razlozima koji su je naveli da tako postupi,

E) podatke o odgovornim osobama izdavatelja, i to:

1. ime i prezime, JMBG, i adresu članova uprave i nadzornog odbora ili drugoga odgovarajućeg tijela izdavatelja te funkcije što ih obnašaju u tim tijelima,

2. ako se prospekt odnosi na dionice, životopise članova uprave i nadzornog odbora ili drugoga odgovarajućeg tijela izdavatelja i primanja koja ostvaruju od izdavatelja,

F) izjavu osoba koje potpisuju prospekt, koja glasi:

»Prema našem uvjerenju i u skladu sa svim našim saznanjima i podacima kojima raspolazemo, izjavljujemo da svi podaci iz ovog prospekta čine cjelovit i istinit prikaz imovine i obveza, gubitaka i dobitaka, financijskog položaja i poslovanja izdavatelja, prava sadržana u vrijednosnim papirima na koje se odnose, te da činjenice koje bi mogle utjecati na potpunost i istinitost ovog prospekta nisu izostavljene.«

Prospekt potpisuje izdavatelj, odnosno svi članovi uprave i nadzornog odbora ili drugih odgovarajućih tijela izdavatelja. Dovoljno je da prospekt potpiše samo osoba ovlaštena za zastupanje izdavatelja, ili više njih koje zastupaju skupno, ako su u prospektu navedeni razlozi zbog kojih ostali članovi nisu potpisali prospekt. Prospekt mogu potpisati i druge osobe koje su sudjelovale u njegovoj izradi ili u pripremi podataka za prospekt.

U slučaju da član uprave i/ili nadzornog odbora izdavatelja odbije potpisati prospekt o

izdavanju vrijednosnih papira, obvezan je svoje razloge odbijanja pisano obrazložiti, a takvo obrazloženje se objavljuje kao sastavni dio prospekta.

Ako su jedna ili više osoba izdale jamstvo za izvršenje obveza iz vrijednosnih papira na koje se prospekt odnosi, prospekt mora sadržavati podatke iz točke B) ovoga članka i za izdavatelja jamstva.

Odobrenje prospekta

Prije nego što objavi prospekt ili ga dostavi potencijalnim ulagateljima, izdavatelj je obvezan Komisiji podnijeti zahtjev za odobrenje prospekta.

Izdavatelj je obvezan zahtjevu priložiti prospekt, odluku o izdavanju vrijednosnih papira, te druge propisane priloge.

Odgovornost za sadržaj prospekta

Za istinitost i potpunost podataka koje sadrži prospekt neograničeno odgovaraju izdavatelj i osobe za koje se utvrdi da su se prospektom koristile za prikrivanje ili lažno prikazivanje važnih činjenica.

Osobe koje su potpisale prospekt odgovaraju za istinitost i potpunost podataka koje sadrži prospekt u granicama onoga što su znale ili mogle znati.

Objavljivanje prospekta

U roku od 30 dana od dostave rješenja kojim se odobrava prospekt o izdavanju vrijednosnih papira javnom ponudom izdavatelj je obvezan objaviti prospekt, i to kao umetak u jednim dnevnim novinama koje se redovito prodaju na cijelom teritoriju Republike Hrvatske, ili tako da uz poziv na upis vrijednosnih papira u tim dnevnim novinama objavi i mjesta na kojima se prospekt može besplatno dobiti i adresu na kojoj se može besplatno naručiti poštom.

Dopuna prospekta

Svaku činjenicu koja nastane ili za koju izdavatelj sazna nakon što Komisija odobri prospekt pa sve do isteka roka za upis vrijednosnih papira, kao i svaku netočnost u prospektu, izdavatelj je obvezan navesti, odnosno ispraviti u dopuni prospekta. Izdavatelj je obvezan bez odgode Komisiji podnijeti zahtjev za odobrenje dopune prospekta, uz koji dostavlja dopunu prospekta.

Privatna ponuda vrijednosnih papira

Ako izdaje vrijednosne papire privatnom ponudom vrijednosnih papira, izdavatelj u odluci o izdavanju vrijednosnih papira mora navesti potencijalne ulagatelje kojima će uputiti poziv na upis vrijednosnih papira te oblik i visinu njihovih uloga. U slučaju privatne ponude vrijednosnih papira izdavatelj vrijednosnih papira ne smije komunicirati s potencijalnim ulagateljima putem sredstava javnog priopćavanja, niti smije objavljivati prospekt.

Upis i uplata vrijednosnih papira, izvještavanje Komisije

Upis i uplata vrijednosnih papira na temelju javne ponude ne smije trajati dulje od tri mjeseca, a u slučaju privatne ponude dulje od trideset dana od dana konačnosti rješenja Komisije o odobrenju prospekta.

U razdoblju uplate vrijednosnih papira izdavatelj ne smije raspolagati uplaćenim sredstvima, a obavezan ih je polagati na poseban račun koji mora otvoriti kod banke u kojoj ima račun za tekuće poslovanje.

Ako u roku za upis i uplatu vrijednosnih papira na temelju javne ponude ne bude upisano i uplaćeno najmanje 75%, a u slučaju privatne ponude vrijednosnih papira ne bude upisano i uplaćeno 90% vrijednosnih papira, izdavatelj ne može izdati vrijednosne papire i obavezan je u roku od sedam dana od isteka roka za uplatu vrijednosnih papira vratiti ulagateljima uplaćene uloge. U roku od sedam dana od isteka roka za uplatu izdavatelj je obavezan obavijestiti Komisiju o broju i postotku upisanih i uplaćenih vrijednosnih papira te osobama koje su upisale i uplatile vrijednosne papire. Komisija je ovlaštena od izdavatelja zatražiti i druge podatke o upisu i uplatama predmetnog izdanja vrijednosnih papira.

Središnja depozitarna agencija

Središnja depozitarna agencija je pravna osoba ovlaštena za obavljanje poslova depozitorija nematerijaliziranih vrijednosnih papira te poslova prijebaja i namire sklopljenih pravnih poslova s tim papirima.

U smislu ovoga Zakona izrazi u svezi s obavljanjem poslova središnje depozitarne agencije imaju sljedeća značenja:

- 1.** prijebaj je uspoređivanje podataka po sklopljenim pravnim poslovima s nematerijaliziranim vrijednosnim papirima, utvrđivanje rokova podmirenja pravnih poslova te izračun obveza za podmirenje,
- 2.** namira je posredovanje i nadzor plaćanja i/ili prijenosa vrijednosnih papira u svezi s pravnim poslovima s vrijednosnim papirima,
- 3.** poslovi depozitorija su odgovarajući upisi podataka u elektroničke zapise radi stjecanja, promjene ili prestanka vlasništva, založnih i drugih prava na nematerijaliziranim vrijednosnim papirima.

Ustrojstvo središnje depozitarne agencije

Središnja depozitarna agencija je dioničko društvo koje osnivaju, odnosno čiji dioničari mogu biti Republika Hrvatska, ovlaštena društva, burze i uređena javna tržišta, društva za upravljanje fondovima, banke izdavatelji nematerijaliziranih vrijednosnih papira te druge pravne osobe koje imaju status člana središnje depozitarne agencije.

Pojedini dioničar središnje depozitarne agencije može imati toliko dionica s pravom glasa koje predstavljaju najviše do 10% od ukupnog broja glasova na glavnoj skupštini.

Članovi središnje depozitarne agencije

Članovi središnje depozitarne agencije, u smislu ovoga Zakona, mogu biti ovlaštena društva, društva za upravljanje fondovima, izdavatelji nematerijaliziranih vrijednosnih papira, institucionalni ulagatelji te druge domaće i strane pravne osobe ako ispunjavaju uvjete za članstvo.

Nadzorni odbor i uprava

Središnja depozitarna agencija ima nadzorni odbor od najviše sedam članova koji se

biraju na rok od četiri godine. Jednog člana nadzornog odbora obvezno imenuje Republika Hrvatska na prijedlog Ministarstva financija. Ostale članove nadzornog odbora bira glavna skupština.

Uprava središnje depozitarne agencije sastoji se od najviše tri člana, koji se biraju na rok od četiri godine i mogu biti ponovno imenovani.

7.2. Financiranje vlastitog modela razvoja

Cilj svakoga područja je ostvariti vlastiti model razvoja primjeren vlastitim područnim posebnostima. Zato jedinica lokalne samouprave mora odrediti vlastiti put razvoja, osmišljavajući vlastiti projekt ukupnoga razvoja, čija je glavna sastavnica gospodarski razvojni projekt. Ova dionica upravo je sastavnica takvog projekta. U njemu se prvo moraju odrediti djelatnosti primjerene vlastitom području, koje će se zatim i poticati. Djelatnosti se odabiru u skladu s klimatskim i pedološkim uvjetima konkretnoga područja, njegovom trenutnom i mogućom prometnom povezanošću, infrastrukturom i raspoloživom energijom, demografskim osobinama pučanstva, te svakako u skladu s tradicijama, tradicijskim proizvodima i proizvodnim navikama pučanstva.

Kada je to utvrđeno, svakom razvojnom činitelju bitno je lakše odrediti čime će se baviti, kao ulagač, poduzetnik, gospodarstvenik, poljoprivrednik, obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo, udruga proizvođača, ili zadruga. Naime, što proizvoditi, čime se baviti, koji posao pokrenuti, kada izgleda da se već sve proizvodi, da već svega ima previše, da se sve teže plasira vlastiti proizvod ili usluga, a još teže naplati, ključna su pitanja svakoga gospodarskoga subjekta.

Jasno je da je najlakše uspjeti onomu tko je originalan. Ali, kako biti originalan i onda, kada nemamo potpuno novi proizvod?

U odabiru djelatnosti, kao i u ukupnom razvoju golemu, nezamjenjivu ulogu imaju inovacije (nove kombinacije proizvodnih činitelja). Najbolje inovacije su otvaranja novih tržišta.

Nadahnuće za novi razvoj također mogu biti stare djelatnosti obavljene na nov način. One tako postaju djelatnosti okrenute budućnosti.

Da bi što više novostvorene vrijednosti ostajalo na području na kojemu su proizvođači sirovina ili poluproizvoda, potrebno je upravo na tom području utemeljiti razvojni gospodarski subjekt. On će apsorbirati višak radne snage iz okolice, puniti proračun jedinice lokalne samouprave, ali i omogućiti pratećim subjektima da bezbolno popunjavaju proračun za sve zajedničke potrebe.

Putem promidžbenoga djelovanja razvojnoga gospodarskoga subjekta, jedinica lokalne samouprave, njezini gospodarski subjekti mogu uspješno ostvarivati velik dio svojih odnosa s javnošću i regionalni marketing. Naime, taj gospodarski subjekt može često nastupati u sredstvima javnoga priopćavanja, te postati motor razvoja i pomoć u razvoju svih osnivača.

Dakle, razvojni gospodarski subjekt puni lokalni proračun, povećava zaposlenost, primanja i blagostanje pučanstva.

Veliki problem je financiranje djelatnosti razvojnih gospodarskih subjekata (naročito kod zadruga koje se često preporučaju kao razvojni gospodarski subjekti). Ovo se osobito odnosi na one zadruge, koje zaista žele slijediti načela zadrugarstva.

Drugim riječima znači zadruge, koje su prave zajednice primarnih proizvođača, koje njihove proizvode objedinjuju i pretvaraju u tržišni oblik na različite načine, ali tako da zadruzi i zadrugarima ostvaruju što veću dobit. U svrhu standardizacije proizvoda svojih zadrugara, one ujedno moraju svojim zadrugarima osigurati na vrijeme, po što povoljnijim uvjetima dovoljne količine ujednačenoga sjemena, ujednačena sredstva zaštite i prihrane visoke kakvoće, a prije svega dovoljne količine potrebitoga znanja. Sve će to osigurati da proizvodi dopijevaju upravo tada i takvi, da zadružni „pogoni“ mogu doraditi proizvode u najprofitniji oblik.

Takve zadruge za svoju djelatnost već na početku trebaju značajna sredstva u obliku zgrada, opreme i gotovine. Teško je očekivati da će sva ta sredstva osigurati sami zadrugari putem svojih uloga. Primarni proizvođači, osobito u poljoprivredi, oskudijevaju u sredstvima i za vlastitu proizvodnju, zaduženi su za kupnju vlastite opreme, mehanizacije i izgradnju potrebnih zgrada. Zato gotovo redovito ne mogu visokim ulozima u zadrugu osigurati i dovoljno sredstava za njezinu djelatnost.

Svaka država na svijetu, pa tako i Republika Hrvatska, (mislimo na različita tijela u državnoj hijerarhiji zadužena za razvoj gospodarstva), svjesna su da bez razvoja svih oblika poduzetništva, a posebno zadrugarstva nema razvijene poljoprivrede niti ruralnoga razvoja.

Stoga se intenzivno pronalaze načini osiguranja sredstava za osnutak i započinjanje djelatnosti razvojnih gospodarskih subjekata, ali jednako tako i za financiranje proširenja djelatnosti postojećih. U samom državnim proračunima osiguravaju se sredstva za te namjene, koja su sve veća i značajnija. Uz ta domaća sredstva sve više se nastoje koristiti i sredstva iz inozemstva, iskoristiva za razvoj.

Inozemna sredstva, koja stoje na raspolaganju, uglavnom su u obliku kredita.

Država ih uzima, a zatim ih plasira u obliku bespovratnih sredstava (grantova) ili u obliku iznimno povoljnih namjenskih kredita. Izvori inozemnih kredita su Svjetska banka (WB), Europska banka za obnovu i razvoj (EBRD), Europska investicijska banka (EIB) te u posljednje vrijeme pretpristupni fondovi Europske unije.

Prema nekima od ovih izvora razvojni gospodarski subjekti moraju kretati i sami. Nažalost, za samostalan nastup na inozemnom tržištu kapitala uglavnom nedostaje znanja i stručnih kadrova. Osobito se to odnosi na novoosnovana društva, te na one u područjima koja zaostaju za hrvatskim prosjecima. To se prije svega odnosi na područja posebne državne skrbi, te na brdsko planinska područja (područja s otežanim uvjetima privređivanja).

Zato se u ulozi mobilizatora inozemnih sredstava pojavljuje država, putom za to zaduženih ministarstava. Tu prije svega mislimo na Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnoga gospodarstva, Ministarstvo gospodarstva rada i poduzetništva te na Ministarstvo mora, turizma, prometa i razvitka sa svojim posebnim upravama.

U svim oblicima financiranja, pa tako i financiranja razvoja uobičajeno imaju prednost područja posebne državne skrbi, zatim brdsko planinska područja, pogranična područja i otoci. To ne znači da razvojni gospodarski subjekti s drugih područja ne mogu koristiti za svoj razvoj sredstva, koja osiguravaju državna tijela, bilo iz domaćih, bilo iz inozemnih izvora. To znači samo da će na spomenutim područjima uvjeti za dobivanje sredstava biti bolji.

Radi ilustracije navest ćemo jednu liniju financiranja, koja će trajati četiri godine. Početak korištenja sredstava je već tijekom 2005. godine, a odnosi se na područja posebne državne skrbi u trinaest ratom zahvaćenih županija.

Hrvatska je uzela kredit od Svjetske banke. Tim sredstvima dodala je vlastita sredstva. Naime, uobičajena je praksa i uvjet dobivanja inozemnih sredstava da se na

inozemna sredstva mora dodati vlastitih (državnih) sredstava otprilike jednako toliko. Zbroj sredstava iz oba izvora čini ukupnu masu iznimno značajnom za razvoj.

Sredstva namijenjena za razvoj namijenjena su jednako novoosnovanim razvojnim gospodarskim subjektima, kao i već postojećim.

Da bi se razvojni gospodarski subjekt mogao uspješno kandidirati i dobiti ta sredstva, županija na čijem području razvojni gospodarski subjekt razvija svoju djelatnost i gdje ima svoje sjedište, mora imati svoj Regionalni operativni program (ROP) u kojem je naznačena potreba razvoja upravo takvoga razvojnog gospodarskog subjekta.

Ako to županija nema, dovoljno bi bilo da jedinica lokalne samouprave (općina ili grad), na čijem području razvojni gospodarski subjekt razvija svoju djelatnost i gdje ima sjedište, ima barem svoj gospodarski razvojni projekt u kojemu je jasno naznačena potreba razvoja upravo takvoga zadrukarstva.

Ispunjenje ova dva uvjeta donosi određen broj bodova potrebnih za ocjenu zahtjeva za sredstvima. Slijedeće bodove donosi vrsta zapošljavanja. Naime, naznači li razvojni gospodarski subjekt u svom poslovnom planu da će zaposliti ranjive skupine stanovništva (branitelje, invalide, samohrane roditelje, starije osobe, koje teško nalaze zaposlenje), dobiva dodatne bodove. Bodove također donosi ekološka djelatnost, uvođenje novih tehnologija, ...

Na kraju ćemo spomenuti kreditne uvjete, koji su u ovom slučaju iznimno povoljni, a za očekivati je da će se i iz drugih sredstava uvjeti izjednačavati s ovima.

Razvojni gospodarski subjekt mora osigurati od ukupne svote 10% vlastitih sredstava (primjerice gradilište). Za ostali iznos investicije dobiti će dio bespovratnih sredstava (cca. 20%), te povoljan kredit (2% kamata, 18 mjeseci poček). Umjesto kredita razvojni gospodarski subjekt može osigurati sredstva i na drugi način (primjerice leasing), ali će za kreditni dio moći dobiti garancije od Hrvatske agencije za malo gospodarstvo (HAMAG) do 70% kreditnih sredstava, Ukupan bespovratan dio je ograničen, pa je njegova gornja granica cca. 1.000.000,00 kuna.

Ovakvi uvjeti financiranja, visoka bespovratna sredstva i kreditni uvjeti su novost u Republici Hrvatskoj. Iako su iznimno povoljni, s pravom možemo očekivati da će oni postati uobičajena praksa, osobito tijekom razdoblja pristupanja Europskoj uniji.

8. RAZVOJNI I PRATEĆI GOSPODARSKI SUBJEKTI

Razvojni gospodarski subjekti na području promatranih općina trebaju biti temeljni nositelj i pokretač gospodarskog i kulturno-društvenog života. Oni obuhvaćaju postojeća poduzeća (mala i srednja poduzeća), obrte, zadruge, kulturno-obrazovne ustanove, te ustanove kojima je primarna djelatnost zdravstvena zaštita stanovništva

Područje općina koje obuhvaća ovaj PUR program je teritorijalno, povijesno i kulturološki različito, no u budućnosti sa ekonomskog značaja komplementarno i nadopunjujući.

Naime ono obuhvaća susjedne općine u Dalmatinskoj zagori (Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac).

Kao što smo u prethodnom dijelu spomenuli zbog povijesnih gibanja na ovom prostoru, ali i zbog nepovoljne prirodne osnove i reljefa (nedostatak velikih obradivih površina) ovaj prostor Dalmatinske zagore je demografski i ekonomski doživio kataklizmu.

Posljedica takvih zbivanja je velika razlika u stupnju ekonomskog, pa time i društveno-kulturnog razvoja između priobalnog i zagorskog dijela Splitsko-dalmatinske županije.

Za smanjenje razlika u ekonomskom razvoju između priobalnog i zagorskog dijela ovih općina od presudne će važnosti biti razvoj pratećih gospodarskih subjekata (malih i srednjih poduzeća).

S toga se od svih općinskih vlasti, bez obzira iz koje stranke vlast bude formirana očekuje podrška i pomoć u vidu olakšica, zemljišnih terena, edukacije, garancija i svega drugog što se nameće kao prepreka razvoju poduzetništva.

U narednom dijelu PUR-a dajemo kratki prikaz razvojnih gospodarskih subjekata po općinskim središtima obuhvaćenima ovim programom:

8.1. Razvojni gospodarski subjekti u općini Lećevica

Tablica 1: Pregled poslovnih subjekata u općini Lećevica

Naziv poslovnog subjekta	Mjesto i adresa	Kontakt
Dalmacijakarton d.o.o.	Lećevica	021/250-222

Tablica 2: Pregled postojećih ustanova u općini Lećevica

Naziv poslovnog subjekta	Mjesto i adresa	Kontakt
Općina Lećevica	Lećevica	021/250-099
Osnovna škola Ostrog Kaštel Lukšić	Lećevica	021/250-060
Dom zdravlja	Lećevica	021/250-133
Župni ured Sv. Martina	Lećevica	021/250-055

8.2. Razvojni gospodarski subjekti u općini Prgomet

Tablica 3: Pregled poslovnih subjekata u općini Prgomet

Naziv poslovnog subjekta	Mjesto i adresa	Kontakt
Adriatic d.o.o.	Blizna	021/885-643
HP	Prgomet	021/805-007

Tablica 4: Pregled postojećih ustanova u općini Prgomet

Naziv poslovnog subjekta	Mjesto i adresa	Kontakt
Općina Prgomet	Prgomet	021/797-788
O.Š. Filip Lukos-K.Stari	Prgomet	021/805-040
Dječji vrtići Kaštela	Prgomet	021/805-040
Dom zdravlja Kaštela	Prgomet	021/805-220
KUD «Sitnica»-Sitno	Prgomet	021/797-788

8.3. Razvojni gospodarski subjekti u općini Primorski Dolac

Tablica 5: Pregled poslovnih subjekata u općini Primorski Dolac

Naziv poslovnog subjekta	Mjesto i adresa	Kontakt
HŽ-Hrvatske željeznice	Primorski Dolac	
U.T.O. «Kose»	Primorski Dolac	021/899-274
T.O. «Dara»	Primorski Dolac	021/899-294
Jawa commerce» d.o.o.	Primorski Dolac	021/899-332
Knežević d.o.o.	Primorski Dolac	021/899-145
Drvoštil d.o.o.	Primorski Dolac	021/899-202
HT-Hrvatske Telekomunikacije	Primorski Dolac	
Bilin 95 d.o.o.	Primorski Dolac	021/899-383

Tablica 6: Pregled postojećih ustanova u općini Primorski Dolac

Naziv poslovnog subjekta	Mjesto i adresa	Kontakt
Općina Primorski Dolac	Primorski Dolac	021/899-445
O.Š. Primorski Dolac	Primorski Dolac	021/805-040
Dječji vrtić	Primorski Dolac	
Zdravstvena stanica	Primorski Dolac	021/899-352
Župni ured	Primorski Dolac	021/899-390

8.4. Održivi razvoj

Razvoj pojedine regije ili nekog procesnog postupka, uz vjerojatno pozitivne ekonomske efekte, gotovo obvezno sa sobom donosi i određene probleme. Problemi se mogu ogledati u narušavanju prirodne ili kulturne baštine, oštećenju eko sustava nekog područja ili vrste. Uvođenje novih tehnologija (postupci) ili vrsta (biljke, životinje) u proizvodne procese gotovo uvijek uzrokuje zatiranje starih ili promjenu strukture. Također se uzrokuje i promjena strukture zaposlenih osoba i njihovih običaja. Iako je ekonomski razvoj nešto čemu težimo, potrebno je već u početku ocijeniti kolike će štete počinuti naša poduzetnička ideja.

Filozofija održivog razvoja usmjerena je pronalaženju razvojnih rješenja uz što manje promjene u postojećem stanju. U poljoprivredi je to biološka proizvodnja gdje se stvari izmjenjuju u cikličkim procesima biološkom sinergijom svih organizama uključujući i čovjeka.

Održivi razvoj je „manhood friendly“ (čovječanstvu prijateljski) način razmišljanja, pokret ili filozofija. Načela održivog razvoja naročito je bitno slijediti pri planiranju razvoja zemalja kao što je Hrvatska jer se radi o ljepotici koju bi mnogi htjeli iskoristiti dok joj vrijeme još nije isteklo. Kako su Hrvati tradicionalno gostoljubiv narod, pri realizaciji razvojnih planova moglo bi se dogoditi da se neki projekti realiziraju „u magli“, što je potrebno preventivno riješiti. Od najnižih do najviših instanci treba dogovoriti politiku razvoja i održivih rješenja.

Održiva rješenja se odnose na sve postojeće resurse: zemlja, voda, zrak, ljudi, životinjski i biljni svijet. Samo harmonični odnosi između resursa mogu osigurati dugotrajno i kontinuirano korištenje i raspodjelu.

Održivi razvoj u EU reguliran je poljoprivredno okolišnim programima (POP) za svaku zemlju. Primjenjuje se od 1992. Danas predstavlja jedinu obveznu mjeru u sklopu EU regulative o ruralnom razvitku.

Poljoprivredno okolišni program (POP) je namijenjen zaštiti okoliša, prirode i krajobraza u ruralnim područjima. Njime se poljoprivrednici potiču da nastave primjenjivati agrotehničke mjere koje ne štete prirodi i okolišu ili da uvedu mjere koje nisu gospodarski isplative, ali su važne za zaštitu okoliša i očuvanje biološke raznolikosti. U tom smislu, POP predstavlja važan instrument kojim hrvatsko društvo u cjelini nagrađuje poljoprivrednike za brigu o općem dobru (očuvano tlo, voda i zrak, bogata biološka raznolikost, njegovan krajobraz i sl.).

Cilj POP-a je odgovoriti na dva najveća izazova s kojima se Hrvatska suočava kad je riječ o poljoprivredi i zaštiti prirode i okoliša: gubitak biološke raznolikosti zbog zarastanja travnjaka te pritisak na okoliš uzrokovan primjenom neodgovarajuće poljoprivredne prakse. POP sa sastoji od šest shema:

1. Shema za informiranje i obrazovanje
2. Shema za privođenje zemljišta kultivaciji
3. Shema za oranice
4. Shema eko-poljoprivrede
5. Shema za travnjake
6. Shema za biološku raznolikost

Većina shema je primjenjiva na cjelokupnom području RH, no paketi za travnjake, zaštitu divljih vrsta i šaranske ribnjake specifični su za određena područja.

8.5. Područni kapital

Koncepcija razvitka ovog cjelokupnog prostora (općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac) zasniva se na usporednim razvojnim prednostima područja tj. područnom kapitalu (kulturalna dobra, vodni resursi, poljoprivreda, specifični oblici turizma i rekreacije), ograničenjima u korištenju prostora u odnosu na zaštitu okoliša kao cjeline, novom društveno političkom i gospodarskom okruženju kao i administrativno-teritorijalnom ustroju te iskazanim opredjeljenjima u budućoj obnovi i revitalizaciji područja.

Prilikom definiranja ciljeva i zadataka gospodarskog razvoja polazi se od gospodarski održivog razvoja tj. da korištenje prostora bude ekološki, gospodarski i društveno održivo, što znači da se niti jedan segment korištenja prostora (u funkciji poljoprivrede, turizma, industrije i proizvodnog zanatstva, rekreacije, gradnje stambenih građevina i sl.) ne vrednuje odvojeno, već samo u kontekstu cjelovitog razvitka.

U utvrđivanju koncepcije razvitka cjelokupnog područja promatranih općina pošlo se od slijedećih ključnih pretpostavki:

- Područje općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac predstavlja dio metropolitanskog područja Splita (tzv. zagorski dio splitske konurbacije) te u globalu pripada njegovoj regionalnoj gravitaciji. Dosadašnji koncept razvoja po kome su se regionalna područja, u pravilu, odnosila vrlo podređeno i zavisno prema urbanim centrima za koje je industrijalizacija bila dugo vremena element urbane koncentracije, potrebno je zamijeniti suvremenim konceptom razvoja u kojem se gradovi (makroregionalni centri) oslobađaju

industrijskog koncepta razvoja, šira regionalna područja dobivaju na značenju uspostavljanjem nove regionalne komplementarnosti (razvoj poljoprivrede, dislokacija pogona čiste industrije i skladišta na periferna područja, specifičnog vida rekreacijskog i izletničkog turizma i sl.).

• Najveća prednost ovog područja je "*blizina velikog grada*" te je u županijskom ustroju neophodno razvijanje perspektivnih prigradskih područja u "zaleđu" respektirajući zahtjeve zaštite okoliša i kvaliteta življenja.

Budući razvoj ovog područja potrebno je vrednovati kao dio šireg regionalnog prostora. Takav razvoj temelji se na zajedničkom rješavanju velikih infrastrukturnih sustava (promet, elektroopskrba i sl.), zajedničkom rješavanju nagomilanih problema u oblasti zaštite i unapređenja čovjekove okoline (deponij). Prioritet u usmjeravanju budućeg razvitka ovog područja predstavlja postepeno oživljavanje gospodarstva i forsiranje djelatnosti koje koriste konkurentne prednosti područja (generalni proizvodi «meso, mlijeko, sir», «pršut», «povrće, voće, bilje» i «krevet»), te usklađivanje širenja i razvoja naselja s realnim demografskim potencijalom.

Demografski razvoj

U budućem konceptu ekonomskog razvoja polazni okvir čini *demografska slika* PUR područja. Na zagorskom dijelu promatranog područja ostvaruje se kontinuirano slabljenje demografske osnove. Stoga će revitalizaciji i obnovi ovog područja u vidu jačanja demografske i u uskoj vezi s tim gospodarske osnove trebati u budućem razdoblju posvetiti posebnu pažnju.

Gledanje na buduću razvitak stanovništva treba temeljiti na međuodnosu društveno-ekonomskih i demografskih činitelja razvitka i njihovoj različitoj snazi utjecaja u različitim vremenima. Posebno je važno uočavati uzroke dosadašnjeg razvitka i procesno stanje demografske strukture, jer će upravo strukturalna stanja bitno utjecati na kvalitetu i dinamiku promjena u budućem razvoju. Istražene demografske prilike i procjena uvjeta u kojima će se ubuduće stanovništvo razvijati, pokazuju da je realno očekivati daljnji pad stope nataliteta.

Međutim, tendencije u tom području moguće je mijenjati izmjenom karakteristika gospodarskog razvoja u smjeru koji određuje ovaj PUR program, kroz kombinaciju mjera hrvatske pronatalne politike. Stanovništvo općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac karakterizira "demografsko starenje" te se u slijedećim razdobljima može očekivati proces daljnjeg starenja i porast stope mortaliteta. Utjecaji migracijske komponente koji su, dakle, odredili dosadašnji demografski razvoj ovisit će u prvom redu o ekonomskim čimbenicima razvoja gravitirajućih područja, kao što su pravci i struktura investiranja, lociranje novih proizvodnih kapaciteta, stopa rasta gospodarstva u cjelini, te principijelnosti i ustrajnosti u provođenju demografske politike.

Populacijskom politikom, vođenom i praćenom na Državnom i županijskoj razini, potrebno je utjecati na zaustavljanje depopulacije ovog prostora.

Opći ciljevi demografskog razvoja unutar područja PUR-a su:

- osigurati društveno prihvatljiv rast, odnosno poticati umjereni rast stanovništva kako bi se uspostavila društveno održiva naseljenost i umanjili efekti depopulacije
- stimulirati podizanje ukupne kvalitete stanovanja i življenja za sve starosne i društvene grupe (osiguranjem prostora za javne funkcije, smanjenjem deficita javnih sadržaja i sl.), nasuprot rastu prostora stambene namjene
- osigurati prostorne preduvjete razvoju gospodarstva, malog poduzetništva u turizmu i ugostiteljstvu, proizvodnom zanatstvu i sl. radi podizanja stope aktivnog stanovništva
- podržati aktivnu populacijsku politiku kako bi se socijalnim, gospodarskim i drugim mjerama usporilo ili zaustavilo negativne demografske, gospodarske i društvene procese na ovom području

Gospodarski razvoj

Osnovni ciljevi gospodarskog razvoja su:

- stvaranje preduvjeta za ravnomjerni razvoj zagorskog i priobalnog područja, što podrazumijeva da se pored slabo razvijenijeg prostora, programima obnove i revitalizacije obuhvate sva naseljena područja zaseoci. U postojećim naseljskim strukturama potrebno je stvaranje uvjeta za kvalitetnije stanovanje, obnovu i razvitak gospodarstva korištenjem domicilnih resursa (individualne jedinice, obiteljska gospodarstva u funkciji poljoprivrede i stočarstva, proizvodnih i uslužnih djelatnosti i sl.)
- stimuliranje prestrukturacije gospodarstva i razvoj djelatnosti koje prvenstveno koriste komparativne prednosti područja (poljoprivreda, turizam, malo i srednje poduzetništvo, usluge i sl.), usklađivanje demografskog rasta s mogućnostima ukupnog razvoja, itd.

Društvene djelatnosti

Razvojem društvenih djelatnosti potrebno je u potpunosti zadovoljiti potrebe stanovništva u oblasti predškolskog odgoja, osnovnog obrazovanja, zdravstvene zaštite i fizičke kulture.

Da bi se na ispravan način sagledala nerazvijenost mreže objekata i usluga društvenog standarda potrebno je vrednovati prostorno funkcionalne odnose općina uključenih u ovaj PUR te u Županiji.

Sustav infrastrukture

U budućem razvoju potrebno je:

- prostor općina uključenih u PUR vrednovati kao dio šireg regionalnog prostora; takav razvoj temelji se značaju da se kroz prostor ovih četiri općina protežu najznačajniji prometni koridori državnog i međudržavnog značaja (željeznica i auto-cesta) rješavanju velikih infrastrukturnih sustava (elektroopskrba i sl.), zajedničkom rješavanju nagomilanih problema u oblasti zaštite i unapređenja čovjekove okoline (deponij)
- koncept razvoja mreže i objekata infrastrukture uskladiti s planiranim razvojem gospodarstva i koncentracijom stanovništva radi osnaživanja prostorne integracije i prevladavanja razlika u uvjetima života i rada pojedinih prostornih cjelina
- definirati međuopćinske infrastrukturne sustave iz oblasti prometa, vodoopskrbe, elektroopskrbe i sl.
- odrediti uvjete korištenja infrastrukturnih sustava kojima se eliminiraju štetni utjecaji na okolinu.

Zaštita prirodnih vrijednosti i kulturnih dobara

Ciljevi na području zaštite su:

- potvrđivanje kulturno povijesne i ambijentalne vrijednosti prostora na način da te vrijednosti u prostoru postanu osnovni orijentiri u prostornoj morfologiji
- u planiranoj organizaciji i korištenju prostora omogućavanje održavanja ekološke ravnoteže tla, zraka i voda, pri čemu posebnu pažnju treba posvetiti opterećenosti tla (posebno vrijednih polja) pesticidima i njegovoj ugroženosti naseljskim otpadnim vodama
- osnaživanje pravnog aspekta zaštite i unapređenja čovjekove okoline
- uspostava monitoringa i katastra zagađivača kao trajnih djelatnosti
- poticanje zaštite prirodne sredine i očuvanje i proširenje zelenih površina i ekoloških pojaseva

Zaštita, racionalno korištenje prostora i unapređenje čovjekova okoliša znači prvenstveno planiranje i korištenje prostora na način da se u prostoru osigura održivi razvitak tj. onaj razvitak koji ne dovodi do propadanja i iscrpljivanja prirodnih resursa koji razvitak čine mogućim. Prednost treba dati stimuliranju onih razvojnih djelatnosti za koje prostor, po prirodnim datostima, nasljeđu i ljudskom potencijalu pružaju optimalne uvjete i onih koje unapređuju i štite okoliš. Prirodne resurse treba koristiti ravnomjernije i uravnoteženije, a to znači zaustaviti proces smanjivanja vrijednih šumskih površina, ograničiti i spriječiti pretvaranje poljoprivrednog zemljišta u građevinsko, razvoj naselja i turističkih zona uskladiti s prirodnim potencijalima prostora.

Kapacitet eko-sustava za prijem štetnih tvari na području četiriju općina je ograničen obzirom da se radi o području sa krškim, poroznim zaleđem, siromašnim izvorištima i bez vodenih tokova. Dosadašnji i poglavito očekivani razvojni procesi nagovještavaju da bi neusklađivanje daljnjih razvojnih procesa sa kapacitetom eko sustava mogli dovesti do ekološki neusklađenog razvitka.

Zaštitu, racionalno korištenje prostora i unapređivanje čovjekova okoliša potrebno je provoditi kroz sve oblike djelovanja u prostoru što znači da svaka aktivnost, zahvat i intervencija u prostoru mora biti sagledana i usklađena s uvjetima koje zahtijeva zaštita prostora.

Uređenje naselja

Budući prostorni razvitak treba temeljiti na:

- poticanju racionalnije organizacije prostora, u skladu s mogućnostima i ograničenjima koja proizlaze iz prirodnih i stvorenih vrijednosti prostora
- ograničavanju građevinskog područja naselja i strogoj kontroli i usmjeravanju gradnje izvan granica građevinskih područja te racionalnom korištenju postojećih struktura
- u odnosu na ekstenzivnu stambenu i ostalu izgradnju utvrđivanju različitih standarda uređenja građevinskog zemljišta razine urbane opreme u zavisnosti od vrijednosti područja, stupnja koncentracije stanovništva i aktivnosti
- osiguravanju racionalnog korištenja i reprodukcije građevinskog, poljoprivrednog, šumskog i ostalog zemljišta afirmacijom mjera i instrumenata odgovarajuće zemljišne politike

- sustavom kontinuiranog planiranja praćenju odnosa i problema u korištenju prostora, te predlaganju mjera za unapređenje oblasti funkcionalnoj, fizičkoj i ekološkoj obnovi pristupačnih naselja, razorenih objekata i sustava na način da se ostvari ukupna preobrazba naselja i područja uz uklanjanje prijašnjih nedostataka, a uvažavajući nove razvojne mogućnosti koje proizlaze iz vrednovanja komparativnih prednosti područja (poljoprivreda, stočarstvo, kao posebno važan segment poljoprivrede, vodoprivreda, specifični vidovi turizma i rekreacije i sl.)
- stvaranju osnova za povratak stanovništva, revitalizaciju i obnovu trenutno nepristupačnih naselja, s posebnim pristupom ka obnovi objekata i gospodarstva
- potrebno je uvažiti i unaprijediti lokalne osobitosti graditeljstva u svrhu obnove identiteta i područja uz naročito pažljivu obnovu graditeljske (crkve) i prirodne baštine

Planirani razvitak naselja i urbanizacije

Prometno - geografski položaj (željeznica, auto cesta) i prirodne vrijednosti područja određuju i mjesto i ulogu područja u županiji tj. ovo područje može prihvatiti one privredne aktivnosti kao i dio funkcija za koje ima lokacijske pogodnosti. Zadržavanjem stanovništva na ovom području omogućilo bi se korištenje prirodnih i stvorenih resursa područja. Treba težiti ravnomjernoj naseljenosti prostora (uz magistralne i regionalne cestovne pravce i u okopoljskom prostoru) tako da nema "praznih" i nenaseljenih područja.

Organizacija prostora u nešto izmijenjenom obliku zadržat će zakonitost koju joj nameću geografske prilike, tj. korištenje onih prostora koji pružaju mogućnost racionalne organizacije i kvalitetnijih uvjeta za život.

Radne zone pratit će logiku naseljenosti prostora, ali će biti smještene izvan najkvalitetnijih poljoprivrednih površina te na lokacijama pogodnim u odnosu na zaštitu voda i izvorišta.

Budući razvoj naselja usmjeravat će se na temelju slijedećih principa:

- funkciju stanovanja razvijati korištenjem postojećih struktura naselja uz obnovu postojećeg stambenog fonda
- revitalizacija pribrdskih i planinskih naselja
- očuvanje autentičnosti ruralnih sklopova
- prioritetno opremanje izgrađenih struktura

9. RAZVOJNI PROBLEMI I RAZVOJNA OGRANIČENJA

Iako na području općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac egzistira određeni broj udruga, koordinacija između samih udruga je slaba, te je stoga i njihov nastup prema lokalnoj samoupravi pojedinačan, sporadičan i nekoordiniran.

Mora se priznati da se ni sama lokalna samouprava nije interesirala i uključivala u projekte koji su od važnosti za građane, udruge te neformalne skupine i koji bi im mogli pomoći i koristiti u svom radu, a sve u svrhu njihovog razvoja.

Uočivši sve te probleme i nedostatke u području većeg informiranja građana i partnera s različitim udrugama u zajednici, lokalna samouprava u budućem razdoblju treba da sudjeluje u projektu pod nazivom Servis građanima - dobro upravljanje lokalnih vlasti.

Glavne zapreke i ograničenja budućeg razvoja sastoje se u slijedećem:

- *demografska osnova tj. diferenciranost dosadašnjeg kretanja broja i struktura stanovništva*, predstavljat će ograničenje budućeg razvitka naselja i djelatnosti na prostorima ostalih naselja. Naime, navedena područja, unatoč prirodno i ekološki vrlo atraktivnom prostoru te geografskom smještaju uz važne prometne međudržavne pravce, nalaze se u opasnosti da izgube kritičnu masu stanovnika koji su sposobni održati sve vitalne funkcije na razini koja je podnošljiva za većinu stanovnika i koja osigurava poželjnu kvalitetu života, te dovodi u pitanje isplativost investicija. Naime, negativna demografska kretanja ovih područja dovela su ne samo do depopulacije područja, već i do pojave retardacije stanovništva s poremećenom strukturom, što je posljedica iseljavanja mladog i radno sposobnog stanovništva u fertilnim godinama života. Uzroci iseljavanja su mnogostruki; od nemogućnosti zadovoljenja različitih potreba stanovnika do izostanka interesa u ulaganja za održavanje i unaprjeđivanje života.
- *neprimjeren odnos prema okolišu u cjelini*; ekstenzivno korištenje prostora, velik broj «divljih» deponija, niska razina opremljenosti infrastrukturom, posebno odvodnjom otpadnih voda
- *infrastrukturna opremljenost*; javlja se kao ograničavajući faktor, ali i temeljni preduvjet daljnjeg razvoja naselja i gospodarskih djelatnosti (nedovršenost vodoopskrbnog sustava, sustava odvodnje, sustavnog zbrinjavanja otpada).
- *prostorno gospodarska struktura* (domaćinstva, okućnice, građevine, tradicija, zemljište) ocjenjuju se kao neiskorišteni kapaciteti za zapošljavanje i stanovanje. U pojedinim naseljima postoji višak stanova, velik je broj neprimjerenosti korištenih građevinskih i poljodjelskih parcela, pa sve do u novije vrijeme gotovo demografski ispražnjenih prostora.

10. RAZVOJNA VIZIJA I TIJEK DJELATNOSTI PODRUČJA

U kreiranju PUR-a za područje općina Lećevice, Prgomet i Primorski Dolac temeljna polazišta bili su prioriteti i mjere iz ROP-a, pri čemu se, naravno, polazilo od specifičnosti i razvojnih mogućnosti ovog prostora.

Izrada PUR-a za ove tri granične općine, od kojih su sve tri iz Splitsko-dalmatinske županije, predstavlja pravi model suradnje, u svrhu valorizacije zajedničkih prirodnih obilježja i gospodarsko-kulturnih resursa.

Budući da općine Prgomet, Primorski Dolac i Lećevice imaju dobar prometno čvorišni značaj u zaleđu Splitsko dalmatinske županije, prirodne resurse (nezagađeno tlo, zrak, te vegetaciju), povijesno-kulturne znamenitosti i prirodne ljepote, cijelo ovo područje se može promatrati kao jedna komplementarna ekonomska cjelina u kojoj se međusobno nadopunjuje turizam priobalnog dijela sa zagorskim dijelom proizvodnje ekološki zdrave hrane, ali i buduće odredišne destinacije mnogobrojnih turista željnih mira i tišine .

Izražavajući se na razini suvremenog modelskog pristupa gospodarskom razvitku, to jest da se pojedine regije, pa čak i zemlje, sve više priklanjaju modelu razvitka temeljenog na obrascu «generalnog proizvoda» umjesto modela cjelovite gospodarske strukture, moglo bi se definirati da su tipični generalni proizvodi promatranog područja «meso, mlijeko, sir», «janjetina», «pršut», «povrće, voće, bilje» i «krevet».

Prvu i direktnu razinu tih generalnih proizvoda čine gospodarske grane:

- govedarstvo
- ovčarstvo
- svinjogojstvo
- povrtlarstvo
- voćarstvo
- vinogradarstvo
- maslinarstvo
- bilje
- turizam

Drugu razinu generalnih proizvoda čine djelatnosti:

- prehrambena industrija
- mnogobrojne proizvodnje male privrede
- trgovina

Treću razinu čine razne usluge:

- proizvodne usluge
- agencijske usluge
- zanatske usluge i dr.
- servisne usluge
- skladišne usluge

Četvrtu razinu može se identificirati u različitim organima i agencijama državne, paradržavne i društvene potpore:

- administrativno-upravnim tijelima
- turističkim uredima i sl
- stručnim savjetodavnim službama
- institucijama u području razvoja i kontrole kvalitete

- obrazovnim i znanstvenim institucijama

Generalni proizvodi «meso, mlijeko, sir»

Velike pašnjačke površine brdovitih područja promatranih JLS (prvenstveno općine Unešić) pružaju velike mogućnosti za uzgoj stoke krupnog zuba (goveda).

Zbog klimatskih uvjeta i tradicije, radi se prvenstveno o ekstenzivnoj proizvodnji na bazi ispaše na otvorenom.

Glavni proizvodi takvog uzgoja su meso (goveda, teladi), mlijeko i sir, dok se kao nusproizvodi javljaju kože, te stajsko gnojivo.

Sustav koji se razvija oko generalnih proizvoda «**meso, mlijeko, sir**», može biti dosta kompleksan:

- I. Meso, mlijeko i sir finalni su proizvodi sustava koji počinje proizvodnjom stočne hrane. Ipak, ovdje zbog pretežnog uzgoja na otvorenom, na bazi ispaše, nema potreba za većim količinama posebno pripremljene stočne hrane. Iako je moguće da se jedan manji dio proizvodnje realizira u intenzivnom, pretežno stajskom, uzgoju, ona tada ne bi davala proizvode karakteristične kvalitete.
- II. Uzgoj goveda, kako je već rečeno, u najvećem bi se dijelu odvijao na tradicionalan način, slobodnom ispašom. To dakle ne bi zahtijevalo izgradnju sofisticiranih objekata, pa ni prevelika ulaganja. Ovakav uzgoj goveda svakako će biti vrlo raspršen i raspoređen po cijelom promatranom području. S druge strane, svakako je potrebno stalno raditi na popravljaju pasminskog sustava, i tu najveću ulogu trebaju igrati savjetodavne službe i selekcijski centri.
- III. Proizvodnja junadi i teladi može značiti njihovu prodaju bilo živih, bilo zaklanih. U ovom drugom slučaju podrazumijeva se postojanje uređenih klaonica, koje će u principu biti manjeg kapaciteta, a prostorno disperzirane. U tom segmentu može se predvidjeti i potreba za određenim kapacitetima za čuvanje svježeg mesa (hladnjačama).
- IV. Proizvodnja sira i mlijeka nije danas značajnije razvijena na promatranom području. Pa ipak, sir i mlijeko može donositi gotovo jednake prihode kao i goveđe meso. Međutim, javlja se problem mužnje goveda, koja je otežana u uvjetima nedostatka radne snage. Stoga će oni koji se opredjeljuju za komercijalnu proizvodnju mlijeka i sira morati ulagati nešto više u uređenje objekata i nabavu opreme. Također, da bi se mogla organizirati efikasna proizvodnja i plasman, potrebno je imati veće količine mlijeka i sira, što znači da to u komercijalnim količinama mogu raditi samo srednji i veći proizvođači ili proizvođači sira koji organiziraju otkup od drugih (manjih i srednjih) proizvođača. I dok je proizvodnja mesa relativno jednostavna, u proizvodnji sira veoma je značajna tehnologija, odnosno receptura, te nadzor nad kvalitetom.
- V. Govedarstvo pored goveđeg mesa daje niz nusproizvoda koji nemaju tako izražen komercijalni značaj, ali u cijelom kompleksu mogu naći svoje mjesto, kompletirati ga i povezivati s drugim tržišnim segmentima. Svježe i sušeno goveđe meso, te različite mesne prerađevine jedna je od grana nusproizvoda. Paralelno ili kao nusproizvod proizvodnje sira mogu se dobivati i različiti drugi mliječni proizvodi - od konzumnog kravljeg mlijeka, preko različitih fermentiranih proizvoda, skute, masla itd. Kože, nemaju danas gotovo nikakav značaj u proizvodnom lancu (ona se zbog niske cijene i neorganiziranog otkupa jednostavno baca). Osim organiziranog otkupa, njihovoj vrijednosti moglo bi pridonijeti njihovo korištenje za proizvodnju suvenira (torbice, kape, suveniri od kože i krzna, itd.).
- VI. Plasman proizvoda iz lanca «**meso, mlijeko, sir**» po definiciji je velikim dijelom usmjeren na turizam i ugostiteljstvo. Predviđeni i poželjni razvoj turizma, kako lokalno na području ovih JLS, tako regionalno, predstavlja najbolji način da se uz visoke multiplikativne efekte plasira značajan dio proizvodnje goveđeg i telećeg mesa, i ostalih proizvoda iz ovog kompleksa. Dio viškova će ići i kroz trgovinu (specijaliziranu i nespecijaliziranu), tj. prodajom na domaćem i inozemnom tržištu.

U sustavu generalnih proizvoda **«meso, mlijeko, sir»**, zbog njihova karaktera raspršene proizvodnje, najvjerojatnije nema mjesta za velike subjekte. Praktički u svim segmentima sustava strategija računa na veći broj malih proizvođača od obiteljskih gospodarstava kojima je to samo dodatni izvor prihoda, preko onih specijaliziranih za jednu fazu, do malih i srednjih proizvođača koji će obuhvaćati više faza ili gotovo cijeli proces.

Trgovci (i mesari) i distributeri imaju svoje mjesto u ovom lancu s jedne strane u nabavi repromaterijala potrebnih u raznim fazama proizvodnje, a s druge strane naročito u olakšanju plasmana finalnih proizvoda. Ugostitelji, prvenstveno oni u priobalju, ali i oni u široj regiji, bit će glavni konzumenti, odnosno akteri u plasmanu ali i promociji proizvoda.

U sustavu generalnih proizvoda **«meso, mlijeko, sir»** može se identificirati niz područja i tipova mogućih ulaganja:

- proizvodnja stočne hrane (sijeno, silaža, kukuruz i dr)
- osnivanje rasplodnih centara za proizvodnju matičnih grla
- formiranje stada goveda (od malih obiteljskih, preko srednjih do velikih)
- izgradnja farmi za intenzivni uzgoj goveda
- razvijanje obiteljskih domaćinstava koje će proizvodnju goveđeg mesa, mlijeka i sira imati integriranu u širok spektar svog bavljenja poljoprivredom, a finaliziranu u ponudi usluga seoskog turizma
- izgradnja klaonice i hladnjača
- izgradnja mini mljekara koje će otkupljivati mlijeko sa lokalnog područja promatranih općina i sirana (mini, malih, eventualno srednjih)
- izgradnja sirane u kojoj će se nastaviti proizvodnja sira
- osnivanje (malih do srednjih) pogona za proizvodnju mesnih prerađevina
- osnivanje trgovačkih firmi koje će nuditi cjelovit asortiman poljoprivrednih proizvoda ovog područja (i među njima goveđe i teleće meso, sir, mlijeko i mliječne proizvode)
- otvaranje specijaliziranih trgovačko-ugostiteljskih objekata; konobe, restorani, degustacijski centri koji će nuditi autohtone proizvode (sir i dr.)
- otvaranje poljoprivrednih apoteka i veterinarskih ambulanti
- osnivanje firmi (agencija) specijaliziranih za usluge; marketinga, istraživanja tržišta, dizajniranja etiketa, poslovne usluge i sl.

Prednosti generalnih proizvoda **«meso, mlijeko, sir»** su:

- ❖ tradicija u proizvodnji mesa, mlijeka i sira, tradicionalna tehnologija u proizvodnji sira
- ❖ velike površine pašnjaka u podnožju okolnih brda u planinskim naseljima koje pružaju mogućnosti za uzgoj stoke sitnog i krupnog zuba
- ❖ goveda pasu na prirodnim pašnjacima, bez koncentrata u prehrani

Rizici generalnih proizvoda **«meso, mlijeko, sir»** su:

- ❖ nedostatak radne snage
- ❖ nemogućnost plasmana gotovih proizvoda na tržište
- ❖ uvoz istih proizvoda iz drugih zemalja

Generalni proizvod «janjetina»

Velike površine brdovitog i krševitog područja promatranih općina pružaju velike mogućnosti za uzgoj stoke sitnog zuba-ovaca i koza.

Zbog klimatskih uvjeta i tradicije, radi se prvenstveno o ekstenzivnoj proizvodnji na bazi ispaše na otvorenom, tokom cijele godine.

Glavni proizvodi takvog uzgoja su meso (janjad i jarad), dok se kao nusproizvodi javljaju ovčje i kozje meso, sir, kože, vuna, te stajsko gnojivo.

Sustav koji se razvija oko generalnog proizvoda «**janjetina**», može biti dosta kompleksan:

- I. Janjetina i sir finalni su proizvodi sustava koji slično kao i proizvodnja pršuta počinje proizvodnjom stočne hrane. Ipak, ovdje zbog pretežnog uzgoja na otvorenom, na bazi ispaše, nema potreba za većim količinama posebno pripremljene stočne hrane. Iako je moguće da se jedan manji dio proizvodnje realizira u intenzivnom, pretežno stajskom, uzgoju, ona tada ne bi davala proizvode karakteristične kvalitete.
- II. Uzgoj ovaca i koza, kako je već rečeno, u najvećem bi se dijelu odvijao na tradicionalan način, slobodnom ispašom. To dakle ne bi zahtijevalo izgradnju sofisticiranih objekata, pa ni prevelika ulaganja. Ovakav uzgoj ovaca i koza svakako će biti vrlo raspršen i raspoređen po cijelom promatranom području. S druge strane, svakako je potrebno stalno raditi na popravljaju pasminskog sustava, i tu najveću ulogu trebaju igrati savjetodavne službe i selekcijski centri.
- III. Proizvodnja janjaca može značiti njihovu prodaju bilo živih, bilo zaklanih. U ovom drugom slučaju podrazumijeva se postojanje uređenih klaonica, koje će u principu biti manjeg kapaciteta, a prostorno disperzirane. U tom segmentu može se predvidjeti i potreba za određenim kapacitetima za čuvanje svježeg mesa (hladnjačama).
- IV. Proizvodnja sira nije danas značajnije razvijena na promatranom području. Pa ipak, sir može donositi gotovo jednake prihode kao i janjeće meso. Međutim, javlja se problem mužnje ovaca i koza koja je otežana u uvjetima otvorenog uzgoja i nedostatka radne snage. Stoga će oni koji se opredjeljuju za komercijalnu proizvodnju sira morati ulagati nešto više u uređenje objekata i nabavu opreme. Također, da bi se mogla organizirati efikasna proizvodnja i plasman, potrebno je imati veće količine mlijeka i sira, što znači da to u komercijalnim količinama mogu raditi samo srednji i veći proizvođači ili proizvođači sira koji organiziraju otkup od drugih (manjih i srednjih) proizvođača. I dok je proizvodnja mesa relativno jednostavna, u proizvodnji sira veoma je značajna tehnologija, odnosno receptura, te nadzor nad kvalitetom.
- V. Ovčarsko-kozarska proizvodnja pored janječeg mesa daje niz nusproizvoda koji nemaju tako izražen komercijalni značaj, ali u cijelom kompleksu mogu naći svoje mjesto, kompletirati ga i povezivati s drugim tržišnim segmentima. Svježe i sušeno ovčje i kozje meso, te različite mesne prerađevine jedna je od grana nusproizvoda. Paralelno ili kao nusproizvod proizvodnje sira mogu se dobivati i različiti drugi mliječni proizvodi-od konzumnog kozjeg mlijeka, preko različitih fermentiranih proizvoda, skute, masla itd. Kože, a naročito vuna, nemaju danas gotovo nikakav značaj u proizvodnom lancu ovčarstvu (vuna se zbog niske cijene i neorganiziranog otkupa jednostavno baca). Osim organiziranog otkupa, njihovoj vrijednosti moglo bi pridonijeti njihovo korištenje za proizvodnju suvenira (torbice, kape, pleteni proizvodi od domaće vune, suveniri od kože i krzna, itd.).
- VI. Plasman proizvoda iz lanca «**janjetina**» po definiciji je velikim dijelom usmjeren na ugostiteljstvo. Predviđeni i poželjni razvoj turizma i ugostiteljstva, kako lokalno, tako regionalno, predstavlja najbolji način da se uz visoke multiplikativne efekte plasira značajan dio proizvodnje janjetine, sira i ostalih proizvoda iz ovog kompleksa. Dio viškova će ići i kroz trgovinu (specijaliziranu i nespecijaliziranu), tj. prodajom na domaćem i inozemnom tržištu.

U sustavu generalnog proizvoda **«janjetina»**, zbog njegovog karaktera raspršene proizvodnje, najvjerojatnije nema mjesta za velike subjekte. Praktički u svim segmentima sustava strategija računa na veći broj malih proizvođača-od obiteljskih gospodarstava kojima je to samo dodatni izvor prihoda, preko onih specijaliziranih za jednu fazu, do malih i srednjih proizvođača koji će obuhvaćati više faza ili gotovo cijeli proces.

Trgovci (i mesari) i distributeri imaju svoje mjesto u ovom lancu s jedne strane u nabavi repromaterijala potrebnih u raznim fazama proizvodnje, a s druge strane naročito u olakšanju plasmana finalnih proizvoda. Ugostitelji, prvenstveno oni lokalni, ali i oni u široj regiji, bit će glavni konzumenti, odnosno akteri u plasmanu ali i promociji proizvoda.

U sustavu generalnog proizvoda **«janjetina»** može se identificirati niz područja i tipova mogućih ulaganja:

- proizvodnja stočne hrane (sijeno, silaža, kukuruz i dr)
- osnivanje rasplodnih centara za proizvodnju matičnih grla
- formiranje stada ovaca i koza (od malih obiteljskih, preko srednjih do velikih)
- izgradnja farmi za intenzivni uzgoj ovaca i koza
- razvijanje obiteljskih domaćinstava koje će proizvodnju janjetine i sira imati integriranu u širok spektar svog bavljenja poljoprivredom, a finaliziranu u ponudi usluga ruralnog turizma
- izgradnja klaonice i hladnjača
- izgradnja mljekara i sirana (mini, malih, eventualno srednjih)
- osnivanje (malih do srednjih) pogona za proizvodnju mesnih prerađevina
- osnivanje trgovačkih firmi koje će nuditi cjelovit asortiman poljoprivrednih proizvoda ovog područja (i među njima janjetinu, ovčje i kozje meso, sir, mlijeko i mliječne proizvode)
- otvaranje specijaliziranih trgovačko-ugostiteljskih objekata; konobe, restorani, degustacijski centri
- otvaranje poljoprivrednih apoteka i veterinarskih ambulanti
- osnivanje firmi (agencija) specijaliziranih za usluge; marketinga, istraživanja tržišta, dizajniranja etiketa, poslovne usluge i sl.

Prednosti generalnog proizvoda **«janjetina»** su:

- ❖ tradicija proizvodnje
- ❖ biljna vegetacija

Rizici generalnog proizvoda **«janjetina»** su:

- ❖ nedostatak radne snage
- ❖ nemogućnost plasmana gotovih proizvoda na tržište
- ❖ uvoz jeftine i nekvalitetne janjetine iz drugih zemalja

Generalni proizvod «pršut»

Pršut kao finalni proizvod može i trebao bi biti nositelj vrlo interesantnog lanca koji počinje s proizvodnjom stočne hrane, preko proizvodnje svinja (od rasplodnih svinja, preko odojaka, do tova svinja), klanja i primarne obrade mesa, do proizvodnje pršuta i drugih vrsta suhomesnatih proizvoda i njihova plasmana kroz različite kanale.

- I. Prva bitna karika u proizvodnji pršuta je proizvodnja stočne hrane-koja uključuje proizvodnju na poljima, kao i njenu doradu u pripravke za ishranu pojedinih kategorija svinja. Na promatranom području moguće je proizvesti jedan dio stočne hrane (na zapuštenim poljoprivrednim površinama), dok bi daljnjom ekspanzijom svinjogojstva došlo do deficita stočne hrane.
- II. Uzgoj svinja je složena faza, u kojoj treba poći od odabira pasminskog materijala, preko pribavljanja rasplodnog materijala, proizvodnje odojaka do konačnog tova svinja do težine optimalne za proizvodnju pršuta.
- III. Klanje svinja utovljenih do optimalne težine mora se obavljati u odgovarajuće opremljenim objektima (klaonicama), na koje se mora nadovezati i primarna obrada mesa, te kapaciteti za čuvanje svježeg mesa. U ovoj fazi onaj dio svinjskog mesa koji ne ide na sušenje odvaja se od glavnog lanca, te ide bilo na tržište kao svježe meso, bilo u preradu u druge mesne prerađevine.
- IV. Ključna faza proizvodnje pršuta karakteristična je po tome što zahtijeva 12-18 mjeseci da bi se dobio proizvod najviše kvalitete, što znači dug period vezivanja, odnosno spor obrtaj sredstava. S druge strane, kako bi se osigurao kontinuitet rada i poslovanja, tehnologija se ne može bazirati na tradicionalnoj dinamici (klanje svinja u kasnu jesen, te ključne faze soljenja i sušenja u zimskom periodu), već se mora osigurati kontinuitet proizvodnje tokom cijele godine. Kao dopunski proizvod uz proizvodnju pršuta svakako će se javljati i proizvodnja drugih suhomesnatih proizvoda (panceta, kobasice, suha rebra itd.).
- V. Plasman pršuta može ići kroz dva glavna kanala: kroz trgovinu tj. prodajom na domaćem i inozemnom tržištu, te plasmanom kroz ugostiteljstvo. Samostalno se u trgovini mogu javiti samo proizvođači koji raspolažu s dovoljnim komercijalnim količinama, dok bi plasman od manjih proizvođača morali preuzimati ili veći proizvođači, ili pak specijalizirani trgovci. Plasman pršuta kroz turizam (ugostiteljstvo) može apsorbirati značajan dio proizvodnje, iako u jednoj razvijenoj proizvodnji ne i dominantan.

U sustavu generalnog proizvoda «pršut» permanentno i cjelovito praćenje i osiguranje kvalitete u svim fazama izuzetno je značajno. S jedne strane to su stručne specijalizirane institucije kao što su poljoprivredno-savjetodavna služba, selekcijski centri, te instituti i zavodi za kvalitetu prehrambenih proizvoda.

Oni moraju pomagati proizvođačima u osiguranju i stalnom podizanju kvalitete proizvoda, ali i garantirati potrošačima kvalitetu finalnog proizvoda. Kao institucije za potporu i ovdje se javljaju organi lokalne uprave, gospodarska komora, poduzetnički centri itd.

Interesno udruživanje samih proizvođača može se izvesti kroz jedinstvenu udrugu (proizvođača svinja i pršuta), ili se pak formirati oko dva pola: proizvodnje svinja i proizvodnje pršuta.

U sustavu generalnog proizvoda «pršut» može se identificirati niz područja i tipova mogućih ulaganja:

- proizvodnja stočne hrane (kukuruz, soja, ječam i dr)
- izgradnja tvornica stočne hrane
- osnivanje rasplodnih centara (farmi) za proizvodnju odojaka
- osnivanje farmi (od malih obiteljskih , preko srednjih do velikih) za tov svinja
- izgradnja klaonica i hladnjača

- izgradnja pršutana (malih, srednjih, velikih)
- osnivanje (malih do srednjih) pogona za proizvodnju mesnih prerađevina
- osnivanje firmi specijaliziranih za trgovinu pršutima, suhomesnatim proizvodima, te mesom i mesnim prerađevinama
- osnivanje trgovačkih firmi koje će nuditi cjelovit asortiman poljoprivrednih proizvoda ovog područja (među njima i pršut)
- otvaranje specijaliziranih trgovačko-ugostiteljskih objekata: konobe, restorani, degustacijski centri
- otvaranje poljoprivrednih apoteka i veterinarskih ambulanti
- otvaranje servisa za održavanje poljoprivredne mehanizacije i opreme za svinjogojstvo i pršutarstvo
- osnivanje firmi specijaliziranih za usluge: marketinga, istraživanja tržišta, dizajniranja etiketa, poslovne usluge i sl.

Prednosti generalnog proizvoda «**pršut**» su:

- ❖ tradicija proizvodnje
- ❖ čist zrak i bura
- ❖ tradicionalna receptura (tehnologija prerade i čuvanja mesa)

Rizici generalnog proizvoda «**pršut**» su:

- ❖ nedostatak radne snage
- ❖ nemogućnost plasmana gotovih proizvoda na tržište
- ❖ uvoz istih proizvoda iz drugih zemalja
- ❖ monopol velikih proizvođača

Generalni proizvodi «povrće, voće, bilje»

Uzgoj poljoprivrednih kultura u neposrednoj je vezi sa klimom i kvalitetom tla pojedinog područja.

Za ovo područje karakteristične su manje poljoprivredne površine, gdje se na površini škrtog pokrova vidi stanac kamen, tako da ne ostaje puno za obradu. U uvalama su tla obično dublja, dok su na zaravnima plića i skeletna. Ova tla su najčešće crvenice, te su stoga pogodna za razvoj povrtlarstva i voćarstva. Situaciju na terenu obilježava veliki broj usitnjenih parcela, koje se često nalaze na nepristupačnim terenima, te se često obrađuju bez upotrebe poljoprivrednih strojeva i u pravilu nemaju pristup sustavu za navodnjavanje.

Glavni proizvodi u proizvodnji povrća bi i dalje trebali ostati kupusnjače, salata, krumpir, luk, ali i proširenje proizvodnje sa tradicionalnih kultura na one koje su tržišno skuplje i ekonomski isplativije za male obradive površine tj. proizvodnju bilja u zatvorenom (plasticima) proizvodnju šampinjona, proizvodnju povrća u plasticima rajčice, paprike, krastavce i sl.

S obzirom na prirodne uvjete podneblja moguće je podizanje nasada masline, smokve, badema, lješnjaka, višnje maraske, citrusa, trešnje, jabuke, kruške, te uzgoj jagoda.

U sustavu generalnih proizvoda **«povrće, voće, bilje»** može se identificirati niz područja i tipova mogućih ulaganja:

1. Podizanje plastenika za proizvodnju rajčice, paprike, krastavaca i sl.
2. Podizanje nasada masline, smokve, badema, lješnjaka, višnje maraske, citrusa, trešnje, jabuke, kruške i jagoda
3. Izgradnja ili opremanje i modernizacija objekata u kojima će se prerađivati navedeno voće i povrće i njihovi gotovi proizvodi (različite vrste sokova, džemova, pasterizacija i konzerviranje voća i povrća)
4. Izgradnja ili opremanje mini sušara za bilje
5. Osnivanje firmi specijaliziranih za trgovinu navedenih voćnih i povrtnih vrsta i njihovih proizvoda
6. Osnivanje trgovačkih društava koja će nuditi cjelovit asortiman poljoprivrednih proizvoda ovog područja, a među njima bademe, lješnjake, višnje maraske, trešnje, jabuke, jagode, rajčice, papriku, krastavce i sl.
7. Otvaranje malih pogona za proizvodnju opreme i repromaterijala za potrebe povrtlarstva, voćarstva i proizvodnje bilja
8. Otvaranje servisa za održavanje poljoprivredne mehanizacije i opreme za voćarstvo, povrtlarstvo i proizvodnju bilja
9. Otvaranje poljoprivredne apoteke
10. Osnivanje firmi specijaliziranih za usluge marketinga, istraživanja tržišta, poslovnih usluga, dizajniranja (boca, etiketa i dr)
11. Edukacija malim obiteljskim gospodarstvima

Prednosti generalnih proizvoda **«povrće, voće, bilje»** su:

- ❖ povoljni klimatski uvjeti za sadnju jagoda, te podizanje nasada badema, lješnjaka, višnje maraske, trešanja
- ❖ povoljni uvjeti za berbu

Rizici generalnih proizvoda **«povrće, voće, bilje»** su:

- ❖ nemogućnost plasmana gotovih proizvoda na tržište zbog uvoza istih
- ❖ prirodne nepogode
- ❖ rizici tržišta

Generalni proizvod «krevet»

Termin **«krevet»** označava cijeli sektor turističko-ugostiteljskih usluga koje se mogu razvijati na promatranom području. Ovdje se prije svega misli na ruralni turizam, koji bi mogao biti raspršen po cijelom prostoru ali i onaj koji je već snažno razvijen u priobalnom dijelu Trogirske i Kaštelanske rivijere. Turizam bi u budućem razvoju trebao odigrati važnu ulogu u povezivanju priobalnog dijela Trogirske i Kaštelanske rivijere sa njegovim zagorskim dijelom i općinama Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac. To povezivanje i suradnja trebaju biti dugoročni, uz obostranu korist na način da se najbolje iskoriste resursi zagorskog dijela ovih općina (pokretanje poljoprivredne proizvodnje, voćarstva, stočarstva), ali i da se upotpuni turistička ponuda turističko-gospodarskih subjekata u priobalju (turistički izleti u Dalmatinsku Zagoru i aktivnosti). Povezivanje između priobalja i Zagore promatranih općina u konačnici treba rezultirati plasmanom i ponudom poljoprivrednih proizvoda sa područja zagorskog dijela općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac na jelovnike turističkih i ugostiteljskih objekata u priobalju Trogirske i Kaštelanske rivijere i drugih susjednih mjesta, a s druge strane u prihvatu jednodnevnih izleta u oba smjera (Zagora-priobalje i priobalje-Zagora), što će u konačnici značiti turistički razvoj Zagore i rasterećenje kapaciteta u priobalju. Međutim, u njegov razvoj tek treba intenzivnije ulagati, kako sredstva, tako i još više organizacijske i promotivne napore. Glavni adut na ovom području je čist zrak, bujna vegetacija u proljetnom dijelu godine, mir i tišina u neposrednoj blizini većih urbanih središta (Kaštela, Solin, Split), te ono što šire područje može ponuditi: hranu, piće, povijesno, kulturno i etnološko naslijeđe, druge prirodne ljepote i znamenitosti, s naglašenim lokalnim identitetom.

Stoga je u poticanju i usmjeravanju budućeg razvoja ovog **«generalnog proizvoda»** jako bitno sačuvati okoliš, ne samo u fizičkom smislu, nego i u smislu očuvanja lokalnog identiteta. Veličina pojedinačnih kapaciteta u ovom sustavu svakako bi trebala biti ograničena, odnosno ne bi trebalo ni dozvoljavati izgradnju velikih kapaciteta, pa ni veliku koncentraciju kapaciteta na užim lokacijama.

Subjekti koji se javljaju u sustavu generalnog proizvoda **«krevet»** bit će raspoređeni u dijapazonu od obiteljskih domaćinstava kojima je turističko-ugostiteljska djelatnost sporedna ili dopunska djelatnost, preko malih poduzetnika kojima je jedna ili više aktivnosti iz ove domene glavna djelatnost, zatim malih i srednje velikih firmi specijaliziranih za smještajne ili ugostiteljske usluge, do turističkih i drugih agencija.

Značaj potpornih institucija u ovom segmentu je još značajniji nego u drugima.

Stoga se ovdje javlja sistem turističkih zajednica, te niz udruga koje okupljaju kako one koji nude usluge pojedinim segmentima: hotelijeri, ugostitelji, iznajmljivači, turističke agencije, turistički vodiči, bilo one koje su orijentirane na zaštitu i promoviranje izvornih vrijednosti (ekološke udruge, kulturne udruge itd.).

U sustavu generalnog proizvoda **«krevet»**, odnosno u sektoru turizma i ugostiteljstva najšire shvaćeno, mogu se identificirati slijedeća područja i tipovi mogućih ulaganja:

- uređenje etno-eko sela (desetak objekata za smještaj turista, restoran / konoba, vinograd, maslinik / voćnjak, izložba obrta, trgovina suvenirima, domaće životinje)
- izgradnja, odnosno uređenje različitih smještajnih kapaciteta: hotela (malih do srednjih), motela, apartmanskih naselja (manjih do srednjih), pansiona, soba u obiteljskim kućama..
- organiziranje obiteljskih gospodarstava koja će pružati kompletne usluge ruralnog turizma
- otvaranje specijaliziranih ugostiteljskih objekata: restorana, konoba, gostionica, koji će nuditi lokalne specijalitete u lokalnom ambijentu
- organizacija izleta i rekreativnih aktivnosti za turiste
- organizacija kulturno-zabavnih manifestacija

- otvaranje specijaliziranih trgovina za prodaju lokalnih proizvoda (suveniri, i drugi proizvodi proizvedeni na ovom području)
- osnivanje turističkih agencija
- osnivanje prijevoznih firmi
- osnivanje firmi za usluge: marketinga, istraživanja tržišta, poslovne usluge i sl.

Prednosti generalnog proizvoda «**krevet**» su:

- ❖ blizina srednjoeuropskih emitivnih turističkih destinacija
- ❖ blizina autoceste
- ❖ klima i čist zrak
- ❖ blizina mora
- ❖ mir i tišina
- ❖ gostoljubljivost domaćina
- ❖ gastronomija

Rizici generalnog proizvoda «**krevet**» su:

- ❖ terorizam u svijetu
- ❖ osjetljivost na politička kretanja u zemlji i inozemstvu
- ❖ rast cijena
- ❖ konkurencija novih turističkih destinacija

11. ISKORIŠTAVANJE TURISTIČKIH POTENCIJALA

11.1. Analiza postojećeg stanja

Turistički potencijali promatranog područja općina obuhvaćenim ovim razvojnim programom su nedovoljno iskorišteni.

Na temelju analize postojećeg stanja turizma u općinama Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac dolazi se do sljedećih spoznaja:

- na navedenom području postoji značajna raznolikost resursne osnove, ali bez njihove autonomne i globalne valorizacije
- ne postoji interesni proces globalne komercijalizacije atrakcija i događanja
- u navedenim općinama ne postoji značajan broj subjekata koji funkcioniraju na poduzetničkoj osnovi (turistički uredi i agencije)
- atrakcije i kulturno-sportska događanja nisu u funkciji poticaja turističkih posjeta (prirodne ljepote, gradine, kulturno-sportske manifestacije kao Bikijada i sl)
- na području navedene tri općine (Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac u odnosu na priobalni dio županije prisutan je neravnomjerni turistički razvoj-koncentracija u priobalnom dijelu. Razvoj seoskog turizma i iskorištavanja postojećih atrakcija u Zagori je nužnost za ravnomjerniji turistički razvoj
- turizam se u priobalnom dijelu odvija u uskom dijelu sezone od lipnja do rujna, te bez povezivanja sa zagorskim dijelom navedenih općina i uvođenja profila novih proizvoda nije moguće produžiti sezonu (iskorištavanje mogućnosti za atrakcije u Zagori paintball, climbing, trekking, mountain bike)
- financijski rezultati poslovanja pokazuju da je turizam na području susjednih općina u priobalju još uvijek neprofitabilna djelatnost

11.2. Analiza konkurencije

Turistička konkurencija navedenog prostora općina se može promatrati sa dva aspekta, priobalni dio i zagorski dio.

U općinama (Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac) ne postoji turistička konkurencija od strane drugih općina u Dalmatinskoj zagori, no postoji izrazito visoka konkurencija susjednih turističkih odredišta priobalnog dijela.

Gotovo polovicu ukupnog turističkog prometa na Mediteranu ostvaruju turisti u potrazi za odmorom i rekreacijom na suncu i moru (visoka sezonalnost), a ostatak čine kružna odmorišna putovanja, nautički turistički proizvodi, raznovrsna poslovna putovanja i sve privlačniji proizvodi posebnih interesa.

Međutim, unatoč višegodišnjem snažnom porastu broja turističkih putovanja na globalnoj razini, ukupni turistički promet na području Mediterana već godinama stagnira i doživljava preusmjeravanje turističkih tokova iz europskih tržišta potražnje sa zapadnog na istočni Mediteran, uključujući i srednjo-dalmatinske turističke destinacije koje posljednjih godina bilježe stabilan razvoj turističkog prometa.

Susjedne turističke destinacije

A. Trogir

Grad Trogir je u 2006.g posjetilo 61.212 turista, te je ostvario 164.628 turističkih noćenja. Broj noćenja u Trogiru se povećao 6% u odnosu na 2005.g, udio stranih noćenja je 94%. Najviše su bili prisutni Njemci (15%), zatim Mađari (12%), Talijani (10%), Poljaci (9%),

Francuzi (8%), zatim slijedi Hrvati, Česi, Austrijanci (6%), Britanci i Slovenci (5%) i Slovaci (4%). Prosječna dužina boravka u danima je 2,7 dana. Ukupan broj registriranih ležaja u gradu Trogiru je 3344, od toga u hotelima 218 (197 ležaja u hotelu s 3 zvjezdice, 21 u hotelu s 1 zvjezdicom), privatnom smještaju 2306 (u 69% ležaja ostvarilo se 64% noćenja), te 820 vezova u ACI marini.

B. Marina

S obzirom na kapacitete u općini Marina je registrirano 671 ležaj, svi u kućanstvima pa su stoga sva noćenja i ostvarena u privatnom smještaju. Od ukupnih noćenja 96% su ostvarili strani turisti, od toga najviše turisti iz Mađarske (20%), Poljske (18%), Njemačke (17%), zatim Češke (15%), Slovaci (8%), Slovenci (6%), potom Austrijanci i domaći gosti po (4%). Prosječna dužina boravka u danima je 6,6. Smanjenje broja noćenja u općini Marina je bilo 38% u odnosu na prethodnu 2005.godinu.

C. Okrug

U turističkoj zajednici općine Okrug na otoku Čiovu svi smještajni kapaciteti su u privatnim kućanstvima, sveukupno je bilo registrirano 3240 ležaja, udio stranih noćenja u ukupnim noćenjima je 91%, to je ostvareno uz porast noćenja od 18%.

Najveći dio ostvarili su turisti iz Mađarske (20%), Poljske (18%), Njemačke (14%), Češke (11%), zatim Hrvatske (9%), Slovenije (7%), dok se od ostalih zemalja izdvaja Italija (6%), te Slovačka i Francuska (po 4%), prosječna dužina boravka u danima je znatno veća nego u Trogiru i iznosi u Okrugu 7,6 dana.

D. Kaštela

Na području grada Kaštela ostvareno je ponovo 8% noćenja manje nego prethodne 2005. godine, udio stranih noćenja u ukupnom broju iznosio je 84%, od toga najviše Njemaca (21%), Poljaka i Hrvata (s po 17%), Mađara (14%), Slovenci (8%), Česi (7%), te Francuzi, Austrijanci, Talijani i Slovaci (s po 4%), ostali tek neznatni udio, prosječna dužina boravka je 5 dana. Registrirano je ukupno 4287 ležaja, prema podacima DZS iz Zagreba, od toga 558 u hotelima (117 u 3 hotela s 3 zvjezdice, 441 u 2 hotela s 2 zvjezdice,) 27 u apartmanima s 3 zvjezdice, 503 ležaja u sobama za iznajmljivanje s 1 zvjezdicom, 1273 u kućanstvima, 246 mjesta u kamp jedinicama u kampovima, te najveće povećanje na 1680 vezova u luci nautičkog turizma.

11.3. Analiza tržišta potražnje

Ovdje smo izabrali njemačko tržište s obzirom na njegov doprinos turizmu na području susjednih priobalnih turističkih destinacija.

Prema podacima o turističkom prometu u Županiji vodeća inozemna tržišta su Njemačka, Italija, Slovenija i dr.

Njemačka

Njemačka je najveće turističko tržište potražnje u svijetu, s kojeg na odmor putuje više od 60 milijuna turista godišnje. Njemački turisti putuju uglavnom radi odmora na suncu i plaži, te za razliku od ostalih Europljana, pokazuju manji interes za umjetnost, kulturu i povijest. Oko 505 Nijemaca odlazi na put tijekom četiriju ljetnih mjeseci od lipnja do rujna, putovanje najčešće rezerviraju i kupuju šest mjeseci unaprijed, a za put najviše koriste vlastito vozilo i zrakoplov. S obzirom na to da Nijemci sve češće odlaze na kraća putovanja tijekom godine, također putuju u proljeće i jesen.

Najatraktivnije zemlje na njemačkom tržištu su Francuska, Španjolska i Italija.

Njemački turisti ostvarili su u Splitsko-dalmatinskoj županiji u 2004.g 147.685 dolazaka s 942.957 noćenja.

Najčešći razlog dolaska njemačkih turista u hrvatsku je odmor i relaksacija na moru, nakon kojeg slijede zabava i upoznavanje prirodnih ljepota. Prosječna dnevna potrošnja njemačkih turista je na razini 52 eura, od čega je 40 eura potrošeno na smještaj, hranu i piće, a 12 eura na ostale usluge poput kulture, kupovine, športa i rekreacije.

Trendovi na europskim tržištima potražnje

Među relevantnim trendovima na europskim tržištima potražnje nužno je spomenuti:

- porast potražnje za putovanjima radi sastanaka i darovnih programa te zdravstveno-rekreacijskih programa
- učestalost kratkih odmora
- porast potražnje za personaliziranim uslugama
- ponudu cjenovno povoljnijeg zračnog prijevoza
- povećanje uporabe Interneta za kupnju turističkih usluga

11.4. Jake i slabe strane turizma promatranog područja

Analiza jakih i slabih strana turizma područja općina Lećevice, Prgomet i Primorski Dolac predstavlja polaznu točku za raspravu i definiranje buduće vizije i strategije razvoja turizma kao važnog segmenta budućeg razvoja.

U nastavku se daje pregled postojećih jakih i slabih strana turizma područja obuhvaćenog ovim PUR programom:

JAKE STRANE	SLABE STRANE
Resursi, atrakcija i prirodni uvjeti	Resursi, atrakcija i prirodni uvjeti
<ul style="list-style-type: none"> • Ekološka očuvanost • Ljepota i prirodna raznolikost pejzaža • Klimatski uvjeti (prijelaz mediteranske na kontinentalnu klimu u Prgometu, Lećevici, i Primorskom Docu • Kvaliteta tla pogodnog za agrikulturnu proizvodnju (proizvodnju povrća) • Autentični šarm i za odmor ugodan ambijent slikovitih mjesta i naselja • Spomenici kulture i povijesna baština 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedovoljno valorizirana kulturno-povijesna i prirodna baština • Nepostojanje tradicije bavljenja seoskim turizmom
Turistička, prometna i ostala infrastruktura	Turistička, prometna i ostala infrastruktura
<ul style="list-style-type: none"> • Cestovna povezanost, telekomunikacije, opskrba pitkom vodom • Rad na razvoju turističkih informacijskih centara u Lećevici, Prgometu i Primorskom Docu • Postroženje urbanističke i građevinske regulative, ekološki i infrastrukturni projekti u tijeku • Oživljavanje lokalnih kulturnih manifestacija i događanja 	<ul style="list-style-type: none"> • Nedostatak pješačkih zona u promatranim općinama • Nedostatak ponude golf terena, zdravstveno-rekreacijskih centara, sportskih terena, objekata za razne aktivnosti i slobodno vrijeme • Nepostojanje lokalnih suvenira • Nedostatna turistička signalizacija (za crkvene i sakralne objekte, arheološka nalazišta i sl) • Nedostatak ponude restorana • Veoma siromašna ponuda zabavnih aktivnosti • Izražen problem divljih odlagališta

Turističke tvrtke i ostali objekti	Turističke tvrtke i ostali objekti
<ul style="list-style-type: none"> Nepostojanje konkurencije između postojećih smještajnih objekata Raspoložive zone za novi turistički razvoj 	<ul style="list-style-type: none"> Izostanak inovacija i diferencijacije u razvoju turističkih proizvoda Izostanak inovacija u upravljanju marketingom i prodajom Niska kvaliteta potencijalnih smještajnih objekata Izravni marketing i prodaja preko Interneta tek na početku
Organizacija i upravljanje turizmom	Organizacija i upravljanje turizmom
<ul style="list-style-type: none"> Početak uvođenja regulacije prostornog razvoja područja Sustav poticaja za malo i srednje poduzetništvo Sustav za poticanje zapošljavanja 	<ul style="list-style-type: none"> Nejasna vizija upravljanja turizmom Neriješeni imovinsko-pravni odnosi Nema institucija za upravljanje turističkim razvojem promatranih općina Područje nema kreativni marketinški plan niti zadovoljavajuću marketinšku infrastrukturu Nema dovoljno značajnih turističkih poduzetnika-pokretača novog razvoja Otežan dostup kapitalu za srednje i male poduzetnike Nedovoljna razina informacija
Ostali čimbenici	Ostali čimbenici
<ul style="list-style-type: none"> Gostoljubljuvost lokalnog stanovništva 	<ul style="list-style-type: none"> Imidž nepoznatih i jeftinih destinacija Nedovoljna ekološka svijest lokalnog stanovništva Nedovoljna spremnost lokalnog stanovništva za bavljenje turizmom

11.5. Scenariji za turistički razvoj

Predlažemo tri različita scenarija razvoja temeljena na SWOT analizi postojećeg stanja promatranog područja općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac.

Općine Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac

Scenarij 1: Razvoj dosadašnjim tempom

Pretpostavlja minimalan turistički razvoj, uglavnom temeljen na nekoordiniranim individualnim inicijativama.

Scenarij 2: Intenzivan «greenfield» razvoj

Pretpostavlja intenzivnu izgradnju novih turističkih kapaciteta, te ostalih objekata.

Scenarij 3: Tržišno orijentiran razvoj

Pretpostavlja umjeren razvoj turističkih sadržaja za kojima već danas postoji potražnja na tržištu, te koji su isplativi. Razvoj prema ovom scenariju mora biti koordiniran, uz pomoć javnog sektora u osiguranju infrastrukture, savjetničkoj potpori, te ciljanim subvencijama.

Područje pozicioniranja

Svaka od navedenih općina obuhvaćenih PUR-programom treba se specijalizirati za različite turističke proizvode.

Konceptualizacija proizvoda

Ture:	proizvod tura odnosi se na odmorišne aktivnosti temeljene na turama razgledavanja kroz područje, s posjetima različitim resursima i atrakcijama specijalnog interesa, gastronomskim sadržajima, itd.
Specijalni interesi:	proizvod specijalnih interesa odnosi se na odmor temeljen na turama specijalnih interesa, odnosno turama s posebnim određenim razlogom: promatranje vidikovaca, promatranje prirode, događanja, posjete arheološkim lokacijama i lokacijama povijesnog naslijeđa, gastronomija, itd
Kratki odmori	proizvod kratkih odmora odnosi se na odmor temeljen na kratkim posjetima destinaciji, kao npr. Uskrs, novogodišnja večer, događanja, vikend posjeti, itd.

Područje: općina Lećevica

Pozicioniranje: *«Doživljaj gastronomije, narodne tradicije i folklor»*

Ture: vidikovci i odmorišta na okolnim brdima unutar naselja, jednodnevni posjet tvrđavi u Drnišu, Kninu i Vrlici, ture razgledavanja Kliške tvrđave, posjeti Pakovu Selu, jutarnji odlasci na plaže kaštelanske i trogirke rivijere i poslijepodnevni povratak u seoska naselja općine Lećevica, razgledavanje gradova Trogira i Splita..

Specijalni interesi: hodočašće i vjerski turizam za područje Sinja (Svetošće Gospe Sinjske), šparoge, ljekovito i aromatično bilje, izleti na planinama, ture razgledavanja sela u naseljima općine Lećevica, gastronomske ture i recepti izrade Lećevičkog sira, biciklizam i sl.

Kratki odmori: gastronomska ponuda (sir, pršut), tradicija i folklor podneblja (bikijada u Radošiću, Ivanjske noći), ture kroz područje, izbor za Miss Dalmatinske zagore itd.

Područje: općina Prgomet

Pozicioniranje: *«Doživljaj rekreacije i povijesti»*

Ture: vidikovci i odmorišta, jednodnevni posjet tvrđavi u Klisu, posjeti Pakovu Selu, jutarnji odlasci na plaže kaštelanske i trogirke rivijere i poslijepodnevni povratak u seoska naselja općine Prgomet, razgledavanje gradova Trogira i Splita, tematski izleti «putovi šparoge»..

Specijalni interesi: šparoge, ljekovito i aromatično bilje, izleti na planinama (brdo Opor), ture razgledavanja sela u naseljima općine Prgomet, biciklizam, paintball, climbing, trekking, speleologija i jame (Mujina pećina), posjeti staroj Napoleonovoj cesti, arheološkom lokalitetu Znojilo, sakralnim objektima (crkvama) i sl.

Kratki odmori: mjesta borbe protiv Turaka, gastronomska ponuda (sir, pršut), tradicija i folklor, razgledavanje prostora, noć u Zagori itd.

Područje: općina Primorski Dolac

Pozicioniranje: «*Mjesto neotkrivene prirode, gastronomije i sakralnih objekata*»

Ture: vidikovci i odmorišta na okolnim brdima (brdo Prača), ture razgledavanja Kliške tvrđave, posjeti Pakovu Selu, jutarnji odlasci na plaže kaštelanske i trogirске rivijere i poslijepodnevni povratak, razgledavanje gradova Trogira i Splita..

Specijalni interesi: šparoge, ljekovito i aromatično bilje, lov, izleti na planinama, ture razgledavanja sela u naseljima općine, gastronomske ture, razgledavanje arheoloških lokaliteta, razgledavanje crkve Sv. Ante i crkve Sv. Martina.

Kratki odmori: gastronomska ponuda (sir, pršut), razgledavanje prostora, noć u Zagori.

11.6. Provedbeni plan

U svrhu ostvarenja pozicioniranih pretpostavki za turistički razvoj svake od promatranih općina, potrebno je da općinske vlasti u suradnji sa budućim turističkim uredima ili turističkim zajednicama učine sljedeće:

- Odrediti područje gdje se mogu uvesti pješačke zone za vrijeme sezone
- Dizajniraju spomenike, fontane, zone s ponudom lokalnih suvenira, kao i parkove
- Redovita košnja bankina uz cestu, uređenje centra cvjetnim nasadima
- Označavanje parkirališnih mjesta
- Postavljanje informacijskog panoa sa osnovnim sadržajima (lovačkim, športskim i dr)
- Izraditi propagandni materijal s turističkom kartom općine
- Postavljanje oznaka za crkvene i sakralne objekte, arheološka nalazišta, zaselke i eko-etno sela
- Poboljšanje pristupa arheološkim lokalitetima-uređenje ulaza i pješačkih staza do lokacije
- Kreiranje programa za poboljšanje lokalnih arhitektonskih vrijednosti
- Definiranje okvira u kojemu se stare kuće i spomenici moraju očuvati (npr. paleta boja za fasade, upotrebljivi materijali i sl.)
- Kreiranje kriterija za lokalni biznis (svjetlo, boje, fasade)
- Kreiranje kriterija za estetiku terasa (vrsta suncobrana, boje i dizajn, dekoracija terasa i vrtova, oglašavanje jelovnika, osvjetljenja itd).
- Stvoriti program zaštite i očuvanja suhozida
- Uređenje okućnica sa podjelom lončanica po nižim cijenama
- Kreirati program za pomoć lokalnom stanovništvu u obnovi i završetku kuća (fasade, balkonske ograde)

12. RURALNI RAZVOJ

Ruralni razvoj je relativno noviji termin. Iako je ideja starija ovaj termin se koristi od kraja 20. stoljeća a odnosi se na potrebu ravnomjernog razvitka svih područja na kojima obitavaju ljudi. Također, usko je vezan za termin održivog razvoja.

Ruralni prostor u Hrvatskoj predstavlja ona područja u kojima gospodarski prevladavaju poljoprivredne djelatnosti i šumarstvo, te seoska naselja s nerazvijenom komunalnom i drugom infrastrukturom. Oko 90% ukupnog nacionalnog teritorija predstavlja ruralni prostor. Tu živi približno 40% ukupnog hrvatskog stanovništva. Već sama ta činjenica upozorava na dimenziju problema koji ima svoju demografsku, socijalnu, gospodarsku, infrastrukturnu, agrarnu i ekološku komponentu.

Ne treba posebno dokazivati da seoska područja u Hrvatskoj, razvojno znatno zaostaju u odnosu na industrijsko-urbane centre i regije. Nije to neka hrvatska specifičnost, jer slično stanje vlada i u drugim zemljama, posebice onima sa sličnim socioekonomskim karakteristikama.

Samo su razvijene i visoko urbanizirane zemlje uspjele prevladati zaostajanje seoskih područja i razlike urbanih i ruralnih područja svesti u prihvatljive okvire.

Mnogobrojni su uzroci razvojnih neusklađenosti između urbanih i ruralnih regija. Na globalnom planu poznate su ekonomske teorije **polariziranog razvoja**, koje objašnjavaju nastanak i održavanje regionalnih i nacionalnih razlika u razvijenosti. Iako su nejednakosti u razvoju poznate i u predindustrijskom razdoblju, upravo industrijalizacija i tercijarizacija ekonomije dovode do velikih razlika između sela i grada.

Teorije polariziranog razvoja razvijene 50-ih godina prošloga stoljeća, pojednostavljeno izneseno, govore da industrija zbog svojih mnogobrojnih prednosti jače razvija one gradove i regije u kojima je locirana, dok drugi prostori, posebice ruralna područja, zaostaju. Početna se prednost vremenom sve više povećava: industrijski sektor privlači radnu snagu, dolazi do porasta stanovništva u gradovima, privlačenja kapitala, razvoja infrastrukture, razvoja tercijarnog sektora. Dolazi, dakle, do **multiplikacije i povećanja početnih prednosti**, pa se tako uspostavlja poredak sve većih razlika u prostoru.

U kasnijim fazama i na višem stupnju razvoja, dolazi do ravnomjernije prostorne raspodjele efekata ukupnog razvoja, pa se gube izrazite prednosti gradskih u odnosu na ruralna područja.

Jedan od temeljnih dokumenata reforme agrara u Hrvatskoj jest Zakon o državnoj potpore u poljoprivredi, ribarstvu i šumarstvu (NN 87/02), kojeg je u srpnju 2003. godine usvojio Hrvatski sabor.

Sustav potpore predviđa četiri modela: model poticanja proizvodnje, model kapitalnih ulaganja, model potpore dohotku te model ruralnog razvitka. Model potpore ruralnom razvitku sadrži tri programa:

- a) razvitak seoskog prostora,
- b) očuvanje autohtonih pasmina,
- c) marketinška priprema proizvoda za tržište.

Ciljevi razvoja ruralnog prostora imaju ekonomske i socijalne karakteristike a usmjereni su razvitku prostora i ljudskih resursa:

Cilj 1. Obnovljeno i razvijeno selo;

- Cilj 2. Zaštićen i očuvan okoliš;
- Cilj 3. Poboljšana infrastruktura
- Cilj 4. Povećan životni standard
- Cilj 5. Povećana inventivnost i kreativnost

Ciljevi se ostvaruju kroz prioritete i mjere provedbe. Neki od očito potrebnih ciljeva kao što je pomlađivanje sela i pokretanje procesa populacije sela skriven je zapravo u prioritetima i mjerama ciljeva 4. i 5. Kod određivanja i definiranja ciljeva gledalo se je da ciljevi budu mjerljivi u razdoblju od sljedeće 3 godine a velik dio mjerljivih efekata ostvarit će se u duljem razdoblju.

Deklaracija iz Corca, 1996.

Vrlo važan dokument o ruralnom razvoju Europe bila je **Deklaracija iz Corca**, donesena na Konferenciji «Ruralna Europa – razvojne perspektive» održanoj u Corcu, Irska, **1996. godine**. Ova Deklaracija danas predstavlja temelj integralne ruralne politike Europske Unije. To je bila vrlo snažna Deklaracija koja je išla u prilog novom ZPP-u (Zajedničkoj poljoprivrednoj politici koja je 1992. doživjela reformu, uključivši po prvi puta u svoje odredbe i klauzule, o potrebi održivog razvoja ruralnih sredina odnosno o zaštiti i očuvanju prirode i okoliša) s ciljem osiguravanja integralnog razvoja ruralnih područja.

Ona je donijela 10 točaka Programa koji su postali ključni za održivi razvoj ruralnih područja Europske Unije koje su postale referentne u formiranju i provedbi mjera za održivi razvoj ruralnih područja:

Ruralni razvoj kao prioritetno pitanje. Ovom točkom određeno je da održivi ruralni razvoj treba biti prioritetna tema dnevnog reda Europske Unije i mora postati temeljno načelo koje podupire cjelokupnu ruralnu politiku u bliskoj budućnosti i u godinama nakon proširenja EU. Cilj održivog ruralnog razvoja je promjena negativnih demografskih kretanja, suzbijanje siromaštva, stimuliranje zapošljavanja i jednakih mogućnosti. Održivi ruralni razvoj mora odgovoriti na sve veće zahtjeve za boljom kvalitetom, zdravljem, sigurnosti, osobnim razvojem i slobodnim vremenom, te unapređenjem ruralnog blagostanja. Određeno je da potreba za očuvanjem i unapređenjem kvalitete ruralnog okoliša treba biti ugrađena u sve dijelove politike EU vezane uz ruralni razvoj.

Integralni pristup. Politika ruralnog razvoja mora biti multidisciplinarna u konceptu i «višesektorska» u provedbi, s jasnom prostornom dimenzijom. Mora se odnositi na sva područja Unije, poštujući princip sufinansiranja onih kojima je to potrebnije. Treba obuhvatiti prilagodbu i razvoj poljoprivrede; gospodarsku diversifikaciju/raznolikost – osobito mala i srednja poduzeća i ruralne uslužne djelatnosti; upravljanje prirodnim resursima, porast značaja okolišnih funkcija i promicanje kulture, turizma i rekreacije.

Diversifikacija/ raznolikost. Deklaracija navodi da je podršku diversifikacije gospodarskih i društvenih aktivnosti potrebno usmjeriti na stvaranje okvira za samoodržive privatne inicijative i inicijative lokalnih zajednica, poput investicija, tehničke pomoći, poslovnih usluga, adekvatne infrastrukture, obrazovanja, usavršavanja, napretka informacijske tehnologije, jačanje uloge malih gradova kao integralnih dijelova ruralnih područja i ključnih faktora razvoja te promicanje razvoja vitalnih ruralnih zajednica i obnavljanje sela.

Održivost. Deklaracija određuje političko promicanje ruralnog razvoja koji održava kvalitetu, blagodati i prednosti europskih ruralnih krajolika (prirodni resursi, blagodati i kulturni identitet), na način da njihovo korištenje od strane sadašnjih generacija ne ugrozi mogućnosti budućih generacija. «Djeluj lokalno, misli globalno».

Supsidijarnost. Koliko god je moguće, politika ruralnog razvoja treba biti decentralizirana i temeljiti se na partnerstvu i suradnji svih zainteresiranih razina (lokalna, regionalna, državna, europska). Naglasak mora biti na pristupu «odozdo prema gore». Ruralni razvoj treba biti lokalni, pod vodstvom lokalne zajednice, u cjelovitom europskom okviru.

Pojednostavljenje. Stvaranje jednostavnosti zakonskih okvira koji reguliraju politiku ruralnog razvoja. Deklaracija navodi da je potrebno ograničenje EU Zakona o općim pravilima i postupcima; veća supsidijarnost u odlučivanju (proces odlučivanja spustiti na niže razine), decentralizacija provođenja politike i više prilagodbe lokalnom kontekstu.

Programiranje. Provođenje programa ruralnog razvoja mora se temeljiti na jasnim i transparentnim postupcima, te biti integrirano u jedinstveni program ruralnog razvoja za svaku regiju i jedinstveni mehanizam održivog ruralnog razvoja.

Financiranje. Potrebno je poticati korištenje lokalnih financijskih resursa za promociju lokalnih projekata ruralnog razvoja. Potrebno je promicati veće sudjelovanje bankarskog sektora (javnog i privatnog) i drugih fiskalnih posrednika.

Upravljanje. Tamo gdje je potrebno, poticati razvoj administrativnih kapaciteta i učinkovitost regionalnih i lokalnih uprava te skupina iz lokalne zajednice pružanjem tehničke pomoći, edukacijom, boljim komunikacijama, partnerstvom, razmjenom znanja, informacija i iskustva putem umrežavanja regija i ruralnih zajednica širom Europe.

Evaluacija i istraživanje. Potrebno je unaprijediti postupke monitoringa, evaluacije i procjene korisnika kako bi se osigurala transparentnost postupaka, garantiralo pravilno trošenje državnih sredstava, stimulirala istraživanja i inovacije te omogućila javna debata na temelju pravih informacija. Sve zainteresirane strane moraju biti uključene u monitoringa i evaluaciju.

Regulativa EK o seoskom razvitku br. 1257/1999

U cilju povećanja prihoda ruralnih područja i implementacije programa razvoja napravljena je i **Regulativa Europske komisije o seoskom razvitku Br. 1257/1999.** (temeljena na pan-Europskoj studiji «Europska ruralna budućnost – Priroda ruralnog razvoja ili NORD») koja je bila povezana sa strukturnim fondovima kao i sa programom za razvoj ruralnih zajednica LEADER, kasnije i LEADER+. Cilj Regulative (EC) br. 1257/1999. bio je uvođenje zajedničke politike ruralnih područja. ali i obvezatno uvođenje poljoprivredno – okolišnih programa u zakonsku regulativu svake zemlje. Svrha ove regulative bila je uvesti što više mjera koje imaju cilj zaštite prirode (biološku i krajobraznu raznolikost) u agroekosustavima.

Agenda 2000 iz 1999. godine

Kako bi se osigurao održivi razvoj ruralnih područja, 26.ožujka 1999. Vijeće Europe je u Berlinu donijelo najvažniji politički sporazum koji, prema ranije napravljenim smjernicama, integralni ruralni razvoj stavlja u jedan od prioriteta Europske Unije, odnosno ruralni razvoj postavlja u drugi stup Zajedničke poljoprivredne politike. To je bila Agenda 2000.

Ona je ključni dokument koji sadrži program aktivnosti vezanih uz razvoj Europske Unije i njezinih politika, te daje i financijski okvir za razdoblje 2000. – 2006., u kontekstu proširenja na nove države članice. Prvi dio dokumenta odnosi se upravo na pitanja vezana uz politike Unije, odnosno način funkcioniranja same Unije, unapređenje zajedničke poljoprivredne politike koja bi u budućnosti morala biti više okrenuta prema zaštiti prirode i okoliša, kvaliteti hrane i oživljavanju života u ruralnim područjima. Agenda 2000. je uz strukturne i kohezijske fondove koji se odnose na zemlje članice EU, donijela regulativu o predpristupnoj strategiji za zemlje kandidate koja je podijeljena na dva financijska mehanizma: predpristupni strukturni instrument – ISPA, koji podržava unapređenje prometne povezanosti i infrastrukture zaštite okoliša; i predpristupni poljoprivredni instrument – SAPARD, oba bi trebala omogućiti dugoročnu prilagodbu, odnosno modernizaciju poljoprivrede i razvoj ruralnih područja zemalja kandidata.

Potsdamska deklaracija – RURAL 21 iz 2000.godine

Još jedna Deklaracija bila je od iznimne važnosti u definiranju održivog razvoja ruralnog prostora, RURAL 21, ili poznata Potsdamska deklaracija (2000.) koja je u skladu s Agendom 2000 još preciznije pokušala odrediti smjernice uvjeta života, održivog gospodarskog razvoja i izgleda, odnosno oblikovanja, ruralnog prostora tada i u budućnosti. Sve osnovne odrednice koje bi morale dovesti do održivog razvoja ruralnih sredina definirane Deklaracijom su: borba protiv siromaštva, sigurna opskrba hranom i borba protiv nejednakosti; investiranje u ljude – stvaranje brojnijih i boljih radnih mjesta; zajamčen pristup proizvodnim resursima, pomirenje sukoba u pogledu korištenja zemljišta; očuvanje prirodnih resursa i uključivanje aspekata okoliša u sva područja politike; uspostava uravnoteženog partnerstva između grada i ruralnog prostora; stvaranje djelotvorne infrastrukture i osiguranje pristupa istoj; osiguranje djelotvorne, multifunkcionalne poljoprivrede i šumarstva te osiguranje djelotvornog upravljanja i sudjelovanja svih čimbenika.

Svi ovi dokumenti nastali u Europskoj Uniji u razdoblju od 1957. do danas (pa i zaključci Konferencije o ruralnom razvoju u Salzburgu, 2003.) ukazuju na uočene velike probleme s kojima se suočavaju ruralne sredine prevelikom urbanizacijom i globalizacijom, osiromašenju i gubitkom identiteta.

No kao što je to prepoznala Europska Unija tako se Republika Hrvatska mora dugoročno posvetiti očuvanju svojih ruralnih područja jer su ona riznica našeg identiteta. Koristeći europska saznanja, ne treba ponavljati greške na kojima su zemlje članice EU desetljećima učile kako istinski očuvati ruralna područja, oplemeniti ih i učiniti važnim subjektom u gospodarskom razvoju svake države.

No, približavanjem Europskoj Uniji Hrvatska je potpisala nekoliko sporazuma koji nalažu provedbu i svih dosadašnjih smjernica EU.

Pristupanje EU i obvezujući sporazumi s Republikom Hrvatskom – ruralni razvoj

Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju (SSP), 1999.

Zaključivanjem **Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju** (1999. usvojilo ga je Vijeće ministara EU, a 2001. parafiran u Bruxellesu) uspostavio se ugovorni odnos između Republike Hrvatske i Europske Unije. Sporazum predstavlja pravni temelj odnosa Republike Hrvatske i Europske Unije i omogućuje postupne pripreme za ostvarenje punopravnog članstva u Uniji. On uz ostalo sadrži i dogovore o suradnji i međusobnim obvezama u područjima političkog dijaloga, regionalne suradnje, slobode kretanja roba, radnika i kapitala, slobode pružanja usluga, usklađivanje zakonodavstva, suradnju na području pravosuđa i unutarnjih poslova, politike suradnje, financijsku suradnju te institucionalne, opće i završne odredbe.

Iako se klauzula o ruralnom razvoju ne nalazi striktno navedena u sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju, već samo usklađenje zakona, govori o činjenici da i Hrvatska mora započeti provoditi izmjene svojih zakona i osigurati njihovu provedbu kako bi se uskladila sa zakonodavstvom EU, koje pridruživanjem postaje i naša pravna stečevina.

Solunska agenda

Europsko Vijeće je na sastanku u Solunu (lipanj 2003.) poduprlo «**Solunsku agendu za Zapadni Balkan: kretanje prema europskoj integraciji**». Ona utvrđuje načine i sredstva za jačanje Procesu stabilizacije i pridruživanja, između ostalog i uvođenjem Europskih partnerstava. Svrha Europskog partnerstva je utvrđivanje prioriteta djelovanja prema specifičnim potrebama Hrvatske i nivou njezine pripremljenosti. Europsko partnerstvo daje i smjernice za financijsku pomoć Hrvatskoj što je od iznimne važnosti za ostvarenje mogućnosti osnaživanja ruralnih područja.

Mišljenje Europske komisije (Avis)

Nakon Solunske agende, u travnju 2004. Republika Hrvatska dobila je, **Mišljenje Europske Komisije**, kojeg je prihvatilo Europsko Vijeće. Mišljenje je bilo osnovni preduvjet za definiranje stanja i mogućnosti Republike Hrvatske za ispunjavanje političkih i gospodarskih kriterija za članstvo, kao i njezinu sposobnost za usvajanje i provođenje pravne stečevine Europske Unije.

Komisija je predložila Vijeću Europe i nacrt Europskog partnerstva u kojem su navedene kratkoročne i srednjoročne mjere koje bi Hrvatska morala provesti u narednom razdoblju. Uz druge odredbe koje se posredno odnose na ruralna područja (demokracija i pravna država, ljudska prava i zaštita manjina, regionalna suradnja i dr.) u stavku Sektorske politike: Poljoprivreda, detaljno se navodi: «Ojačati administrativne strukture potrebne za uspostavljanje strategije seoskog razvoja i programske instrumente za osmišljavanje, provedbu, upravljanje, nadzor, kontrolu i evaluaciju programa seoskog razvoja.»

13. PLAN IMPLEMENTACIJE

Misija

- Zadovoljstvo i kvaliteta života lokalnog stanovništva općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac, održivi razvoj promatranog područja uz ekološke smjernice, kao i pokretanje gospodarskih aktivnosti

Viziia

- Biti primjer razvoja ostalim općinama u bližoj i široj okolici.

Vrijednosti

- Povećanje broja zaposlenih;
- Povećanje blagostanja i kvalitete življenja;
- Povećanje razine razvijenosti općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac iznad razine prosječno razvijenih općina u RH.

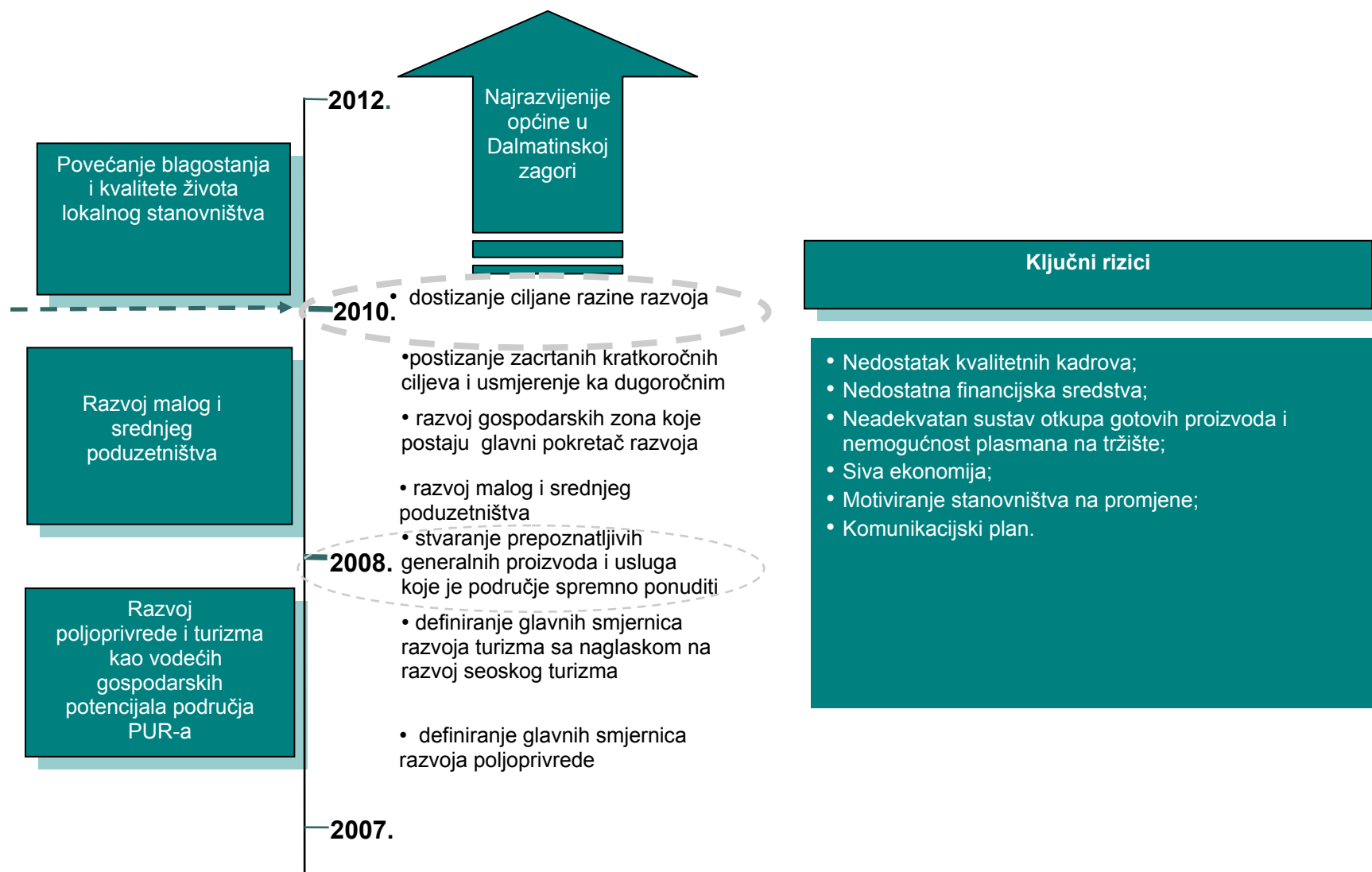
Strateški ciljevi

- Unapređenje gospodarskih aktivnosti sa posebnim naglaskom na poljoprivredu i turizam;
- Dovršetak izgradnje planiranih poduzetničkih zona
- Izgradnja temeljnih infrastrukturnih sustava;
- Realizacija zajedničkih razvojnih ciljeva usklađenih između ovih općina u skladu s planovima PUR-a

Izjava

- Promatrane općine će postati primjer dobre međuopćinske suradnje u području upravljanja zajedničkim resursima, a ostale općine će ih gledati kao primjer uspješnog i održivog razvoja.

Koji su ključni događaji za područje općina uključenih u PUR do 2012. god ?

Strateški ciljevi područja općina uključenih u PUR

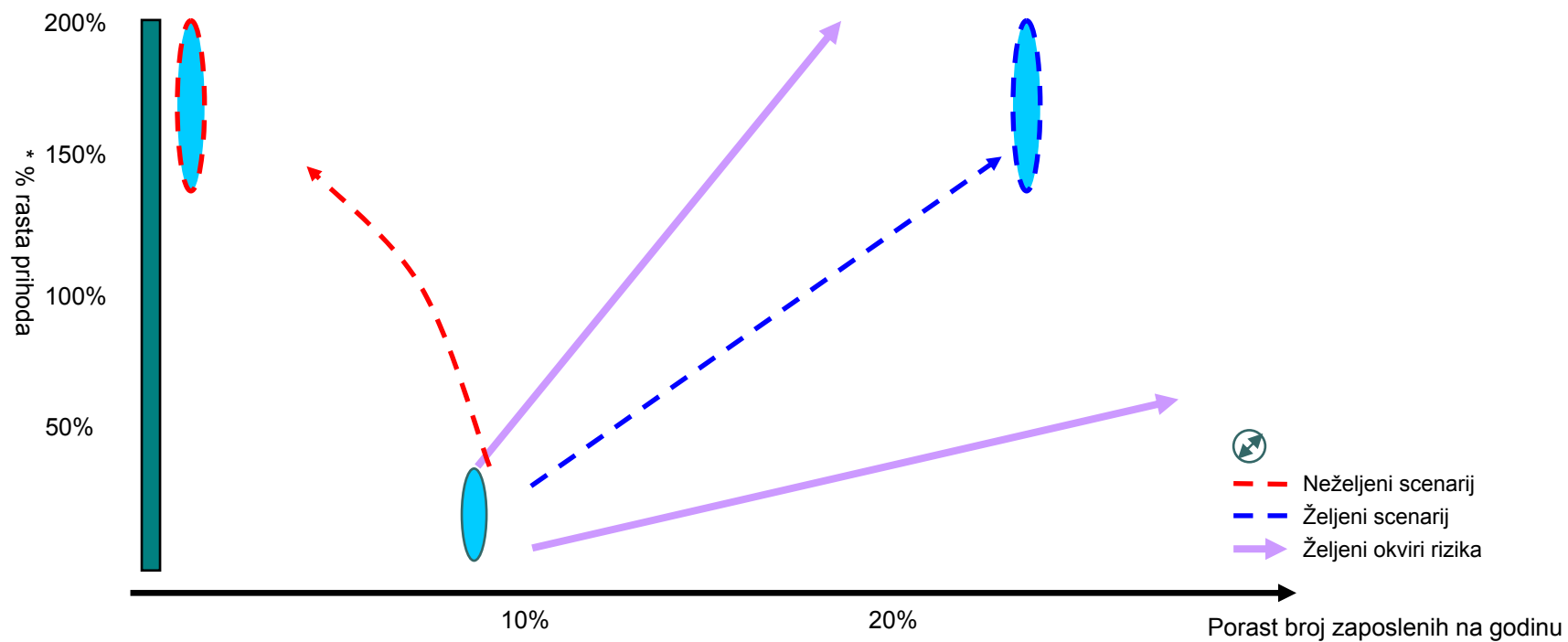
Opći ciljevi

Zaštititi interese lokalnog stanovništva i zajednice i zadovoljiti/premašiti njihova očekivanja.

Biti jedno od vodećih područja u Splitsko-dalmatinskoj županiji mjerljivo prema:

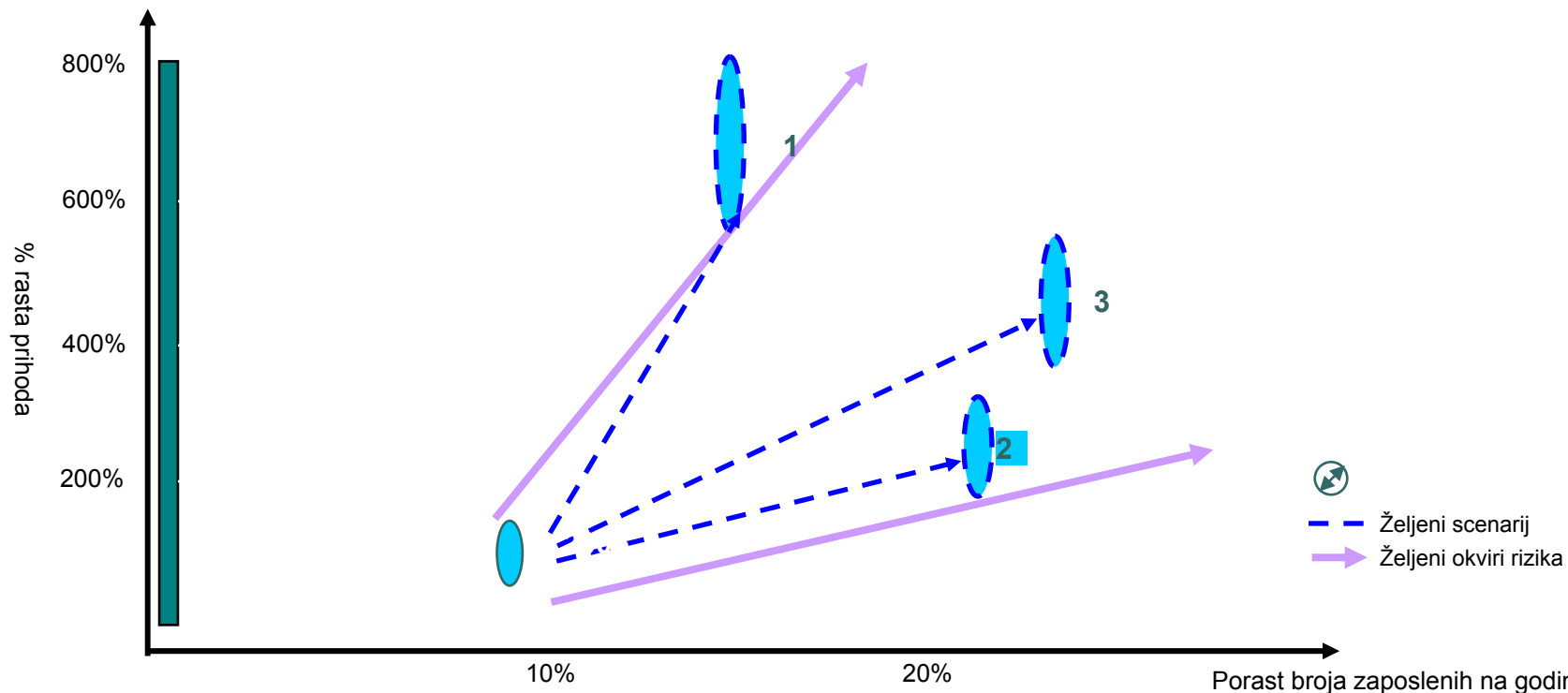
- Iznosu direktnih ulaganja po stanovniku i prihodima svake pojedine općine uključene u PUR;
- Zadovoljstvu lokalnog stanovništva;
- Uloženim sredstvima u infrastrukturu po stanovniku.

U kojem smjeru PUR područje želi ići

** Rast proračunskih prihoda pojedine općine ne mora ujedno značiti i porast broja zaposlenih. Usklađen rast prihoda i broja zaposlenih u pojedinoj općini ogledalo je jasne vizije, jasnog strateškog imperativa, učinkovitog upravljanja resursima, te učinkovitog upravljanja rizicima.*

Na koji se način PUR područje želi razvijati

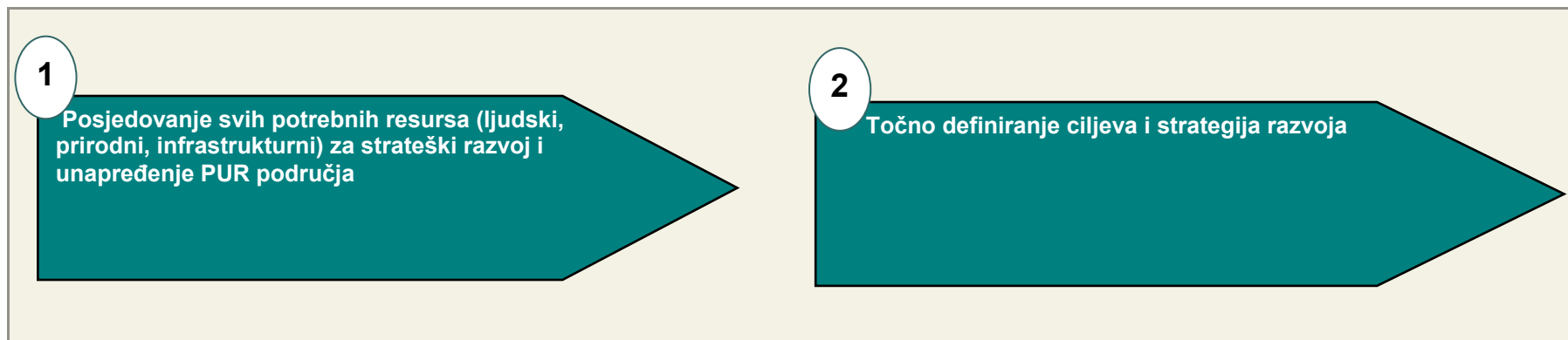

Scenarij	Način rasta	Prilike	Prijetnje
1 – Rast prihoda pojedine općine uključene u PUR	Izgradnja infrastrukture-ulaganje u gospodarsku zonu. Naplata komunalnih naknada i lokalnih poreza.	Povećanje stupnja razvijenosti pojedine općine uključene u PUR i prihoda i broja zaposlenih.	Pojedina općina uključena u PUR postaje industrijsko-poslovna zona, što nije komplementarno za jačanjem poljoprivrede i turizma.
2 – Rast broja zaposlenih	Povećanjem broja zaposlenih povećavaju se prihodi u manjoj mjeri.	Nisko povećanje stupnja razvijenosti pojedine općine uključene u PUR uz porast broja zaposlenih.	Općine sa sličnim položajem i okruženju preuzimaju primat u gospodarsko-poslovnim zonama.
3 – Kombinirani rast	Usklađen rast broja zaposlenih i prihoda pojedine općine uključene u PUR.	Porast stupnja razvijenosti uz primjerenu zaposlenost. Upravljanje rizicima i traženje najboljih prilika.	Nema prijetnji – održivi rast lokalne samouprave.

Koje su prilike za rast PUR područja

Povoljna prilika	Izazov	Poželjni ishod	Upravljanje rizicima	Makro pokretač	Mjerilo
<ul style="list-style-type: none"> • razvoj gospodarskih zona na geopolitičkoj poziciji i prometnim pravcima; • povećanje udjela poljoprivrede u društvenom proizvodu; • razvoj turizma, trgovine i usluga; • otvaranje široke perspektive razvoju uslužnog obrtništva; • generalni proizvodi temeljeni na prirodnim resursima; «meso, mlijeko, sir», «pršut», «povrće, voće, bilje», «krevet». 	<ul style="list-style-type: none"> • razviti gospodarstvo kao djelatnost pretežno malih i srednjih poduzeća; • postići visok stupanja specijalizirane atraktivne proizvodnje u poljoprivredi; • unaprijediti proizvodnju generalnih proizvoda i stvoriti im prepoznatljiv image na nacionalnom području, a i šire; • način na koji se privlače investitori u gospodarsku zonu (ciljna grupa) i povlastice; 	<ul style="list-style-type: none"> • uspješan rad gospodarskih zona; • pokretanje proizvodnje u tercijarnoj djelatnosti sa naglaskom na seoski turizam i proizvodnju zdrave hrane; • zajedničko iskorištavanje fondova EU; • ostanak mladih ljudi na teritoriju općina i povratak onih koji su migrirali u veće gradove. 	<ul style="list-style-type: none"> • upravljanje rizicima vezanim uz : <ul style="list-style-type: none"> • ljudske resurse; • provedbu postavljenih ciljeva. 	<ul style="list-style-type: none"> • stručni kadrovi; • adekvatna infrastruktura; • financijska sredstva. 	<ul style="list-style-type: none"> • povećanje broja zaposlenih; • povećanje kvalitete življenja; • povećanje razine razvijenosti PUR područja iznad razine prosječno razvijenih područja u RH; • povećanje prihoda promatranih općina.
<p><u>POZICIONIRANJE:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> • dugoročno-dinamiziranje ukupnog, a posebno gospodarskog razvoja PUR područja. 	<ul style="list-style-type: none"> • PUR područje s kojim se ostale općine i područja žele usporediti prema mjerljivim kriterijima. 	<ul style="list-style-type: none"> • uspješna provedba svih zacrtanih ciljeva. 	<ul style="list-style-type: none"> • obrazovanje; • nove vještine; • nove tehnologije. 	<ul style="list-style-type: none"> • tehnologija; • resursi. 	<ul style="list-style-type: none"> • financijska mjerljivost strateškog razvoja.

Što je važno za postizanje cilja strateškog razvoja

- Ulaganje u ljudske potencijale promatra se kao najvažniji dio razvojnog plana.
- Demografsku obnovu treba tražiti kroz zadržavanje postojećeg stanovništva i to njegovih radno aktivnih i najmlađih skupina, kroz stimuliranje onih koji su se ranije odselili u potrazi za školom i poslom.
- Zadovoljavajuća infrastruktura (voda, struja, telefon).
- Ciljevi razvoja ukazuju na prepreke i ograničenja koja se nameću, ali nude i rješenja kako prepreke u razvoju prevladati i održivim razvojem dostići zacrtano.
- Strategije određuju način na koji će se ostvariti postavljeni ciljevi.

Resursi za razvoj

Općina Lećevica

Razvojne mogućnosti mogu se prepoznati prvenstveno u neokrnjenoj prirodi, lokaciji uz važne prometnice, blizini turističkih područja, prirodnim uvjetima za razvoj turizma, zdravoj hrani, govedarstvu, ovčarstvu, voćarstvu (trešnje, bademi, orasi i višnje), uslužnim djelatnostima, te motiviranim pojedincima.

Općina Prgomet

Kao razvojne mogućnosti ovog područja prepoznaju se u povoljnom prometno-čvorišnom položaju preko kojeg se ostvaruje veza kontinenta i primorja, proizvodnji zdrave hrane, ovčarstvu, govedarstvu, svinjogojstvu, voćarstvu (orasi, trešnje, bademi i smokve), pogodnosti za lociranje skladišno-prodajnih, proizvodno-servisnih i uslužnih pogona, neokrnjenoj prirodi, blizini većih gradova, povijesno-kulturnim znamenitostima, turizmu i uslužnim djelatnostima.

Općina Primorski Dolac

Kao prednosti ovog područja u razvojnom smislu najčešće se ističu lokacija uz važnu prugu Zagreb-Split, prirodno dobivena hrana, voćarstvo (trešnje, bademi, orasi i smokve), prirodni uvjeti za razvoj izletničkog turizma, te razvijenom ovčarstvu, svinjogojstvu i vinogradarstvu.

Osnovni ciljevi razvoja gospodarstva za područje ovih triju općina bi bili:

- oživljavanje gospodarstva i redefiniranje gospodarske uloge područja u širim regionalnim okvirima u cilju potpunijeg i učinkovitijeg iskorištavanja pogodnosti općinskih resursa;
- razvijanje gospodarskih sadržaja koji čine cjelinu ponude sačuvanog i ekološki vrijednog gospodarskog područja;
- dostizanje i održavanje stabilne stope rasta prihoda, zaposlenosti i kapaciteta
- podizanje razine angažiranosti i društvenog standarda stanovništva

Osnovne postavke razvitka gospodarstva su:

- razvoj poljoprivrede i stočarstva
- razvoj specifičnih oblika turizma
- razvoj usluga i trgovine
- razvoj proizvodnih kapaciteta (prehrambena industrija)
- razvoj agencijskih, zanatskih, servisnih i skladišnih usluga
- razvijanje onih gospodarskih sadržaja koji čine cjelinu ponude sačuvanog i ekološki vrijednog gospodarskog područja
- dostizanje i održavanje stabilne stope rasta prihoda i zaposlenosti kapaciteta
- podizanje nivoa angažiranosti i društvenog standarda stanovništva

Ovaj PUR program polazi od interesno utemeljene i uravnotežene gospodarsko-programске valorizacije cjelovitog resursa ovog područja.

U cilju stimuliranja razvitka gospodarskih djelatnosti, ovaj dokument ima zadatak da u skladu s koncepcijskim opredjeljenjima definira i utvrdi mjere kojima se osiguravaju pretpostavke za mogući gospodarski razvoj.

Prioriteti i mjere

Prema mišljenju vodstva ovih triju općina, dva su najveća problema s kojima se ovo područje susreće, i to : nedostatna financijska sredstva i nedovoljno razvijena komunalna infrastruktura. Da bi se takva situacija preokrenula u obrnutom smjeru, ove tri općine su u proteklim godinama uložile značajna sredstva na komunalno opremanje, a sve u cilju zadovoljenja potreba njihovih stanovnika. Kako bi se kvaliteta i standard življenja stanovnika općina Lečevica, Prgomet i Primorski Dolac približio standardu kojeg uživaju stanovnici većih urbanih centara u Republici Hrvatskoj, Poglavarstva ovih triju općina kako u tekućoj godini tako i u narednim godinama planiraju izdvojiti značajna novčana sredstva na realizaciji određenih projekata redoslijedom određenih prioriteta. Planirani ciljevi se namjeravaju postići paralelnom realizacijom prioriteta koji su grupirani prema području, gospodarstvu i stanovništvu (društvu). Prioriteti se provode predviđenim mjerama u zato određenom vremenskom periodu paralelno i sukcesivno. U narednom dijelu PUR programa dajemo prikaz projekata koji će planiraju ostvariti do konca 2007. god, te one projekte koji se planiraju ostvariti iza 2007.god, odnosno do kraja 2012. god.

Općinski projekti u Lečevici

Projekti u tijeku	Utjecaj/Prioritet
Izgradnja Županijskog centra za gospodarenjem otpadom	5
Izgradnja vodovodne mreže za područje MO Divojevići i MO Kladnjice	5
Izgradnja vodovoda Korušće-Uble u Lečevici	5
Izgradnja vjetroparka na predjelu Opor u Radošiću	4
Asfaltiranje nerazvrstanih cesta na području MO Radošić	4
Izrada projekta uređenja mjesnih grobalja Divojevići, Kladnjice, Lečevica i Radošić	4
Adaptacija zgrade osnovne škole i vrtića u Lečevici	4

Procjena utjecaja / prioriteta 1 = nizak, 5 = visok

Mjere za ostvarenje srednjoročnih ciljeva u općini Lečevica (do 2012.god):

- osnivanje Upravljačkog odbora za provedbu PUR-a sa susjednim općinama uključenima u isti
- definiranje zajedničkih gospodarskih i infrastrukturnih projekata sa susjednim općinama uključenim u ovaj PUR
- međusobna suradnja općina uključenih u PUR i poticanje razvoja u smjeru definiranih generalnih proizvoda
- zadovoljenje društvenih standarda stanovništva (objekti za odgoj i obrazovanje, zdravstvo i socijalnu skrb, kulturne i društvene organizacije, poštu, banke, i sl)
- organizacija susreta poduzetnika s područja općina uključenih u PUR
- 40% izdvajanje novca iz proračuna za poduzetničke poticaje i gospodarske programe
- stavljanje u funkciju neiskorištenih gospodarskih kapaciteta (općinsko zemljište)
- okrupnjavanje i davanje u zakup plodnog, a neobrađenog poljoprivrednog zemljišta
- realizacija planiranih poduzetničkih zona (izrada detaljnog plana, komunalno opremanje i gradnja pogona)
- stipendiranje učenika i studenata (stvaranje visokoobrazovanog kadra i njegovo zadržavanje na prostoru općine)
- osnivanje garantnog fonda za poduzetništvo u suradnji sa Županijom

- započeti poticanje malog i srednjeg poduzetništva (kroz sufinanciranje poduzetničkih kredita)
- poticanje osnivanja potpornih institucija poduzetništva sa ostalim općinama uključenim u PUR (poduzetnički centar, poduzetnički inkubator, razvojna agencija i sl)
- poticanje tercijarnih djelatnosti (seoski turizam, izletnički turizam)
- poticanje obnove zapuštenih i raseljenih sela
- poticanje kulturnih manifestacija u promidžbi turizma
- ulaganje i poticanje stočarstva, ovčarstva, voćarstva i povrćarstva
- poticanje okrupnjavanja zemljišta
- organizacija edukacije i sufinanciranje za poduzetnike početnike i obiteljska poljoprivredna gospodarstva
- poticanje pokretanja poduzetničkih inicijativa (promocija poduzetništva, informiranje, upućivanje, povezivanje za savjetničkim tvrtkama i institucijama)
- formiranje info pulta pri općini (promocija ulaganja na prostoru općine, davanje informacije o poduzetničkoj zoni, porezima i davanjima, povezivanje sa poduzetnicima i institucijama, informacije o pokretanju seoskog turizma i sl)
- poticanje oživljavanja zamrlih djelatnosti
- davanje dodatnih olakšica poduzetnicima koji zaposle nezaposlene osobe s područja općine
- poticanje svakog oblika gospodarskog udruživanja (zadruga, klasteri i sl)
- umrežavanje lokalnih proizvođača mesa, mlijeka, sira, pršuta, voća, povrća i bilja radi većih mogućnosti nastupa na tržištu i stvaranju izvoznog proizvoda
- uvođenje višednevnih prometnih linija Lećevice-Split i Split-Lećevice
- poboljšanje rada općinske administracije
- provedba mjera zaštite okoliša
- izgradnja zdravstvenih i socijalnih usluga (starački dom, ambulanta)
- sufinanciranje povratka ljudi iz većih gradova (pomoć oko obnove i uređenja kuća, pročelja i sl)
- dovršetak komunalne infrastrukture
- oporezivanje objekata u kojima nitko ne stanuje

Općinski projekti u Prgometu

Projekti u tijeku	Utjecaj/Prioritet
Rekonstrukcija vodovodne mreže	5
Projektna dokumentacija vodovodne mreže	5
Projektna dokumentacija radne zone	5
Izgradnja komunalne infrastrukture radne zone	5
Izgradnja nadvožnjaka Bašići-Drežančići	5
Sanacija divljih deponija	5
Nabavka kontejnera	5
Rekonstrukcija elektro-mreže i vanjske rasvjete	4
Sanacija općinskih zgrada	4

Procjena utjecaja / prioriteta 1 = nizak, 5 = visok

Mjere za ostvarenje srednjoročnih ciljeva u općini Prgomet (do 2012.god):

- osnivanje Upravljačkog odbora za provedbu PUR-a sa susjednim općinama uključenima u isti
- definiranje zajedničkih gospodarskih i infrastrukturnih projekata sa susjednim općinama uključenim u ovaj PUR

- međusobna suradnja općina uključenih u PUR i poticanje razvoja u smjeru definiranih generalnih proizvoda
- zadovoljenje društvenih standarda stanovništva (objekti za odgoj i obrazovanje, zdravstvo i socijalnu skrb, kulturne i društvene organizacije, poštu, banke, i sl)
- organizacija susreta poduzetnika s područja općina uključenih u PUR
- 40% izdvajanje novca iz proračuna za poduzetničke poticaje i gospodarske programe
- stavljanje u funkciju neiskorištenih gospodarskih kapaciteta (općinsko zemljište)
- okrupnjavanje i davanje u zakup plodnog, a neobrađenog poljoprivrednog zemljišta
- realizacija planirane poduzetničke zone (izrada detaljnog plana, komunalno opremanje i gradnja pogona)
- stipendiranje učenika i studenata (stvaranje visokoobrazovanog kadra u skladu s planiranim razvojem djelatnosti i njegovo zadržavanje na prostoru općine)
- osnivanje garantnog fonda za poduzetništvo u suradnji sa Županijom
- započeti poticanje malog i srednjeg poduzetništva (kroz sufinanciranje poduzetničkih kredita)
- poticanje osnivanja potpornih institucija poduzetništva sa ostalim općinama uključenim u PUR (poduzetnički centar, poduzetnički inkubator, razvojna agencija i sl)
- poticanje tercijarnih djelatnosti (seoski turizam, izletnički turizam itd.)
- poticanje obnove zapuštenih i raseljenih sela
- poticanje arheoloških istraživanja u svrhu promidžbe turizma i samoga mjesta
- ulaganje i poticanje stočarstva, ovčarstva, vočarstva i povrčarstva
- poticanje okrupnjavanja zemljišta
- organizacija edukacije i sufinanciranje za poduzetnike početnike i obiteljska poljoprivredna gospodarstva
- poticanje pokretanja poduzetničkih inicijativa (promocija poduzetništva, informiranje, upućivanje, povezivanje za savjetničkim tvrtkama i institucijama)
- formiranje info pulta pri općini (promocija ulaganja na prostoru općine, davanje informacije o poduzetničkoj zoni, porezima i davanjima, povezivanje sa poduzetnicima i institucijama, informacije o pokretanju seoskog turizma i sl)
- poticanje oživljavanja zamrlih djelatnosti
- davanje dodatnih olakšica poduzetnicima koji zaposle nezaposlene osobe s područja općine
- poticanje svakog oblika gospodarskog udruživanja (zadruga, klasteri i sl)
- umrežavanje lokalnih proizvođača mesa, mlijeka, sira, pršuta, voća, povrća i bilja radi većih mogućnosti nastupa na tržištu i stvaranju izvoznog proizvoda
- uvođenje višednevnih prometnih linija Prgomet-Split i Split-Prgomet, što će utjecati na povećanje dnevnih migracija u oba smjera umjesto trajnih bez povratka
- poboljšanje rada općinske administracije
- provedba mjera zaštite okoliša
- izgradnja zdravstvenih i socijalnih usluga (starački dom, ambulanta)
- sufinanciranje povratka ljudi iz većih gradova (pomoć oko obnove i uređenja kuća, pročelja i sl)
- dovršetak komunalne infrastrukture
- oporezivanje objekata u kojima nitko ne stanuje

Općinski projekti u Primorskom Docu

Projekti u tijeku	Utjecaj/Prioritet
Rekonstrukcija vodoopskrbnog sustava	5
Izgradnja športske školske dvorane	5
Rekonstrukcija nerazvrstanih cesta	5
Izgradnja dječjeg vrtića	5
Uređenje zelenih površina oko crkve Sv. Ante	4
Izgradnja groblja	4

Procjena utjecaja / prioriteta 1 = nizak, 5 = visok

Mjere za ostvarenje srednjoročnih ciljeva u općini Primorski Dolac (do 2012.god):

- osnivanje Upravljačkog odbora za provedbu PUR-a sa susjednim općinama uključenima u isti
- definiranje zajedničkih gospodarskih i infrastrukturnih projekata sa susjednim općinama uključenim u ovaj PUR
- zadovoljenje društvenih standarda stanovništva (objekti za odgoj i obrazovanje, zdravstvo i socijalnu skrb, kulturne i društvene organizacije, poštu, banke, i sl)
- međusobna suradnja općina uključenih u PUR i poticanje razvoja u smjeru definiranih generalnih proizvoda
- organizacija susreta poduzetnika s područja općina uključenih u PUR
- 40% izdvajanje novca iz proračuna za poduzetničke poticaje i gospodarske programe
- stavljanje u funkciju neiskorištenih gospodarskih kapaciteta (općinsko zemljište)
- okrupnjavanje i davanje u zakup plodnog, a neobrađenog poljoprivrednog zemljišta
- stipendiranje učenika i studenata (stvaranje visokoobrazovanog kadra u skladu s planiranim razvojem djelatnosti i njegovo zadržavanje na prostoru općine)
- osnivanje garantnog fonda za poduzetništvo u suradnji sa Županijom
- započeti poticanje malog i srednjeg poduzetništva (kroz sufinanciranje poduzetničkih kredita)
- poticanje osnivanja potpornih institucija poduzetništva sa ostalim općinama uključenim u PUR (poduzetnički centar, poduzetnički inkubator, razvojna agencija i sl)
- poticanje tercijarnih djelatnosti (seoski turizam, izletnički turizam itd.)
- poticanje obnove zapuštenih i raseljenih sela
- poticanje arheoloških istraživanja u svrhu promidžbe turizma i samoga mjesta
- ulaganje i poticanje stočarstva, ovčarstva, vočarstva i povrtlarstva
- poticanje okrupnjavanja zemljišta
- organizacija edukacije i sufinanciranje za poduzetnike početnike i obiteljska poljoprivredna gospodarstva
- poticanje pokretanja poduzetničkih inicijativa (promocija poduzetništva, informiranje, upućivanje, povezivanje za savjetničkim tvrtkama i institucijama)
- formiranje info pulta pri općini (promocija ulaganja na prostoru općine, davanje informacije o poduzetničkoj zoni, porezima i davanjima, povezivanje sa poduzetnicima i institucijama, informacije o pokretanju seoskog turizma i sl)
- poticanje oživljavanja zamrlih djelatnosti
- davanje dodatnih olakšica poduzetnicima koji zaposle nezaposlene osobe s područja općine
- poticanje svakog oblika gospodarskog udruživanja (zadruga, klasteri i sl)
- umrežavanje lokalnih proizvođača mesa, mlijeka, sira, pršuta, voća, povrća i bilja radi većih mogućnosti nastupa na tržištu i stvaranju izvoznog proizvoda

- uvođenje višednevnih prometnih linija Primorski Dolac-Split i Split-Primorski Dolac, što će utjecati na povećanje dnevnih migracija u oba smjera umjesto trajnih bez povratka
- poboljšanje rada općinske administracije
- provedba mjera zaštite okoliša
- izgradnja zdravstvenih i socijalnih usluga (starački dom, ambulanta)
- sufinanciranje povratka ljudi iz većih gradova (pomoć oko obnove i uređenja kuća, pročelja i sl)
- dovršetak komunalne infrastrukture
- oporezivanje objekata u kojima nitko ne stanuje

Provedbom svih predviđenih prioriteta, ostvarit će se sukcesivan razvoj kojim će se obuhvatiti cjelovito područje i društvo. Osnajit će gospodarstvo i građanska udruženja.

Povećat će se standard stanovništva i briga za okoliš. Povećat će se protok roba i osoba, poboljšat će se suradnja između subjekata u općinama kao i međuopćinska suradnja.

Pri tome, naglašavamo kako se različite mjere i poticaji povezuju s nositeljima upravljanja razvojem na različitim razinama pri čemu se računa s njihovim koordiniranim djelovanjem koje će se očitovati kroz sinergiju učinaka po razvoj lokalne zajednice.

Od Vlade i njenih institucija očekuje se:

- dosljedna provedba započetog procesa decentralizacije
- što brža provedba u djelo promjena i prilagodbi najznačajnijih zakonskih rješenja i drugih propisa koji se tiču reguliranja pitanja iz nadležnosti lokalne samouprave (npr. Zakon o lokalnoj i područnoj-regionalnoj samoupravi, Zakon o financiranju lokalne samouprave, Zakon o područjima od posebne državne skrbi, Zakon o slobodnim zonama itd.).
- odmak od klasičnih poticaja razvoju uz pomoć mjera i instrumenata fiskalne politike prema aktivnijim mjerama za poticanje razvoja, osobito u području osiguranja povoljnih programa i jeftinijih izvora financiranja (npr. formiranje garantnih-rizičnih fondova, subvencioniranje kamata i drugih troškova kredita, posredovanje u realizaciji međunarodnih razvojnih projekata na lokalnim razinama, i slično)
- daljnji razvoj podražavajuće gospodarske, tehnološke i obrazovne infrastrukture, jednom riječju-unaprjeđenje kvalitativnih razvojnih čimbenika, itd.

Uloga Države u poticanju razvoja analiziranog područja bit će značajna i u pojedinim sektorima ukupne društveno-ekonomske aktivnosti. **U području demografskog i prostornog razvitka od Države se očekuje:**

- da osigura posebne poticajne mjere za obnovu i revitalizaciju onih naselja koja su, prethodno zbog loših životnih uvjeta i nemogućnosti zapošljavanja posljednjih godina doživjela vrlo izraženu depopulaciju
- da se dodatno angažira u financiranju krupnijih infrastrukturnih projekata, a osobito proboju tunela Vučevica.
- da potiče daljnju izgradnju energetske infrastrukture (izgradnjom novih trafostanica od 110 KW na navedenom području eliminirao bi se trenutno ograničavajući faktor intenzivnijeg razvitka gospodarstva na tom području) kao i izgradnju trafostanica veće snage u ostalim JLS

U području poljoprivrede i stočarstva od Države se očekuje:

- da ubrza postupak davanja u zakup državnog poljoprivrednog zemljišta što bi otvorilo značajne perspektive u pogledu većeg stupnja iskorištenja danas uglavnom

zapuštenih poljoprivrednih površina, kao i zapošljavanja značajnog dijela stanovništva

- da aktivnije potiče obnovu stočnog fonda budući da na analiziranom području postoje idealni uvjeti za bavljenje stočarstvom
- da osniva i podupire osnivanje i rad institucija kao što su veterinarske stanice, poljoprivredno-savjetodavne službe, selekcijski centri i sl
- da pojednostavi proceduru dobivanja potpora i poticaja u poljoprivredi i sl

Mjere i aktivnosti jedinica lokalne samouprave usmjerene na poticanje razvoja analiziranog područja u velikoj su mjeri sadržane u ranijim dijelovima PUR-a. Stoga ćemo na ovom mjestu još jednom istaknuti one najvažnije:

- jedinice lokalne samouprave moraju koordinirati i poticati lokalne razvojne inicijative na svim područjima društveno-ekonomske aktivnosti
- u okviru vlastitog djelokruga i fiskalnog, odnosno financijskog potencijala vršiti odabir prioritetnih razvojnih projekata, te sudjelovati u financijskoj potpori tim projektima, razvijajući konkurentski, natjecateljski duh koji će rezultirati novom kvalitetom ponuđenih razvojnih programa
- pojednostaviti administrativne postupke i procedure
- promovirati nove ideje, znanje stručnost, kvalitetu i poduzetnost svih aktera razvoja-u tu svrhu poticati razvoj široke i lako dostupne mreže institucija podržavajuće infrastrukture (poduzetničkih centara i sl), te promovirati programe permanentnog stručnog osposobljavanja
- poticati demokratsko ozračje među temeljnim subjektima i nositeljima regionalnog i lokalnog razvoja, a to znači stimulirati osnivanje različitih interesnih, strukovnih udruga i organizacija koje će kroz vlastito umrežavanje, razmjenu informacija, novih ideja i projekata sudjelovati u kreiranju razvoja područja realizacije PUR-a
- poticati suradnju lokalne zajednice sa susjednim jedinicama lokalne samouprave unutar granica matične države kao i prekograničnu suradnju s regijama susjednih država

Na razini sasvim konkretnih mjera i aktivnosti koje se očekuju od jedinice lokalne samouprave na analiziranom području u neposrednoj budućnosti može se govoriti o :

- njihovom uključivanju u proces lobiranja za rješavanje svih problema koji priječe oživljavanje neiskorištenih i neaktivnih gospodarskih kapaciteta na području realizacije PUR-a
- daljnjoj provedbi postojećih programa za potporu razvitku malog i srednjeg poduzetništva i obrtništva, te insistiranju na njihovom kontinuiranom poboljšanju (prvenstveno treba riješiti problem hipotekarnog osiguranja i drugih garancija za kreditna zaduženja, a osobito u slučaju pretežito izvozno orijentiranih projekata, projekata temeljenih na visoko razvijenim tehnologijama, kao i projektima koji nose značajne efekte kroz novo zapošljavanje)
- kreiranju sasvim novih programa financijske potpore manje zahtjevnim projektima u području proizvodnje zdrave hrane, stočarstva i seoskog turizma, s obzirom da upravo u tom segmentu gospodarstva leži iznimno veliki potencijal analiziranog područja
- osnivanju poslovnih zona u suglasju i suradnji s nadležnim državnim institucijama kako bi se povoljni uvjeti za poduzetnike u početnoj fazi obavljanja njihove djelatnosti
- iznalaženje sasvim novih poticaja za privlačenje visoko obrazovanih i stručnih kadrova, ali i drugih deficitarnih kadrova koji bi trebali postati okosnicom realizacije najvažnijih razvojnih programa u budućem razdoblju
- podizanju razine informiranosti potencijalnih poduzetnika o aktualnim programima, te u vezi s tim, podizanju razine osposobljenosti administracije u jedinicama lokalne uprave za

učinkovito pružanje usluga zainteresiranima (poticanje, koordiniranje, povezivanje, umrežavanje i druge aktivnosti pomoći poduzetnicima)

Neizostavnu aktivnost u procesu upravljanja razvojem je monitoring i kontrola. Kako su u proces planiranja i osmišljavanja ukupnog razvoja lokalne zajednice uključene u različitim segmentima i na različitim razinama upravljanja sustavom, tako je logično da i u fazi praćenja unaprjeđivanja razvojnih aktivnosti sudjeluju upravo te i takve institucije.

Ta mreža institucija obuhvaća različite državne i lokalne urede, razvojne agencije i druge organizirane oblike podržavajuće infrastrukture, zatim institucije koje sudjeluju u financiranju razvoja, pa sve do međunarodnih institucija i organizacija uključenih u realizaciju različitih razvojnih programa.

Iskustvo proteklog razdoblja pokazalo je da provedba najrazličitijih razvojnih projekata i programa «zapinje» upravo u fazi monitoringa i kontrole. Najčešće posljedice toga su značajna odstupanja stvarnih razvojnih učinaka u odnosu na projektirane ciljeve, sporost u realizaciji projekata, nestručno vođenje projekata, neučinkovito raspolaganje sa sredstvima za financiranje razvoja sve do toga da se ista nenamjenski koriste, te s tim u vezi problemi vraćanja zajmova i sl.

U narednom razdoblju nužno je više pažnje posvetiti ovim pitanjima. Posebno naglašavamo potrebu osnivanja mreže savjetodavnih institucija koje će pružati pomoć novim poduzetnicima u početnoj fazi obavljanja vlastite djelatnosti. Npr., treba razmišljati o uspostavi institucije «osobnog savjetnika u poduzetništvu» za poduzetnike početnike po uzoru na uslugu «osobnog bankara» u bankarstvu.

Na kraju želimo istaknuti kako je nužno poduzimati odgovarajuće aktivnosti usmjerene na promjenu mentaliteta, odnosno «načina razmišljanja» ljudi na ovim prostorima kada je u pitanju poimanje «razvoja». Traži se nova, viša razina odgovornosti, ne stvaraju se egzogena rješenja, već se stvaraju i provode vlastite ideje i projekti. Svi ostali akteri razvoja brinu se o stvaranju povoljnih uvjeta za njegovo događanje.

Koji su rizici vezani za strateški razvoj

EKONOMSKI POKAZATELJI

- ovisnost svake pojedine općine o sredstvima proračuna;
- nedostatak radno aktivnog stanovništva i stopa nezaposlenosti;
- broj gospodarskih subjekata na području općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac.

- pokretanje programa koje će imati direktan utjecaj na strukturu prihoda;
- stimuliranje povratka grad-selo.

KONKURENCIJA

- mogućnost privlačenja potencijalnih investitora;
- razvojni dispariteti u odnosu na ostale dijelove Hrvatske;
- relativna odvojenost (izoliranost) od gospodarskih i društvenih kretanja;
- pristup financijskom tržištu.

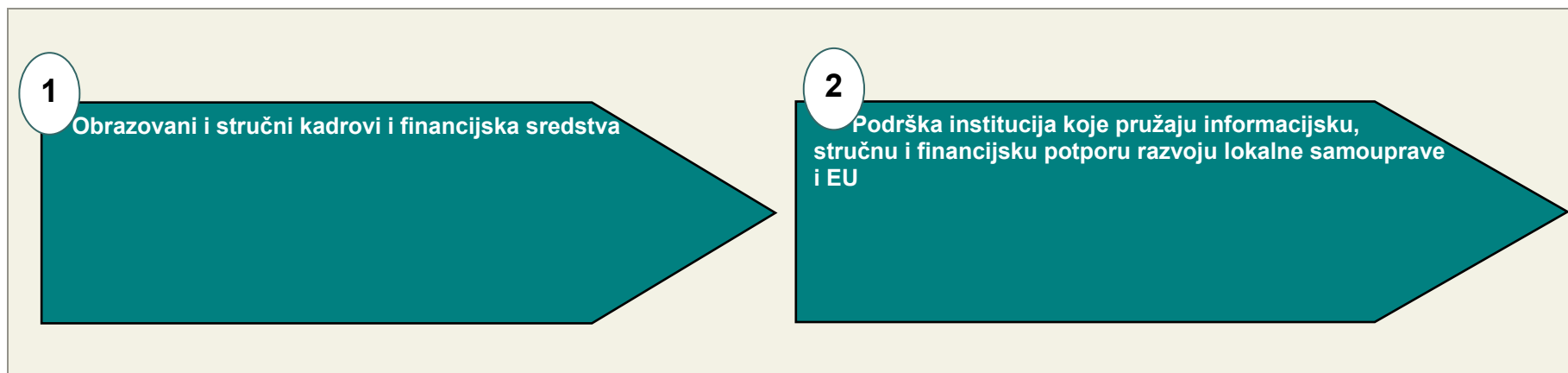
- bolja povezanost sa lokalnim i regionalnim područjima na nacionalnom prostoru.

NEUSPJEH U PROVEDBI POSTAVLJENIH CILJEVA

- ograničenja koja proizlaze iz nepostojeće zakonske regulative ili iz njene sporije primjene;
- slaba administracija koja nema financijskih i materijalnih resursa, a često i formalnih ovlaštenja za poduzimanje ozbiljnih mjera i rješavanja ključnih problema.

- poboljšanje veza i linija od centralnog prema lokalnom nivou (i obrnuto).

Ključni faktori uspjeha

- Obrazovani i stručni kadrovi, ali i drugi deficitarni kadrovi trebali bi postati okosnicom realizacije najvažnijih razvojnih programa u budućem razdoblju.
- Razvoj infrastrukture koja je koordinirana s najviše razine centralne vlasti, u svrhu praćenja i unaprjeđivanja provedbe razvojnih programa i projekata.

Preporuka konzultanta

S obzirom na postojeću (ne)organiziranost podržavajuće infrastrukture u navedenim općinama analiziranog područja, te s obzirom na njihov položaj i značenje u prostornom, ekonomskom i svakom drugom pogledu **predlažemo slijedeće:**

1. Stvaranje obrazovanog i stručnog kadra na području svake pojedine općine. Iz dijela godišnjeg proračuna nužno je osigurati dio novca za stipendiranje deficitarnog kadra koji će biti nužan za pokretanje i oživljavanje gospodarskih smjernica razvoja. To bi trebao biti visokoobrazovan kadar koji će vući razvoj gospodarstva, iz poslovne administracije za potrebe općinske administracije, zatim kadar iz područja ekonomije, turizma, poljoprivrede, agronomije, prehrambene tehnologije, veterine, biologije i kemije. Uz ovaj visokoobrazovani kadar nužno je mijenjati i obrazovni profil radne snage u neposrednoj poljoprivrednoj proizvodnji, budući da većina kućanstava koja se bave poljoprivrednom proizvodnjom nemaju nikakvo formalno ni specijalističko obrazovanje iz poljoprivrede. Budući da je poznato da se kadar ne može stvoriti preko noći, potrebno je već od iduće proračunske godine početi sa izdvajanjem novca za ove namjene, kako bi se u 2011.god osigurao potreban kadar za razvoj. Taj kadar bi na samome početku trebalo vezati određenim ugovorima u dogovoru s potencijalnim poslodavcima koji će jamčiti njegovo zadržavanje na ovom području, i izbjeglo tzv. «odljev kadra» u razvijenije sredine

2. Na analiziranom području bilo bi nužno imati instituciju (agenciju) za strateško planiranje i upravljanjem razvojem.

Takva institucija treba sadržavati sektor koji bi pokrивao segment urbanizma i prostornog planiranja, te sektor koji bi pokrивao segment gospodarskog planiranja.

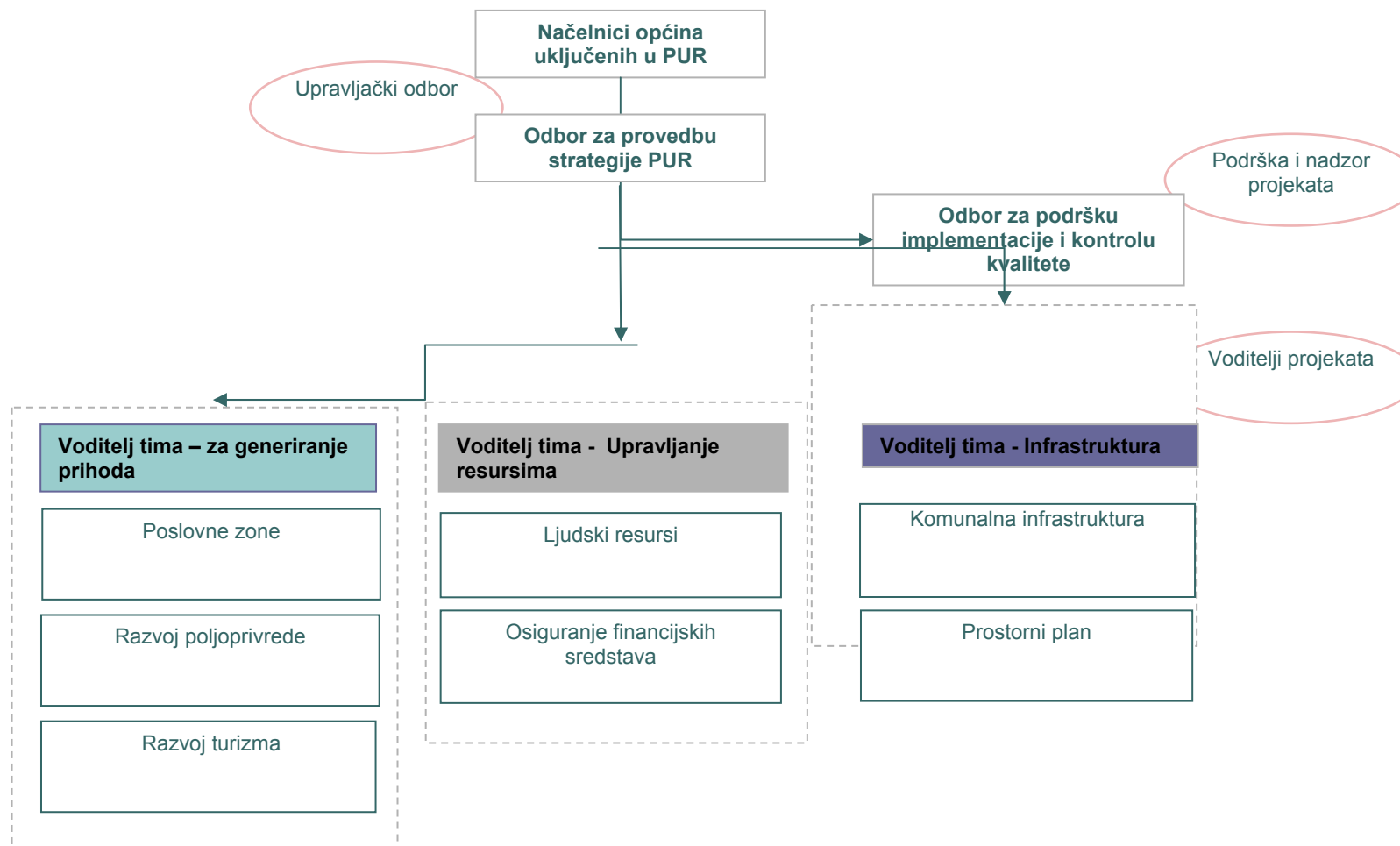
Djelovanje ovakve institucije mora biti podržano uspostavljanju odgovarajućeg zavoda za statistiku (samostalno ili kao ispostava županijskog zavoda za statistiku), kao i izgradnjom adekvatnog informatičkog sustava za potporu strateškom planiranju i upravljanju.

3. U području potpore razvitku poduzetništva i obrtništva predlažemo osnivanje zajedničkog Centra za poduzetništvo, koji bi pokrивao općine Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac.

S obzirom na do sada iskazani interes za bavljenje poduzetništvom i obrtništvom na širem području ovih četiriju općina (najbliži poduzetnički centar postoji u Splitu tj. udaljenost između njih je od 30-60 km) s jedne strane, te na ogromne probleme i zapreke na koje zainteresirani nailaze, osnivanje jednog takvog Centra sa svim funkcijama koje takva institucija vrši čini se neophodnim. Ovaj bi Centar svakako trebao biti usko povezan sa centrom u Splitu za pružanje infrastrukturne potpore potencijalnim poduzetnicima, iako za to postoje značajni potencijali u okviru postojećih, a neiskorištenih gospodarsko-turističkih kapaciteta. Imajući u vidu određene spoznaje o tome, predlažemo završetak svih planiranih poduzetničkih zona.

4. Među ostalim institucijama podržavajuće infrastrukture na navedenom području PUR-a ističemo potrebu stvaranja mreže zainteresiranih institucija i ljudi koji i razmjenom informacija, znanja i iskustava zajednički pronalazili rješenja za gospodarske probleme područja. Među «ostale institucije» spadaju i svi postojeći i budući oblici cehovskog, interesnog udruživanja i organiziranja koji će u narednom razdoblju odigrati značajnu ulogu u uspostavi kvalitetnijeg povezivanja obrtnika i malih poduzetnika u proizvodno-uslužnom lancu što je danas jedno od značajnijih ograničenja njihovog intenzivnijeg razvoja i uspješnijeg poslovanja.

Organizacija i upravljanje provedbom PUR-a

Projektni zadaci

Zadaci Upravljačkog odbora :

- daju zaduženja i nužne ovlasti timu za upravljanje projektom za usmjeravanje programa
- rješavanje problema koje prezentira tim za vođenje projekta
- po potrebi podržava ciljeve programa
- pregled izvještaja o projektima u odnosu na planirana sredstva i rokove
- pregled izvještaja o projektima vezano za rizike i utjecaj na poslovanje
- pregled izvještaja u cilju utvrđivanja ključnih pitanja i rješenja
- utvrđivanje ciljeva projekta i njegovo usmjeravanje
- praćenje odstupanja
- izvještavanje o tijeku i statusu projekata
- rješavanje pitanja upravljanja
- ocjenjivanje i donošenje konačne odluke o zahtjevima za promjenama
- raspoređivanje resursa
- izrada financijskog plana
- odobrenje standarda i pristupa programa koje je izradio tim za upravljanje projektom

Zadaci za Voditelje projekta :

- utvrđivanje ciljeva projekta
- praćenje odstupanja
- izvještavanje o tijeku i statusu projekata
- rješavanje problema upravljanja
- raspoređivanje resursa
- izrada financijskog plana i predviđanja
- koordiniranje i komuniciranje svih poslova i okolnosti vezanih uz projekt
- upravljanje rješavanjem problema i njegovo pospješivanje
- kontinuirano ocjenjivanje i upravljanje rizicima
- definiranje i provedba standarda za upravljanje projektom
- definiranje projektnih standarda i kriterija
- veza između projektnih timova i drugih dijelova organizacije
- procjena trajanja i potrebnih resursa
- izrada vremenskog plana i rasporeda resursa
- čuvanje dokumentacije o programu

Zadaci za Voditelje projekta 2 :

- kontrola promjena : korištenje formalnog procesa za ocjenu predloženih promjena, ocjena zahtjeva za promjenama i utvrđivanje daljnjih postupaka, pregovori o rješenjima i prosljeđivanje promjena upravljačkim odborima po potrebi
- osiguranje kvalitete : utvrđivanje standarda kvalitete, utvrđivanje metodologije pregleda u svrhu osiguranja kvalitete, utvrđivanje primjene standarda kvalitete rezultata,
- upravljanje rizicima : kontinuirano ocjenjivanje rizika projekta i utjecaj na poslovanje, izrađivanje planova

14. RAZVOJ POLJOPRIVREDNIH DJELATNOSTI I PROIZVODNJE HRANE

14.1. Opći dio

Razvoj poljoprivrednih djelatnosti na području općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac ima velike mogućnosti za razvoj, zahvaljujući povoljnoj klimi, podneblju i vrijednim ljudima.

Međutim kao i u drugim dijelovima Hrvatske, dosegnuti razvoj poljoprivrede na području ove četiri općine, nije onakav kakav bi trebao biti da bi se mogao ravnopravno uključiti u tržišnu utakmicu sa ostalim područjima zemalja unutar Europske unije.

Za poljoprivrednu proizvodnju na području promatranih općina je karakteristično sljedeće :

- za europske prosjeke velik broj kućanstava se bavi poljoprivrednom proizvodnjom (prosjeak u razvijenim zemljama EU-a 2-5%)
- poljoprivredna proizvodnja nije profesionalno organizirana (kućanstva nisu specijalizirana za uzgoj pojedinih kultura ili domaćih životinja)
- svaštarenje u proizvodnji (uzgoj više kultura ili kombinacija uzgoja kultura i domaćih životinja)
- nepovoljna dobna struktura obiteljskih gospodarstava (staračka gospodarstva)
- nepovoljna obrazovna struktura obiteljskih gospodarstava (bez ikakve poljoprivredne naobrazbe)
- nepostojanje farmerskog tipa uzgoja goveda (2-3 grla prosjek)
- zastarjela i neadekvatna poljoprivredna mehanizacija
- usitnjenost posjeda
- nedostatak rukovođenja ekonomskim kriterijima uspješnosti

Da bi domaća poljoprivredna proizvodnja bila konkurentna na svjetskom tržištu i nama susjednim zemljama potrebno je poticati poljoprivrednu proizvodnju.

U narednom dijelu ovog PUR programa dajemo varijante mogućih poticaja za poljoprivredne proizvođače i uzgajivače stoke, a koje odobravaju Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnoga gospodarstva i pojedine jedinice lokalne samouprave (županije i općine);

Mjere za poticanje stočarske proizvodnje :

- poticaji po litri mlijeka
- poticaj za proizvodnju mlijeka preko 6.000 lit/godišnje
- eko proizvodnja kravljeg mlijeka
- poticaj za žensko tele po komadu do 2 mj. staro, držanje 5.god
- kupnja i ostavljanje junica (uvjet min 5 grla)
- novorođeno žensko grlo koze ili ovce (uvjet min. 5 grla), do 2 mj. staro držanje 3.god
- rasplodne ovce, ovnovi, koze i jarčevi (uvjet min. 25 grla)
- mliječne krave po grlu (uvjet min. 4 grla)
- krava-tele sustav po grlu (uvjet min. 25 grla)

- uzgoj ženske teladi po grlu (uvjet min. 3 grla)
- utovljene svinje po grlu (uvjet min. 75 domaćeg porijekla)
- uzgoj rasplodnih krmača (uvjet min. 10 grla)

Mjere za poticanje voćarstva i vinogradarstva :

- voćne sadnice po komadu (trešnja, jabuka, kruška, višnja maraska, šljiva, badem, lješnjak, orah) (uvjet 10-50 kom)
- nabava loznih i voćnih sadnica
- podizanje voćnjaka (uvjet 0,5 ha)
- sadnice jagoda (min. 5.000 kom)

Razni poticaji u poljoprivrednoj proizvodnji :

- sufinanciranje okrupljavanja poljoprivrednog zemljišta
- sufinanciranje osiguranja usjeva i nasada
- sufinanciranje troškova dobivanja eko-markice
- sufinanciranje specifičnih programa razvoja poljoprivredne proizvodnje
- financijska pomoć poljoprivrednim zadrugama koje promiču poljoprivrednu proizvodnju
- sufinanciranje poljoprivredne naobrazbe (pohađanje seminara, pohađanje poljoprivredne naobrazbe)
- osnivanje općinskih fondova za razvoj poljoprivrede

14.2. Posebni dio

14.2.1. Agroekološka ocjena proizvodnoga područja

Reljef

Područje općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac je kraški prostor na kojem su zastupljeni svi elementi karakteristični za kraški reljef; vapnenački grebeni i uzvišenja, kraške doline, drage ponikve škrape i jame.

Struktura reljefa izražena u postocima, s obzirom na intervale visina terena, koji su podijeljeni na slijedeće skupine: 100-200, 200-400, 400-600 i više od 600 m.

Zemljište

Osnovno obilježje područja su velike površine kamenjarskih pašnjaka i male površine šuma i poljoprivrednog zemljišta. Zemljište se uglavnom nalazi u privatnom vlasništvu, a tek manjim djelom je uzeto u zakup.

Najvrjednijeg obradivog zemljišta je vrlo malo, ali to su podesne površine za poljoprivrednu proizvodnju; oranice, voćnjaci, vinogradi. Prostrani pašnjaci su na izdignutim, brdskim i planinskim predjelima predstavljaju dobru osnovu za uzgoj (i ispašu) stoke.

Povrće se uzgaja na površini do 15% oranica a krumpir je najzastupljeniji od svih povrtnih kultura kako u priobalnom dijelu, tako i u zagorskom dijelu. Krmno bilje je sve više prisutno i zauzima do trećine oranica, dok dio oranica nije obrađen. Voćnjaci i vinogradi zauzimaju male površine. Različite vrste voćaka kao pojedinačna stabla sađena su na čitavom prostoru općine, a najviše je trešanja, maslina, šljiva, oraha, bajama, jabuka, višanja, krušaka, bresaka i smokava.

Livade zauzimaju male površine, uglavnom su to zanemarive površine.

Geološka osnova

Geološka struktura područja u najvećoj je mjeri odredila i pedološki pokrivač.

Osnovni supstrat su vapnenci, koji se rastvaraju pod utjecajem atmosferskih voda, a rijetki i neznatni su nerastvorivi ostaci. Tako su vapnenačke površine stjenovite i uglavnom ogoljene s rijetkim zaostalim humovima. Vapnenačke površine su najzastupljenije i predstavljaju skeletno-kraška tla s visokim stupnjem erodiranosti (klase V-VII) kao i najslabiji bonitet u usporedbi sa drugim tlima.

Na području četiriju općina najviše zastupljena je crvenica (terra rossa) kao tipsko tlo na kraškim područjima - na dnu vrtača.

U dolcima - kotlinama - kraškom polju razvijena su i litogeno-karbonatna tla. Uz nešto viši stupanj boniteta, ta tla do sada nisu adekvatno korištena zbog neujednačenog hidrografskog režima i velike prirodne propusnosti tla.

Hidrografske karakteristike

U svezi sa kraškim karakteristikama područja, hidrološke prilike su općenito nepovoljne. Stalnih i periodičnih tokova nema. Temeljna odlika hidrogeologije područja jest nepostojanost izvora i površinskih tokova odnosno izrazito prevladavanje vertikalnog otjecanja vode. Na nepovoljan režim vode u velikoj mjeri utječe i ljetno razdoblje suše, u trajanju 2-3 mjeseca, te u tim mjesecima nastupa ljetni zastoj vegetacije.

Na hidrološke prilike prostora veći utjecaj vrše hidrogeološke osobitosti stijena nego hidrometereološke karakteristike.

Vapnenci i dolomiti se odlikuju pukotinskom poroznošću i u pravilu su dobro vodopropusne stijene. U kraškim područjima nema zadržavanja vode na površini, već se ona gotovo u cijelosti gubi u podzemlju.

Vodopropusnost crvenice ovisi o količini glinovite komponente, a pijesci su dobro vodopropusni. Geološka i tektonska građa kraškog prostora onemogućavaju podzemne akumulacije, a propusnost stijena i tala izaziva kratkotrajno površinsko zadržavanje oborinskih voda.

Biljni pokrov

Područje ovih općina pripada submediteranskom području listopadne vegetacije.

Submediteransko područje listopadne vegetacije zauzima čitavo područje ovih općina, osim najviših dijelova brda koji pripadaju gorskom području. Neracionalno iskorištavanje šuma u dosadašnjem razdoblju uvjetovalo je nastajanje degradacijskih oblika vegetacije koji danas dominira.

Ovisno o stupnju degradacije drveće i grmlje ima različitu visinu koja se prosječno kreće od 1,5 - 2,0 m.

Ostala područja bez šumske vegetacije su tipični kamenjarski pašnjaci karakteristični ne samo za područje ovih općina već općenito Dalmatinske Zagore.

Pod šumskim površinama (zemljište obraslo šumama dobrog sklopa) nalazi se cca do 65% površine, od toga ostalog šumskog zemljišta (šikare, šiblji i neobrasla proizvodna šumska zemljišta) nalazi se približno 30% i šuma crnog bora 5% površina.

Općenito šume su popimile izgled manje više rijetko obraslih degradiranih šikara, sa prevladavajućim vrstama crnog jasena, bijelog graba i hrasta medunca.

14.2.2. Poljoprivredni resursi i proizvodnja

ZEMLJIŠTE

1. Poljoprivredna kućanstva prema ukupno raspoloživom zemljištu, površina ukupno raspoloživoga zemljišta, korištenoga poljoprivrednog zemljišta, ostalog zemljišta i broj parcela korištenoga poljoprivrednog zemljišta

Skupine poljoprivrednih kućanstava prema ukupno raspoloživom zemljištu	Broj kućanstava	Ukupno raspoloživa površina zemljišta, ha (3+7)	Korišteno poljoprivredno zemljište, ha				Ostalo zemljište, ha	Broj parcela korištenoga poljoprivrednog zemljišta
			ukupno korišteno (4+5-6)	u vlasništvu	uzeto u zakup	dano u zakup		
Lećeveica	258	314,87	187,63	187,23	0,40	-	127,24	1.296
Primorski Dolac	204	587,82	570,37	570,37	-	-	17,45	1.054
Prgomet	264	560,24	139,85	138,13	1,72	-	420,39	907

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je razvidno, da se korišteno poljoprivredno zemljište nalazi u vlasništvu, a tek manjim dijelom je uzeto u zakup ili dano u zakup, te da takva preraspodjela prevladava u ovoj podjeli.

Situacija je obrnuto proporcionalna, glede broja kućanstava i količine ukupno raspoloživog zemljišta, a to se najbolje očituje na primjeru Prgomet, u usporedbi s Primorskim Docem.

2. Površina korištenoga poljoprivrednog i ostalog zemljišta po kategorijama

Površina korištenoga poljoprivrednog i ostalog zemljišta po kategorijama	Korišteno poljoprivredno zemljište, ha										Ostalo zemljište, ha		
	ukupno (2+3+4+5+6+8+10)	oranice i vrtovi	povrtnjaci (na okućnici, korišteni za vlastite potrebe)	livade	pašnjaci	voćnjaci		vinogradi		rasadnici i košaračka vrba i dr.	ukupno	od toga: neobrađeno poljoprivredno zemljište	od toga: šumsko zemljište
						ukupno	od toga: plantažni	ukupno	od toga: plantažni				
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lećeveca	187,63	8,91	6,49	41,47	120,76	3,06	-	6,94	0,46	-	127,24	48,98	72,62
Primorski Dolac	570,37	4,12	7,90	276,40	266,01	1,88	-	14,06	-	-	17,45	4,34	-
Prgomet	139,85	16,46	11,02	22,40	66,24	3,87	1,38	19,86	-	-	420,39	368,13	45,81

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da najviše oranica i vrtova ima područje općine Prgomet, a najmanje Primorski Dolac. Od svih općina uključenih u ovaj PUR program općina Primorski Dolac ima najviše livada i pašnjaka. Od promatranih općina voćnjaci i vinogradi su najviše rasprostranjeni u Prgometu, te Primorskom Docu.

3. Broj poljoprivrednih kućanstava s korištenim poljoprivrednim zemljištem prema kategorijama, s neobrađenim i šumskim zemljištem

Broj kućanstava s poljoprivrednim zemljištem, neobrađenim i šumskim zemljištem	Broj kućanstava											
	s korištenim poljoprivrednim zemljištem	s oranica ma i vrtovima	s povrtnjacima (na okućnici, korišteni za vlastite potrebe)	s livadama	s pašnjacima	s voćnjacima		s vinogradima		s rasadnicima i/ili košaračkom vrbom i dr.	s neobrađenim poljoprivrednim zemljištem	sa šumskim zemljištem
						ukupno	od toga: plantažni	ukupno	od toga: plantažni			
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Lećevica	253	15	232	156	164	124	-	103	3	-	214	147
Primorski Dolac	204	2	203	105	150	115	-	188	-	-	21	-
Prgomet	262	69	246	29	153	107	14	214	-	-	237	71

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da najviše poljoprivrednih kućanstava koristi poljoprivredno zemljište s povrtnjacima u općini Prgomet. Najviše kućanstava posjeduje voćnjake u općini Lećevici, zatim u Primorskom Docu i Prgometu, od čega su plantažni na području PUR-a jedino u općini Prgomet. Većina kućanstava na području promatranih općina ima vinograde. Najviše kućanstava s neobrađenim zemljištem je u općini Prgomet i Lećevica.

4. Površina korištenih oranica i vrtova

Površina korištenih oranica i vrtova	Korištene oranice i vrtovi, ha															
	ukupno korištene oranice i vrtovi (2 - 15)	žitarice	krumpir	mahunasto povrće za suho zrno	uljano sjeme i plodovi	duhan	šećerna repa	krmno bilje	predivo bilje	ostalo povrće			Bilje za upotrebu u parfumeriji i farmaciji (aromatsko i ljekovito) i ostalo bilje, d. n.	Cvijeće i ukrasno bilje, sjemenje i sadni materijal	Ugari	Ostalo povrće u povrtnjacima
										na otvorenome		u zaštićenom prostoru				
										na oranicama	u vrtovima					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	
Lečevica	8,91	0,20	0,13	0,05	-	-	-	6,17	-	-	0,13	-	-	-	2,23	6,28
Primorski Dolac	4,12	2,00	2,07	-	-	-	-	-	-	-	0,05	-	-	-	-	7,63
Prgomet	16,46	0,25	11,58	0,20	-	-	-	1,70	-	-	2,62	0,03	-	0,06	-	10,64

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da se najviše površina koristi za krumpir u općini Prgomet, krmno bilje u općini Lečevica, ostalo povrće također u Prgometu, dok su ostale kulture u manjem obujmu.

5. Broj poljoprivrednih kućanstava s korištenim oranicama i vrtovima

Broj poljoprivrednih kućanstava s korištenim oranicama i vrtovima	Broj kućanstava										
	sa žitaricama	s krumpirom	s mahunastim povrćem za suho zrno	s uljanim sjemenjem i plodovima	s duhanom	sa šećernom repom	s krmnim biljem	s predivnim biljem	s ostalim povrćem	s biljem za upotrebu u parfumeriji i farmaciji (aromatsko i ljekovito) te ostalim biljem, d. n.	s cvijećem i ukrasnim biljem, sjemenjem i sadnim materijalom
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Lećevica	1	3	1	-	-	-	13	-	1	-	-
Primorski Dolac	1	2	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Prgomet	2	47	1	-	-	-	5	-	21	-	5

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da se najviše kućanstava bavi uzgojem krumpira, ostalim povrćem, te s krmnim biljem, od čega najviše u Prgometu, a najmanje u Primorskom Docu i Lećevici.

6. Površine međusjeka, podusjeka i naknadnih usjeka, navodnjavane površine te površine tretirane sredstvima za zaštitu bilja i gnojivima

Površine međusjeka, podusjeka i naknadnih usjeka, navodnjavane površine te površine tretirane sredstvima za zaštitu bilja i gnojivima	Međusjeki, podusjeki i naknadni usjeki - na oranicama - ukupno, ha	Navodnjavane površine - ukupno, ha	Površina tretirana sredstvima za zaštitu bilja, ha			Površina tretirana gnojivima, ha	
			ukupno	od toga: herbicidima	od toga: insekticidima	mineralnima	organskima
Lećevica	-	-	4,48	0,14	0,77	3,03	12,16
Primorski Dolac	0,12	-	2,29	-	0,03	3,49	10,79
Prgomet	-	1,29	33,97	0,51	14,33	1,68	30,26

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da se poljoprivredne površine uopće ne navodnjavaju u općini Lećevica i Primorski Dolac, osim nešto malo u Prgometu. Primjena zaštitnih sredstava se koristi u Prgometu na malim površinama, dok u Lećevici i Primorskom Docu je zanemariva.

VOĆNJACI

1. Broj stabala i površina plantažnih voćnjaka šljiva i jabuka

Broj stabala i površina plantažnih voćnjaka šljiva i jabuka	Šljive						Jabuke					
	ukupan broj stabala	broj rodni stabala	od toga: plantaže				ukupan broj stabala	broj rodni stabala	od toga: plantaže			
			ukupan broj stabala	broj rodni stabala	ukupna površina, ha	rodna površina, ha			ukupan broj stabala	broj rodni stabala	ukupna površina, ha	rodna površina, ha
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Lečevica	140	124	-	-	-	-	119	112	-	-	-	-
Primorski Dolac	86	86	-	-	-	-	121	121	-	-	-	-
Prgomet	254	250	134	130	0,13	0,13	157	157	100	100	0,11	0,1

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da općine Prgomet i Lečevica imaju najviše stabala šljiva, dok stabala jabuka najviše ima na području Prgomet, Primorskog Doca i Lečevice.

2. Broj stabala i površina plantažnih voćnjaka, krušaka i trešanja

Broj stabala i površina plantažnih voćnjaka, krušaka i trešanja	Kruške						Trešnje					
	ukupan broj stabala	broj rodni stabala	od toga: plantaže				ukupan broj stabala	broj rodni stabala	od toga: plantaže			
			ukupan broj stabala	broj rodni stabala	ukupna površina, ha	rodna površina, ha			ukupan broj stabala	broj rodni stabala	ukupna površina, ha	rodna površina, ha
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Lečevica	60	51	-	-	-	-	472	408	-	-	-	-
Primorski Dolac	220	220	-	-	-	-	407	407	-	-	-	-
Prgomet	382	38	20	20	0,02	0,02	556	556	110	110	0,11	0,11

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da je najveći broj krušaka u općini Prgomet i Primorski Dolac, dok je ukupan broj stabala trešanja najveći u Prgometu i Lečevici.

3. Broj stabala i površina plantažnih voćnjaka višanja, bresaka i nektarina

Broj stabala i površina plantažnih voćnjaka višanja, bresaka i nektarina	Višnje						Breskve i nektarine					
	ukupan broj stabala	broj rodnihi stabala	od toga: plantaže				ukupan broj stabala	broj rodnihi stabala	od toga: plantaže			
			ukupan broj stabala	broj rodnihi stabala	ukupna površina, ha	rodna površina, ha			ukupan broj stabala	broj rodnihi stabala	ukupna površina, ha	rodna površina, ha
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Lečevica	291	278	-	-	-	-	32	32	-	-	-	-
Primorski Dolac	121	121	-	-	-	-	57	57	-	-	-	-
Prgomet	222	222	90	90	0,09	0,09	148	148	50-	50	0,05	0,05

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da je najveći broj višanja u općini Lečevica, zatim u Prgometu, a najmanje u Primorskom Docu. Breskve i nektarine su najviše rasprostranjene u Prgometu.

4. Broj stabala i površina plantažnih voćnjaka, marelica i smokava

Broj stabala i površina plantažnih voćnjaka, marelica i smokava	Marelice						Smokve					
	ukupan broj stabala	broj rodni stabala	od toga: plantaže				ukupan broj stabala	broj rodni stabala	od toga: plantaže			
			ukupan broj stabala	broj rodni stabala	ukupna površina, ha	rodna površina, ha			ukupan broj stabala	broj rodni stabala	ukupna površina, ha	rodna površina, ha
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Lečevica	2	2	-	-	-	-	238	220	-	-	-	-
Primorski Dolac	-	-	-	-	-	-	285	285	-	-	-	-
Prgomet	12	12	10	10	0,01	0,01	277	277	20	20	0,02	0,02

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da je broj stabala marelica najveći u općini Prgomet, dok je u Lečevici zanemarivo mali broj. Iz priloženog se može zaključiti da je cijelo područje pogodno za uzgoj smokava, od čega ih najviše ima u Primorskom Docu i Prgometu, a najmanje u Lečevici.

5. Broj stabala i površina plantažnih voćnjaka citrusa i oraha

Broj stabala i površina plantažnih voćnjaka citrusa i oraha	Citrusi (mandarinke, ostalo južno voće)						Orasi					
	ukupan broj stabala	broj rodni stabala	od toga: plantaže				ukupan broj stabala	broj rodni stabala	od toga: plantaže			
			ukupan broj stabala	broj rodni stabala	ukupna površina, ha	rodna površina, ha			ukupan broj stabala	broj rodni stabala	ukupna površina, ha	rodna površina, ha
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Lečevica	3	3	-	-	-	-	469	432	-	-	-	-
Primorski Dolac	12	12	-	-	-	-	305	305	-	-	-	-
Prgomet	57	57	40	40	0,04	0,04	616	603	150	150	0,20	0,20

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Uzgoj citrusa (mandarinke, ostalo južno voće) je zanemarivo. Najveći broj stabala oraha je u Prgometu i Lečevici, a najmanji u Primorskom Docu.

6. Broj stabala i površina plantažnih voćjaka badema i lješnjaka

Broj stabala i površina plantažnih voćjaka badema i lješnjaka	Bademi						Lješnjaci					
	ukupan broj stabala	broj rodni stabala	od toga: plantaže				ukupan broj stabala	broj rodni stabala	od toga: plantaže			
			ukupan broj stabala	broj rodni stabala	ukupna površina, ha	rodna površina, ha			ukupan broj stabala	broj rodni stabala	ukupna površina, ha	rodna površina, ha
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Lečevica	603	529	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Primorski Dolac	578	578	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Prgomet	820	811	348	348	0,46	0,46	-	-	-	-	-	-

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da stablo badema dobro uspijeva u sve tri općine, od čega najviše stabala ima u Prgometu, zatim Lečevici pa tek onda u Primorskom Docu. Stabla lješnjaka nisu evidentirana u nijednoj od promatranih općina.

7. Broj poljoprivrednih kućanstava prema vrstama voćnih stabala

Broj poljoprivrednih kućanstava prema vrstama voćnih stabala	Broj kućanstava												
	sa šljivama	s jabukama	s kruškama	s trešnjama	s višnjama	s breskvama i nektarinama	s marelicama	sa smokvama	s citrusima (mandarinke i ostalo južno voće)	s orasima	s bademima	s lješnjacima	s maslinama
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lečevica	46	27	17	126	94	6	2	83	3	121	122	-	42
Primorski Dolac	37	52	83	142	55	17	-	112	4	115	140	-	8
Prgomet	61	30	8	126	39	42	2	99	5	132	119	-	9

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

U tri promatrane općine kada se zbirno promatraju, vidljivo je da na ovom području najbolje uspijevaju masline, smokve, trešnje, bademi, orasi, citrusi, višnje, kruške, breskve, te u manjoj mjeri druge voćke.

U općini Lečevica najzastupljenije su trešnje, bademi orasi i višnje, u općini Primorski Dolac najzastupljenije su trešnje, bademi, orasi i smokve, a u Prgometu su najzastupljeniji orasi, trešnje, bademi i smokve.

VINOGRADI

1. Površine vinograda i broj trsova

Površine vinograda i broj trsova	Vinogradi							
	ukupno				od toga: plantažni			
	ukupna površina, ha	rodna površina, ha	ukupan broj trsova, tis.	broj trsova sposobnih za rod, tis.	ukupna površina, ha	rodna površina, ha	ukupan broj trsova, tis.	broj trsova sposobnih za rod, tis.
	1	2	3	4	5	6	7	8
	Lečevica	6,94	6,89	41	41	0,46	0,41	2
Primorski Dolac	14,06	14,06	98	98	-	-	-	-
Prgomet	19,86	19,81	131	131	-	-	-	-

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da najviše hektara rodni vinograda ima u Prgometu, pa tek onda u Primorskom Docu i Lečevici, što odgovara i broju trsova sposobnih za rod, dok plantažni vinograda najviše ima u Lečevici.

STOKA, PERAD I OSTALE ŽIVOTINJE

1. Broj goveda

Broj goveda	Goveda, ukupno	Goveda od 1 do 2 godine				Goveda od 2 i više godina				
		Goveda do 1 godine		ženska grla		muška grla	junice i steone junice	krave		muška grla (bikovi, volovi)
		ženska	muška	za rasplod	za tov			muzne	ostale	
		1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lečevica	253	9	1	2	-	-	5	225	6	5
Primorski Dolac	15	2	1	-	-	1	-	8	3	-
Prgomet	78	8	-	3	-	8	5	54	-	-

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da najviše goveda ima u općini Lečevica, zatim u općini Prgomet, a najmanje u općini Primorski Dolac. Ovdje se uglavnom radi o govedima od 2 i više godina.

2. Broj poljoprivrednih kućanstava prema ukupnom broju goveda

Broj poljoprivrednih kućanstava prema ukupnom broju goveda	Broj kućanstava										
	ukupno	s 1 govedom	2	3	4	5	6	7 - 10	11 - 15	16 - 20	više od 20 goveda
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Lečevica	115	43	46	13	5	3	1	3	1	-	-
Primorski Dolac	9	7	1	-	-	-	1	-	-	-	-
Prgomet	42	26	6	6	2	-	1	1	-	-	-

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Od promatranih općina uključenih u ovaj PUR program općine Lečevica i Prgomet imaju najviše kućanstava koja se bave uzgojem goveda, nešto manje u općini Primorski Dolac.

U općini Lečevica najveći broj kućanstava koja se bave uzgojem goveda je sa dvoje goveda, nešto manje sa jednim govedom, dok sa 11 i više goveda samo jedno kućanstvo.

U općini Prgomet najveći broj kućanstava koja se bave uzgojem jednog goveda, podjednak broj sa dva i tri goveda, te samo jedno kućanstvo do 10 goveda.

3. Broj poljoprivrednih kućanstava prema broju muznih krava

Broj poljoprivrednih kućanstava prema broju muznih krava	Broj kućanstava										
	ukupno	s 1 muznom kravom	2	3	4	5	6	7 - 10	11 - 15	16 - 20	više od 20 muznih krava
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Lečevica	112	47	45	11	4	2	-	2	1	-	-
Primorski Dolac	5	3	1	1	-	-	-	-	-	-	-
Prgomet	34	23	5	5	-	-	1	-	-	-	-

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da najviše muznih krava ima u općini Lečevica, zatim u općini Prgomet, dok je u Primorskom Docu taj broj zanemariv. U općini Lečevica najveći broj kućanstava ima jednu ili dvije krave, dok u općini Prgomet njih najveći broj ima po jednu kravu.

4. Broj poljoprivrednih kućanstava prema broju junica i/ili steonih junica

Broj poljoprivrednih kućanstava prema broju junica i/ili steonih junica	Broj kućanstava										
	ukupno	s 1 junicom ili steonom junicom	2	3	4	5	6	7 - 10	11 - 15	16 - 20	više od 20 junica i/ili steonih junica
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Lečevica	4	3	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Primorski Dolac	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Prgomet	2	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Na području tri promatrane općine zanemariv je broj kućanstava koje se bave uzgojem junica, pri čemu su 3 kućanstva u općini Lečevica, te 1 kućanstvo u općini Prgomet.

5. Broj svinja

Broj svinja	Svinje, ukupno	Odojci do 20 kg	Svinje 20 - 50 kg	Svinje više od 50 kg			Svinje za rasplod			
				50 - 80 kg	80 - 110 kg	više od 110 kg	nazimic e	suprasn e nazimic e	krmače	nerasti
				1	2	3	4	5	6	7
Lečevica	137	-	53	62	17	2	2	-	-	1
Primorski Dolac	247	22	132	93	-	-	-	-	-	-
Prgomet	213	39	73	81	15	2	-	-	3	-

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da je uzgoj svinja najviše zastupljen u Primorskom Docu, Prgometu, te u Lečevici.

6. Broj poljoprivrednih kućanstava prema ukupnom broju svinja

Broj kućanstava prema ukupnom broju svinja	Broj kućanstava									
	ukupno	s 1 svinjom	2	3	4	5	6 - 10	11 - 20	21 - 50	više od 50 svinja
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Lečevica	52	5	29	10	4	2	1	1	-	-
Primorski Dolac	71	8	39	15	6	-	2	-	-	1
Prgomet	56	8	23	11	6	4	2	-	2	-

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da se najviše kućanstava prema ukupnom broju svinja ima u Primorskom Docu, pa tek onda u Prgometu i Lečevici. U sve tri općine kućanstva najčešće imaju po dvije svinje.

7. Broj poljoprivrednih kućanstava prema broju krmača

Broj kućanstava prema broju krmača	Broj kućanstava							
	ukupno	s 1 krmačom	2	3	4	5	6 - 10	više od 10 krmača
	1	2	3	4	5	6	7	8
Lečevica	-	-	-	-	-	-	-	-
Primorski Dolac	-	-	-	-	-	-	-	-
Prgomet	1	-	-	1	-	-	-	-

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Uzgojem krmača se bavi zanemariv broj kućanstava i to u općini Prgomet 1 kućanstvo, dok se u ostalim dvjema općinama nitko ne bavi.

8. Broj poljoprivrednih kućanstava prema broju nazimica i/ili suprasnih nazimica

Broj kućanstava prema broju nazimica i/ili suprasnih nazimica	Broj kućanstava							
	ukupno	s 1 nazimicom ili suprasnom nazimicom	2	3	4	5	6 - 10	više od 10 nazimica i/ili suprasnih nazimica
	1	2	3	4	5	6	7	8
Lečevica	1	-	1	-	-	-	-	-
Primorski Dolac	-	-	-	-	-	-	-	-
Prgomet	-	-	-	-	-	-	-	-

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Prema broju nazimica i/ili suprasnih nazimica na području tri općine uključene u PUR program samo 1 kućanstvo u općini Lečevica se bavi uzgojem istih.

9. Broj ovaca i koza

Broj ovaca i koza	Ovce, ukupno	Janjad i šilježad do 1 godine	Ovce za rasplod	Ostale ovce (ovnovi, jalove ovce)	Koze, ukupno	Jarad i koze do 1 godine	Koze za rasplod	Ostale koze (jarci, jalove koze)
	1	2	3	4	5	6	7	8
Lečevica	3.573	879	2.595	99	265	46	208	11
Primorski Dolac	3.421	1.052	2.294	75	483	203	265	15
Prgomet	5.531	1.309	4.192	30	215	43	165	7

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da se na prostoru svih triju općina uzgajaju ovce i koze, od čega najviše na području općine Prgomet, zatim Lečevica i Primorskog Doca. Od ukupnog broja ovaca u svakoj od ovih općina prevladavaju ovce za rasplod.

Kada govorimo o uzgoju koza situacija je donekle drugačija, najviše ih se uzgaja u Primorskom Docu i Lečevici, a nešto manje u Prgometu. U svim navedenim općinama prevladava uzgoj koza za rasplod.

10. Broj poljoprivrednih kućanstava prema ukupnom broju ovaca i ovaca za rasplod

Broj kućanstava prema ukupnom broju ovaca i ovaca za rasplod	Broj kućanstava											
	prema ukupnom broju ovaca						prema broju ovaca za rasplod					
	ukupno	s 1 - 5 ovaca	6 - 10	11 - 20	21 - 50	više od 50 ovaca	ukupno	s 1 - 5 ovaca za rasplod	6 - 10	11 - 20	21 - 50	više od 50 ovaca za rasplod
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Lečevica	102	3	16	15	30	18	102	6	20	31	38	7
Primorski Dolac	100	2	8	23	51	16	99	2	12	41	42	2
Prgomet	168	5	11	32	92	28	167	9	26	52	72	8

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da na prostoru općine Lečevica najveći broj kućanstava ima od 21-50 ovaca, te 21-50 ovaca za rasplod, kao i u Primorskom Docu i Prgometu.

11. Broj poljoprivrednih kućanstava prema ukupnom broju koza i koza za rasplod

Broj kućanstava prema ukupnom broju koza i koza za rasplod	Broj kućanstava											
	prema ukupnom broju koza						prema broju koza za rasplod					
	ukupno	s 1 - 5 koza	6 - 10	11 - 20	21 - 50	više od 50 koza	ukupno	s 1 - 5 koza za rasplod	6 - 10	11 - 20	21 - 50	više od 50 koza za rasplod
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Lečevica	47	38	3	1	5	-	46	40	1	2	3	-
Primorski Dolac	106	76	20	9	1	-	105	98	6	1	-	-
Prgomet	55	48	4	1	2	-	52	48	2	-	2	-

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Prema ukupnom broju koza najviše kućanstava ih ima u Primorskom Docu. Iz tablice je vidljivo da u sve tri promatrane općine najveći broj kućanstava ima 1-5 koza, kao i to da je većina koza namijenjena za rasplod.

12. Broj konja, magaraca, mazgi i mula, kunića, peradi i pčelinjih zajednica – košnica

Broj konja, magaraca, mazgi i mula, kunića, peradi i pčelinjih zajednica-košnica	Konji		Magarci, mazge i mule, ukupno	Kunići, ukupno	Perad, ukupno	Pčelinje zajednice - košnice
	ukupno	od toga: kobile				
	1	2				
Lečevica	27	7	49	33	2.568	94
Primorski Dolac	-	-	-	11	2.789	40
Prgomet	-	-	2	108	3.465	40

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Od promatranih općina je vidljivo da se konji i mazge danas uzgajaju uglavnom u općini Lečevica, te zanemariv broj u Prgometu. Kunići se uglavnom uzgajaju u Prgometu, dok se perad uzgaja u svim općinama pri čemu je najveći broj u Prgometu. Pčelinje zajednice su najraširenije u Lečevici, te podjednako u Primorskom Docu i Prgometu.

13. Broj poljoprivrednih kućanstava s konjima, magarcima, mazgama i mulama, kunićima, prema broju peradi i pčelinjih zajednica – košnica

Broj kućanstava s konjima, magarcima, mazgama i mulama, kunićima, prema broju peradi i pčelinjih zajednica	Broj kućanstava												
	s konjima	s magarcima, mazgama i mulama	s kunićima	prema broju peradi (više od 1 mjeseca starosti)					prema broju pčelinjih zajednica - košnica				
				ukupno	do 10	11 - 20	21 - 50	51 - 100	više od 100	ukupno	do 10	11 - 20	više od 20
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Lečevica	15	41	6	215	110	88	14	3	-	3	1	-	2
Primorski Dolac	-	-	2	186	82	98	2	1	3	2	1	-	1
Prgomet	-	2	11	220	63	135	20	2	-	1	-	-	1

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da u općini Lečevica 15 kućanstava raspolaže s konjima, 41 kućanstvo s magarcima, 6 s kunićima, 215 kućanstava ima perad, te 3 kućanstva s pčelinjim zajednicama.

U općini Primorski Dolac 2 kućanstva raspolaže s kunićima, 186 s peradi, te 2 s pčelinjim zajednicama.

U općini Prgomet 2 kućanstva raspolažu s magarcima, 11 s kunićima, 220 s peradi, te 1 s pčelinjim zajednicom.

POLJOVRIVREDNI STROJEVI I OPREMA

1. Broj vlastitih poljoprivrednih strojeva i opreme, zapremnina bačava i cisterni

Broj poljoprivrednih strojeva i opreme, zapremnina bačava i cisterni	Traktori, broj						Kombajni, broj	Linije za krumpir i šećernu repu, broj	Linije za krmno bilje, broj	Ostali strojevi za berbu (kukuruza i dr.), broj	Traktorske prikolice, broj	Bačve i cisterne (za vino i dr.), hl
	jednoosovinski	dvoosovinski										
		ukupno	do 40 kW (do 54 KS)	41 - 60 kW (55 - 82 KS)	61 - 100 kW (83 - 136 KS)	više od 100 kW (više od 136 KS)						
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Lečevica	128	16	16	-	-	-	-	-	-	-	30	1010
Primorski Dolac	128	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	928
Prgomet	145	61	48	6	5	2	-	-	-	-	24	1131

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da kućanstva raspolažu sa jednoosovinskim traktorima u svim općinama, pri čemu ih je najviše na području općine Prgomet, te podjednak broj u Lećevici i Primorskom Docu. Dvoosovinskih traktora je najviše zastupljeno u općini Prgomet, a u Primorskom Docu nema niti jedan evidentiran. Traktorskih prikolica je najviše u Lećevici. Bačve i cisterne su najviše u upotrebi u Prgometu.

2. Broj poljoprivrednih kućanstava s vlastitim poljoprivrednim strojevima i opremom

Broj kućanstava s vlastitim poljoprivrednim strojevima i opremom	Broj kućanstava								
	s traktorima		s kombajnima	s linijama za krumpir i šećernu repu	s linijama za krmno bilje	s ostalim strojevima za berbu (kukuruza i dr.)	s traktorskim prikolicama	s uređajima za navodnjavanje	s uređajima za mužnju
	jednoosovinskim	dvoosovinskim							
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Lećevica	126	16	-	-	-	-	29	-	4
Primorski Dolac	177	-	-	-	-	-	-	-	-
Prgomet	145	16	-	-	-	-	24	17	1

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Broj kućanstava s vlastitim jednoosovinskim traktorima je najveći u Primorskom Docu, a potom u Prgometu. Dvoosovinskih traktora nema na području općine Primorski Dolac, dok ih po 16 posjeduju kućanstava u Lećevici i Prgometu. Na području ove tri općine nema niti jedan kombajn, linija za krumpir i šećernu repu, linija za krmno bilje, te ostali strojevi za berbu. U Primorskom Docu nema niti jedna traktorska

prikolica, dok ih je najviše u Lečevici. Uređaja za navodnjavanje najviše je u Prgometu. Uređaje za mužnju koristi zanemarivo mali broj kućanstava, tek 4 u Lečevici i 1 u Prgometu.

POLJOPRIVREDNI OBJEKTI

1. Kapaciteti poljoprivrednih objekata i objekata za organska gnojiva

Kapaciteti poljoprivrednih objekata	Poljoprivredni objekti (1. lipnja 2003.)								Objekti za uzgoj gljiva, m ² (1. lipnja 2002. - 31. svibnja 2003.)	Objekti za organska gnojiva (1. lipnja 2002. - 31. svibnja 2003.)		
	staje za krupnu stoku, m ²	objekti za svinje, m ²	objekti za ovce i koze, m ²	peradarnici, m ²	višenamjenski objekti za držanje stoke, m ²	objekti za poljoprivredne strojeve, m ²	silosi, m ³	objekti za skladištenje poljoprivrednih proizvoda, m ²		za stajski gnoj, m ²	za gnojnicu, m ³	za gnojovku, m ³
	1	2	3	4	5	6	7	8		9	10	11
Lečevica	2522	455	3880	946	2271	258	-	1141	-	20	-	-
Primorski Dolac	258	1407	4160	2089	105	1798	50	-	-	-	-	-
Prgomet	763	672	7259	1882	99	474	-	291	-	-	-	-

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Rasploživost površine prostora poljoprivrednih objekata za smještaj stoke, s obzirom na broj grla je neravnomjerno raspoređena, što znači da u pojedinim mjestima stoka je smještena u neadekvatnim i skućenim uvjetima. To se posebno odnosi na objekte za smještaj ovaca i koza u općini Primorski Dolac, te peradarnike u općini Prgomet.

2. Broj poljoprivrednih kućanstava s poljoprivrednim objektima i objektima za organska gnojiva

Kućanstva s poljoprivrednim objektima i objektima za organska gnojiva	Broj kućanstava												
	s poljoprivrednim objektima (1. lipnja 2003.)									s objektima za uzgoj gljiva (1. lipnja 2002. - 31. svibnja 2003.)	s objektima za organska gnojiva (1. lipnja 2002. - 31. svibnja 2003.)		
	sa stajama za krupnu stoku	s objektima za svinje	s objektima za ovce i koze	s peradarnicima	s višenamjenskim objektima za držanje stoke	s objektima za poljoprivredne strojeve	sa silosima	s objektima za skladištenje poljoprivrednih proizvoda	za stajski gnoj		za gnojnicu	za gnojovku	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Lečevica	74	42	19	107	75	16	-	33	-	1	-	-	
Primorski Dolac	10	72	149	138	6	93	3	-	-	-	-	-	
Prgomet	45	50	177	207	10	24	-	11	-	-	-	-	

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Namjena objekata za krupnu stoku i svinje s obzirom na njihov broj po općinama je proporcionalno raspoređena. Objekti za poljoprivredne strojeve nisu proporcionalno raspoređeni, to se posebno odnosi na Primorski Dolac gdje imamo zadovoljene standarde.

ČLANOVI KUĆANSTVA I RADNA SNAGA

1. Broj poljoprivrednih kućanstava, broj članova kućanstva prema spolu i navršenim godinama starosti

Broj poljoprivrednih kućanstava, broj članova kućanstva prema spolu i navršenim godinama starosti	Broj kućanstava, ukupno	Broj članova kućanstva, ukupno	Broj članova kućanstva (podaci za prvih 8 članova kućanstva)			Članovi kućanstva prema navršenim godinama starosti (podaci za prvih 8 članova kućanstva)					
			ukupno (4+5)	muški	ženski	do 25 godina	25	35	45 -	55 -	više od 64 godine
							- 34	- 44	54	64	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	
Lećeveica	258	589	589	293	296	68	53	33	104	131	200
Primorski Dolac	204	693	692	355	337	181	73	80	109	93	156
Prgomet	264	647	646	324	322	96	60	57	98	106	229

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Najviše članova u poljoprivrednim kućanstvima ima u Primorskom Docu, pa tek onda u Prgometu i Lećevici. Obilježje poljoprivrednih kućanstava je to da imaju više muških članova, te da je dobna struktura najpovoljnija u Primorskom Docu.

2. Broj poljoprivrednih kućanstava, broj članova kućanstva prema utrošenome radnom vremenu na poljoprivredne aktivnosti i prema bavljenju dopunskim djelatnostima (podaci za prvih 8 članova kućanstva)

Broj članova kućanstva prema utrošenom radnom vremenu na poljoprivredne aktivnosti i prema bavljenju dopunskim djelatnostima	Broj kućanstava, ukupno	Broj članova kućanstva prema prosječnom broju dnevno odrađenih sati utrošenih na poljoprivredne aktivnosti ¹⁾					Broj članova kućanstva koji se bave nekom drugom djelatnosti osim poljoprivrede ¹⁾	
		do 2 sata	od 2 do 4	od 4 do 6	više od 6 sati	ne radi na posjedu	kao glavnom djelatnosti	kao dopunskom djelatnosti
		1	2	3	4	5	6	7
Lećevica	258	168	169	60	80	85	87	1
Primorski Dolac	204	317	159	22	1	100	152	-
Prgomet	264	111	142	161	120	60	103	2

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Prosječan broj utrošenih dnevnih sati na poljoprivredi nam govori o tome koliko se kućanstvo profesionalno bavi poljoprivredom, odnosno koliko im je to dopunska djelatnost. Iz priloženog je vidljivo da se većina poljoprivrednih kućanstava i njihovih članova poljoprivredom ne bavi profesionalno, već proizvodnjom za vlastite potrebe. Profesionalnom poljoprivrednom proizvodnjom se mogu smatrati kućanstva čiji članovi rade više od 6 sati na posjedu, a takvih je najviše u Primorskom Docu, a nešto manje u Lećeveci i Prgometu.

3. Broj poljoprivrednih kućanstava, broj članova kućanstva prema poljoprivrednom obrazovanju (podaci za prvih 8 članova kućanstva), sezonska radna snaga, unajmljivanje radnika sa strojevima

Broj poljoprivrednih kućanstava, broj članova prema poljoprivrednom obrazovanju, sezonska radna snaga, unajmljivanje radnika sa strojevima	Broj kućanstava, ukupno	Broj članova kućanstva prema poljoprivrednom obrazovanju ¹⁾					Sezonska radna snaga, broj osoba		Unajmljivanje radnika sa strojevima, broj osoba
		samo praktično iskustvo	tečaj	trogodišnja srednja škola	četverogodišnja srednja škola	viša škola ili fakultet	ukupno	od toga: žene	
		1	2	3	4	5	6	7	
Lećeveci	258	472	2	-	4	-	9	1	10
Primorski Dolac	204	499	-	-	-	-	-	-	-
Prgomet	264	536	-	-	-	-	5	-	5

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Iz tablice je vidljivo da većina kućanstava u svim promatranim općinama ne posjeduje srednjoškolsko specijalističko obrazovanje iz poljoprivrede. Obrazovna struktura je takva da jedino u općini Lečevica imamo 2 kućanstva koja imaju završen poljoprivredni tečaj i 4 kućanstva sa četverogodišnjom srednjom školom.

PRODAJA POLJOPRIVREDNIH PROIZVODA

1. Broj kućanstava prema prodaji poljoprivrednih proizvoda

Broj kućanstava prema prodaji poljoprivrednih proizvoda	Broj kućanstava koji je ostvario prihod od prodaje											
	žitarica	industrijskog te aromatskog i ljekovitog bilja	krmnog bilja	povrća	cvijeća i ukrasnog bilja	voća i grožđa	vina i rakije te maslinova ulja i ostalih preradevina	goveda i kravljeg mlijeka	svinja	ovaca i koza te ovčjeg i kozjeg mlijeka	peradi i jaja	dopunskih djelatnosti i ostalog
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Lečevica	-	-	-	1	-	1	7	8	1	41	-	20
Primorski Dolac	-	-	-	29	-	2	1	1	5	26	10	7
Prgomet	-	-	-	16	-	15	11	1	4	121	3	-

Izvor: Državni zavod za statistiku, Popis poljoprivrede (1.lipnja 2003)

Na prostoru tri promatrane općine najveći broj poljoprivrednih kućanstava ostvaruje prihode od prodaje ovaca i koza, te ovčjeg i kozjeg mlijeka, prodaje povrća, voća i grožđa, vina i rakije te maslinova ulja i ostalih prerađevina, svinja, goveda i kravljeg mlijeka, te peradi i jaja. Najviše poljoprivrednih kućanstava iz Lećevice su ostvarila prihod od prodaje ovaca i koza te ovčjeg i kozijeg mlijeka, goveda i kravljeg mlijeka, te vina i rakije, iz Primorskog Doca od prodaje povrća, ovaca i koza te ovčjeg i kozijeg mlijeka, te peradi i jaja.,a iz Prgometa od ovaca i koza te ovčjeg i kozjeg mlijeka, povrća, te voća i povrća.

15. SEOSKI PROSTOR I EKOLOŠKA POLJOPRIVREDA

15.1. Ekološka poljoprivreda

"**Ekološka proizvodnja**" ("organska", "biološka") poseban je sustav održivoga gospodarenja u poljoprivredi i šumarstvu koji obuhvaća uzgoj bilja i životinja, proizvodnju hrane, sirovina i prirodnih vlakana te preradu primarnih proizvoda, a uključuje sve ekološki, gospodarski i društveno opravdane proizvodno-tehnološke metode, zahvate i sustave, najpovoljnije koristeći plodnost tla i raspoložive vode, prirodna svojstva biljaka, životinja i krajobraza, povećanje prinosa i otpornosti biljaka s pomoću prirodnih sila i zakona, uz propisanu uporabu gnojiva, sredstava za zaštitu bilja i životinja, sukladno s međunarodno usvojenim normama i načelima.

"**Ekološki proizvod**" onaj je proizvod, koji je proizveden i označen sukladno s odredbama Zakona o ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda i propis donesen na temelju njega.

"**Proizvođač u ekološkoj proizvodnji**" jest pravna ili fizička osoba koja ekološke proizvode gospodarski proizvodi, prerađuje, odnosno njima trguje, a upisana je u Upisnik proizvođača u ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda.

"**Proizvodna jedinica u ekološkoj proizvodnji**" cijelo je gospodarstvo ili dio gospodarstva, koji su jasno odvojeni od svake druge jedinice, a proizvode sukladno s odredbama Zakona o ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda i propisima donesenim na temelju njega.

Stvarni ekološki proizvod označen je "**znakom ekološkog proizvoda**", koji je jedinstvena propisana oznaka proizvoda koji su proizvedeni sukladno s Zakonom o ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda i propisima donesenim na temelju njega.

Ekološka poljoprivreda definirana je od strane Međunarodnog udruženja za razvoj organske poljoprivrede – International Federation of Organic Agriculture Movements (IFOAM), te prihvaćena u programima Organizacije ujedinjenih naroda (WHO i FAO), te Vijeća Europske unije (Uredba vijeća 2092/91 od 24. lipnja 1991), gdje se provodi prema posebnim standardima i pravnim propisima, a zajednička radna skupina FAO/WHO pri UN-u radi na smjernicama za proizvodnju ekološke hrane (Pravilnik o prehrani).

KORACI DO EKOMARKICE

1. Zakonski propisi

Svaki se proizvođač mora upoznati s načelima ekološke proizvodnje koja su sadržana u zakonskim i pripadajućim pod zakonskim aktima. Hrvatska je prihvatila međunarodne norme i donijela paket zakona i propisa koji reguliraju ekološku proizvodnju.

- Popis pravnih i fizičkih osoba upisanih u Upisnik proizvođača u ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda upisanih u 2004. godini [NN 32/05](#)
- Popis pravnih i fizičkih osoba upisanih u Upisnik proizvođača u ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih proizvoda [NN 66/03](#)
- Zakon o ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda [NN 12/01](#)
- Ispravak Zakona o ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda [NN 14/01](#)
- Pravilnik o uvjetima i načinu upisa u upisnike ekološke proizvodnje poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda [NN 13/02](#)

- Pravilnik o sustavu ocjenjivanja sukladnosti u ekološkoj proizvodnji [NN 91/01](#)
- Pravilnik o stručnom nadzoru u ekološkoj proizvodnji [NN 13/02](#)
- Pravilnik o ekološkoj proizvodnji u uzgoju bilja i u proizvodnji biljnih proizvoda [NN 91/01](#)
- Pravilnik o ekološkoj proizvodnji životinjskih proizvoda [NN 13/02](#)
- Pravilnik o ekološkoj proizvodnji u preradi vlakana [NN 81/02](#)
- Pravilnik o preradi u ekološkoj proizvodnji [NN 13/02](#)
- Pravilnik o postupku i uvjetima za stjecanje znaka ekološkog proizvoda [NN 13/02](#)
- Pravilnik o deklaraciji ekoloških proizvoda [NN 13/02](#)
- Popis pravnih osoba za provedbu postupaka potvrđivanja nad ekološkom proizvodnjom [NN 81/02](#)
- Popis pravnih osoba za provedbu postupaka potvrđivanja nad ekološkom proizvodnjom [NN 15/04](#)
- Popis nadzornih stanica za obavljanje stručnog nadzora nad ekološkom proizvodnjom [NN 15/04](#)
- Pravilnik o visini naknade troškova za provedbu stručnog nadzora nad ekološkom proizvodnjom i troškova utvrđivanja sukladnosti s temeljnim zahtjevima [NN 85/02](#)
- Dopuna Pravilnika o visini naknade troškova za provedbu stručnog nadzora nad ekološkom proizvodnjom i troškova utvrđivanja sukladnosti s temeljnim zahtjevima [NN 101/03](#)
- Popis pravnih i fizičkih osoba upisanih u upisnik proizvođača u ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih proizvoda [NN 15/04](#)
- Objava o dozvoli u ekološkoj proizvodnji [NN 27/04](#)
- Objava o dozvoli u ekološkoj proizvodnji materijala za reprodukciju [NN 66/02](#)

2. Prvi stručni nadzor

Proizvođač ekoloških proizvoda mora se prijaviti jednoj od ovlaštenih nadzornih stanica. Te stanice su:

- Agribiocert, Veli Dvor 11, Omišalj;
- Biopa, Đakovština 2, Osijek;
- Biotechnicon, Kopilica 5. Split;
- Hrvatske šume, Ljudevita Farkaša Vukotinovića 2, Zagreb;
- Prva ekološka zadruga, Kuraltova 8, Zagreb;
- ZIK – Zavod za ispitivanje kvalitete robe, Gajeva 17/III, Zagreb.

3. Proizvođač ekoloških proizvoda mora se upisati u Upisnik proizvođača u ekološkoj proizvodnji poljoprivrednih i prehrambenih proizvoda. Upisnik vodi Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i vodnog gospodarstva, Zagreb, Ulica grada Vukovara 78. Zahtjevu za upis u Upisnik prilaže se zapisnik nadzorne stanice za ekološku proizvodnju o obavljenom prvom stručnom nadzoru.

4. Stručni nadzor

Ekološka proizvodnja na poljoprivrednom gospodarstvu podliježe nadzoru u svim fazama proizvodnje. Nakon svakog obavljenog stručnog nadzora dostavlja se Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i vodnog gospodarstva izvješće.

5. Izdavanje potvrdnice

Nakon provedenog stručnog nadzora nad ekološkom proizvodnjom i izdanog zapisnika o obavljenom stručnom nadzoru, pravna osoba za provedbu postupka potvrđivanja izdaje potvrđnicu. Potvrdnica sadrži:

- naziv pravne osobe koja je izdaje, broj rješenja o ovlašćivanju i njezin zaštićeni znak,

- jedinstveni broj potvrdnice,
- naziv proizvodne jedinice za ekološku proizvodnju i broj rješenja o upisu u Upisnik proizvođača u ekološkoj proizvodnji,
- naziv proizvoda i količina za koju se izdaje,
- naziv propisa temeljem kojeg se izdaje,
- razdoblje za koje se izdaje,
- mjesto i datum izdavanja,
- pečat i potpis odgovorne osobe.

Postupak potvrđivanja suglasnosti temelji se na zapisnicima o obavljenom stručnom nadzoru nadzornih stanica i pripadajućoj dokumentaciji ispitnog laboratorija. Ovlašteni ispitni laboratorij je Croatiakontrola, Preradovićeveva 31 a, Zagreb.

Međutim, sama OPG neće moći opstati ako se ne udruži , kako sa više budućih proizvođača – kooperanata u općini, tako i sa proizvođačima iz drugih općina. Preporučeni model udruživanja je zadruga koja treba iskoristiti brojne navedene prednosti zajedničke proizvodnje navedene u materijalu.

16. ORGANIZACIJSKI MODELI PROIZVODNJE

Pitanja što proizvoditi, za koga, kako započeti posao, koje faze proizvodnje mogu raditi sam a za što mi treba usluga, koliko treba novaca, može li se od te proizvodnje pristojno živjeti, koliko zemlje i kakvi strojevi, pitanja su s kojima se susrećemo svakodnevno, bilo da ih postavljamo sebi, nekom drugom ili pak netko treći postavlja takva pitanja nama. Koliko god želimo pojednostaviti odgovore oni ovise o velikom broju parametara a prvenstveno o stanju svakog pojedinog poduzetnika, njegovim sposobnostima da vlada proizvodnim procesom a i njegovim sposobnostima da se pozicionira na tržištu. Osobne sposobnosti investitora treba valorizirati po svakom projektu posebno i zapravo su to ključni elementi stvaranja ekstra dobiti, odnosno ključ uspjeha projekta.

U prethodnim poglavljima naglašeni su mogući smjerovi razvoja općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac. U ovom poglavlju će svaki zainteresirani poduzetnik pronaći mogućnost uklapanja u predviđene proizvodne linije. Ako govorimo o poljoprivredi, predloženi modeli se bave primarnom proizvodnjom, doradom ili finalizacijom proizvoda do prehrambenog proizvoda spremnog za prodaju u maloprodaji ili kroz turističku ponudu područja. Turistička ponuda se odnosi na gastronomsko ugostiteljstvo (posebni proizvodi), te ugostiteljstvo.

U nastavku će se prezentirati modeli proizvodnje koji su pojednostavljeni, svedeni na osnovne tehnološke i ekonomske elemente. Svi modeli su rađeni na temelju stvarnih modela iz prakse ili na temelju poslovnih planova stvarnih investitora.

Dužnost je općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac pri provođenju ovih modela voditi brigu o bilanciranju proizvodnje, planiranju i poticanju aktivnosti, rajonizaciji proizvodnje i prilagodbi tehničke infrastrukture (ceste, voda, odvod, energija..) i nadgradnje (školstvo, zdravstvo, kultura...) te potrebama novih pothvata. Potrebno je shvatiti da JLS ne potiče poduzetnika već poduzetnički pothvat. Za JLS je bitno stvaranje nove vrijednosti (funkcija), a ne stvaranja novog poduzetnika (pozicija).

16.1. Model prerade mesa

Ovim se programom planira obrazložiti model poslovanja kakav u Hrvatskoj još ne postoji u praksi, ali ima podlogu u zakonima i praksi razvijenog svijeta. Radi se o koordinaciji aktivnosti u tehnološkim procesima i u zadružnom načinu poslovanja.

Preduvjet za realizaciju ovog modela je inovativan pristup projektu u lokalnim okvirima. Inovativnost se ogleda u:

- kvaliteti proizvoda (stvaranje robne marke)
- zadružni oblik poslovanja
- tradicionalna tehnologija dorade

Ad 1. Kvaliteta se temelji na znanstveno utemeljenoj i praktično potvrđenoj tehnologiji (genetici) uzgoja svinja s namjenski projektiranim parametrima uzgojnih osobina i kvalitete mesa.

Ad 2. Interesnim udruživanjem proizvođača na zadružnim načelima poslovanja stvaraju se mogućnosti:

- a) pojeftinjenja inputa
- b) trajne edukacije proizvođača
- c) osiguranja tržišta prodaje
- d) ostvarenja ekstra dobiti

Ad 3. Zadrugarstvo kao model poslovanja omogućuje jednostavnije i jeftinije osiguranje sredstava putem samofinanciranja, odnosno, drugačiju raspodjelu financijskih sredstava u tijeku proizvodnog procesa. Smanjenje kamatnih stopa ili provizija financijskih institucija (noviji trendovi) omogućuje povratak tradicionalnim proizvodima za čiju proizvodnju je potrebno više vremena. Takvim proizvodom ostvaruje se visoka konkurentnost u ugostiteljskoj ponudi i izvozu.

U prometu roba između zadruga i zadrugara temeljem ugovora o zajedničkoj proizvodnji prolongira se plaćanje PDV-a što omogućuje veću efikasnost i niže troškove.

Zadovoljenjem ovih uvjeta stvaramo mogućnost proizvodnje autohtonog trajnog proizvoda s geografskim porijeklom iz kontroliranog uzgoja.

Inovativnost pristupa je također prisutna u jasnom razdvajanju tehnoloških linija i profitnih osnova projekta.

Tehnološke linije zadružne / kooperativne proizvodnje u svinjogojstvu su slijedeće:

- a) uzgoj repromaterijala (osnovno stado, tovni materijal)
- b) proizvodnja stočne hrane (na polju i u mješaoni)
- c) proizvodnja ovaca i koza
- d) klanje i priprema
- e) prerada mesa
- f) prodaja gotovog proizvoda

U proizvodnom se procesu mijenjaju vlasnički odnosi i to vlasništvo nad sredstvima za rad, vlasništvo nad predmetom rada i vlasništvo konačnog proizvoda.

Nezavisno od vlasničkih odnosa različiti su i izvršitelji u različitim fazama proizvodnje.

Zajedničko je svim tehnološkim linijama da je organizator zadruga, bez obzira na tehnologiju, izvršitelja i vlasnika.

U vlasničkim odnosima u tehnološkom procesu proizvodnje ovaca i koza događa se da je naturalna proizvodnja stočne hrane (silaza) u vlasništvu zadrugara (zemlja, mehanizacija i proizvod). Zadruga organizira sjetvu, sortiment, žetvu u ime i za račun zadrugara. Treća osoba obavlja doradu ovih proizvoda i vraća ih zadrugi, koja pak prosljeđuje stočnu hranu uzgajivačima ovaca i koza, odnosno, vraća proizvođačima.

Kod ovaca i koza je u vlasničkim odnosima ovca ili koza za rasplod u početku uzgojnog procesa u vlasništvu zadruga. To je nužno zbog potrebe stalne edukacije proizvođača, nedostatka kapitala u OPG (obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo) i uvođenja stroge kontrole uzgoja. Ovca ili koza za rasplod se nalazi na skrbi u OPG i može se reći da ju zadrugar otkupljuje na leasing. Sve mlade ovce i koze se tove u objektima OPG do težine koja se unaprijed dogovara. Druga generacija mladih ovaca i koza biti će u vlasništvu zadrugara jer će se stvoriti kritična masa znanja, povjerenja, tolerantnosti i financijskih sredstava. Zadrugi nije cilj posjedovati već povezivati, organizirati plasman proizvoda OPG na tržište.

Ovce i koze u generacijama GP i F1 vlasništvo su zadruga, kao i gotov rasplodni ili tovni materijal.

16.1.1. Organizacija proizvodnje svinja – kooperativna proizvodnja

Postojeći sustavi svinjogojske proizvodnje ne predstavljaju proizvodne cjeline koje bi mogle osigurati specijalizaciju proizvođača. Samo malom broju obiteljskih gospodarstava to je osnovno zanimanje i glavni izvor prihoda. Usporedi li se sadašnje stanje svinjogojske proizvodnje sa stanjem u Europi, nameće se nužnost radikalnih promjena. Procesi europskih integracija prisiljavaju nas na drugačiji pristup svinjogojskoj proizvodnji, ako se želi oduprijeti konkurenciji i iskoristiti komparativne prednosti našeg klimata i drugih postojećih resursa.

Sustav svinjogojske proizvodnje koji se ovdje promovira temelji se na posve novom pristupu u organizaciji kroz zadružni model. Kompletan sustav osmišljen je u suradnji hrvatske tvrtke Gumex Eko iz Ivanić Grada, poljoprivredne zadruge Riđi iz Ivanić Grada i Španjolske tvrtke- partnera Batalle. Taj se sustav temelji na nekoliko bitnih postavaka:

Pokrenuti vlastiti uzgoj čiste pasmine TB-DUROK pradjedovske (GGP) linije, iz uzgojnog programa Batalle. Na farmi u Ivanić Gradu proizvodit će se nazimice djedovske linije (GP) za potrebe regionalnih prstena uzgoja.

Na regionalnoj razini uzgoja držat će zadruga proizvođača djedovsku liniju i proizvoditi nazimice F1 generacije za svoje potrebe i za potrebe drugih zadruga na području. Krmače se drže u objektima zadrugara.

Na lokalnim razinama u okviru postojećih ili novih zadruga koje su umrežene u uzgojni prsten proizvodit će se odojci F2 generacije za tov. Proizvodnja se vrši u objektima zadrugara.

Razine uzgoja povezati u jedinstven sustav gdje su jasna pasminska križanja prilagođena namjenskoj proizvodnji svinje za proizvode s kontroliranim pasminskim i geografskim porijeklom.

Korištenjem zadružnog modela poslovanja postići pojeftinjenje cijena repromaterijala, trajnu edukaciju proizvođača, bolju organizaciju protoka robe i novca, osigurati doradu proizvoda zbog veće profitabilnosti proizvodnje.

Osigurati kroz zadružni model stabilno tržište za certificirani proizvod za koji ćemo znati dvije godine unaprijed s kojom kvalitetom i količinom ćemo raspolagati.

Primjenom ovakve organizacije neće se dogoditi da se svinje ne mogu prodati, da je sumnjiva njihova kvaliteta ili se ne isplatiti proizvoditi. U uzgojnom prstenu svi partneri moraju biti zadovoljni a kupac najviše, jer će dobiti jeftiniji i kvalitetniji proizvod.

16.1.2. Organizacija prerade mesa

Govorimo o zajedničkoj proizvodnji gdje svaki od subjekata participira u radu, vlasničko-korisničkim odnosima i kapitalu.

Krmača je vlasništvo zadruga do otkupa od strane zadrugara. Ona boravi u objektu u vlasništvu zadrugara. Zadrugar je obavezan kroz odojke isplatiti vrijednost krmače. Odojke ne smije prodati nikom osim svojoj zadruzi. Ako nastavlja odojke toviti, obvezuje se tovljenike prvo ponuditi svojoj zadruzi, koja će mu ponuditi bolje uvjete od drugih kupaca. Kad se stekne obostrano povjerenje zadrugaru neće biti potreban čvrsti ugovor o predaji tovljenika.

Nijedna svinja iz tova ne smije se koristiti za rasplod. Takvi pokušaji se moraju odmah sankcionirati isključenjem iz uzgojnog prstena, jer dovode u pitanje efikasnost svih subjekata u lancu. Zato je bitno da u prvo vrijeme zadruga bude vlasnik svinja i vrši strogi nadzor nad proizvodnjom podmlatka.

Zadruga preuzima odojke koje prosljeđuje drugom zadrugaru na tov ili ih tovi gospodarstvo gdje su opraseni. Po prijemu dogovorene težine tovljenika vrši se klanje i obrada kod registrirane ustanove a meso se vraća zadruzi na doradu.

Zadruga meso dorađuje i prodaje kao robnu marku, proizvod zaštićenog pasminskog i geografskog porijekla, obrađen na tradicionalan način koristeći moderne tehnologije u smislu kontrole namirnica i procesa (HACCP). Proizvod se prodaje na domaćem i inozemnom tržištu kao "šunka" ili drugog komercijalnog imena. Od ostatka svinje proizvodi se "slanina od riđeg", "kare od riđeg", i "kobasica od riđeg". Ovo ime proizvoda jamči jednaku kvalitetu svakog proizvoda i svake godine. Ovakav proizvod je stoga, atraktivan za sva tržišta i može ostvariti znatno višu cijenu i/ili stabilnost potražnje.

Zadrugari u početku participiraju radom i objektima, komponentama za stočnu hranu i državnim poticajima za ovu proizvodnju (s obzirom na vlasništvo stoke i ugovorne odnose zadruga ostvaruje pravo na poticaj). Zadruga prebacuje državne poticaje zadrugaru kroz repromaterijal a po potrebi i u novcu.

Proizvodnja se vrši na temelju otvorenog računa jer između zadruga i zadrugara nema fakturiranja u procesu zajedničke proizvodnje. Faktura se ispostavlja po završetku proizvodnog ciklusa. Završetak proizvodnog ciklusa je po dogovoru:

- a) po isporuci ugovorene robe – odojka ili tovljenika,
- b) po izvršenoj prodaji prerađenog mesa

Ako se obračun vrši po izvršenoj prodaji prerađenog mesa zadrugar ima pravo očekivati nagradu u vidu extra dobiti ili kamata na posuđeni kapital. Ako se obračun vrši po isporuci tovljenika zadruga mora koristiti tuđa financijska sredstva do prodaje proizvoda. Time se opterećuje cijena koštanja proizvoda i umanjuje se dobit za raspodjelu.

Zadrugar ostvaruje pravo na dobit prema predanoj količini proizvoda a ne prema učešću kapitala u poslovanju sa zadrugom. Ipak, zadruga smije koristiti financijska sredstva zadrugara i obračunati ugovoreni interes kao količinu proizvoda.

Primjerice, zadruga može ugovoriti plaćanje žive vage svinje po 9 kn odmah ili 12 kn ako se plaćanje vrši za 6 mjeseci. Ovime se izbjegavaju provizije financijskih institucija, novac ostaje u selu a zadrugar se može temeljem otvorenog računa snabdijevati za slijedeći proizvodni ciklus.

Zadrugar u oba slučaja ima pravo na dio ostvarene dobiti u godinama pozitivnog poslovanja ali je iznos po kg drugačiji. Kooperant ne može očekivati sudjelovanje u ostvarenoj dobiti zadruga.

Primjer suradnje obiteljskog gospodarstva i zadruge u doradi mesa:

Savignano sul Panaro, proizvodnja pršuta Nini Gianfranco d.o.o. Obiteljska tvrtka osnovana 1910. posluje u sustavu Consorzio del Prosciutto di Modena. Godišnja proizvodnja je oko 20.000 pršuta a proizvodni ciklus traje godinu dana. Tehnologija proizvodnje je bez dimljenja i bez prešanja. Proizvodnju nadzire Consorzio del Prosciutto di Modena. Nini su samo karika u lancu proizvodnje pršuta. Neznaju ništa o pasmini i prehrani svinja a vjeruju da je porijeklo iz Parme. O tome brine zadruga proizvođača svinja također umrežena u Consorzio. Prodaja pršuta je uhodana i nema ostataka.

Tehnološki postupak: Svinjski butovi različite težine prihvaćaju se dva puta tjedno. Odmah se odvajaju u dvije grupe (lakši i teži). Butovi su obrađeni i na njima nema zahvata nožem. Sole se obilno mješavinom grube i sitne soli (50:50) i skladište na + 4 °C položeni na kožom obučenu stranu. U roku od 20 dana jednom im se mijenja sol. Vješaju se potom na 60 dana u hladnjaču na + 4 °C. Peru se toplom vodom a otvoreni dijelovi se mažu mješavinom masti, brašna i začina. Drže se u komorama s konstantnom temperaturom do 18 °C i vrlo blagom ventilacijom. Pršut je za 10 mjeseci spreman za prodaju i ima cca 20 % više vlage nego dalmatinski.

16.2. Model zadružne prerade mlijeka

Proizvodnja mliječnih proizvoda u Hrvatskoj ima samo dva smjera. Prvi je već zauzet a odnosi se na pokrivanje širokog asortimana proizvodnje oslonjenog na maloprodaju kao glavni distributivni kanal. Taj prvi smjer je „rezerviran“ za velike mliječne industrije „pretvorene“ u moderne mljekare širokog spektra, negdje više a negdje manje uspješno. Početkom društvenih promjena pojavljivao se je vrlo veliki interes za proizvodnjom mliječnih prerađevina u „mini mljekarama“.

Očito male mljekare koje su imale asortiman sličan velikim i bez adekvatnog marketinga, bile su lak plijen velikim mljekarama ili bankama. Opstao je mali broj mini mljekara specijaliziranog programa. Pod specijaliziranim programom podrazumijeva se jednako, specijalan proizvod ili način prodaje ili područje proizvodnje. Savladan je dakle, kritičan element odnosa proizvođača prema tržištu i uspostavljen trajni odnos gdje konkurencija velikih ne može ponuditi alternativu ili damping.

Proizvodnja mliječnih proizvoda izvorno je zadružni model. U svijetu su najveće mljekare zadružne. Mliječne prerađevine su interesantne proizvođačima i kupcima. Trenutačno ni jedna od ovih grupacija nema mogućnosti odlučivanja u hrvatskoj industriji mlijeka. Pokušajmo kroz specijalne proizvode izboriti svoju poziciju u kojoj će se valorizirati i kupac i proizvođač a kapital će završiti u Hrvatskoj kroz kapitalne investicije, stvaranje nove vrijednosti, zapošljavanje stručne radne snage, zapošljavanje obiteljskih gospodarstava, korištenje postojećih resursa i plaćanjem poreza iz dobiti ili dohotka na lokalnoj razini a ne kao off shore kompanija na Djevičanskim Otocima.

Model lokalne mini mljekare se razlikuje od ostalih malih lokalnih pogona jer mora poštivati dnevni prihvat i raspored proizvoda. Ovaj pogon mora uskladiti prirodne i tržišne zakonitosti a polazi, naravno, od analize tržišta. Svojim postojanjem (i ugovorima) mala mljekara se obvezuje pokrivati ambicije proizvođača mlijeka, njihov razvoj (garancije za kredite) i stabilnu naplatu proizvoda. Da bi to ostvarila mala mljekara mora imati stabilnu prodaju prema cijeni i dinamici, dakle nekoliko kupaca s trajnijim ugovorom. Takva pak vrsta ugovora zahtjeva standarde u kvaliteti i distribuciji koji su obostrano obvezujući te je stoga

najbolje da se proizvodna funkcija ispreplete s vlasničkom (primjeri Italije, Norveške, Francuske...) i da proizvođači ili pak potrošači (u našim uvjetima još uvijek teško ostvarivo) koordiniraju, upravljaju i ostvaruju dobit zajedničkim djelovanjem.

Pasmina stada, hranidba goveda, selekcijski rad i uvjeti držanja nisu uvjet već posljedica organiziranog tržišta finalnog proizvoda. To je element organizacije i razumijevanja tržišta u kojem kasnimo za razvijenijim državama.

- selekcija stada
- specifičan proizvod
- autohton proizvod – tržište
- broj grla- kg mlijeka – dinamika – tržište – trajnost proizvoda

Primjer male zadružne mljekare – specijalni proizvod

Corregio, Latteria sociale nuova, Parmigiano Reggiano je zadruga osnovana 1910. godine, ima osam članova koji imaju oko 800 krava. U sirani radi obitelj u tri generacije (djed, otac i sin), ista obitelj posjeduje i krave pa su i oni zadrugari. Proizvod je sir tipa Gran duro, čija proizvodnja traje dvije godine. Zadruga je voljna primiti i nove članove ali bi platili predano mlijeko po prodaji sira, dakle za dvije godine. Sama proizvodnja je tradicionalna, u bakrenim kotlovima grijanim parom. Dnevno se prerađuje oko 10.000 l, po 1000-1200 litara u jednom kotlu. Iz jednog kotla dobiju se dva sira teška po oko 40 kg. Postoje tri certificirana Gran duro sira: Parmigiano Reggiano, Trentino i Grana Paddano. Parmigiano Reggiano je najskuplji sir tog tipa. Nakon tehnološkog procesa i odležavanja sira prodaju odobrava Consorzio po čijoj se licenci sir i proizvodi. Postoji više proizvođača ove vrste sira a prodaja se vrši pod jednim imenom a to je Parmigiano Reggiano. Sir ima oznaku sirane u kojoj je proizveden. Consorzio vrši kontrolu proizvodnje u svim fazama uključujući i primarnu proizvodnju mlijeka.

Tehnološki postupak: Večernje mlijeko se stavlja u plitke kade, ujutro se obire i mješa s jutarnjom mužnjom. Nepasterizirano mlijeko se ulijeva u kotlove, grije na 18 °C, dodaje se sirilo vlastite proizvodnje, na bazi sirutke od prethodnog dana u količini od oko 3 %. Uz stalno mješanje i rezanje gruš grije se na oko 40 °C, do ljepljivosti gruš. Gruš se vadi i stavlja u kalupe s utegom preko noći. Drugog dana se stavlja u plastične kalupe s bočnom matricom koja sadrži ime proizvođača, datum i serijski broj sira. S gornje strane se stavlja broj koji označava seriju prema kojoj se po dnevniku proizvodnje može znati iz kojeg kotla i s koje farme je taj sir proizveden. Sir se drugi dan premješta u porozni metalni kalup zaobljenih strana u kojem stoji 3 dana. Okreće se barem dva puta na dan. Po vađenju iz kalupa potapa se u slanu otopinu gdje odležava 20 dana uz okretanje dva puta dnevno. Iz slane kupke sir se po pranju seli u zriionu gdje ostaje dvije godine na temperaturi do 10 °C i vlazi od 80-90 %.

16.3. Model zadružne prerade voća i povrća

Preduvjet razvoja voćarstva nekog područja je svakako organizacija infrastrukture za tu proizvodnju: rajonizacija, potpore i subvencije, prognozna služba, regulacija rada na voćnjaku (ruke), skladišta i doradbeni kapaciteti, pakirnice i marketing. Kako je ovo vrlo širok spektar aktivnosti i potrebe različitih znanja, potreban je vrlo fin organizacijski oblik koji omogućuje zajedničke interese koji se prenose na lokalnu sredinu koja mora biti jedan od relevantnih činitelja i promotora ove proizvodnje.

Hrvatsko voće može vrlo lako postati atraktivan izvozni artikl. U Hrvatskoj su ruke jeftinije od Italije i Austrije a uvjeti za proizvodnju su u određenim mikrolokacijama povoljniji

od onih u navedenim zemljama. Inzistira se jedino na primjeni modernih tehnologija i genetike u voćarstvu kao i poslovanju kroz moderan i adekvatan organizacijski oblik.

Podizanje trajnog nasada voća košta investitora oko 30 - 40.000,00 EUR po hektaru, radi se dakle o velikoj investiciji koja mora biti adekvatno praćena od svih sudionika u lancu od proizvodnje do prodaje. Takva investicija se može isplatiti samo u dobro organiziranom sustavu.

Temeljni problem u tržištu voća je premala proizvodnja (mala parcela, neisplativost pogona za konfekciju...) što u slučaju planiranja proizvodnje na razini šireg područja ne bi bilo. Organizacijom oko 100 ha kvalitetne voćarske proizvodnje koja se (ovisno o prethodno ugovorenom tržištu) može protezati od svibnja (trešnja) do listopada (jabuka i kruška), iskoristila bi se lokalna radna snaga i osigurao bi se izvozni proizvod. Nositelj proizvodnje bi bio prijavljen na području pa bi se i porez plaćao lokalno. U školi bi se obučavali kadrovi za poslovanje u ovakvom sustavu a zadruga bi pomagala obuku kadrova. Zvuči kao već odslušana ali nikad doživljena priča. Razlika je samo u tome da svaki sudionik mora imati jasan i unaprijed definiran interes a jedinica lokalne uprave i samouprave mora biti najviše zainteresirana i mora omogućiti ljudima s vizijom i znanjem djelovanje koje će svima donijeti korist.

U voćarstvu i povrćarstvu mogli bi se ustrojiti sustavi zajedničke proizvodnje prijesadnica, zajednički strojevi za sadnju s polaganjem cijevi i folije na oranice a naročito i nužno sabirni centar za voće i povrće, zajednička pakirница gdje se stvara marketing općine ili regije.

Primjer zadružne hladnjače

Basso Sarca, Italia, zadružna hladnjača za voće pokriva potrebe cca 400 zadrugara s prosječnim površinama od 1 ha nasada jabuka, kiwija i šljiva. Postoji i pogon za sušenje šljiva. Zadruga posjeduje ULO komore za čuvanje jabuka. Zadrugar može poslovati sa zadrugom na principu otvorenog računa ili može koristiti popust od 4 % kod promptnog plaćanja. U sklopu hladnjače nalazi se i trgovina repromaterijala u kojoj se snabdjevaju svi proizvođači. Zadruga je dio Consorzia koji prati i certificira proizvodnju. Nadzor nad primarnom proizvodnjom vrši jedan tehnolog – agronom savjetodavac kojeg plaćaju proizvođači.

16.4. Mjere, postupci i načini ostvarenja razvoja profitne poljoprivrede

Napredak pojedinog gospodarstva, tvrtke pa i javne ustanove ili općine ovisi samo dijelom od vanjskih elemenata, uklopljenosti u zadane sustave i norme. Veći dio napretka postavljen je na osobe koje donose odluke, koje planiraju i provode kvalitetne ideje. Napredak i razvoj doživljavaju inventivne osobe, poduzetnici, a njihova energija generira radna mjesta za manje inventivne. Cilj je između jednakih biti bolji ili drugim riječima u zadanim okvirima polučiti bolji uspjeh.

To ne znači nužno biti konkurent susjedu već biti jednako uspješan ili bolji.

Kritičan trenutak kod donošenja odluke o započinjanju neke proizvodnje je orijentacija prema kupcu.

Definicijom kupca odredili smo dinamiku isporuke, količine i cijenu, način pakiranja i isporuke. Ako se možemo uklopiti u cijenu konkurencije treba razmišljati o vlastitom povećanju efikasnosti odnosno, sniženju troškova po jedinici proizvoda.

Profitna poljoprivreda može tražiti temelje u modelima:

a) veće efikasnosti proizvodnje po površini, stroju ili osobi ili vjerojatnije;

b) modernije dorade, inovativnije distribucije ili načina prodaje.

Koji od ovih modela može biti dovoljno inovativan da ostvari sredstva za potrebe razvoja čitavog područja? Vjerojatno će se cjelokupna struktura proizvodnje i prometa morati prilagoditi zahtjevima stvaranja profita, što traži internu i eksternu bolju organiziranost i multidisciplinarnost pri planiranju i provedbi projekata. Sva je mudrost u planiranju (ako izostavimo ovdje novi-super-proizvod) maksimalno korištenje resursa, izrabljivanje objekata, opreme i ljudi, da što manje koštaju u strukturi kilograma proizvoda. Ovo se može postići jedino dobrom organizacijom. S obzirom da nam je cilj jačanje svih proizvodnih elemenata od OPG (uključivo i staračka) do dobre ponude kvalitetnog proizvoda (po mogućnosti na vlastitom terenu – turizam) jačanje organizacije subjekata je ključ problema.

Kako se pripremiti za tržište EU?

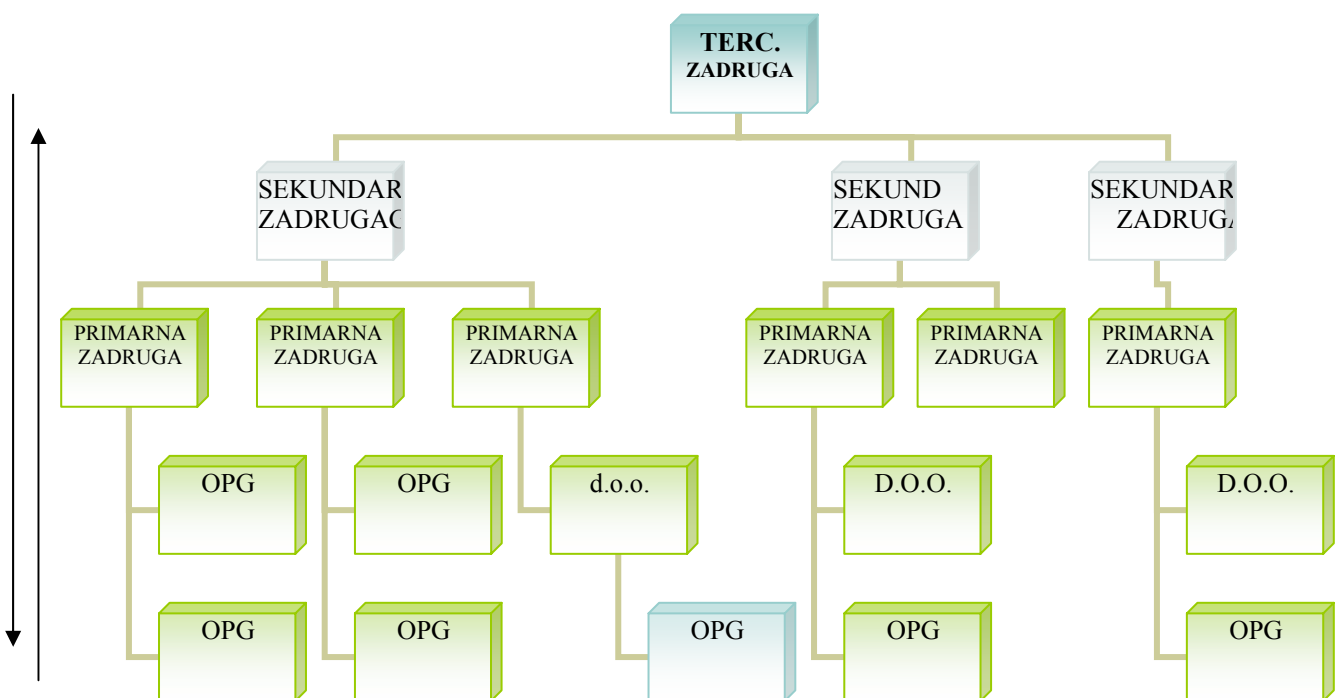
Ogromno tržište EU koje nas već sada preplavljuje svojim proizvodima, pružat će i prednosti našim proizvođačima, pod uvjetom da su uključeni u organizirane sustave. Takvi sustavi osiguravaju dovoljne količine roba, organiziraju proizvodnju od polja do stola uz kontinuirano praćenje i certifikaciju proizvoda. Hrvatska trenutačno nema proizvoda kojim bi mogla zadovoljiti ovo tržište, pogotovo ne proizvoda koji se u cijelosti proizvodi u Hrvatskoj npr. Podravka – Vegeta, Kraš).

S druge strane imamo kvalitetnih proizvoda ili barem proizvodne mogućnosti koje su neiskorištene jer nam nedostaje organiziranost, a neke to i pogoduje. Da bi se hrvatski proizvođači kvalitetno pripremili za ulazak na tržište EU potreban je:

Model horizontalnog i vertikalnog povezivanja na zadružnim načelima

Model se sastoji od tri razine po „visini“ i vrlo velikog broja subjekata srodnih po djelatnostima zbog čega se i govori o horizontali i vertikali.

Slika 1: Model povezivanja zadruga

Vertikalna razina

Tercijarne zadruge nastupaju na velikim tržištima. To su regionalne, nacionalne ili multinacionalne zadruge. One mogu biti specijalizirane za 1 proizvod kao što je to slučaj s talijanskim konzorcijima ili mogu biti marketinške kao što je Ipercoop. Specijalističke tercijarne zadruge se bave kontrolom kvalitete i certificiranjem proizvoda, organizacijom proizvodnje „od polja do stola“. Na primjeru kulena, to je zadruga- zadruga proizvođača, koja može organizirati i certificirati proizvodnju i osigurati plasman većih količina iako se sama nemora baviti prodajom.

Takva zadruga ugovara proizvodnju godinu dana unaprijed, sklapa ugovore o proizvodnji i prodaji u ime sekundarnih zadruga te ih time zadužuje za količinu i kvalitetu buduće proizvodnje.

Sekundarne zadruge su zadružni pogoni za doradu, finalizaciju, pakiranje, distribuciju. Ove zadruge su tehnički i stručno dobro opremljene. Sekundarna zadruga je proizvođač finalnog proizvoda, ona može na tržištu prodaje nastupati samostalno ili kao dio sustava. Na tržištu nabave ona ugovara potrebne količine i kvalitetu sirovina. Može se ali ne mora baviti organizacijom primarne proizvodnje. Na primjeru kulena: to je mesna industrija u vlasništvu proizvođača svinja i organizatora proizvodnje. Sekundarna zadruga je profitna zona OPG-a i primarnih zadruga.

Primarna zadruga je organizator primarne proizvodnje, članovi te zadruge su obiteljska poljoprivredna gospodarstva, proizvođači žita i stoke, voća ili drugog. Ova zadruga nabavlja repromaterijal za članove, ugovara proizvodnju prema unaprijed dogovorenom planu s sekundarnom zadrugom. Primarna se zadruga brine da sva proizvodnja OPG bude ugovorena i prodana, brine se i o kvaliteti proizvoda OPG.

Obiteljsko poljoprivredno gospodarstvo je proizvodni nukleus, vlasnik zemlje, stada i zadruge. Formiranjem zadruge OPG osigurava sebi posao, štedi u nabavi, ne gubi vrijeme na samostalni marketing, istovremeno proizvodi sirovinu za sekundarnu zadrugu.

Horizontalna razina

Svaka viša razina objedinjuje potrebe i proizvodnju niže razine. Primarna zadruga koordinira količine i kvalitetu proizvodnje na OPG. Sekundarna zadruga dogovara primarnu proizvodnju prema svojim kapacitetima i informacijama iz tercijarne zadruge. Na primjeru kulena: Tercijarna zadruga je ugovorila velike količine za Ipercoop koji ima prodajnu mrežu u 10 zemalja, određena je dinamika isporuke s porastom od 20 % godišnje. Tercijarna zadruga povezuje sekundarne i prilagođava zahtjev kupca tehnologiji proizvodnje (receptura i kapaciteti). Sekundarne zadruge moraju prilagoditi svoje kapacitete dinamici potreba i uskladiti s zadovoljavanjem postojećih kupaca. Nije potrebno da sve odmah investiraju u veće prerađivačke kapacitete jer će svu dobit pokupiti banke a kapacitet će postat nedovoljno iskorišten.

Sekundarne zadruge surađuju pri objedinjavanju kapaciteta, ublažavanju proizvodnih špica ili uskih grla. Također, sekundarne zadruge ugovaraju proizvodnju s primarnim koje pak stimuliraju pojačanu proizvodnju (ciljana i organizirana izgradnja i modernizacija farmi, promjena sjetvene strukture i t.d.).

Razine po vertikali nisu kvalitativno različite u upravljačkom smislu jer se vlasnici nalaze na „najdonjoj“ razini. Razine se razlikuju u upravljanju tehnologijama i marketingom proizvoda.

Zašto na zadružnim načelima?

Poslovanje zadruge kontroliraju proizvođači, zadruge su demokratska poduzeća i teže ravnopravnoj raspodjeli a ne gomilanju kapitala u jedno dvorište. Kapital ostvaren zadružnim poslovanjem distribuira se prema sudjelovanju u radu.

Za zadružno poslovanje važnija je funkcija nego imovina. Prati se linija proizvoda, kontinuitet poslovanja i stalna zaposlenost a ne gomilanje imovine koja nije u funkciji. U zadružnoj hijerarhiji samo proizvođač može posjedovati jahtu, a proizvođača u toj hijerarhiji ima najviše.

Zadruga proizvođača ne prodaje imovinu (stečenu vlastitim radom) već ju efikasno upotrebljava, pa nema opasnosti da stranac postane vlasnik hrvatske zemlje i ljudi.

Kapital u organizacijskoj shemi

Zadugarstvo je zapravo najjeftiniji oblik poslovanja pa može polučiti i bolju konkurentnost proizvoda. Zašto je to tako? Primjenom bolje organizacije kroz primarne zadruge OPG-i posluju efikasnije i jeftinije a kapital koji se sada koristi već postoji (ljudski resursi, resursi područja, obrtna sredstva...). Mogla bi se dakle, takvom organizacijom postići veća proizvodnja uz jednaki utrošak. Tercijarne zadruge su također servis i samofinanciraju se kroz povećanje prometa. U mreži zadružnog poslovanja kapital se nalazi gotovo jedino u sekundarnim zadrugama (ako ne računamo OPG jer već postoje).

Sekundarne zadruge moraju biti opremljene za procesne postupke. Ovdje se najviše dodaje vrijednost primarnom proizvodu. Tu se proizvod finalizira, postaje kvalitetniji, trajniji, ljepši ili na koji drugi način približen kupcu. Izgradnja takvog pogona je najčešći problem u zadugarstvu jer ne postoje financijske institucije koje prate projekt već samo imovinu (hipoteka).

Takve objekte je potrebno financirati vlastitim sredstvima članova ili solidarnim jamstvima a kako zadrugu čini više članova može se pojaviti problem podjele odgovornosti. Postoje naravno, rješenja za takve probleme ali ona traže više znanja i veću razinu tolerancije i povjerenja između zadugara. Također, već spomenuto, zadruzi je cilj funkcija a ne gomilanje kapitala.

17. MOGUĆNOSTI RAZVOJA TURISTIČKE DJELATNOSTI

17.1. Turizam na seoskim obiteljskim gospodarstvima

Analizirajući i ocjenjujući stanje u prostoru i realne mogućnosti bavljenja turizmom na ovom području opredijelili smo se za jedino optimalno rješenje a to je **"turizam na seoskim obiteljskim gospodarstvima"**. Kao dio razvojnog projekta i dugoročnih projekcija razvoja turizma u Hrvatskoj a posebno na ovom području Dalmatinske zagore članovi razvojnog tima preporučuju strategiju, koncept i rješenja za razvoj seoskog i seljačkog turizma.

Zbog blizine morskih županijskih destinacija (Trogir, Split, Šibenik) jednodnevni izletnički turizam predstavlja veliki dodatni potencijal koji je do sada potpuno neiskorišten. Uočljiva je neorganiziranost i veoma loša suradnja lokalnih turističkih zajednica i privatnih turističkih agencija u samoj ponudi i marketingu za takvu turističku ponudu.

Idealna je predispozicija u tome što su turisti tu pred vratima na obalnom dijelu županije i velika bi većina odvojila 1-2 dana svog odmora na jednodnevnu ili dvodnevnu kružnu posjetu Dalmatinskom zaleđu gdje bi upoznali kraj, ljude i narodne običaje ovog kraja.

Ponuditi im sigurno ovi vrijedni ljudi imaju mnogo toga, od kulturnih do prirodnih znamenitosti kao što su srednjovjekovna **Kliška tvrđava, Drniška, Sinjska i Vrlička tvrđava**. Sakralni objekti (crkve katoličke i pravoslavne) govore o vjekovnom postojanju kulturne baština svih dosadašnjih naraštaja ovoga napaćenog naroda. U ugostiteljskom dijelu u ponudu treba uvrstiti degustacije proizvoda i kulinarske specijalitete ovog podneblja kao što su pršut, sir, janjetina s ražnja i specijaliteti ispod peke. Kulturno-zabavni program upotpunjuje sveukupnu autohtonu ponudu ovog atraktivnog ruralnog područja koje je od stranih i domaćih turista ostalo potpuno neistraženo.

Projekt "Turizam na seoskim obiteljskim gospodarstvima"

Koncept "Turizam na seoskim gospodarstvima" na zadanom području PUR-a (Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac) temelji se na promišljanjima o uređenju, osmišljavanju i korištenju ruralnog prostora u kontekstu turističke ponude. Splitsko-dalmatinska županija kao turistička destinacija prestaje nuditi samo more i sunce te se na turističkom tržištu pojavljuje kao jedinstvena turistička destinacija s novim turističkim proizvodom - turizmom na seoskom obiteljskom gospodarstvu.

Repozicioniranje županijskog turističkog prostora znači poticanje razvoja novih turističkih destinacija, pri čemu su uporišne točke upravo seoska gospodarstva koja svoju egzistenciju temelje na poljoprivredi, a višak svojih prihoda plasiraju kao novu ponudu. Nova ponuda znači dopunsku zaradu od turizma na vlastitom obiteljskom gospodarstvu koju je moguće ostvariti prodajom vlastitih proizvoda, pružanjem usluga smještaja i prehrane te oplemenjivanjem gospodarstva novim sadržajima.

Ona također podrazumijeva aktivno uključivanje cijele obitelji i razlog je više da se vlastito gospodarstvo ne napušta.

Proces razvitka turizma na seoskim gospodarstvima uočljiva stvarnost. Nastaje kao rezultat niza okolnosti u društvu koje očekuje: društveno-ekonomske promjene na selu kao posljedice povijesnih događanja; demografskog jačanja sela; poimanja filozofije života koja

se treba očitovati u oblicima življenja u zdravom okolišu i uzgoju zdrave hrane (posebno kod mlađeg naraštaja); infrastrukturnih pogodnosti.

Ovo područje također ima klimatski, hidrološki, reljefno i povijesno vrlo različita područja, koja mogu pružiti specifičnu ponudu na seoskim gospodarstvima. Ona imaju svoju posebnu fizionomiju i međusobno se, osim po prirodnim značajkama, razlikuju i po utjecaju čovjeka na krajobraz, po obliku i veličini seoskih kuća, veličini i obliku seoskog dvorišta, razmještau gospodarskih zgrada i uređaja, značajkama okućnice, širini seoskih putova i staza, organizaciji sela, mreži poljskih i šumskih putova, obliku i veličini poljodjelskih parcela, vrstama i uzgojenim oblicima trajnih nasada, hortikulturnoj arhitekturi okoliša, razmještau zajedničkih objekata u prostoru (crkve, škole, sajmišta, groblja) itd.

Što je turističko seosko obiteljsko gospodarstvo

Turističko je seosko obiteljsko gospodarstvo manja gospodarska cjelina smještena u turistički atraktivnome kraju koja daje izvoran proizvod ili uslugu gospodarstva, a u čiji su rad uključeni svi članovi obitelji. Poljoprivredno, obiteljsko, seosko gospodarstvo koje pruža turistički proizvod ili uslugu stječe status "turističkoga seoskog obiteljskog gospodarstva". Turizam na obiteljskom gospodarstvu dopunska je djelatnost vlasnika gospodarstva i njegove obitelji.

Svako dobro organizirano turističko seosko domaćinstvo može razvijati posebne oblike turističke ponude, među kojima su najčešće:

- smještaj gostiju na vlastitome gospodarstvu;
- ponuda vlastitih proizvoda;
- ponuda jela iz vlastite kuhinje;
- ponuda pića iz vlastitog podruma;
- degustiranje i kušanje vina i rakije;
- organizacija izleta u okolicu;
- pružanje usluga prema najavi za najviše 50 osoba ili grupu;
- kampiranje na posjedu i sl.

Svaka djelatnost može biti obogaćena s onoliko sadržaja koliko ih nudi obiteljsko gospodarstvo, turističko okruženje, kreativnost gosta i domaćina. Turist u ovakvu okruženju nije samo gost. On plaća uslugu boravka i svih ponuđenih sadržaja u klimi prijateljske, obiteljske sredine. Ovaj viši i humaniji odnos koji se očituje u novom obliku turističke ponude, znači novi korak u ostvarivanju načela održivoga razvoja. Turistička se ponuda na ruralnom prostoru može izraziti kroz različite oblike turizma:

- turizam na seoskim gospodarstvima;
- zavičajni;
- izletnički
- športsko-rekreacijski;
- zdravstveni;
- edukacijski;
- tranzitni;
- kontinentalni;
- kulturni;
- vjerski;
- lovni;
- ribolovni;

- vinski;
- gastronomski;
- prirodni blizak turizam;
- eko turizam;
- mješovite vrste.

Ideja je vodilja u razvijanju ovakvih oblika turističke ponude zaštita resursne osnovice te poticanje razvoja hrvatskoga gospodarstva u suglasju s okolišem. U tom je smislu proizvod s turističkoga seoskog obiteljskog gospodarstva novi oblik hrvatske turističke ponude koji će zasigurno obogatiti hrvatsko turističko tržište.

Tko se može baviti turizmom na seoskom gospodarstvu

Vlasnici seoskih gospodarstava koji se žele baviti turizmom i pružati turističke usluge na svom obiteljskom gospodarstvu moraju procijeniti jesu li njihova gospodarstva za to pogodna. Uvjeti nisu zadani da bi bili ograničavajućim čimbenikom, već su dati kao smjernice u promišljanju strategije i razvitka budućega gospodarstva koje teži pružanju turističkih usluga. Oni služe vlasniku obiteljskoga gospodarstva pri opredjeljenju za ili protiv ulaganja u takav oblik djelatnosti.

Osnovni su kriteriji:

- procjena turističke atraktivnosti kraja ili okruženja;
- procjena atraktivnosti seoskoga obiteljskog gospodarstva.

Elementi su na temelju kojih se obavlja gruba procjena atraktivnosti kraja:

- zdrava klima;
- nezagađen zrak i voda;
- odsutnost buke i vibracija;
- odsutnost potencijalnih opasnosti (eksplozija, poplava, radijacije i sl.);
- očuvana priroda;
- očuvano graditeljsko nasljeđe;
- očuvane socio-kulturne značajke;
- slikovit krajolik;
- mogućnosti slobodnog kretanja turista po okolici;
- uvjeti za rekreaciju, razonodu i posjete znamenitostima;
- ugostiteljski objekti, osobito s regionalnim jelima i pićima;
- dobra cestovna povezanost sela;
- telefonska povezanost sela;
- udaljenost gospodarstva do prve ambulante i pošte manja od 15 km;
- udaljenost gospodarstva do prve trgovine i gostionice (caffe bara, i sl.) manja od 5 km;
- zainteresiranost većeg broja seoskih gospodarstava da se bave seoskim turizmom.

Poseban je preduvjet profesionalan odnos prema gostu temeljen na profesionalnom odnosu prema svome radu i uvjetima koji su propisani zakonom, a odnose se na obavljanje turističke djelatnosti na turističkom seoskom obiteljskom gospodarstvu.

Temeljni su elementi za procjenjivanje statusa turističkog seoskog gospodarstva:

- posjedovanje odgovarajućega poljodjelskog zemljišta;

- posjedovanje gospodarskih zgrada uz stambeni objekt;
- posjedovanje stoke;
- mogućnost prezentacije načina poljodjelske proizvodnje gostima, posebno njihovoj djeci;
- atraktivnost lokacije stambenog objekta;
- gostu osiguran automobilski pristup do kuće;
- osigurana električna struja i tekuća voda (iz vodovoda ili hidrofora) u kući;
- osigurana telefonska veza u kući, ili da udaljenost do javne telefonske govornice nije veća od 500 m od smještajnog objekta;
- da se seosko gospodarstvo (kuća, gospodarske zgrade, dvorište i sl.), u okviru ekonomski prihvatljive investicije, može preurediti u seosko turističko gospodarstvo;
- da broj, dob i sklonost članova seoskog domaćinstva odgovaraju potrebama pružanja turističkih usluga.

Poseban je preduvjet profesionalan odnos prema gostu, temeljen na profesionalnom odnosu prema svom radu i uvjetima koji su propisani zakonom, a odnose se na obavljanje turističke djelatnosti na turističkom seoskom obiteljskom gospodarstvu.

Područje općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac već posjeduje idealne razloge zbog kojih će se domaći ili strani gost odlučiti za pojedino gospodarstvo u prirodi - čist zrak, čista voda, zdrava klima i očuvan okoliš, slikovitost kraja, mogućnosti slobodnog kretanja u prirodi radi rekreacije i razgledavanja zanimljivosti u okolini i dr. Blizina mora, kao i planinskih predjela koji tako raznovrsni omogućuju šetnje i bavljenje različitim športovima kao što su plivanje, veslanje, ribolov, lov, penjanje po stijenama, jahanje, vožnja biciklom i sl. provjereni su turistički sadržaji. Utvrde, crkve, različita događanja i posebne usluge u blizini turističkoga seoskog gospodarstva olakšavaju upoznavanje turista s prirodnim, povijesnim i kulturnim značajkama kraja.

U novije vrijeme turisti traže zadovoljstvo u stjecanju autohtonih praktičnih znanja, kao što su stari obrti i zanati, pletenje, tkanje i slično.

Međutim, treba znati da iako turisti traže netaknutu, izvornu prirodu i ruralnu arhitekturu, oni ne mogu bez minimalnog komfora na koji su navikli stanujući u urbanim prostorima. Ako se asfaltnom cestom ne može stići do turističkoga seoskog gospodarstva, takvo se gospodarstvo ne može svrstati u turističku ponudu seoskoga turizma jer ne bi opstalo u turističkoj konkurenciji. Dakako, tu je i nezaobilazno pitanje vodoopskrbe i opskrbe električnom energijom, a udaljenost do prve gostionice, trgovine, pošte, banke, liječnika ili automobilskog servisa također su parametri koje turisti mogu tolerirati samo do određene granice što isto bitno utječe na pokretanje takva oblika turističke djelatnosti pri nekom gazdinstvu.

Prilikom testiranja turističke privlačnosti nekog kraja treba voditi računa i o specifičnostima šire prostorne cjeline u kojoj se taj kraj nalazi. Procijeni li se da je kraj u kojemu se seosko imanje nalazi turistički privlačan, slijedi potrebna provjera i turističke podobnosti samoga gospodarstva. Seljačko gospodarstvo mora imati značajke poljoprivrednog gazdinstva, odnosno odgovarajuću veličinu i strukturu poljoprivrednog zemljišta, broj i veličinu gospodarskih zgrada i uređaja, potrebnu veličinu i organizaciju seoskog dvorišta, vrstu i broj stoke, koje zajedno s članovima obitelji čine poljoprivrednu gospodarsku cijelinu.

Za smještaj gostiju treba osigurati suhe, prozračne i svijetle prostorije s primjerenim namještajem. U svakoj sobi, ili apartmanu s nekoliko soba zajedno, treba osigurati kupaonicu s toplom vodom i WC. Osim toga, potrebno je osigurati i zajedničku prostoriju za jelo i za

dnevni boravak gostiju. Prostorije u kući moraju biti organizirane tako da se gostima osigura potreban mir, tj. da su odvojeni od privatnoga dijela ukojem stanuje domaćin. Sve to podrazumijeva urednu elektroopskrbu, vodoopskrbu i odvodnju, a poželjan je tv-prijemnik i telefonski priključak. Posebnu pozornost valja pokloniti uređenju zajedničke prostorije koja treba predstavljati vrlo ugodan prostor za boravak gostiju, prostor s lokalnim elementima i značajkama (peć, kamin, kutni stol s klupama, lokalni građevinski materijal, izloženi suveniri). I dio vanjskog prostora treba urediti za goste (terasa, sjenica). Očekuje se da izgled kuće ima značajke ruralne arhitekture toga kraja. Gospodarske zgrade i gospodarsko dvorište trebaju biti uredni i uređeni. Dio vanjskog prostora treba urediti za igru djece, a ponekad i za rekreaciju odraslih.

Kako se može baviti turizmom na seoskom obiteljskom gospodarstvu

S obzirom da potencijalna seoska obiteljska gospodarstva nemaju dovoljno iskustva, potrebna im je pomoć da se stručno organiziraju te prepoznaju značaj i mogućnosti svog obiteljskog gazdinstva. Stoga uz postojeće iskustvo trebaju steći nova znanja, spoznaje i vještine koje će moći primijeniti na svome gospodarstvu. S tim je ciljem izrađena i zakonska regulativa u Ministarstvu turizma koja prati ustroj i rad turističkih seoskih gospodarstava. Deklarativna i zakonska regulativa obvezuje vlasnika seoskoga gospodarstva da se - ukoliko se želi baviti turizmom na svom gospodarstvu - organizira i svojim radom sudjeluje na unapređivanju gospodarstva u svojoj regiji i okruženju.

Razvoj seoskoga turizma sustavno prati i potiče Hrvatska gospodarska komora. Stoga je radi što bolje organizacije i suradnje vlasnika turističkih seoskih gospodarstava u Hrvatskoj gospodarskoj komori 25. listopada 1995. osnovana strukovna udruga pod nazivom Zajednica turističkih seoskih gospodarstava. U okviru Zajednice djeluje stručna služba koja prati, potiče i usmjerava rad te organizira savjetovanja i konzultacije za sve zainteresirane subjekte.

Članstvo u Zajednici turističkih seoskih gospodarstava

Članom Zajednice turističkih seoskih gospodarstava može postati svaki vlasnik obiteljskog gospodarstva koji se pored osnovne poljodjelske djelatnosti želi baviti dopunskom turističkom djelatnošću te ponašati u skladu s odredbama Zakona u ovoj djelatnosti. Na temelju toga Zajednica turističkih seoskih gospodarstava pomaže zainteresiranim subjektima obrascem, koji pored uvjeta omogućuje obradu prispjelih podataka, selekciju i poduzimanje potrebnih radnji za pomoć svojim članicama. Obrazac je osnova za buduću bazu podataka, a može se zatražiti u Hrvatskoj gospodarskoj komori, Sektoru za turizam i ugostiteljstvo, Zagreb, ili u svakoj županijskoj komori.

Turizam na seoskom obiteljskom gospodarstvu kao segment cjelokupne turističke ponude na području općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac, komponentom je ekonomskoga, prostornog, ekološkog i socijalnog razvitka našeg sela i zadanog područja PUR-a kao turističke destinacije u cjelini.

Također turističko tržište ponude i potražnje percipira županiju Splitsko-dalmatinsku županiju svojim mjerilima vrijednosti. Za njih, mi smo destinacija s ograničenom turističkom ponudom. Stoga višu tržišnu poziciju možemo postići samo novom kvalitetom proizvoda i usluga, zamjenom masovnog tržišta ciljanim tržišnim segmentima i zamjenom jednog proizvoda nizom konkurentnih. Što to znači za ukupni kvalitativni pomak u turizmu Splitsko-dalmatinske županije.

To znači:

- održivi razvoj u najširem smislu na prostorima provedbe (PUR) programa;
- turizam kao način života u sociološkom kontekstu;
- prihvaćanje novog turističkog proizvoda na tržištu;
- uključivanje najšireg segmenta seoskog pučanstva u razvojne turističke tokove;
- oživljavanje depopulacijskih područja koje trpi od: smanjenog prihoda po jedinici uloženog rada, nedostatka komunalne idruštvene infrastrukture, smanjenih predispozicija za školovanje i napredovanje, osiromašenje društvenog ugleda.

Posebno ističemo sociološki aspekt projekta koji se temelji na težnji "vraćanja samosvijesti" lokalnomu stanovništvu. Ovakav oblik turizma koji podrazumijeva "turizam kao način života" neposredno utječe na sveukupnost županijske turističke ponude i potražnje. Riječ je o onome obliku turizma čije vrijeme tek dolazi. Slijedom tih razmišljanja i sve uočljivije potrebe repositioniranja ukupnoga hrvatskog turističkog bića, a na temelju razvoja projekta "**Turizam na seoskim gospodarstvima**" i njegovih učinaka, možemo reći da je proces razvoja turizma na obiteljskim gospodarstvima stvaran proces. To dokazuje stalni i izraziti trend povećanja broja turističkih seoskih obiteljskih gospodarstava. O ekonomskoj i strateškoj opravdanosti razvijanja ovog oblika turističke ponude najbolje govore rezultati Njemačke (Bavarska), Austrije i susjedne nam Slovenije.

Marketing za ovaj proizvod mora odigrati ključnu ulogu kako u samostalnoj prezentaciji na turističkim sajmovima u Hrvatskoj i u inozemstvu tako i u ljetnim mjesecima svakodnevnim prezentacijama po turističkim destinacijama i hotelskim naseljima na jadranskom dijelu Splitsko-dalmatinske županije.

Praksa nam kaže da se mora osmisliti kvalitetan promidžbeni material s prepoznatljivim logotipom, da se napravi izletnička kružna ruta dnevnih, dvodnevni i višednevnih izleta upotpunjen s programima i destinacijama koje su uvršteni u ponudu.

Lako možemo zamisliti da bi izletnička polazna točka bila: Prgomet, Primorski Dolac ili Lećevica, preko Drniša i kraljevskog grada Knina, dalje Kijevo, Vrlika, Hrvace, Sinj, Trilj i povratak nizvodno niz rijeku Cetinu preko grada Omiša do polazne baze.

Program Ukupnoga Razvoja (PUR) preporučuje ovu strategiju koju podržavaju lokalne vlasti, državna ministarstva i Hrvatska Gospodarska Komora.

Pozivamo sve zainteresirane da se najprije uključe u edukacijski dio upoznavanja s ovom turističkom djelatnošću. HGK, Lokalne zajednice i izvođač ove studije Appono-Consulting stoje na raspolaganju zainteresiranim obiteljima i poduzetnicima u savjetovanju i izradi elaborata za sve projekte "**turizam na seoskim obiteljskim gospodarstvima**".

Pojedinačni projekti koji u svojoj strategiji poštuju sve parametre koje smo u ovome elaboratu naveli postaju razvojni i održivi a to je predispozicija za uspješno nominiranje prema fondovima Svjetske banke i Europske Komisije.

Izletnički turizam kojeg je najlakše pokrenuti jer su predispozicije u našem slučaju idealne biti će uvod za novi produkt u turističkoj ponudi Splitsko-dalmatinske županije a to je ODMOR NA SELU – **na seoskom obiteljskom gospodarstvu**. Izlet je važan jer tijekom izleta turist prvi put upoznaje jedan novi dio naše domovine.

Očuvana i atraktivna priroda, tradicionalna ljubaznost i susretljivost domicilnog seoskog pučanstva kao i bogata kulinarska ponuda, probuditi će želju svakog izletnika da se

opet vrati ne na jedan ili dva dana nego da s cijelom svojom obitelji u ovom bajnovitom kraju provede svoj odmor.

ODMOR NA SELU, na **seoskom obiteljskom gospodarstvu** nije samo izazov, on je realna stvarnost i ogromna šansa domicilnog stanovništva. Pod ovaj slogan može se uvrstiti svaki drugi vid turizma kao što su : lovni, ribolovni, zdravstveni, rekreacijsko-športski, eko turizam idr.... **ODMOR NA SELU** produžuje turističku sezonu, stvara nove vrijednosti, podiže stupanj zaposlenosti, potiče povratak ljudi iz većih gradova na sela, a kroz trend brzog razvoja turizma, i kretanjima inozemne turističke potražnje pruža veliku mogućnost ovim ruralnim krajevima profilirati svoj novi proizvod i svoju turističku destinaciju kao regiju.

17.2. Model turističke djelatnosti

Model se odnosi na obnovu i rekonstrukciju dva devastirana objekta u užem centru mjesta Lećevica i privođenje namjeni turističke ponude. Jedan objekt bi bio pretvoren u konobu sa terasama, a u drugom objektu bi se izgradila 4 dvokrevetna apartmana sa odgovarajućim sadržajima.

U godini punog poslovanja za normalno poslovanje radit će 5 djelatnika, zajedno sa vlasnikom: voditelj (SSS), kuhar (VKV/KV), slastičar, i 2 konobara (KV). Za eventualne dopunske poslove uključivat će se rad preko student servisa, što je predviđeno u materijalnim troškovima. Osim toga članovi obitelji će biti ispomoć kod nabavke i općih poslova.

Prosječnu neto plaću po radniku smo predvidjeli u visini 3000 kn, a poreze i doprinose na neto plaću u visini 50%.

Na ovom mjestu dajemo rekapitulaciju ukupnih ulaganja u osnovna i obrtna sredstva:

Tablica 1: Ulaganja u osnovna i obrtna sredstva

Red.br	ULAGANJA	kn	%
A.	OSNOVNA SREDSTVA	935.470	77
1.	Građevinski radovi	670.470	
2.	Oprema	160.000	
3.	Dostavno vozilo	70.000	
4.	Osnivačka ulaganja	20.000	
5.	Ostali troškovi	15.000	
B.	TRAJNA OBRTNA SREDSTVA	275.333	23
C.	UKUPNA ULAGANJA (A+B)	1.210.803	100

Obveze prema izvorima financiranja

Predviđamo županijski kredit za poticanje razvoja turizma koji se odobrava prema slijedećim osnovnim uvjetima:

iznos.....700.000 HRK

rok otplate..... 52 rate kvartalno (jednaki anuiteti)-13 godina

kamata.....0% godišnje

interkalarna kamata..... 0% godišnje

Ovaj projekt računa na kredit iz kreditne linije u suradnji s Ministarstvom turizma, pod nazivom «Poticaj za uspjeh». Projekt udovoljava programu «Pod stoljetnim krovovima» , a realizira se na području posebne državne skrbi kamata je 0,5% u prvih 10 godina a kasnije je subvencionirana s fiksnih 2%.

Struktura i visina materijalnih troškova određena je u analizi tržišta nabave, a rađena je na osnovi standardnih veličina i proporcija za tu vrstu djelatnosti.

Tablica 2: Financijski prikaz prihoda i materijalnih troškova

r.b.	Godina	PRIHOD	TROŠAK	RAZLIKA
1.	2006.	270.000	142.000	128.000
2.	2007.-2018.	1,360.720	710.580	650.140

17.3. Oživljavanje grnčarskog zanata

Predmet modela je uređenje postojećeg radnog i skladišnog prostora, nabava neophodne proizvodne opreme. Uz to, potrebno je i jedno polovno dostavno vozilo (kombi ili furgon). Radni prostor je veličine 30 m², a skladišni 18 m². Potrebno je urediti i okoliš gdje se nalazi i stara peć za pečenje keramike na drva, koja sama po sebi predstavlja atrakciju i biti će predmet pažnje u okviru raznih prezentacija i ogleda.

Proizvodnja proizvoda od gline jedna je od najstarijih ljudskih aktivnosti i tu nema puno tehnoloških unapređenja. Unutar te proizvodnje proizvodnja na grnčarskom kolu je ostala gotovo ista kao i pred nekoliko tisuća godina. Tu je nezamjenjiv ručni rad i čovjek koji u gotov proizvod unaša sebe.

Uz proizvode proizvedene na grnčarskom kolu, manji dio proizvoda bit će proizveden lijevanjem.

Osnovni tijek tehnološkog postupka:

Nabavka sirovine (glina i dr.), priprema sirovine (mljevenje), proizvodnja (grnčarsko kolo), dorada (kalupi, ručkice, znakovi i dr.), sušenje u hladu-prirodno (na policama), retuširanje (po potrebi), pečenje (osnovno), glaziranje (dio proizvoda), pečenje glaziranih proizvoda (dio proizvoda), pakiranje, otprema, dostava.

Za normalno poslovanje radit će 2 djelatnika, zajedno sa vlasnikom, 1 voditelj proizvodnje i radnik na kolu i montaži.

Tablica 3: Ulaganja u osnovna i obrtna sredstva

Red.br	ULAGANJA	EUR	%
A.	OSNOVNA SREDSTVA	17.800	77
1.	Građevinski radovi	2.600	
2.	Oprema-proizvodna	4.200	
3.	Dostavno vozilo	9.000	
4.	Osnivačka ulaganja (projekti, studije, interkalarne kamate, obuka radnika, probna proizvodnja i dr.)	1.000	
5.	Ostali troškovi (takse, davanja, naknadni i nepredviđeni troškovi i dr.)	1.000	
B.	TRAJNA OBRтна SREDSTVA	5.341	23
C.	UKUPNA ULAGANJA (A+B)	23.141	100

Struktura i visina materijalnih troškova određena je u analizi tržišta nabave, a rađena je na osnovi standardnih veličina i proporcija za tu vrstu djelatnosti. Troškovi sadržavaju samo materijalne troškove. Prihodi ovise o angažiranosti investitora i postavljanju pozicije na tržištu.

Tablica 4: Projekcija prihoda i troškova

R.b.	Godina	PRIHOD EUR	TROŠAK EUR	RAZLIKA EUR
1.	2006-2012	32.580	9.800	22.780

18. DORADA I FINALIZACIJA PRIMARNIH PROIZVODA

Finalizacijom primarnog proizvoda dobivamo gotov proizvod spreman za prodaju u vele ili maloprodaji ili konzumaciju, odnosno korištenje. Primarni proizvodi područja su: povrće, voće, grožđe, maslina, stoka, mlijeko nusprodukti poljoprivrede. Nusprodukti su u poljoprivredi: gnoj i biološki otpad; i ostaci industrijskog bilja i ostalih proizvoda nakon procesa prerade:sirutka...).

U procesima iskorištavanja poljoprivrednih proizvoda ili poluproizvoda koriste se tehnološki procesi koji se u principu rijetko dijele po vrsti sirovine već po procesnoj tehnologiji koja može a uglavnom i je primjenjiva na više vrsta proizvoda. U prvom poglavlju ove cjeline objasniti će se osnove tehnologije procesnih postupaka da bi se kasnije bez puno ponavljanja dale osnovne karakteristike procesiranja prema pojedinim vrstama roba.

Osnovni cilj procesnih postupaka s poljoprivrednim proizvodima je očuvanje vrijednosti (kvalitativno i kvantitativno) zbog proširenja roka prodaje, mogućnosti nastupa na tržištu kad konkurencija nema robe ili zbog oplemenjivanja sirovine, stvaranja novog kvalitetnog proizvoda s velikim učešćem dodane vrijednosti (receptura, know-how).

Pogoni i tehnička oprema koji služe produljenju vijeka trajanja proizvoda su skupi, često ovise o „špicama“ sezone (kad se govori o poljoprivrednim proizvodima) pa moraju imati veliki kapacitet a često su i neiskorišteni izvan sezone određenog proizvoda. Ovi pogoni uglavnom služe da bi se neki primarni - sezonski proizvod plasirao u vrijeme kad ga konkurencija nema. To ujedno znači i da se pogon koristi kad proizvoda ima najviše, u sezoni berbe pa je i vrijeme korištenja ograničeno prema specifičnom proizvodu. Adekvatnom organizacijom tehnološki procesi se mogu primijeniti na širi raspon kultura/roba te povećati broj dana korištenja čime se smanjuju i troškovi dorade po jedinici proizvoda. Proces primjenjeni u doradi s ciljem produženja vijeka trajanja proizvoda su raznoliki, prilagođavaju se proizvodu- sirovini, potrebi i navikama kupaca, mogućnostima i efikasnosti transporta i načina dostave potrošaču. Proces moraju biti u skladu s zdravstvenim i higijenskim normama pa je dobro da primarni proizvođači budu uključeni u procese dorade. Najkvalitetniji način uključivanja je kroz vlasništvo ili suvlasništvo nad takovim pogonima a ako to nije u mogućnosti kroz edukaciju proizvođača o procesnim postupcima i potrebama ili željama kupaca.

a) Sušenje

Proces ekstrakcije vode iz osnovne namirnice povišenom temperaturom i protokom zraka, bez narušavanja vrijednosti proizvoda. Sušenje se ovisno o kulturi provodi malim povećanjem temperature (do 80 °C), pri kojem se ne oštećuju osnovne vrijednosti namirnice a produljuje se vijek trajanja i smanjuje se volumen. Kako većina poljoprivrednih proizvoda ima u strukturi veliki postotak vode (žito – 20-ak %, povrće, voće i gljive više od 90 %), koja se sušenjem eliminira, smanjuje se mogućnost razvoja bolesti proizvoda, produljuje se vijek trajanja i stvara se poluproizvod ili finalni proizvod ako se kao takav prodaje.

Proces sušenja se koristi osim u prehrambenoj industriji i u preradi drva. Sušenje je oblik privremene ili trajne konzervacije sirovina.

b) Smrzavanje

Procesom smrzavanja zaustavljaju se prirodni procesi zrenja i/ili truljenja namirnica a primjenjivo je na sve poljoprivredne kulture. Smrzavanjem se djelomično narušava fizikalna struktura namirnice jer voda smrzavanjem povećava volumen. Postoje danas i mogućnosti trenutnog smrzavanja kojim se maksimalno čuvaju fizikalna svojstva namirnice. Pravilnim smrzavanjem i odmrzavanjem se ne mijenjaju kemijska svojstva i okus namirnica.

c) Podhlađivanje

Podhlađivanje je proces privremenog i kratkotrajnog čuvanja namirnica a ako je kombinirano s kontrolom plinova može biti efikasno i na duži rok. Proces podhlađivanja je nužan u svim procesima manipulacije voćem, povrćem, mesom jer se zreli plod ili meso vrlo lako kontaminira i/ili nastavlja proces starenja i truljenja što se pri nižim temperaturama znatno usporava.

d) Ekstrakcija i ugušćivanje

Ekstrakcija je termički proces pri kojem se na temelju različitog vrelišta ili temperature hlapljivosti odvajaju različite tekućine ili pare. Ekstrahiraju se najčešće ulja ili alkoholi iz prirodne sirovine ili poluproizvoda koji su već promijenili kemijsku strukturu (pr: alkoholno vrenje).

Ugušćivanje je termički proces u kojem se odstranjuje voda iz proizvoda.

Eliminacijom vode i višim temperaturama smanjuje se mogućnost razvoja mikroorganizama. Ovim procesom se uništava fizikalna struktura proizvoda i stvara se sasvim novi proizvod. Proces se odvija dulje vrijeme na temperaturama do 100 °C ili kraće vrijeme (sterilizacija) na višim temperaturama.

e) Fermentacija i acetacija

Fermentacija je kemijski proces kojim se mijenjaju kemijska i fizikalna svojstva namirnice. Proces se odvija bez prisutnosti zraka posredstvom mikroorganizama. U širokoj primjeni koristi se alkoholna fermentacija (voće, grožđe) ili fermentacija celuloze (silaza) ili škroba (kiselo zelje, kisela repa).

Acetacija je proces kojim se alkohol pretvara u kiselinu procesom oksidacije.

f) Pasterizacija i/ili mariniranje

Pasterizacija je proces kojim se termički uništavaju nepoželjni mikroorganizmi. Proces se odvija na temperaturi od 60-80 °C pri čemu se nastoji sačuvati kvaliteta osnovne namirnice. Kod postupka je bitna korelacija temperature i vremena primjene.

Mariniranje se primjenjuje kod namirnica koje se čuvaju u slanom i/ili kiselom naljevu a često se primjenjuje i proces pasterizacije ako je mariniran proizvod finalni (ukiseljeno povrće). Marinira se i meso predviđeno za daljnju doradu. Mariniranje je hladni postupak kojim se uz dodatak aditiva (sol, ocat, začini...) mijenja kemijski sastav namirnice u cilju produljenja vijeka trajanja.

g) Konfekcioniranje, pakiranje i marketing

To je sofisticirani, tehničko-tehnoški vrhunski opremljen, proces prilagodbe proizvoda ukusu i željama kupca. Proces se služi korištenjem postojećih ili formiranjem novih navika kupaca, isticanjem svojih prednosti pred konkurencijom ali i podizanjem kvalitete, higijene i načina distribucije. Proces često donosi veliku dobit a sami proizvođači su rijetko uključeni. Ovaj proces može vrlo kvalitetno i djelotvorno pomoći stvaranju branda područja jer se kroz njega provodi zadnja operacija prije nastupa na tržištu. Ako su proizvođači ujedno i vlasnici ovog pogona moguća je kvalitetnija organizacija i praćenje proizvoda od prvih faza proizvodnje (izbora sjemena, gnojidbe, zaštite...). Često se pakiranjem i/ili dobrim marketingom može dodati veća vrijednost nego što je vrijednost proizvoda/sirovine koja dolazi u taj proces kao input.

18.1. Dorada povrća

18.1.1. Sortiranje i pakiranje voća i povrća

Neminovno povećanje proizvodnje koje će se događati na obiteljskim gospodarstvima zahtjeva poboljšanje tržnosti proizvoda. U uvjetima nestabilnog tržišta poljoprivrednici ne razmišljaju o povećanju proizvodnje, odnosno, razmišljaju o mogućem riziku koji donosi veća proizvodnja.

Za intenzivniju proizvodnju u povrćarstvu trebalo bi smanjiti troškove inputa.

To je ostvarivo kroz vlastitu proizvodnju rasada i zajedničko korištenje specifične - specijalizirane mehanizacije i opreme.

Također je bitno terminski rasporediti proizvodnju da se kupci mogu kontinuirano snabdjevati i ugovarati proizvodnju unaprijed. Uvođenjem sustava sortiranja i pakiranja te ambulantnog čuvanja stvara se puno bolja pregovaračka pozicija i veća šansa kvalitetnije prodaje.

Pogonom za doradu i čuvanje povrća ostvaruje se mogućnost ostvarivanja povoljnije cijene na tržištu, kreiranja poslovne politike povrćara šireg područja (članovi udruge), dobivanja licence zaštite geografskog porijekla i raznih ekonomskih ili marketinških pogodnosti koje su teško dostupne individualnim proizvođačima.

Udruživanjem proizvođači stjeću bolju mogućnost planiranja vlastite proizvodnje i sigurnost plasmana. Udio posla koji se odnosi na marketing u ukupnoj aktivnosti raste iz godine u godinu. Prenošenjem tog posla na specijaliziranu osobu, proizvođač dobiva «višak» vremena koji može koristiti na povećanje proizvodnje. Povrćari će registrirati djelatnost upisom u upisnik, vjerojatno će ih većina ući u sustav PDV, a postoji mogućnost da ih se servisira pri vođenju poslovnih knjiga.

Za realizaciju projekta potrebno je izgraditi ili kupiti i obnoviti odgovarajući objekt s ogradom i mogućnosti prohoda šlepera. Veličina objekta ovisi o sadržaju i načinu hlađenja. U objektu može biti skladište, ured i hladnjača. Predviđeno je ovim modelom oko 100 m² zatvorenog prostora s nadstrešnicom. Funkcionalno se prostor sastoji od prihvata s vagom, prostorom za pranje i čišćenje, hladnjačom (+0), skladištem ambalaže, uredom, sanitarnim čvorom za radnike, ekspeditom. U prostoru bi se organizirao prihvata, pranje, sortiranje i pakiranje voća i povrća s mogućnosti ambulantnog čuvanja u klimatiziranom prostoru za toplog vremena i čuvanje zimskih kultura od smrzavanja. Promet roba će se organizirati tako da ima neprekinutu liniju od «prljavog» prema «čistom» dijelu. Putevi roba se nesmiju križati.

Organizacija manipulativnog prostora je nužna radi organizacije prihvata, pretovara, skladištenja ambalaže i opreme. Preduvjet za rad je teleskopski viličar.

Planira se nabaviti sortirka za povrće i voće, te pakirnica. Izgradnjom i opremanjem hladnjače oformit će se mini distributivni centar za opskrbu šire okolice voćem i povrćem. Na taj način riješit će se pitanje plasmana voća i povrća iz vlastite proizvodnje, a također je otvoren prostor za kooperaciju i usluge. Svaki proizvođač koji prodaje na tržnicama mora imati ambalažu, etiketu, deklaraciju, novac za placovinu i dovoljno vremena za prodaju. Ako je spretan u prodaji posvećuje se njoj a povrtnjak prepušta nekom drugom. Takav način poslovanja ne vodi poslovnoj evoluciji nego degradaciji struke, postaje važna količina i jedinična cijena bez obzira na kvalitetu.

Pretpostavljena je situacija da nekoliko proizvođača i članova udruge s ukupnom godišnjom produkcijom od oko 800 t kvalitetnog povrća može pojednostaviti i pojeftiniti svoju proizvodnju po pitanju nabave, osigurati kontinuiranu edukaciju i osigurati stabilno tržište i adekvatan marketinški pristup. Adekvatan marketinški pristup podrazumijeva certifikaciju geografskog porijekla, vrednovanje primjene ekoloških metoda u proizvodnji, izbor adekvatne ambalaže, propagande i raznih metoda promidžbe.

Ovaj model je obrađen temeljitije od ostalih jer pruža konkretnu šansu nastupa na tržištu manjim gospodarstvima i nije instruktivan samo u proizvodnom već i u organizacijskom smislu. Model dodaje vrijednost proizvodu na više načina:

- a) povećavanjem količina proizvoda;
- b) uljepšavanjem proizvoda (konfekcija i pakiranje);
- c) produljenjem sezone ponude proizvoda;
- d) anuliranjem (udruživanjem) konkurencije na užem području;
- e) stvaranjem robne marke područja;
- f) stvaranjem mogućnosti ekološke proizvodnje.

Modelom se omogućuje i kvalitetnije korištenje ostalih resursa kao što su lokalni prijevoznici, marketinške agencije, mediji, turistički i ugostiteljski kapaciteti.

Tablica 1: Vrijednost investicije

STRUKTURA	EUR	Kn
A) OBJEKT	70.178,38	519.320,00
B) OPREMANJE OBJEKTA	156.000,00	1.154.400,00
C) STROJEVI	50.924,00	376.837,60
D) PRIPREMNI RADOVI	36.930,54	273.286,00

U K U P N O OSNOVNA SREDSTVA	314.032,92	2.323.843,60
POTREBNA OBRTNA SREDSTVA	126.827,84	938.526,00
VRIJEDNOST INVESTICIJE	440.860,76	3.262.369,60

Tablica 2: Financiranje ukupne vrijednosti projekta

IZVORI FINANCIRANJA	IZNOS		UČEŠĆE
	KN	EUR	
KREDIT	2.000.000,00	270.270,27	61,31
VLASTITA SREDSTVA	1.262.369,60	170.590,49	38,69
U K U P N O	3.262.369,60	440.860,76	100,00

Za potrebe izrade ovog modela predviđen je način rada sa organizatorom na temelju potpune suradnje. Pogon nema troškova transporta jer se prijem obavlja u dvorištu a prodaja također. Osnovni su troškovi održavanja, energije i radne snage (plaće 3 djelatnika).

Kalkulacija je rađena prema predviđenim količinama koje sada proizvode obiteljska gospodarstva i onima koje će se proizvoditi kad se ostvare bolji uvjeti realizacijom ove investicije. Kad se investicija realizira pridružit će se veći broj proizvođača.

Predviđa se po investiciji povećati količine proizvoda i cijene kroz doradu i pakiranje. Možda je najvažniji iskorak projekta, da se osigurava tržišnost i stabilnost prometa roba.

Modelom nije posebno predviđena vansezonska proizvodnja pa su cijene povrća niže od godišnjih prosjeka (na primjer: rajčica u modelu hidroponske proizvodnje ima godišnji prosjek veleprodajne cijene 6,61 kn – izvor višegodišnji prosjek Tisup).

Tablica 3: Promet proizvodima obiteljskih gospodarstava

STRUKTURA PROMETA	kg	SADAŠNJA PROIZVODNJA				PROIZVODNJA S PAKIRNICOM			
		CIJENA kn/kg	PROIZVODNJA		UKUPNO Kn	CIJENA kn/kg	PROIZVODNJA PO INV.		UKUPNO Kn
			SADA m ²	kg			m ²	kg	
PROIZVODNJA U ZATVORENOM									
- rajčica	300000	4	5500	165000	660.000,00	5	10000	300000	1.500.000,00
- paprika	200000	4	600	12000	48.000,00	5	5000	100000	500.000,00
- krastavac salat.	100000	5	3100	31000	155.000,00	6	5000	50000	300.000,00
- salate	100000	5	5000	50000	250.000,00	6	10000	100000	600.000,00
- mladi luk	40000	6	1200	4800	28.800,00	7	2000	8000	56.000,00
- krastavac kornišon	40000	3	3700	30000	90.000,00	3	3700	14800	44.400,00
- prijesadnice		0,3	Kom	96000	28.800,00	0,3	Kom	200000	60.000,00
UKUPNO	kg/ha		19100		1.260.600,00		35700		3.060.400,00
PROIZVODNJA NA OTVORENOM									
- luk crveni	25000	0,8	8500	21250	17.000,00	1	10000	25000	25.000,00
- paprika parad.	20000	2	9000	18000	36.000,00	2,5	10000	20000	50.000,00
- paprika babura	15000	2	13500	20250	40.500,00	2,5	15000	22500	56.250,00
- paprika rog	17000	2	11500	19550	39.100,00	2,5	15000	25500	63.750,00
- rajčica	60000	2	3500	21000	42.000,00	2,5	5000	30000	75.000,00
- mrkva	20000	2	3400	6800	13.600,00	3	5000	10000	30.000,00
- cikla	30000	1,5	3000	9000	13.500,00	2	5000	15000	30.000,00
- grašak, mahune	15000	3	3400	5100	15.300,00	5	7000	10500	52.500,00
- krumpir rani	25000	3	400	1000	3.000,00	3,2	2000	5000	16.000,00
- krumpir	40000	1	30000	120000	120.000,00	1,2	30000	120000	144.000,00
- kupus	40000	1,5	22300	89200	133.800,00	2	30000	120000	240.000,00
- kelj	18000	2	22200	39960	79.920,00	2,5	25000	45000	112.500,00

- cvjetača	15000	2	11000	16500	33.000,00	2,5	15000	22500	56.250,00
- patliđan	20000	2	100	200	400,00	2,5	300	600	1.500,00
- peršin	20000	2	200	400	800,00	3	500	1000	3.000,00
- celer	20000	2,5	300	600	1.500,00	3	500	1000	3.000,00
- salate	25000	3	3200	8000	24.000,00	4	5000	12500	50.000,00
- kukuruz šećerac	25000	2	400	1000	2.000,00	2,5	10000	25000	62.500,00
- špinat	5000	3	100	50	150,00	4	300	150	600,00
- lubenice	35000	1	500	1750	1.750,00	1	1000	3500	3.500,00
- dinje	30000	1,5	400	1200	1.800,00	1,5	500	1500	2.250,00
- tikvice	35000	2	6000	21000	42.000,00	2	6000	21000	42.000,00
- blitva	6000	2	3000	1800	3.600,00	3	3000	1800	5.400,00
- krastavac salat.	3500	2	3000	1050	2.100,00	2,5	5000	1750	4.375,00
UKUPNO			158900		666.820,00		206100		1.129.375,00
SVEUKUPNO					1.927.420,00				4.189.775,00

POTREBE REPROMATERIJALA ZA PROIZVODNJU

Pretpostavlja se za navedenu proizvodnju koristiti po ha (24 ha) 500 kg mineralog i 30.000 stajskog gnojiva, 3.300 kg supstrata, 250.000 sjemenki i zaštitna sredstva i ambalaža u ukupnom iznosu od 832.950,00 kn.

Tablica 4: Kalkulacija poslovanja centra za promet povrća

STRUKTURA	OSNOVICA	MARŽA	VRIJEDNOST
	Kn	%	kn
UKUPAN PRIHOD			1.196.691,25
1. Nabava repromaterijala	832.950,00	5	41.647,50
2. Usluga tehnološke obrade			50.000,00
3. Prodaja proizvoda OPG	4.189.775,00	5	209.488,75
4. Usluga dorade i pakiranja	4.189.775,00	20	837.955,00
5. Knjigovodstvena usluga	12x400x12		57.600,00
UKUPNI TROŠKOVI		mjesečno	600.500,00
1. Plaća upravitelja brutto		6000	72.000,00
2. Plaća 2 pomoćna djelatnika (2x4.000 brutto)		8000	96.000,00
3. Sezonska radna snaga (4 radnika x 4 sata prosj.)		6000	72.000,00
4. Troškovi telefona		1000	12.000,00
5. Komunalna naknada		500	6.000,00
6. Troškovi računovodstva		4000	48.000,00
7. Troškovi održavanja ureda		1000	12.000,00
8. Troškovi sitnog inventara		1000	12.000,00
9. Energija i voda		3000	36.000,00
10. Korištenje osobnog vozila 12.000 km godišnje		2000	24.000,00

11. Reprezentacija	10.000,00
12. Porez na tvrtku	500,00
13. Ambalaža	200.000,00
RAZLIKA	596.191,25

***usluga tehnološke obrade = obavljanje usluge zadrugaru, zadružnom mehanizacijom, na OPG

***usluga dorade i pakiranja se dodaje na prodajnu cijenu i plaća ju kupac.(kao maloprodajna marža)

***pomoćni djelatnici su blagajnik i trgovac-skladištar s licencom za prodaju zašt. sredstava.

***računovodstvo se vodi za 12 OPG po 400 kn mjesečno

Tablica 5: Financijski tok projekta

STRUKTURA						
	1	2	3	4	5	6
A) UKUPAN PRIHOD	6.031.625,23	5.498.806,25	5.498.806,25	5.498.806,25	5.498.806,25	5.498.806,25
1. Realizacija proizvodnje	2.769.255,63	5.498.806,25	5.498.806,25	5.498.806,25	5.498.806,25	5.498.806,25
2. Financiranje investicije	3.262.369,60	0,00				
2.1. Kredit	2.000.000,00					
2.2. Vlastita sredstva	1.262.369,60	0,00				
3. Ostatak vrijednosti						
B) UKUPNI TROŠKOVI	5.767.528,37	5.228.810,08	5.228.810,08	5.234.233,68	5.237.153,10	5.240.220,32
1. Materijalni trošak u povrt.	1.927.420,00	3.953.900,00	3.953.900,00	3.953.900,00	3.953.900,00	3.953.900,00
2. Rad radnika i plaće	144.000,00	240.000,00	240.000,00	240.000,00	240.000,00	240.000,00
3. Poslovanje zadruge	194.700,00	324.500,00	324.500,00	324.500,00	324.500,00	324.500,00
4. Troškovi energije	21.600,00	36.000,00	36.000,00	36.000,00	36.000,00	36.000,00
5. Održavanje	69.715,31	116.192,18	116.192,18	116.192,18	116.192,18	116.192,18
6. Osiguranje 2%	92.953,74	92.953,74	92.953,74	92.953,74	92.953,74	92.953,74
7. Ostalo	60.000,00	60.000,00	60.000,00	60.000,00	60.000,00	60.000,00
8. Investicija	3.262.369,60					
9. Anuitet		306.396,00	306.396,00	306.396,00	306.396,00	306.396,00
10. Porez iz dobiti		98.868,15	98.868,15	104.291,75	107.211,17	110.278,39
C) NETTO PRIMICI	264.096,86	269.996,17	269.996,17	264.572,57	261.653,15	258.585,93

18.1.2. Sušara za povrće

Glavni potrošač sušenog povrća u Hrvatskoj je Prehrambena industrija Podravka, koja za podmirenje vlastitih potreba, za proizvodnju juha i vegete, mora uvoziti gotovo sve. Prema pokazateljima, iz Strategije razvoja Hrvatske za 21. stoljeće, navodi se podatak, da samo Podravka godišnje uvozi sušenog povrća u vrijednosti od 20.000.000 USD. Osim toga nije samo Podravka potrošač ovoga proizvoda. Dosta se sušenog povrća prodaje putem trgovačke mreže, za potrošnju u domaćinstvima ili u industriji drugih prehrambenih proizvoda.

U Hrvatskoj je jedini proizvođač sušenog povrća Sušionica povrća i voća Vrpolje, čija je vrijednost proizvodnje, u optimalnim uvjetima 17.000.000 kn. Za pokriće potreba Podravke i trgovine sušenim povrćem, Hrvatska bi trebala izgraditi još desetak kapaciteta jednakih onome u Vrpolju. Podravka surađuje sa Sudionicom u Vrpolju i vrlo je zadovoljna sa kakvoćom sušenog povrća.

Hrvatska ima sve uvjete za proizvodnju povrća najviših uroda, najbolje kakvoće po povoljnim cijenama. Imamo dosta neobrađenih površina podesnih za proizvodnju poljoprivrednog bilja, kao što imamo i puno sunčanih dana koji nam između ostalog u proizvodnji, naročito povrća, osiguravaju visoki sadržaj suhe tvari.

Proizvodnja povrća za sušenje

Razlika u proizvodnji povrća za neposrednu potrošnju ili za trgovinu u svježem stanju, od proizvodnje za industrijsku preradu sastoji se u različitim odlikama pojedinih vrsta povrća, u sklopu biljaka po jedinici zasijane površine, zatim u vremenu sjetve i načinu pospremanja proizvedene robe. Obično se povrće za industrijsku preradu sije ili sadi na većim parcelama, jer su radni zahvati uglavnom mehanizirani pa su veće mogućnosti za obilniju povrćarsku proizvodnju.

Radi permanentnog nedostatka sušenog povrća u Hrvatskoj nužno je potrebno organizirati takvu proizvodnju. Optimalnom količinom sušenog povrća na jednom mjestu smatra se 700 t. To znači da bi trebalo graditi sušnice takvog kapaciteta, sa pratećim objektima, koje bi predložili projektanti. Sušionica mora biti u neposrednoj blizini primarne proizvodnje, radi prijevoznih troškova, koji se moraju svesti na najmanju mjeru. Primarna proizvodnja mora se locirati tamo gdje postoji tradicija u proizvodnji povrća. Proizvođači pravovremeno moraju biti potpuno informirani o mogućnostima proizvodnje povrća za industrijsku preradu. Moraju znati koliko se može proizvesti po jedinici površine, te kolika je zarada od te proizvodnje.

Za kapacit od 700 t sušenog povrća potrebno je osigurati slijedeće:

Tablica 6: Organizacija proizvodnje povrća za sušenje

R.br.	Vrsta povrća	Suš. roba, t	Svjež. roba, t	Br. ha
1.	Mrkva	200	2.000	33
2.	Pastrnjak	200	1.400	28
3.	List peršina	100	666	19
4.	Crveni luk	200	1.540	30
	Sveukupno	700	5.506	110

18.1.3. Sušenje uzgojenog i ubranog bilja

Osnovna koncepcija postrojenja

Predloženo idejno tehničko-tehnološko rješenje postrojenja predviđa opremu za preradu gljiva, voća i povrća te začinskog bilja u šaržnoj sušari. Proizvod se može prodavati svjež ili sušen upakiran u kadice prekrivene ekstenzibilnom folijom ili vakumiran. Suhi proizvodi se na veliko mogu prodavati i u natron vrećama.

Oprema je odabrana tako da se u što većoj mjeri koriste svi strojevi za preradu raznih finalnih proizvoda. Zbog zahtijevane visoke kvalitete gotovih proizvoda, a relativno malih kapaciteta, potrebno je dosta strpljivog i pedantnog manualnog rada, pa je i oprema tako odabrana. Dodavanjem specifičnih strojeva moguće je proširenje na druge vrste finalnih proizvoda, kao što su džem, marmelada od šumskog voća i slično. Također je u budućnosti moguće širiti paletu sirovina na primjerice razne vrste voća ili ljekovitog bilja koje će se uzgajati u kooperaciji.

Tablica 7: Količina proizvodnje naturalno i financijski

	očišćene sirovine	Kaliranje	Osušen proizvod	cijena očišćene sirovine	UKUPNO ULAZ	količina suhog proizvoda	cijena suhog proizvoda	UKUPNO IZLAZ	RAZLIKA
	t/god	%	%	kn/kg	Kn	t	kn/kg	kn	Kn
Gljiva	57,60	82	18	20,52	1.181.793	10,37	160,0	1.658.880,	477.086,90
Luk	16,46	84	16	2	32.914,29	2,63	18,00	47.396,57	14.482,29
Mrkva	18,00	86	14	2	36.000,00	2,52	19,00	47.880,00	11.880,00
Celer	20,57	80	20	2	41.142,86	4,11	18,00	74.057,14	32.914,29
Peršin	20,57	87	13	2	41.142,86	2,67	19,00	50.811,43	9.668,57
Pastrnjak	28,80	81	19	2	57.600,00	5,47	19,00	103.968,0	46.368,00
Celer list	23,04	79	21	2	46.080,00	4,84	18,00	87.091,20	41.011,20
Peršin list	24,00	88	12	2	48.000,00	2,88	20,00	57.600,00	9.600,00
Šljiva	33,35	55	45	1,5	50.021,05	15,01	15,00	225.094,7	175.073,68
Marelica	9,60	68	32	1,5	14.400,00	3,07	19,00	58.368,00	43.968,00
Jabuka	13,44	60	41	1,5	20.160,00	5,44	15,00	81.648,00	61.488,00
Začini	57,60	87	14	2	115.200,0	7,78	19,00	147.744,0	32.544,00
UKUPNO	323,03				1.684.454			2.640.539,	956.084,92

Tablica 8: Vrijednost investicije u opremu

TEHNIČKA STRUKTURA	VRIJEDNOST		
	%	Kn	EUR
OPREMA PRERADE	77,24	407.260,00	51.551,90
1. Prihvat, priprema i sušenje		194.500,00	24.620,25
2. Dodatna oprema za pripremu voća		42.500,00	5.379,75
3. Dodatna oprema za lisnato bilje		11.875,00	1.503,16
4. Oprema za pakiranje		104.510,00	13.229,11
5. Pomoćna oprema		53.875,00	6.819,62
UREĐENJE OBJEKTA	22,76	120.000,00	15.189,87
UKUPNO		527.260,00	66.741,77
OSTALI TROŠKOVI		40.726,00	5.155,19
SVEUKUPNO OSNOVNA SREDSTVA		567.986,00	71.896,96
OBRTNA SREDSTAVA		124.957,00	15.817,00

18.1.4. Proizvodnja kiselog kupusa

Predmet modela je uređenje - prilagodba objekata i nabava opreme za proizvodnju i pakiranje kiselog kupusa. Gospodarstvo investitora je veliki proizvođač svježeg povrća.

Povrće se proizvodi na 9 ha uređenih otvorenih površina i 0,5 ha zatvorenog plasteničkog prostora.

Realizacijom ove investicije ostvarila bi se godišnja proizvodnja od:

- 100.000 kg kiselog kupusa u glavicama
- 150.000 kg rezanog kiselog kupusa

Ovim ulaganjem osigurat će se plaće za 5 radnika. Zaposlit će se još i 20-ak sezonskih radnika uključujući i obitelj.

Tehnološki proces kojim se prerađuje povrće je biološko konzerviranje povrća.

Taj se proces temelji na mliječno kiseloj fermentaciji, tj. na kontroliranoj primjeni bakterija mliječno-kiselog vrenja, kojom se uz prethodni dodatak kuhinjske soli stvaraju nepovoljni uvjeti za razvitak mikroorganizama koji bi mogli izazvati kvarenje. Dodatak soli, u određenoj koncentraciji, omogućuje izlazak staničnog soka, čime se stvara pogodna podloga za razvoj željenih mikroorganizama. U ovom slučaju to su bakterije mliječno-kiselog vrenja a istodobno se zaustavlja aktivnost nepoželjnih mikroorganizama. Tehnološki proces će biti tradicionalan, po "domaćoj" recepturi primijenjenoj u modernom tehnološkom procesu s malim učešćem ljudskog rada i primjenom strogo kontroliranih uvjeta fermentacije.

Za konzerviranje mliječno-kiselom fermentacijom pogodne su kasne sorte kupusa, koje sadrže visoki udio suhe tvari, napose šećera. Osim toga, kupus mora imati čvrste glavice. Konzervirati će se kupus u glavicama i rezani. U oba slučaja kupus se mora očistiti od vanjskih, oštećenih listova. Potom se može prati, ali se najčešće to ne čini. Iz glavica kupusa posebnim se uređajima uklanja "korijen".

Fermentacija (kiseljenje) provodi se u velikim armirano-betonskim bazenima s premazom od plastične mase.

Fermentacija kupusa u glavicama traje 6-8 tjedana, a narezanog 3-4 tjedna, pri temperaturi od 15 do 21⁰ C. Početak fermentacije očituje se pojavom mjehurića na površini dan-dva nakon stavljanja kupusa. Fermentacija ne smije biti previše burna, što se provjerava mjerenjem temperature.

Na kraju fermentacije kupus se danas najčešće pakira u plastične vrećice, glavice u pravilu i u vakumu, a skladišti pri niskoj temperaturi. Na temperaturama nižim od 10⁰ C kupus se može čuvati i do nekoliko mjeseci, jer na višim temperaturama postoji opasnost da se razviju bakterije mliječno-kiselog vrenja i kvasci koji bi mogli utjecati na promjenu organoleptičkih svojstava. Konzerviranje kiselog kupusa može se provesti i pasterizacijom, prije ili nakon punjenja i zatvaranja u ambalažu.

Vrijednost investicije se sastoji od nabave opreme za prihvat, transport, pripremu kupusa te pasterizaciju i pakiranje kiselog kupusa. U cilju ove investicije potrebno je i prilagoditi postojeći objekt, t.j. izgraditi i izolirati bazene za proizvodnju i osigurati mikroklimatske uvjete u prostoru nužne za ovu proizvodnju.

Tablica 9: Vrijednost investicije

STRUKTURA	EUR	kn
A) OPREMA	37.689,19	278.900,00
1. Tračni transporter za prijem	3.621,62	26.800,00
2. Uređaj za rezanje glava	8.216,22	60.800,00
3. Transporter za očišćeni ili izrezani kupus	2.540,54	18.800,00
4. Pasterizator	12.770,27	94.500,00
5. Uređaj za vac.pakiranje s vagom	10.540,54	78.000,00
B) GRAĐEVINSKI RADOVI	48.162,16	356.400,00
C) POSTOJEĆA VRIJEDNOST OBJEKTA	70.000,00	518.000,00
U K U P N O	155.851,35	1.153.300,00

Tablica 10: Kalkulacija proizvodnje kiselog kupusa

STRUKTURA	J.MJ.	KOLIČINA	CIJENA	UKUPNO
I TROŠKOVI				708.815,00
A) MATERIJAL				588.815,00
1. Kupus	kg	310.000	1,00	310.000,00
2. Sol	kg	7.750	3,50	27.125,00
3. Kultura	kg	20	280,00	5.600,00
4. Energija	kWh	15.000	0,37	5.550,00
5. Voda	000 l	200	2,70	540,00
6. Ambalaža	kom	200.000	1,20	240.000,00
B) RADOVI				120.000,00
2. Ljudski rad	sati	8.000	15,00	120.000,00
II PRIHODI				1.250.000,00
1. Kiseli kupus glavice	kg	100.000	5,00	500.000,00
2. Kiseli kupus rezani	kg	150.000	5,00	750.000,00
III RAZLIKA				541.185,00

Tablica 11: Financijski tok projekta

STRUKTURA	1	2	3	4
A) UKUPAN PRIHOD	2.403.300,00	1.250.000,00	1.250.000,00	1.250.000,00
1. Realizacija proizvodnje	1.250.000,00	1.250.000,00	1.250.000,00	1.250.000,00
2. Financiranje investicije	1.153.300,00	0,00		
2.1. Kredit	550.000,00			
2.2. Vlastita sredstva	603.300,00	0,00		
3. Ostatak vrijednosti				
B) UKUPNI TROŠKOVI	2.124.275,40	1.104.998,80	1.108.226,85	1.111.752,40
1. Materijal	588.815,00	588.815,00	588.815,00	588.815,00
2. Rad	120.000,00	120.000,00	120.000,00	120.000,00
3. Transport	52.000,00	52.000,00	52.000,00	52.000,00
4. Održavanje	10.000,00	10.000,00	10.000,00	10.000,00
5. Osiguranje 3%	19.059,00	19.059,00	19.059,00	19.059,00
6. Ostalo	60.000,00	60.000,00	60.000,00	60.000,00
7. Investicija	1.153.300,00	0,00		
8. Anuitet		152.222,00	152.222,00	152.222,00
9. Porez iz dobiti	121.101,40	102.902,80	106.130,85	109.656,40
C) NETTO PRIMICI	279.024,60	145.001,20	141.773,15	138.247,60

18.2. Proizvodnja sira, mini sirana

Tehnološki proces proizvodnje sira odvija se u nekoliko faza:

1. Prikupljanje mlijeka od proizvođača kooperanata i doprema u mljekaru, nakon čega se prerađuje i prelijeva u laktofriz. Tom se prilikom mjeri količina te se uzimaju uzorci za kontrolu kakvoće i zdravstvene sigurnosti.

2. Pasterizacija i podsiravanje obavlja se u zgotovljaču koji se grije toplom vodom na temperaturu 65°C (energija je lož ulje) putem centralnog grijanja.

Procijeđeno mlijeko se u kotlovima zagrijava na temperaturu pasterizacije od 65 do 68°C i drži se od 25 do 30 minuta. Nakon pasterizacije mlijeko se hladi na temperaturi podsiravanja od 30 do 35°C pomoću spiralnih cijevi kroz koje cirkulira hladna voda koja dolazi iz rezervoara kapaciteta 1,5 m³, a zatim mu se dodaje sirište. Nakon zgrušavanja, masa se lagano miješa na temperaturi od 40°C radi otklanjanja sirnog zrna od sirutke. Gruš se nakon toga vadi iz zgotovljača i puni u cilindrične kalupe (u kojima se formira konačan oblik sira) za daljnji postupak prešanja.

3. Prešanje kalupa vrši se pomoću pritezanja navoja. Proces prešanja traje četiri sata, nakon čega se formirani komadi vade iz kalupa i potapaju u otopinu soli.

4. Proces soljenja traje 24 sata i veoma je značajan za kakvoću i održivost gotovog proizvoda.

5. Sušenje i zrenje sira traje u prosjeku 30 dana na temperaturi od 15 do 18°C. U tom je periodu kolutove sira potrebno okretati i prati da bi se održalo ujednačeno prosušavanje i zrenje.

Tehnički opis

Objekt je ukupne površine 600 m², od čega je proizvodni dio 450 m². Adaptira se postojeći objekt a na objektu bi se izveli radovi na pregrađivanju prostorija, opločenje podova i zidova keramičkim pločicama, te instalacije dovoda i odvoda vode i elektroinstalacija snage i rasvjete.

Od tehnološke opreme predviđeno je:

- postrojenje za prihvat mlijeka kapaciteta 3.000 l na sat
- tank za mlijeko 1.000 l (hlađenje ledenom vodom)
- za sakupljanje mlijeka po okolnim selima:
- laktofriz 650 l 2 kom
- laktofriz 300 l 1 kom
- laktofriz 200 l 3 kom
- sirarski kotao 500 lit. 2 kom
- sirarski kotao 300 lit. 1 kom
- preša za sir (za 120 sireva)
- kada za salamurenje 2 kom

- kamion sa cisternom za mlijeko 2 kom
- pumpe za mlijeko 5 kom
- stroj za pranje sira
- svi potrebni alati i pribor
- parni kotao
- škarasta platforma (lift)
- komora
- generator ledene vode

Kapacitet i dinamika razvoja

Tijekom slijedećih nekoliko godina kapacitet sirane će se razvijati u skladu s razvojem kapaciteta obiteljskih gospodarstava. Predviđa se diverzifikacija proizvođača koja će prouzročiti veću proizvodnju po grlu, veću tržišnu proizvodnju, veći broj grla i manji broj gospodarstava.

Prva godina proizvodnje je godina po investiciji, vjerojatno 2007. Proizvode se 3-4 vrste sira u istoj tehnologiji s razlikom u porijeklu mlijeka (kravlje, ovčje, kozje i mješano). Mljekara je projektirana za kapacitet do 10.000 l mlijeka dnevno što će se postići u 5. godini rada.

Tablica 12: Dinamika proizvodnje mlijeka

STRUKTURA	0-2007	1-2010.	2	3	4
STRUKTURA STADA					
1. Broj krava	130	170	260	300	320
mliječnost po grlu	2.000	4.000	4.000	5.000	6.000
Količina mlijeka	260.000	680.000	1.040.000	1.500.000	1.920.000
Broj gospodarstava	55	50	40	20	10
Prosječno stado	2,36	3,40	6,50	15,00	32,00
2. Broj ovaca i koza	1.000	1.200	1.600	2.000	2.600
mliječnost po grlu	50	80	100	200	350
Količina mlijeka	50.000	96.000	160.000	400.000	910.000
Broj gospodarstava	150	130	120	80	50
Prosječno stado	6,67	9,23	13,33	25,00	52,00
UKUPNO MLIJEKA (1+2)	310.000	776.000	1.200.000	1.900.000	2.830.000
DNEVNO MLIJEKA	852	2.132	3.297	5.220	7.775

Napomena: mliječnost se odnosi na količinu predanog mlijeka. Ona se povećava s brojem grla jer je proporcionalno manja potrošnja mlijeka u domaćinstvu, ali i selekcijskim radom.

Sir	Kg	37.200	93.120	144.000	228.000	339.600
-----	----	--------	--------	---------	---------	---------

Gospodarstva se specijaliziraju pa se povećava mliječnost po grlu ali pada broj gospodarstava

Investicija se ostvaruje kroz izgradnju i opremanje objekta u vrijednosti od 2.715.800,00 kn ili 367.000,00 EUR. Za potrebe inicijalnih obrtnih sredstava potrebno je osigurati još 634.878,99 kn ili 85.794,46 EUR. Ukupna vrijednost investicije je 3.350.678,99 kn ili 452.794,46 EUR.

Planiran je kredit za realizaciju investicije u vrijednosti od 2.500.000,00 kn. Vlastito učešće je 850.678,99 kn ili 25,39 % a odnosi se na postojeću imovinu, radove i ugovore.

Tablica 13: Struktura troškova proizvodnje

JEDINICA		CIJENA	1		2		3	
STRUKTURA	MJERE	PO J.MJ.	KOLIČINA	UKUPNO	KOLIČINA	UKUPNO	KOLIČINA	UKUPNO
		kn		kn		kn		kn
1a. Mlijeko kravlje	l	2,50	680.000	1.700.000,00	1.040.000	2.600.000,00	1.500.000	3.750.000,00
1b. Mlijeko ovčje	l	5,00	96.000	480.000,00	160.000	800.000,00	400.000	2.000.000,00
2. Sirište – culture	kg	170,00	450	76.500,00	688	117.000,00	993	168.750,00
3. Sol	kg	1,80	3.500	6.300,00	5.353	9.635,29	7.721	13.897,06
4. Transport sirovine	km	2,00	40.000	80.000,00	50.000	100.000,00	60.000	120.000,00
5. Ambalaža za sir	kg	4,00	93.120	372.480,00	144.000	576.000,00	228.000	912.000,00
6. Detergent	kg	7,50	300	2.250,00	300	2.250,00	300	2.250,00
7. Lož ulje	l	3,13	15.555	48.687,15	20.000	62.600,00	22.000	68.860,00
8. El. Energija	kWh	0,64	190.000	121.600,00	200.000	128.000,00	210.000	134.400,00
9. Transport proizvoda	km	2,00	20.000	40.000,00	30.000	60.000,00	35.000	70.000,00
10. Radna snaga	radnik 2%	5.000,00	8	480.000,00	11	660.000,00	12	720.000,00
11. Kalo	prihoda			80.332,80		124.304,00		196.500,80
12. Održavanje	10% opreme			92.500,00		92.500,00		92.500,00
13. Ostali troškovi				97.200,00		117.200,00		137.200,00
UKUPNO				3.677.849,95		5.449.489,29		8.386.357,86

Tablica 14: Kalkulacije proizvodnje-vrijednost proizvodnje

STRUKTURA		1	2	3	4
Prihod obiteljskog gospodarstva					
1. Kravlje mlijeko	2,50 kn	1.700.000	2.600.000	3.750.000	4.800.000
2. Ovčje/kozje mlijeko	5,00 kn	480.000	800.000	2.000.000	4.550.000
Vrijednost sirovine		2.180.000	3.400.000	5.750.000	9.350.000
Prihod sirane		4.016.640	6.215.200	9.825.040	14.523.680
Polutvrđi sir	42 kn	3.911.040	6.048.000	9.576.000	14.263.200
Sirutka	0,1 kn	105.600	167.200	249.040	260.480
Razlika		1.836.640	2.815.200	4.075.040	5.173.680
sir kg		93.120	144.000	228.000	339.600

U pogonu prerade biti će zaposleno 8 radnika s prosječnom plaćom od 5.000 kn mjesečno (brutto). S povećanjem količine proizvoda povećavat će se i broj radnika.

Tablica 15: Financijski tok

STRUKTURA	1	2	3	4
A) PRIMICI	7.345.414,99	6.215.200,00	9.825.040,00	14.523.680,00
1. Realizacija proizvodnje	4.016.640,00	6.215.200,00	9.825.040,00	14.523.680,00
2. Financiranje	3.328.774,99			
2.1. Kredit	2.500.000,00			
2.2. Vlastita sredstva	828.774,99			
3. Ostatak vrijednosti				
B) TROŠKOVI	7.106.624,94	5.978.344,44	9.323.255,37	11.356.608,04
1. Troškovi proizvodnje	3.677.849,95	5.449.489,29	8.386.357,86	9.350.000,00
2. Marketing	50.000,00	200.000,00	200.000,00	500.000,00
3. Licence, edukacija OPG	50.000,00	100.000,00	200.000,00	300.000,00
4. Investicija	3.328.774,99			
5. Anuitet		191.497,00	382.994,00	382.994,00
6. Porez iz dobiti	4.474,01	37.358,14	153.903,51	823.614,04
E) NETTO DOBIT	238.790,05	236.855,56	501.784,63	3.167.071,96

18.3. Konfekcioniranje mesa

Tehnologija proizvodnje primjenjena u ovom modelu temelji se na usluzi rasijecanja i pakiranja svježeg mesa. Vrste mesa su junetina, teletina, svinjetina i janjetina u sezoni.

Svaka od ovih kategorija ima svoje specifičnosti prema sezoni, randmanu i potražnji na tržištu prodaje. Mesar mora te specifičnosti poznavati i svoje poslovanje prilagoditi kupcu. Ipak, kako kupac želi konfekcionirano meso, odnosno odreske jednake veličine, uvijek ostane "komadić" mesa visoke kategorije koji se ne može prodati po toj cijeni. Tu nastupa umješnost mesara koji će taj ostatak najbolje upotrijebiti da nitko ne bude oštećen.

Prostor mesnice mora biti tako opremljen da omogućuje osoblju vrhunske higijensko-tehničke uvjete i kreativnost pri stvaranju novih proizvoda. Prostor se sastoji od prodajnog dijela od 14 m², dijela za preradu od 12 m², rashladne komore površine 5 m² i sanitarnog čvora s garderobom površine 4 m².

Tablica 16: Plan prometa sirovine

STRUKTURA	u kg/godini		
	1.	2.	3. i dalje
Juneća polovica	10.000	32.400	32.400
Teleća polovica	2.000	10.800	10.800
Svinjska polovica	8.000	23.400	23.400
Janjetina	1.000	5.000	5.000
UKUPNO	21.000	71.600	71.600

Planirana količina prerađenog mesa podijeljena je prema danima zbog bolje komparabilnosti s kategorijama sječenog mesa. Iako se naime, neće svaki dan prodati određena količina prerađevina godišnji će prosjek odgovarati ovim količinama.

Primjerice u proljetnim, ljetnim i jesenskim mjesecima se traže veće količine prerađevina i mesa za roštilj koji se manje koriste tijekom zime. Ista roba se više traži pred vikend i vikendom nego ponedjeljkom.

Tablica 17: Vrijednost projekta-osnovna sredstva

STRUKTURA	kn	EUR
1. TEHNOLOŠKA OPREMA	160.020,18	21.624,35
2. ALAT I MATERIJAL	14.821,02	2.002,84
3. REKLAMA	10.931,64	1.477,25
4. GRAĐEVINSKO INSTALAT. RADOVI	52.243,03	7.059,87
5. DOSTAVNO VOZILO	24.000,00	3.243,24
6. VRIJEDNOST OBJEKTA	555.000,00	75.000,00
UKUPNO VRIJEDNOST PROJEKTA	817.015,87	110.407,55

Tablica 18: Prerada mesa

PROIZVODI	KOLIČINA		
	kg/dan	mjesec	godina
A) SUHOMESNATI PROIZVODI	8	240	2.880
1. Suha slanina	5	150	1.800
2. Šunka	2	60	720
3. Suhe glave, noge, rep	1	30	360
B) KOBASIČARSKI PROIZVODI	22	660	7.920
1. Obarene kobasice	7	210	2.520
2. Polutrajne kobasice	6	180	2.160
3. Čevapčići i pljeskavice	6	180	2.160
4. Kobasice za pečenje	3	90	1.080
C) MLJEVENO MESO	25	750	9.000
1. Junjetina	20	600	7.200
2. Svinjetina	5	150	1.800
U K U P N O	55	1.650	19.800

Prihod ove proizvodnje se formira prodajom svježeg mesa i mesnih prerađevina. Troškovi su svi direktni troškovi o kojima ovisi količina gotovog proizvoda. Svi su prihodi i troškovi temeljeni na rasijecanju planirane količine mesa. Planirana količina mesa je određena iskustvom projektanta, prilagođena prostoru i prezentirana je u slijedećoj tabeli:

Tablica 19: Plan prometa sirovine

STRUKTURA	CIJENA kg	KOLIČINA		VRIJEDNOST	
		1. god.	1.god.	2.god.	2.god.
Juneća polovica	30	10.000	300.000,00	32.400	972.000,00
Teleća polovica	42	2.000	84.000,00	10.800	453.600,00
Svinjska polovica	18	8.000	144.000,00	23.400	421.200,00
Janjetina	50	1.000	50.000,00	5.000	250.000,00
U K U P N O		21.000	578.000,00	71.600	2.096.800,00

U ovom pogonu biti će zaposleno 3 radnika i vlasnik s prosječnom plaćom od 6.000 kn mjesečno (brutto).

Tablica 20: Kalkulacija proizvodnje

2. god.				
STRUKTURA	J.MJ.	KOLIČINA	CIJENA	UKUPNO
TROŠKOVI				2.649.262,85
1. Sirovine	kg	71.600	29,28	2.096.800,00
2. Radna snaga	4 radnika	4	6.000,00	288.000,00
3. Električna energija	kWh	20.563	1,29	26.526,53
5. Kalo	%	2	2.096.800,00	41.936,00
6. Transportni troškovi	km/t	30.000	3,60	108.000,00
7. Osiguranje	%	817.016	0,02	16.340,32
8. Tekuće održavanje	paušal			20.000,00
9. Uslužno sušenje	kn/kg	7.560	3,50	26.460,00
10. Ambalaža	kg	200	6,00	1.200,00
11. Ostali sitni troškovi	paušal	12	2.000,00	24.000,00
PRIHODI				2.972.959,20
1. Junetina	kg	22.583	41,67	940.993,20
2. Teletina	kg	10.800	50,19	541.998,00
3. Svinjetina	kg	13.221	34,19	452.088,00
4. Janjetina	kg	5.000	63,00	315.000,00
5. Prerađevine	kg	19.800	36,51	722.880,00
RAZLIKA				323.696,35

Ukupnim troškovima je potrebno dodati troškove financijskog servisa (kamate) i poreza iz dobiti ili dohotka.

19. PROIZVODNJA BILJA NA OTVORENOM

19.1. Trave

Prema statističkim pokazateljima u zadnjem desetgodišnjem razdoblju, u Hrvatskoj se vodi među obradivim površinama 350.000 ha livada i 780.000 ha pašnjaka. To bi predstavljalo ogromno bogatstvo kada bi ti pokazatelji bili točni.

Naime, ovi su pokazatelji uzeti iz katastra, i najveći broj čestica koje su upisane kao livade ili pašnjaci gotovo su nepristupačne od nekorisnog i korisnog drvenastog raslinja.

Kakvoća naših travnjaka je različita, jer ju određuju biljne sastojine. Dobrim travnjacima mogu se smatrati oni na kojima prevladavaju kulturne trave i divlje i kulturne trave i divlje i kulturne djeteline. Njihove sastojine najčešće su prirodno određene prilikama podneblja i tla.

Urod zelene mase na našim travnjacima, livadama ili pašnjacima veoma je nizak. U sušnijim godinama slabo se razviju kvalitetnije trave, dok u vlažnijim godinama, zelena masa je sastavljena od lošijih trava i šaševa. Obiteljska gospodarska imanja imaju mogućnost koju ne smiju propustiti. Poznatom tehnologijom proizvodnje krme mogu povećati urode na travnjacima i po nekoliko puta.

Trave su se, uglavnom sijale na najlošijim tlima, tamo gdje ni jedna druga kulturna biljka nije mogla uspjevati, pa je i sa polovičnim urodima ratar bio relativno zadovoljan. Kvalitetne trave siju se u čistoj kulturi, jer se jedino tako može uspješno dobiti kvalitetno sijeno i sjeme. Sve vrste trava imaju sitno sjeme, pa za dobar uspjeh u njihovoj proizvodnji treba ispuniti potrebite tehnološke zahvate.

Tla za proizvodnju travnog sjemena, moraju biti ocjedita, laka do srednje teška, zračna sa naglašenom čistoćom od korova. Moraju imati dobar kapacitet za vodu. Teza tla nije lako održavati čistim od korovskih vrsta pa je pametno odabrati dobre vrste trava usijeti ih u livadu i proizvoditi samo krmu, koja može biti zavidne kakvoće. U pravilu, dobra tla za proizvodnju kukuruza, odlična su za proizvodnju trave i travnog sjemena. Najbolji predusjev za produkciju travnog sjemena jesu okopavine, repe, krumpir i lepirnjače, jer poslije skidanja ovih usjeva tla ostaju relativno čista.

Priprema tla za sjetvu identična je za sve trave. Ona mora biti temeljita bez obzira na vrijeme sjetve. Obiteljska gospodarstva koja se bave ovim poslom obično imaju dobre strojeve za osnovnu obradu i dobra ratila za pripremu tla. Da se dobije na vremenu, preporučuje se sjetva trava u jesenskim rokovima.

Ako je planirana sjetva trave u kasno ljeto ili ranu jesen, obrada tla počinje odmah skidanjem predusjeva. Uputno je, ako to vrijeme dozvoljava, obaviti barem jedno plitko oranje na 10 cm, radi provociranja sjemenskih korova na nicanje. Iznikli korov se uništi oranjem na dubinu od 20 cm. Prije oranja treba rasuti mineralno gnojivo NPK 10 . 30 : 20 u

količini od 500 kg/ha. Ovaj posao treba temeljito i vrlo brzo raditi kako bi se sačuvala svaka kap vlage sabrane u tlu. Tlo treba dobro pripremiti sjetvospremačem, posteljica mora biti gotovo idealna, jer se radi o vrlo sitnom sjemenu. Prilikom sjetve potrebno je još gnojiti sa 200 kg/ha 27% KAN-a.

Sjetva se obavlja preciznim sijačicama. Bitno je odrediti potrebitu količinu sjemena pojedinih vrsta trava koja se mora potrošiti na određenoj površini. Ako su gušći redovi, onda je posijano manji broj zrna u redu. Dubina sjetve prilagođava se sastavu tla i prisutnosti vlage u tlu. Tako na nešto težim vlažnijim tlima sjetva je malo plića, na lakšim tlima nešto dublja. U pravilu dubina sjetve ne smije preći 1 cm. U kasno ljeto sjetvu trava najbolje je obaviti početkom rujna, ako ima i malo vlage.

Važno je znati da se u pravilu prvi otkos trave upotrebljava za produkciju sjemena, jer, drugi otkos također može donijeti sjeme, samo u daleko manjoj količini.

On se formira u početku srpnja, kada su najviše vrućine i kada treba najviše vlage koja zapravo manjka. Ali ako je iz bilo kojega razloga, nevremena ili pregojavanja došlo do ranijeg polijeganja usjeva, bez čekanja ga treba pokositi i iskoristiti za krmu. Čim je usjev plegao ima veliku količinu zelene mase i vrlo dobru kakvoću. Ako se to dogodilo u toku svibnja, idući otkos treba ostaviti za proizvodnju sjemena. Ovaj otkos imat će gotovo istu količinu sjemena, sa manjim primjesama i gotovo bez korova.

Košnja travnog usjeva mora biti pravovremena, bez obzira na njegovu namjenu. Travna masa namjenjena za krmu mora se kositi neposredno pred cvatnju, jer je zelena masa narasla gotovo do kraja, kakvoća krme je najbolja i dobiva se na vremenu za dobivanje većeg broja otkosa.

Pospremanje krme sve se više usavršava. Spretna osoba, bez ičije pomoći, sa prikladnom opremom, može sama vrlo kvalitetno pospremati krmu, osobito ako se koristi tehnologija rolo bala. Isti dan nakon košnje zelene mase, otkos ostane na tlu toliko dugo, koliko je potrebno da otkos trave povene.

Nakon toga masa se posprema u plastične rolo bale, i koristi se kao sjenaža.

To je najbolji način čuvanja izvornih vrijednosti, svega što je zelena masa imala u sebi. Gubici su svedeni na najmanju mjeru i u količinskom i kvalitativnom dijelu.

Žetva sjemenskih trava vrlo je zahtjevan posao. Potrebno je odrediti pravo vrijeme žetve, jer i najmanjim zakašnjenjem sjeme se dosta osipa. Zajedničko je kod trava da je lišće zeleno, dok je sjeme fiziološki zrelo. Zato je najbolje sjemenski usjev redovito kontrolirati na način, da se uzme metlica ili klas na dlan, te se ta mala količina malo stisne i ako na dlanu ostane orunjenog zrna, ono je sposobno za vršidbu. Taj momenat ne smije se odlagati, bez obzira kolika je vlaga u zrnu. Ako je vlažnije sjeme treba ga odmah nakon žetve grubo pročistiti i umjetno osušiti na 12% vlage na kojoj se sjeme može čuvati do konačne dorade za prodaju ili sjetvu.

Sušenje sjemena u sušari obavlja se do temperature od 40⁰ C, jer viša temperatura može štetno utjecati na klijavost sjemena. To moraju biti protočne sušare manjeg kapaciteta. Ako se s vlažnim sjemenom čeka samo koji sat u prikolici, sjeme se ugrije na visoku temperaturu, na kojoj se klijavost potpuno gubi.

Šezdesetih godina prošlog stoljeća Hrvatska je bila veliki proizvođač i izvoznik sjemena trava. Domaća je proizvodnja tada iznosila 3.000 tona. Sada je ona zapuštena i ovisi o uvozu, iako je domaće sjeme kvalitetnije.

Tablica 1: Kalkulacija proizvodnje

a.	Mjesto troška kn/kg Za razdoblje	Ljulj mnogocvjetni		
		2 god.	Ljulj utrinac 3 god.	
1.	Oranje		410,00	410,00
2.	Zatvaranje brazde		180,00	180,00
3.	Osnovna gnojdba		120,00	120,00
4.	Sjetvospremač		120,00	120,00
5.	Sjetva		150,00	150,00
6.	Prsk. protiv korova		90,00	90,00
7.	Vršidba	2x	1.200,00	3x 1.800,00
8.	Skupljanje i izvoz slame	2x	600,00	3x 900,00
9.	Prihranjivanje poslije vrš.	2x	200,00	3x 300,00
10.	Košnja drugog otkosa	2x	300,00	3x 450,00
11.	Spremanje sijena	2x	800,00	3x 1.000,00
12.	Prihranjivanje iza otkosa	2x	200,00	3x 300,00
13.	Košnja trećeg otkosa	2x	250,00	3x 375,00
14.	Spremanje sijena	2x	600,00	3x 750,00
15.	Dorada i analiza sjemena	1 kn/kg	3.000,00	1 kn/kg 3.000,00
Svega:			8.220,00	9.945,00
b. Repromaterijal:				
1.	Sjeme C1	12kgx30 kn	360,00	360,00
2.	Miner.gnoj. 10:30:20 Min. gnojivo za prihr.	500 kgx2,5	1.250,00	1.250,00
3.	15:15:15	600kg	800,00	750 kg 1.200,00
4.	Herbicidi 2 4 D + korekcija Ambalaža + atesti + deklaracije		500,00	600,00
5.			400,00	450,00
Svega:			3.310,00	3.860,00
c. Ostali troškovi:				
1.	Zakup ili koncesija 310 kn/ha		620,00	930,00
2.	Doprinos za vode 208 kn/ha Osiguranje usjeva 10% na vrij.ul.		416,00	624,00
3.			640,00	970,00
4.	Kontrola proiz.sj. 400 kn/ha Financiranje proiz. 5% od ulaganja		800,00	1.200,00
5.			666,75	932,60
Svega:			3.142,75	4.656,60
Sveukupni troškovi				
d. proizvodnje:			14.672,75	18.461,60
e. Prihodi:				
1.	Sjeme C2	3.000x7,5	22.500,00	300x9 27.000,00
2.	Sijeno	10.000x0,5	5.000,00	12.000x0,5 6.000,00
3.	Potproe za proiz.sjemena		6.000,00	9.000,00
Svega:			33.500,00	42.000,00
f) Dobitak (e-d):			18.827,25	23.538,40
g. Godišnji dobitak			9.413,62	7.846,13

Tablica 2: Kalkulacija proizvodnje

a.	Mjesto troška kn/ha za rok korištenja	Livada vlasnjača		
		5 god.	Nacrvena vlasulja 5 god.	
1.	Oranje		410,00	410,00
2.	Zatvaranje brazde		180,00	180,00
3.	Osnovna gnojdba		120,00	120,00
4.	Sjetvospremač		120,00	120,00
5.	Sjetva		150,00	150,00
6.	Prskanj protiv korova 3x90		270,00	270,00

7.	Žetva-vršidba 5x500		2.500,00		2.500,00
8.	Izvoz slame 5x200		1.000,00		1.000,00
9.	Prihvanjivanje 5x100		500,00		500,00
10.	Košnja II. otkosa 5x150		750,00		750,00
11.	Spremanje sijena 5x400		2.000,00		2.000,00
12.	Prihvanjivanje 5x100		500,00		500,00
13.	Košnja III otkosa 5x150		750,00		750,00
14.	Spremanje sijena 5x300		1.500,00		1.500,00
15.	Prihranjivanje prije zime 5 x 100		500,00		500,00
16.	Analiza i dorada sjemena 1,3		3.250,00	1 kn/kg	3.500,00
	Svega:		14.500,00		14.750,00
b.	Repromaterijal:				
1.	Sjeme C1 5x35		175,00	7 x 30	210,00
2.	Mineralno gnojivo 10:20:30	600 x 2,5	1.500,00		1.500,00
3.	Min.gn.KAN,15-ica	1.000x1,5	1.500,00		1.500,00
4.	Hrbičidi 2 4 D 3x plus korekcije		600,00		600,00
5.	Ambalaža+atesti+certifikat 0,75		1.875,00		2.625,00
	Svega:		5.650,00		6.460,00
c.	Ostali troškovi:				
1.	Zakup ili koncesija 310 kn/ha		1.550,00		1.550,00
	Doprinos za vodoprivredu 208				
2.	kn/ha		1.040,00		1.040,00
3.	Osiguranje vrij. uloga x 7%		1.696,80		1.771,00
4.	Kontrola sj.proizvodnje 300 kn/ha		1.500,00		1.500,00
5.	Financiranje ulog 25.936 x 5%		1.296,80	27,071x5%	1.353,55
	Svega:		7.083,60		7.214,55
d.	Sveukupni troškovi (a+b+c):		27.233,60		28.424,55
	Prihodi od proizv.+potp.				
e.					
1.	Sjeme C 2	2.500 kg x 15 kn	37.500,00	3.500 kg x 11	38.500,00
2.	Sijeno	25.000 kg x 0,50	12.500,00		12.500,00
3.	Potpore za sjemensku				
	Proizvodnju		15.000,00		15.000,00
	Svega:		65.000,00		66.000,00
f.	Dobitak (e-d)		37.766,40		37.575,45
g.	Godišnja dobit:		7.535,28		7.515,09

Tablica 3: Kalkulacija proizvodnje

a.	Mjesto troška kn/kg	Klupčasta oštrica	Livadna vlasulja
	za rok korištenja	5 god.	5 god.
1.	Oranje	410,000	410,00
2.	Zatvaranje brazde	180,00	180,00
3.	Osnovna gnojdba	120,00	120,00
4.	Sjetvospremač	120,00	120,00
5.	Sjetva	150,00	150,00
6.	Prskanje protiv korova 2x	180,00	180,00
7.	Žetva I vršidba 5x	2.500,00	2.500,00
8.	Izvoz slame 5x	1.000,00	1.000,00
9.	Prihvanjivanje poslije žetve 5x	500,00	500,00
10.	Košnja drugog otkosa 5x	600,00	600,00
11.	Spremanje sijena iza 2.otk. 5x	2.000,00	2.000,00
12.	Prihranjivanje iza 2.otk. 5x	500,00	500,00
13.	Košnja trećeg otkosa 5x	500,00	500,00
14.	Spremanje sijena iza 3.otk. 5x	1.500,00	1.500,00
15.	Prihvanjivanje iza 3. otk. 5x	500,00	500,00

16.	Dorada i analiza sjemena 1 kn/kg	3.500,00		4.000,00
	Svega:	14.260,00		14.760,00
	b. Repromaterijal:			
1.	Sjeme C 1 12 kg 35 kn Mineralno g.10:20:30	420,00		420,00
2.	600 kg x 2,5	1.500,00		1.500,00
3.	Min.gnojivo prih. KAN ili 15 ica	1.500,00	1.000 kg	1.500,00
4.	Herbicidi+korekcije 2 4 D 3x	600,00		600,00
5.	Ambalaža+atesti+certifikat 0,75	455,00	0,13 kn/kg	520,00
	Svega:	4.475,00		4.540,00
	c. Ostali troškovi:			
1.	Zakup ili koncesija 310 kn/ha	1.550,00		1.550,00
2.	Doprinos za hr.vode 208 kn/ha	1.040,00		1.040,00
3.	Osiguranje vrij.uloga x 7%	1.597,00		1.650,00
4.	Aprobacija 300 kn/ha	1.500,00		1.500,00
5.	Financiranje proiz. 5%	1.220,00		1.252,00
	Svega:	6.907,00		6.992,00
	Sveukupni troškovi			
d. proizvodnje:		25.642,00		26.292,00
e. Prihodi:				
1.	Sjeme C 2 3.500 kg x 11 kn	38.500,00	4.000 x 10	40.000,00
2.	Sijeno 27.000 kg x 0,5 kn	13.500,00		13.500,00
3.	Potpore 3.000 kn/god.	15.000,00		15.000,00
	Svega:	67.000,00		68.500,00
f. Dobitak (e-d):		41.358,00		42.208,00
g. Dobitak(godinu):		8.271,60		8.441,60

19.2. Lucerna

Krma, proizvedena na oranicama, u ishrani domaćih životinja, može imati najbolju kakvoću, jer sami biramo kulturu koju želimo sijati, te vrstu za određeni bonitet tla i za određenu namjenu. Uz odgovarajuću pripremu tla i gnojidbu proizvodimo ono što nam može dati dobar rezultat. U ovoj proizvodnji potrebno je, sa puno pažnje, planirati sve tehnološke zahvate, jer treba iskoristiti sve potencijalne mogućnosti, koje može dati određena biljna kultura. Sigurno najvrijednija krmna kultura, koja se različito koristi, o kojoj naši proizvođači dosta znaju jest LUCERNA.

Ona ima ogromnu važnost u ishrani stoke i poboljšavanju kakvoće tla. Lucerna uspijeva i na najlošijim tlima i daje najmanje tri bogata otkosa najkvalitetnije krme. Na bogatim tlima, daje puno više otkosa i silan urod zelene mase. Stoka goveda, ovce, svinje, perad i konji, rado ju jedu u zelenom stanju, kao osušenu masu, te kao silažu iz silosa i plastičnih rolo bala. Ovdje je potrebno spomenuti da lucerna u proljeće prva dolazi za košnju, što je vrlo značajno u slučaju nedostatka krme za stoku na izlasku iz zimskih mjeseci. Isto tako lucerna se može koristiti sve do konca listopada.

Proizvodnja lucerne započinje izborom parcele i pripremom tla za sjetvu. Priprema tla zavisi od vremena sjetve, jer se lucerna može sijati u toku godine od proljeća do jeseni, ako se luceristu može osigurati optimalna količina vlage za brzo i jednolično nicanje usjeva. Tamo gdje nije moguće raditi sa navodnjavanjem, treba se odlučiti za sjetvu u optimalnom roku i to u kasnu jesen ili rano proljeće. Tada ima dovoljno vlage, koja je uvjet za uspjeh jednoličnog nicanja sjemena.

Priprema tla sastoji se u dubokom oranju, i to na dubinu brazde 30 - 35 cm, jer dublja brazda osigurava veći urod zelene mase lucerne. Zajedno sa oranjem preporučuje se zaorati mineralno gnojivo NPK 10 : 30 : 20 i to 800 kg/ha, što odgovara urodu 120 - 130

mtc/ha sijena za prosječno bogata tla. Međutim, ako postoji mogućnost natapanja, potrebno je povećati količinu mineralnog gnojiva, jer se potencijal rodnosti lucerne znatno povećava.

Odmah nakon oranja potrebno je fino obraditi površinski sloj i pripremiti posteljicu tla za sjeme. Istovremeno sa površinskom pripremom tla uputno je inkorporirati herbicid u tlo i odmah nakon sjetvospremača obaviti sjetvu lucerne.

Sjetva lucerne je vrlo zahtjevan posao, jer mora biti obavljena maksimalno pažljivo. Sjeme mora biti jednolično raspoređeno na dubini do 2 cm. Za postizanje jednolične dubine traži se ravno tlo, koje je uputno povaljati prije ili poslije sjetve. Količina sjemena zavisi o načinu korištenja lucerišta. Ako je usjev lucerne namijenjen košnji zelene mase uz stalnu optimalnu količinu vlage u tlu, potrebno je potrošiti veću količinu sjemena /20 - 25 kg/ha), jer intenzivnijim korištenjem lucerišta ono brže propada. Ako se proizvodi lucerna dijelom za proizvodnju krme, a dijelom za sjemensku proizvodnju nije potrebno trošiti više od 15 kg/ha sjemena. Međutim, ako se lucerište podređuje isključivo za proizvodnju sjemena (napr. u Istri ili Dalmaciji) neopravdano je, pri formiranju lucerišta trošiti više od 6 kg/ha sjemena.

Njega usjeva lucerne sastoji se od pravovremene košnje, čuvanja usjeva od pojave većeg broja korovskih vrsta. Isto tako potrebna je češća kontrola usjeva lucerne, kako bi se pravovremeno otkrila eventualna pojava poljskih miševa, koji mogu izazvati veliku štetu na lucerištima, stvarajući velike plješine. Čim se pojave poljski miševi potrebno ih je suzbijati trovanjem različitim mamcima na bazi facirona. Isto tako eventualna pojava viline kosice traži permanentnu kontrolu i njeno suzbijanje, obično totalnim herbicidima, kao što je napr. Reglone ili Gramoksone. Ovi preparati djeluju vrlo efikasno, sve spale ali se brzo razlažu u tlu i već za nekoliko dana može se početi nadosijavati sjeme na novonastalim plješinama.

Košnja lucerne je jedan od najvažnijih tehnoloških zahvata u proizvodnji zelene mase i sjemena. Određujući vrijeme košnje, direktno utječemo na visinu uroda krme u suhom ili zelenom. Potrebno je izabrati optimalni broj otkosa, kako bi se dobio maksimalni urod zelene mase, bez štetne posljedice za normalan razvoj usjeva za višegodišnje vegetacije. Broj otkosa varira od tri do osam u našim klimatskim prilikama. Prvi otkos koristi se za proizvodnju krme a drugi za proizvodnju sjemena. Prvi otkos najbogatiji je sa količinom krme, ali je i najzakorovljeniji, dok je drugi otkos najčistiji i najpodesniji za proizvodnju sjemena. Lucerna u zelenom ako je košena prije početka cvatnje ima oko 20% suhe tvari, t više od 4,1% bjelančevina. Međutim, u sijenu koje se dobije iz ove zelene mase ima 85% suhe tvari i 15% bjelančevina.

Zelena masa lucerne, pored bjelančevina i sirove masti, ima puno organskih i mineralnih tvari, kao što su kalcij, fosfor, magnezij i različite vitamine kao napr. naročito značajan karotin, koji je neophodan za normalno funkcioniranje svih živih bića, zatim u određenim količinama vit. B1 i B2, D, E i C. Vrijedi znati da zelena masa lucerne sadrži značajnu količinu vrijednih aminokiselina kao što su lizin, triptofan, tirozin, cistin, arginin i dr. Sve ovo pokazuje da je lucerna plemenita krmna kultura kojoj nema premca.

Sušenje zelene mase mora se odvijati vrlo pažljivo.

Sušenje na parceli treba obavljati po lijepom vremenu, laganim okretanjem uvenule mase, maksimalnim čuvanjem lišća. Strojni okretači ne smiju se kretati velikom brzinom. Uvenulo sijeno potrebno je iznijeti sa parcele i nastaviti dosušivanje na pripremljenim jahačima, sve dok mu vlaga padne ispod 15% jer u protivnom sijeno počne trunuti, te postaje neuporabljivo.

Kada postoji mogućnost sušenja umjetnim zagrijavanjem zraka, kakvoća sijena ne zavisi od broja sunčanih dana za vrijeme sušenja, već isključivo o opremi, gorivu i tehnologiji koja se primjenjuje u toj fazi rada. Umjetnim sušenjem lakše je sačuvati sve hranjive tvari koje nam priroda daje u proizvodnji lucerne, što najčešće zavisi o visini temperature na kojoj se suši ova masa. Sušenjem lucerne pri visokoj temperaturi najviše stradaju korisni vitamini.

Proizvodnja sjemena lucerne je neophodna, jer Hrvatska uvozi sjeme lucerne dugi niz godina. Za uvoz ne postoji nikakvo opravdanje. Potrošnja sjemena lucerne u našoj zemlji iznosi 350 t godišnje. Ovo su točni pokazatelji o količinama sjemena lucerne, koje je deklarirao Zavod za sjemenarstvo Osijek. Od deklariranih količina uvozi se u Hrvatsku 250 -

300 t. Ako se lucerna proizvodi za sjeme, usjevu s poklanja veća pažnja. Mora se paziti da u usjevu nema viline kosice, da je usjev izjednačen bez karantenskih korova, sa posebnim naglaskom na ambroziju. Posebnu pažnju treba posvetiti sorti, njenom podrijetlu, odlikama, kao i o kakvoći sjemena. Preporučuje se sjetva sjemena naših sorata, jer je poznato da su hrvatske sorte najbolje i najdugovječne, a vuku podrijetlo od starih panonskih tipova.

Uobičajeno je da se pri otkosu lucerne koristi za krmu, a drugi za sjeme, iz razloga, jer je prvi otkos najbogatiji po zelenoj masi, a drugi je puno čistiji od raznih korova.

Proizvodnja sjemena rizičnija je od proizvodnje zelene mase, jer stabljike sjemenske lucerne radovito poliježu, a lucerna cvate po etažama pa za kišnijeg vremena, često se događa proklijavanje sjemena ili čak truljenje, jer se stabljika ne stigne osušiti od kiše ili rose. Zato treba oprezno raditi sa gnojidbom, naročito sa dušičnim gnojivom.

Lucerna je u fiziološkoj zriobi kada više od 60% komuški dobije tamno smeđu boju. Tada se usjev može pokositi ostaviti na parceli dva do tri dana da se stabljike prosuše, zatim ući sa kombajnom sa pikap uređajem, pokupiti masu i pažljivo obaviti vršidbu. Može se vršidba, sa manje rastura, obaviti i u dvorištu ako se sa puno pažnje pokupi suha masa i sa prikolicama preveze na mjesto vršidbe.

Crvena djetelina prema rasprostranjenosti, od krmnih leguminoza, dolazi odmah iza lucerne. Sjetva crvene djeteline na oranicama u prošlosti, odigrala je pravu revoluciju, jer je u tropoljnom sistemu gospodarenja obradivim površinama, umjesto ugara uvedena sjetva crvene djeteline, pa je počela proizvodnja obilnijih količina vrlo kvalitetne stočne hrane. Sve do Domovinskog rata na privatnom posjedu u Hrvatskoj više se sijalo crvene djeteline nego lucerne.

Crvena djetelina, prema pokazateljima državnog Zavoda za sjemenarstvo Osijek, temeljem izdatih deklaracija o kakvoći sjemena, koristi se u količini 50 - 60 t/god. Tom količinom sjemena moguće je posijati 3.000 ha oraničnih površina. Mora se imati na umu, da se vjerojatno isto toliko sije površina sjemenom koje nije aprobirano. Za takav način proizvodnje postoji opravdan razlog, jer proizvođač, koji kupuje sjeme nije siguran u ono što piše na deklaraciji. Naime, uvozno sjeme je jedan od činitelja smanjenja sjetve crvene djeteline. Često se uvozi sjeme crvene djeteline pod imenom sorata upisanih u Upisnik, a u naravi to su sorte loše kakvoće, pogotovo u odnosu na naše zimske uvjete. Događa se da te sorte stradaju od zime, već u prvoj proizvodnoj godini pa se proizvođač odlučuje sijati sjeme sorte koju već ima u proizvodnji. Kada bi uvoznici sjemena odgovarali za kakvoću sjemena, kako to zakon propisuje, to se ne bi događalo. Uvozom sjemena, osobito lucerne i crvene djeteline nanešene su nemjerljive štete hrvatskom poljodjelstvu. Zahvaljujući takvom odnosu prema domaćoj proizvodnji crvena djetelina gotovo je upropaštena. U drugoj polovini pedesetih godina Hrvatska je izvozila sjemena crvene djeteline i do 1.000 t godišnje. Požežanka je bila glavni dorađivač za više od 500 t.

Hranidena vrijednost zelene mase crvene djeteline, u odnosu na sadržaj bjelančevina, ako je ona sijana na bogatim tlima, sasvim je blizu hranidbenoj vrijednosti koja se nalazi u zelenoj masi lucerninog otkosa.

Proizvodnja crvene djeteline gotovo je identična proizvodnji lucerne, u odnosu na pripremu tla i vrijeme sjetve. Crvene djetelina je osjetljivija na niske temperature i pojavu golomrazice pa više stradava od zime.

Usjev crvene djeteline u čistoj kulturi, može se vrlo uspješno koristiti za proizvodnju krme i za proizvodnju sjemena. Ako se usjev kombinirano koristi za krmu i sjeme potrebno je voditi računa o nekoliko stvari. Sklop biljaka ne smije biti pretjerano velik, jer samo dobro razgranate biljke donose mnoštvo cvjetova i dobar urod sjemena. Da se to postigne mora biti umjerena potrošnja sjemena (ne više od 10 kg/ha) i dobra gnojidba. Također se mora pažljivo kositi usjev crvene djeteline, bez obzira s kojom namjenom se usjev proizvodi.

Sjetva crvene djeteline u smjesi sa travama je izuzetno poželjna radi nekoliko vrlo korisnih razloga. Različite biljke uzimaju iz tla različite hranjive tvari pa u smjesi jedne drugima manje konkuriraju nego ako je proizvodnja u čistoj kulturi. Takav usjev u prosjeku daje veći urod zelene mase, jer kada se jedna vrsta prorjeđuje, na prazno mjesto dolazi vrsta koju smo zasijali i nadoknađuje izgublenu količinu.

Smjese trava, osobito vrst ljuljeva zatim vlasulja i vlasnjača te repak i crvena djetelina daju odličnu kakvoću krmne baze, jer su ve ove trave vrlo zahvalne krmne biljke, čija se košnja poklapa sa košnjom crvene djeteline, kada se to najviše isplati.

Crvena djetelina je krmna vrsta koja je definitivno najprikladnija za proizvodnju krme u smjesi sa travama osobito kada se u ovom poslu koriste nove tehnologije spremanja krme, kao što su rolo bale za sjenažu, silosi za silažu i sušnice za sijeno.

Proizvodnja sjemena crvene djeteline obavlja se na isti način kao i sjeme lucerne. Prvi otkos koristi se za proizvodnju krme a drugi za proizvodnju sjemena. U prvom otkosu može biti puno korovskog sjemena, koje kasnije prilikom čišćenja sjemena crvene djeteline čini određene poteškoće. Obično je drugi otkos nešto čistiji, i dolazi u cvatnju kada je najviše vedra vremena, krajem lipnja, što je osobito važno za normalan posjet pčela i bumbara, a to podrazumijeva dobru oplodnju cvijetova i visoki urod sjemena.

Tablica 4: Kalkulacija proizvodnje lucerne i crvene djeteline

A.	mjesto troška	lucerna kn/ha		djetelina
		korištenje	4 god.	kn/ha
				3 god.
	Oranje		410,00	410,00
	tanjuranje 1,5 x		180,00	180,00
	rasipanje min. gnoj.		180,00	180,00
	sjetvospramač		110,00	110,00
	Sjetva		180,00	180,00
	prskanje herbicidima		110,00	110,00
	košnja krme	150 x 4	600,00	150 x 3 450,00
	sušenje krme	150 x 4	600,00	150 x 3 450,00
	košnja s. otkosa	180 x 4	720,00	180 x 3 540,00
	vršidba sj. otkosa	500 x 4	2.000,00	500 x 3 1.500,00
	košnja krme	130 x 2	260,00	-
	prihrana	120 x 8	960,00	120 x 6 720,00
	izvoz krme	200 x 6	1.200,00	200 x 4 800,00
	Čišćenje sjemena	800 x 4	3.200,00	900 x 3 2.700,00
	svega:	10.710,00		8.330,00
B.	repromaterijal:			
	min. gn. osn.	800 x 2	1.600,00	800 x 2 1.600,00
	min. gn. prihr.	200x 4 x 1,5	1.600,00	200x3 x 1,5 900,00
	herbicidi		1.000,00	1.000,00
	Sjeme	15 x 30	450,00	12 x 30 360,00
	svega:		4.650,00	3.860,00
C.	varijabilni troškovi:			
	zakup-koncesija	300 x 4	1.200,00	300 x 3 900,00
	vodop.doprinos	208 x 4	832,00	208 x 3 624,00
	osig. ulaganja	16.000x7%	1.120,00	13.000x7% 972,58
	svega:		3.152,00	2.496,58
D.	seukupni troškovi:		18.512,00	14.686,58
E.	vrijed. proizvodnje			
	Sjeme	1.600x16	25.600,00	1.350x16 21.600,00
	Sijeno	14.000x0,7	16.800,00	18.000x0,6 16.800,00
	svega za 4 god.		42.400,00	za 3 god. 38.400,00
F.	Dobitak za 4 god.		23.888,00	za 3 god. 23.713,42
G.	potpore za 4 god.		12.000,00	za 3 god. 9.000,00
H.	sveukupno dobitak		25.888,00	32.713,42
I.	GOD. DOBITAK		8.972,00	10.904,47

19.3. **Proizvodnja slatkog krumpira**

19.3.1. **Proizvodnja presadnica**

Batat kojeg na engleskom govornom području zovu sweetpotato (slatki krumpir) je visokoenergetska povrtna kultura sa oko 30 % suhe tvari, od čega je 70-90 % ugljikohidrata. Batat je veliki izvor značajnih vitamina (A,C,E,B1, B2 itd.) i minerala (naročito kalija), čime opskrbljuje organizam značajnim antioksidansima.

Antioksidansi iz batata su izuzetno važni za dobro funkcioniranje mozga (Alzheimerova bolest i sl.), a visoki sadržaj beta-karotena daje kvalitetnu zaštitu protiv nekih tipova karcinoma. Batat je kao energetska namirnica vrlo značajna i za dijabetičare, čije zdravlje ovisi o stabilnoj razini glukoze u krvi. Naime, zbog niskog glikemijskog indeksa, koji omogućava sporiju apsorpciju glukoze u krvi ne dolazi do štetnog stresa za organizam. Batat ne sadrži štetne masti i kolesterole što ima povoljan učinak na ljude koji imaju tegobe zbog povišenih masnoća u krvi i žuči, a također je i veliki izvor dijetalnih vlakana, koja su neophodna za pravilno funkcioniranje probave, čime se smanjuje rizik od raka debelog crijeva i sličnih bolesti probavnog trakta. Korijen batata se u prehrani koristi na isti način kao i krumpir i zahvaljujući svojim izraženim ljekovitim svojstvima može postati nadomjestak u prehrani umjesto krumpira.

Osnova za komercijalnu proizvodnju batata je kvalitetna presadnica, kojih na tržištu u Hrvatskoj nema. Na osnovi obavljenih priprema za proizvodnju korijena batata zasađene površine u Hrvatskoj povećati će se od 30 ha u 2006 godini do 100 ha u 2008 godini. Za navedenu proizvodnju potrebno je osigurati 900.000 komada presadnica u prvoj godini proizvodnje, odnosno po završetku programa 2,700.000 komada kvalitetnih zdravstveno ispravnih presadnica.

Troškovi proizvodnje presadnica batata:

Troškovi energije: (Babyser 50 E)= 5,2 kg lož ulja/satu, za potrebnih 2880 sati rada za 2 potrebna uređaja u kompletu plastenika, ukupni su troškovi 165.000,00 kn.

Cijena energije za 1 proizvedenu presadnicu iznosi 0,41 kunu.

Troškovi rada: (3 radnika/10 sati rada dnevno) odnosno 3.600 radnih sati, za oba plastenika ukupno iznosi: 72.000,00 kn, što za jednu proizvedenu presadnicu iznosi 0,18 kuna.

Ostali troškovi: (el. Struja, supstrati, ambalaža, potrošno materijal) kroz predviđeno razdoblje rada (4 mjeseca) iznose 0,13 kuna.

Troškovi ishodišnog materijala: (odabrani zdravstveno ispravni korijen batata) za jednu proizvedenu presadnicu iznosi 0,33 kn.

Na osnovi navedenih stavki proizlazi da je proizvodna cijena jedne prosječne presadnice 1,05 kuna.

Prodajna cijena presadnice batata utvrđena je sa 3 kune po komadu, a u korelaciji je sa kalkulacijom proizvodnje korijena batata, što omogućuje ukupan prihod od prodaje presadnica u prvoj godini u iznosu od 2.700.000,00 kn, odnosno po završetku programa 8.100.000,00 kuna.

Račun dobiti i gubitka:

A) ukupan prihod 900.000 komada presadnica x 3 kn = 2.700.000,00 kuna

B) ukupni troškovi 900.000 komada presadnica x 1,05 kuna = 945.000,00 kuna.

Ostvarena dobit u prvoj godini proizvodnje iznosi 1.755.000,00 kn

Za navedenu proizvodnju potrebno je osigurati, osim minimalne prilagodbe postojećih objekata, postavljanje dva manja plastenika sa potrebnom tehnološkom opremom u ukupnoj vrijednosti od približno 300.000,00 kn.

Tržište prodaje je ugovorena proizvodnja korijena batata sa poljoprivrednim zadrugama u Hrvatskoj.

19.3.2. Komercijalna proizvodnja batata na obiteljskom gospodarstvu

Višegodišnja istraživanja koja su provedena na Zavodu za povrćarstvo Agronomskog fakulteta u Zagrebu, pokazala su da je uzgoj na otvorenom komercijalno isplativ u kontinentalnom dijelu Hrvatske od svibnja, a u mediteranskom dijelu već od početka travnja, pri čemu treba voditi računa da je za uspješan rast batata potrebno 3-5 mjeseci bez mraza i nižih temperatura od 10° C. Prinosi ovisno o uvjetima uzgoja se kreću od 20-35 t/ha, dok je primjenom suvremene agrotehnike moguće ostvariti i prinose do 70 t/ha.

Hranidbena vrijednost i ljekovita svojstva

Batat je visokoenergetska kultura sa oko 30 % suhe tvari, od čega je 70-90 % ugljikohidrata. Batat je veliki izvor značajnijih vitamina (A,C, E, B1, B2 itd.) i minerala (naročito kalija), čime opskrbljuje tijelo značajnim antioksidansima. Najveća mu je vrijednost velika količina beta-karotena (200 g batata sadrži istu količinu beta-karotena kao i 5 kg brokule), vitamina E (količina od 140 g batata osigurava dnevnu potrebu za tim vitaminom). Medicinski je dokazana važnost vitamina E u zaštiti organizma od srčanih tegoba i

začepljenja krvnih žila.

Antioksidansi iz batata su izuzetno važni za dobro funkcioniranje mozga (Alzheimerova bolest i sl.), a visoki sadržaj beta-karotena daje i kvalitetnu zaštitu protiv nekih tipova karcinoma. Batat je kao energetska namirnica vrlo značajan za ljude koji imaju problema sa povišenim šećerom (dijabetičari) i čije zdravlje ovisi o stabilnoj razini glukoze u krvi. Naime, zbog niskog glikemijskog indeksa, koji omogućava slabiju apsorpciju glukoze u krvi, konzumacija batata ne dovodi do štetnog stresa za organizam.

Batat ne sadrži masti i kolesterole što ima povoljan učinak za ljude koji imaju tegobe zbog povišenih masnoća u krvi i žuči, a također je veliki izvor dijetarnih vlakana, koja su neophodna za pravilno funkcioniranje probave čime se smanjuje rizik od raka debelog crijeva i sličnih bolesti probavnog trakta.

U prehrani se batat koristi kao glavno jelo ili kao prilog na slične načine kao i krumpir.

Uzgoj batata

Batat daje najbolje prinose na ocjeditim glinasto-pjeskovitim tlima, slabije opskrbljeni humusnom komponentom, a kiselost bi trebala biti oko 6 pH. Obrada tla (oranje) treba biti do 40 cm dubine u jesenskoj pripremi tla. Neposredno prije sadnje, kod proljetne pripreme zemljišta gnoji se sa oko 20 t stajskog gnoja ili sa oko 300 kg NPK 5:20:30 po hektaru.

Batat se najčešće sadi vegetativno iz "presadnica". Radi se ustvari o izbojima koji rastu iz spavajućih pupova zadebljalog korijena, koje se kad dosegnu odgovarajuću veličinu presađuju u kontejnere da se ukorijene. Na taj način pripremljene presadnice koristimo za sadnju sadilicama ili ručno. Razmak sadnje između biljaka koji se najčešće koristi je 80-100 cm x 50-70 cm. Time se postiže sklop od 20.000 do 27.000 biljaka po hektaru.

Najbolje je da se sadnja obavi na uzdignute gredice uz upotrebu malča (crna PE folija). Kako bi se biljke dobro i brzo ukorijenile svakako je potrebno navodnjavanje u toj fazi uzgoja. Kasnije navodnjavanje tijekom uzgoja koristi se vrlo oprezno i to samo ako prijete jake suše, jer prevelika količina vode u zoni korijena smanjuje prinose. Da bi se ta agrotehnička mjera mogla kvalitetno obaviti nužno je predvidjeti postavljanje sustava navodnjavanja kapanjem.

Batat se vadi od kolovoza do listopada ovisno o vremenu sadnje i klimi, ali u pravilu kad većina korjenova dostigne tržišnu veličinu (iznad 150 g). Korjenove nakon vađenja treba uskladištiti na suhom i toplom mjestu u relativnu vlagu zraka oko 75 %.

U toku proizvodnje batata rijetko nastaju veće štete uzrokovane bolestima i štetnicima. Neki zemljišni štetnici mogu napraviti manja oštećenja nebitna za količinu i kvalitetu korjenova. Određene štete mogu nastati na nasadu od poljskih miševa i voluharica, naročito ako se odgađa početak vađenja. Posebno je potrebno voditi brigu o tome da se batat ne sadi na istoj parceli barem tri godine.

Troškovi proizvodnje (sažetak)

Priprema sadnje (osnovna obrada, rasipanje NPK gnojiva, tanjuranje, zaštita, NPK gnojivo, PE folija): 8.800,00 kn

Troškovi proizvodnje presadnica: 25.000 presadnica x 3,00 kn = 75.000,00 kn

Troškovi uzgoja (postavljanje folije i navodnjavanja, prihrana, sadnja): 6828,00 kn

Vađenje (utovar, istovar): 30 ljudi/10 sati/3 dana = 18.000,00 kn

Sortiranje i skladištenje: 30 ljudi/2 dana = 7200,00 kn

Ukupni troškovi proizvodnje batata sa (1 ha) iznose: 120.328,00 kn

Očekivani rezultati proizvodnje batata

Za predviđenu proizvodnu površinu (1 ha) kroz 120 dana ostvarit će se prinos od 30 t korijena batata. Jedna tona proizvedenog korijena će se uskladištiti za daljnju reprodukciju.

Račun dobiti i gubitka

Ukupan prihod: 29.000 kg korjenova batata x 10,00 kn = 290.000,00 kn

Ukupni troškovi:

Trošak proizvodnje: 120.328,00 kn

Ostali troškovi: (Zadruga, promidžba, marketing): 38.000,00 kn

Sveukupno: 158.328,00 kn

Na osnovi prikazanih parametara vidljiva je profitabilnost u navednoj proizvodnji koji se dokazuje sa dobiti od 129.328,00 kn po jednom hektaru.

19.4. Proizvodnja povrća za sušenje

Proizvodnju povrća za sušenje, ako se radi o vrstama i optimalnim količinama, treba organizirati tako, da se nakon izbora parcela, obavi pravovremena sjetva. Sjetva je vrlo zahtjevan posao, međutim, ako je napravljena, odgovarajuća priprema, ona je najčešće gotova za dan, najviše dva dana. Zato se preporučuje da svaki proizvođač, prema svojim mogućnostima sije više od jedne vrste povrća. Naime, kada bi se sijale ove vrste: mrkva, pastrnjak, peršin i crveni luk, na površinama od po 1 ha, to bi bilo bolje nego sijati jednu vrstu na površini od 4 ha.

Razlog je u činjenici što se tehnološki zahtjevi po ovim kulturama međusobno ne poklapaju. To se kosi s mogućom specijalizacijom proizvodnje. Ipak proizvođaču ili

obiteljskom gospodarstvu, radi razlike u vremenu dolaska tehnološke zriobe pojedinih vrsta za berbu, odnosno vađenje ostaje za koristan rad puno više radnih sati, nego da je sijao jednu od ovih povrtnih vrsta.

Sve ove povrtne vrste siju se vrlo rano u proljeće. Najranije se može sijati sjeme crvenog luka i to u ožujku čim se tlo može temeljito pripremiti za kvalitetnu sjetvu. Sjeme luka vremenski dugo niče, ali počne klijeti već kod 2⁰C. Osim toga iskustvo nas uči da ranija sjetva daje bolji urod. Poslije sjetve luka vrijeme za sjetvu mrkve, peršina ili pastrnjaka, također dolazi u ožujku, ali u nešto toplije tlo nego za luk. Trebalo bi ove vrste povrća sijati upravo navedenim redom uz znanje da se neće ništa izgubiti na urodu ovih kultura ako se sjetve obavi i u prvom tjednu mjeseda travnja. Pogotovo ne kod pastrnjaka, jer pastrnjak brzo niče, i u početnoj fazi puno brže raste od peršina i mrkve.

Berba, odnosno vađenje povrća za sušenje dolazi ovim redom. Najprije se bere list peršina i to u fazi razvoja kada ima najveću masu, jer se radi te mase i proizvodi. Ova berba se obavlja krajem lipnja i pažljivim radom, moguće je još 2-3 po urodu znatno slabije ali vrlo kvalitetne berbe pa se list može sušiti ili ponuditi u prodaju na tržnici ili u prodajnim lancima. Poslije berbe i sušenja lista peršina, već u kolovozu se vade lukovice crvenog luka. Bilo bi izvanredno kada bi e taj luk mogao povaditi po suhom vremenu. Tada bi s mogao relativno čist otremiti na sušenje, ili bi se kratko vrijeme mogao čuvati do predaje u skladište sušnice.

Iza vađenja luka na red za vađenje dolazi korijen mrkve. U vrijeme vađenja, koje dolazi početkom rujna, mrkva već počne gubiti lisnu masu i za nju je važno da se povadi po suhom vremenu, kako bi se korijen dovezio na rampu sušnice sa što manje primjesa. Mokar korijen mrkve ne može dugo stajati na velikoj hrpi bez štednih posljedica. Zato odmah nakon vađenja korijen mrkve mora ići na pranje, rezanje i sušenje.

Na kraju, za vađenje ostavlja se korijen pastrnjaka, jer je dosta otporan na poteškoće koje se pojavljuju prilikom vađenja po vlažnom tlu. Potrebno je, najprije odstraniti, veliku količinu lisne mase, ako se sustav vađenja ne vrši čupanjem (što je rijedi slučaj), jer lisna masa otežava klasično vađenje pastrnjaka. Opet treba naglasiti da je potrebno, za sjetvu korjenjača, birati lakša tla, jer za vrijeme kišnih jesenskih dana na težim tlima, gotovo nije moguće povaditi rodan korijen pastrnjaka bez velikih šteta na korjenu ili na taktorskim priključcima. U slučaju eventualne pojave jačih kiša i u dužem vremenskom razdoblju, tako da se pastrnjak ne može vidjeti dok tlo ne smrzne, pastrnjak, radi visokog sadržaja suhe tvari, može nešto duže čekati na vađenje bez posljedica. Iz svega navedenog vidljivo je da mora biti maksimalna sinhronizacija između primarne proizvodnje i sušnice.

Kako bi budućim proizvođačima povrća za sušenje dali potpuniju sliku o toj proizvodnji, prikazat ćemo kalkulaciju o stvarnim troškovima ove proizvodnje. U ovoj proizvodnji koristi se ista oprema, osim vadilice luka. Preporučuje se sjetva barem dvije, umjesto jedne kulture.

Tablica 5: Kalkulacija proizvodnje povrća za sušenje

a.	Radni zahvati:	Mrkva	Pastrnjak	Peršin	C. luk
	Osnovna gnojidba	120	120	120	120
	Oranje	450	450	450	450
	Tarunjanje	180	180	180	180
	Prskanje herbicidima	110	110	110	110
	Sjetvospremač	130	130	130	130
	Sjetva	150	150	150	150
	Korekcija prskanja	300	300	300	300
	Prskanje pesticidima	110	110	110	110
	Berba usjeva	800	800	600	700

	Utovar u vozilo	400	400	400	350
	Prijevoz na depo	250	250	250	250
	Ukupno:	3.120	3.120	2.920	2.970
b.	Repromaterijal:				
	Sjeme	200	200	200	1.600
	Mineralno gnojivo	1.800	1.800	1.800	1.800
	Zaštitna sredstva	1.000	1.000	800	1.200
	Povratna ambalaža	-	-	1.000	-
	Ukupno:	3.000	3.000	3.800	4.600
c.	Fiksni troškovi:				
	Zakup ili koncesija	430	430	430	430
	Vodoprivredna naknada	208	208	208	208
	Osiguranje ulaganja 8%	690	690	670	820
	Ukupno:	1.328	1.328	1.308	1.458
d.	Ostali troškovi				
	Financiranje 5% od vrij.	370	370	400	450
e.	Sveukupni troškovi kn/ha	7.770,00	7.770,00	8.428,00	9.478,00
f.	Urod t/ha	60	50	30	50
g.	Cijena kn/t	500	500	650	600
h.	Vrijednost proizv.kn/ha	30.000,00	25.000,00	19.500,00	30.000,00
i.	Dobitak kn/ha (h-e)	22.230,00	17.230,00	11.072,00	20.522,00

Iz ove kalkulacije, moguća akumulacija, na neki je način ograničena zadanom visinom uroda ovih povrćarskih kultura. To znači da urodi mogu biti znatno viši ako se ispune svi uvjeti koje smo naveli uz normalno korištenje vode do optimalnih potreba svake navedene kulture.

19.5. Proizvodnja graha zrnaša i mahunara

Grah je najznačajnija povrćarska kultura u ishrani ljudi, jer ima visok sadržaj bjelančevina, veliki broj aminokiselina i veliku hranidbenu vrijednost.

Grah, osim morfoloških razlika, koje ga svrstavaju u niske i visoke tipove, može biti mahunar i zrnaš. Obično zrnaši imaju nešto krupnije zrno, koje se lakše odvaja od komuške. Te odlike su nešto rodnije od graha mahunara. Mahunari se također, u ishrani ljudi, koriste kao zrno kada se mahuna ne pobere na vrijeme pa prestari i izgubi svoju tehnološku vrijednost.

Tada se mahuna pusti da fiziološki sazrije, pa se nakon toga može koristiti za ishranu ili daljnju reprodukciju. Grah, sa normalnom vlagom, lako se čuva u najjednostavnijim skladištima, nema poteškoća u prijevozu, tako se doprema na mjesto potrošnje ili prerade. Jednostavno se prerađuje i kao industrijski pripremljeno gotovo jelo troši na različite načine, kao vrlo ukusna vrsta hrane. Isto tako grah je vrlo dobra predkultura za sve druge vrste poljoprivrednog bilja, jer kao i sve druge lepirnjače grah nakon skidanja usjeva, ostavlja tlo obogaćeno dušikom. Na zelenoj tržnici prodajna cijena graha domaćeg podrijetla znatno je viša od cijene uvoznog.

Rijetko se može naći grah bolje kakvoće nego što je kakvoća graha domaćeg **trešnjevca, cipra, puter graha i zelenčeka**. Svaki kupac graham domaćeg podrijetla dobro zna njegovu vrijednost, zna da grah nije star, da se lako kuha i da mu uvozni grah nije ravan. U prilog navedenog, prilažemo kalkulacije proizvodnje graha mahunara i zrnaša.

Tablica 6: Kalkulacija proizvodnje graha mahunara i graha zrnaša

a.	Vrsta radova	Mahunar kn/ha	Zrnaš kn/ha
	1. osnovna gnojidba	120,00	120,00
	2. jesensko oranje	480,00	480,00
	3. zatvaranje brazed	180,00	180,00
	4. špricanje herbicidima	100,00	100,00
	5. sjetvospremač	150,00	150,00
	6. sjetva	140,00	140,00
	7. špricanje protiv bol. i štet.	220,00	220,00
	8. berba mahuna ili čupanje usjeva	1.000,00	1.000,00
	9. vršidba	-	500,00
	10. prijevoz do skladišta	600,00	100,00
	11. čišćenje zrna graham	-	400,00
	12. tuđa radna snaga	5.000,00	200,00
	Svega:	7.990,00	3.590,00
b.	Repromaterijal		
	1. sjeme 100 kg x 20 kn	2.000,00	2.000,00
	2. mineralno gnojivo 700/800	1.440,00	1.580,00
	3. zaštitna sredstva	820,00	900,00
	4. ambalaža zamjenska	1.000,00	150,00
	Svega:	5.260,00	4.630,00
c.	Fiksni i divarijabilni troškovi		
	1. zakup ili koncesija	300,00	300,00
	2. doprinos za vodoprivredu	208,00	208,00
	3. osiguranje ulaganja	986,00	700,00
	4. trošak financiranja repromat.	212,00	224,00
	Svega:	1.706,00	1.432,00
d.	Sveukupni troškovi proizvodnje	14.956,00	9.652,00
e.	Vrijednost proizvodnje 12 t x 2.500	30.000,00	20.000,00
f.	Razlika u cijeni (e-d) kn/ha	15.044,00	10.348,00

19.6. Lučica, proizvodnja sjemena

Hrvatska ima vrlo dobre klimatske i edafske prilike za proizvodnju izrsne lučice. Potrošnja sjemenske lučice u našoj domovini godišnje iznosi 1.500 - 2.000 t.

To znači da bi na površini od 100 ha mogli proizvesti dovoljne količine sjemenske lučice, kojom bi mogli podmiriti sjetvene površine koje koristimo za proizvodnju merkantilnog crvenog luka. To su relativno male površine koje za ovu namjenu moraju imati slijedeće karakteristike: tlo mora biti slabo kisele do neutralne reakcije, mrvičaste strukture, pjeskovito sa ilovastim česticama, lagano sa primjernim kapacitetom za vodu i zrak. Ovakvih tala imamo u izobilju. Zato treba birati ona tla čija predkultura najviše odgovara proizvodnji lučice. To su gotovo sve povrćarske kulture osim luka, zatim strna žita, lepirnjače i jednogodišnje leguminoze.

Proizvodnja lučice u Hrvatskoj do početka šezdesetih godina bila je dosta značajna. Istina ni tada nismo pokrivali vlastite potrebe, jer je na neki način postojala rajonizacija sjemenske proizvodnje, pa se dio uvezio iz Vojvodine. Lučica se uglavnom proizvodila u najsiriromašnijim područjima Hrvatske, u kojima je u pravilu bilo najviše nekvalificirane radne snage. To su bila područja oko Knina, Vrgorca, Zadra, siromašno područje Dalmacije i za ono vrijeme siromašna Istra.

Za uvozom su bile relativno male potrebe, jer je dosta poljoprivrednih proizvođača za osobne potrebe proizvodilo sjemensku lučicu. Osim toga, sjemensku lučicu za sebe i za prodaju proizvodili su proizvođači u Turopolju, Slavoniji i Posavini.

Najviše se proizvodilo hercegovačkog pogačara i turopoljskog luka, sjemena i sjemenske lučice.

Potrebno je naglasiti da se danas sva potrebna količina lučice neopravdano uvozi iz inozemstva, i to uglavnom iz Nizozemske. Za taj slučaj ne postoji suvislo tumačenje. Lučica se može i mora proizvoditi u Hrvatskoj.

U nastavku dajemo samo neke bitne napomene o tehnologiji proizvodnje.

Priprema tla zapravo počinje skidanjem predkulture. Odmah treba napomenuti da se luk po luku ne smije sijati najmanje pet godina. Kada je skinuta predkultura, u jesen je potrebno jednolično razbacati 75% fosfornih i kalijevih mineralnih gnojiva po tlu i kvalitetno ih zaorati na dubinu 25 cm.

Lučica ima fini korijen relativno plitak. U ožujku kada se površina tla malo prosuši potrebno je kvalitetno pripremiti tlo, sjetvospremačem napraviti lijepu posteljicu za sjeme, razbacati ostatak fosfornog i kalijevog gnojiva i sa najvećom pažnjom obaviti sjetvu. Sjetvu treba obaviti na dubinu od 1,5 - 2 cm, ako je vlažnije tlo u pliće. Ako je suhlje tlo uputna je dublja sjetva, uz obvezno korištenje laganog valjka. Sijačica mora biti maksimalno precizna i mora pravilno rasporediti 100 kg sjemena po ha, sa takvim razmakom redova koji će biti usklađeni s mogućnošću vadilice lučice.

Ne treba se bojati rane sjetve, jer sjeme luka klija već kod 5⁰ C temperature tla. Što se tiče gnojidbe, na prosječno kvalitetnom tlu dovoljna je ukupna količina aktivnih tvari NPK 100 : 120 : 120 kg/ha. Ova količina mineralna smatra se dovoljnom za urod iznad 20 t/ha. Osnovna gnojidba, ako nije unešena u tlo prilikom oranja, može se razbacati po površini neposredno prije tanjuranja ili sjetvospremača, sva količina P,K, i 25% N. Ostala količina dušika dodaje se putem pravovremene prihrane u dva navrata. Lučica u početku vegetacije ima relativno spori rast, a kada se dobro ukorijeni razvoj biljki je puno brži.

U pravilu naša područja za proizvodnju lučice nemaju suše do početka svibnja, a u lipnju se lučica vadi iz tla. Suša može utjecati na visinu uroda, koji se mora planirati na 20 t/ha. Zato još jednom naglašavamo značaj pravog izbora tla, pravovremene kvalitetne duboke brazde i pravovremene sjetve. Ako smo sve ove zahvate obavili kako treba, lučica će na vrijeme početi normalan razvoj i može se normalno razviti bez bilo kakvih posljedica koje eventualno može izazvati suša. Ako se sačuvalo tlo od korova, vađenje lučice neće imati veće poteškoće. Međutim, ako je površina pod učicom jače zakorovljena, najprije se mora sa površine očistiti korov.

Čišćenjem korova puno se biljaka lučice počupa pa završi zajedno sa korovom. Ako je zasijana površina veća od 1/2 ha, ručno vađenje lučice teško je pravovremeno obaviti bez više od desetak dobrih radnika. To nije težak posao, ali zahtijeva puno ljudskog rada, zato taj posao mogu, vrlo kvalitetno obavljati nestručne educirane osobe. Na manjim površinama, lučica se može čupati i uredno slagati na parceli tako da lukovica uvijek bude pokrivena lišćem čitave biljke koja se slaže u drugi red.

Na taj način lukovicu luka, tek izvađenu iz zemlje, zaštićujemo od negativnog utjecaja jakog sunca. Početak vađenja ili čupanja lučice počinje kada stabljika iznad površine tla omekša, počne polijegati i lišće se počne sušiti. Tada je lučica fiziološki zrela, ne smije se ostavljati u tlu do potpunog sušenja lista, jer u slučaju višednevne kiše, lučica gubi jednu ili više ovojnih ljuski i može početi klijeti i izgubiti sjemenske karakteristike.

Kada je lučica proizvedena i na vrijeme izvađena iz tla, mora joj se posvetiti velika pažnja, da radi neznanja ili nemarnosti ne upropastimo sav uloženi trud.

Lučica mora biti pod stalnom kontrolom, da ne dođe do zagrijavanja i trulenja.

Naime, ako držimo lučicu u natkrivenom prostoru, radi prirodnog dosušivanja, ona mora biti pročišćena od stranih primjesa (zemlje i eventualnog korova) i razasuta po podu u sloju debljine desetak cm. Prostor mora biti otvoren barem sa dvije strane uz kontrolu temperature. Uz malo pažnje, prirodnim putem, lučica se može dovesti u normalno stanje u odnosu na vlagu i može se staviti u deblji sloj i čuvati dva do tri mjeseca. Isti je postupak

u zatvorenom prostoru, samo u debljem sloju uz maksimalno korištenje visokokaptažne ventilacije. Za ovaj posao proizvođač mora biti potpuno pripravljen. Potrebno je prirediti kanale za ventilaciju, koji mogu biti ugrađeni u podu skladišta, zatvoreni sa perforiranim limom, ili tuneli na podu, na udaljenosti metar između njih, od jačeg perforiranog lima. U oba slučaja potrebna je velika količina zraka koja će zavistiti od debljine sloja lučice. Lučicu je najbolje čuvati u rasutom stanju i neposredno prije isporuke, očistiti ju do kraja, spakirati u mrežaste vreće i staviti u promet.

Potencijalni proizvođači trebaju procijeniti svoje mogućnosti u proizvodnji lučice na temelju kalkulacije, koja se odnosi na normalne uvjete proizvodnje.

	OPIS RADNIH ZAHVATA	Kn/ha
A	Oranje	450,00
	Rasipanje mineralnog gnojiva 2x	210,00
	Zatvaranje jesenske brazde	180,00
	Sjetvospremač	120,00
	Sjetva maksimalno pažljiva	160,00
	Špricanj protiv kor. Štet i bol. 3x	270,00
	Mjestimično odstranjivanje korova	300,00
	Vađenje lučice vadilicom	500,00
	Sušenje lučice prirodnim zrakom	400,00
	Sortiranje i uvećavanje lučice	500,00
	Čuvanje luč. 60% 15 EUR/t 3mj.	5.100,00
	Korištenje tuđe radne snage	1.500,00
	Prijevoz interni	600,00
	UKUPNI RADOVI	10.290,00

	REPROMATERIJAL	Kg/ha	Kn/kg	Kn/ha
B	Mineralno gnojivo	800	2,00	1.600,00
	Sjeme	100	150,00	15.000,00
	Zaštitna sredstva			1.500,00
	Ambalaža i atesti			2.500,00
	UKUPNI REPROMATERIJAL			20.600,00

	OSTALI VARIJABILNI TROŠKOVI	Kn/ha
C	Zakup ili koncesija	350,00
	Vodoprivredni doprinos	210,00
	Osiguranje uloga 5% na 21.190	1.059,00
	Troškovi aprobacije i analize	450,00
	Troškovi financ. 20.000 kn 5%	1.000,00
	Netpredviđeni troškovi	1.000,00
	UKUPNI OSTALI TROŠKOVI	4.069,00

- d. Sveukupni troškovi proizvodnje lučice (a+b+c) = 34.959,00 kn/ha.
- e. Vrijednost proizvodnje lučice 25.000 kg/ha x 4,00 kn/kg = 100.000,00 kn/ha

Ovoj vrijednosti proizvodnje lučice treba dodati poticaj za proizvodnju sjemena povrtnih kultura koji iznosi svega 3.000 kn/ha. Prema tomu, vrijednost sjemenske lučice zajedno sa poticajem za proizvodnju ukupno iznosi 103.000,00 kn/ha.

19.7. Proizvodnja jagoda

Jagoda je grmolika, zeljasta i višegodišnja biljka. Prve godine nakon jesenje sadnje daje najkvalitetniji prirod plodova i najviše mladih sadnica. U drugoj godini slabi vegetativni rast, a prirod plodova je maksimalan, ali nešto slabije kakvoće. Idućih godina generativni i vegetativni prirod postupno slabe, pa je najbolje nakon dvije do tri godine zasaditi novi jagodnjak. Korijen je jagode vlasast. Glavna mu je masa u sloju tla do 25 cm dubine. Rast jagode počinje u proljeće s temperaturom od +5⁰ C, a 14-20 dana nakon listanja u travnju počinje cvatnja i traje 10-25 dana, što ovisi o sorti i vremenskim prilikama. Otprilike mjesec dana nakon cvatnje počinje berba, koja traje, ovisno o sorti i vremenu, jedan do tri tjedna.

Zbog niska grma, male potrebe za toplinom, kratka razdoblja od početka vegetacije do berbe i velike moći prilagodbe, jagoda uspijeva daleko na sjeveru i na velikim nadmorskim visinama bez osobite bojazni od smrzavanja, jer je obično štiti snježni pokrivač. Osigura li se redovito natapanje, uspijeva i daleko na jugu.

Sve sorte ne uspijevaju podjednako dobro na svim geografskim širinama. Ima izrazito sjevernih, odnosno južnih sorata, te se na to mora osobito paziti kada se odabire sortiment za pojedino područje. Budući da je jagoda vrlo intenzivna ali i vrlo profitabilna kultura za njezinu uspješnu proizvodnju odgovaraju i mali zemljišni posjedi. Naime, već s površine od 1/4 ha mogu se ostvariti dobri financijski efekti.

Tablica 7: Troškovnik podizanja nasada jagode na površini 2.500 m²

	STRUKTURA		cijena kn	ukupno
1.	sadnice jagoda	10.000	1,45	14.500,00
2.	crna folija	80 kg	18,70	1.496,00
3.	bijela folija	30 kg	22,20	666,00
4.	T-tape za navodnjavanje	3.000 m	0,46	1.380,00
5.	spojnice razne	200 kom.	4,00	800,00
6.	filteri i pumpa			3.500,00
7.	fertirigator			1.500,00
8.	okiten cijevi i spojnice			1.200,00
	SVEUKUPNO			25.042,00

Kalkulativna cijena, bez pokrivanja plastenicima iznosi dakle 25.042,00 kn, uvećana za iznos poreza na dodanu vrijednost.

Na navedenoj površini očekivani prinos iznosi:

- 1. godine 4.500 - 5.000 kg
- 2. godine 5.000 - 7.000 kg

Uz realnu prosječnu cijenu od 12,00 kn/kg, u prvoj godini se ostvaruje ukupni prihod od 54.000,00 kn, a u drugoj godini 72.000,00 kn.

20. STOČARSTVO

20.1. Govedarska proizvodnja-40 krava

Proizvodnja mlijeka organizirat će se u okviru obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva. Modelom je planirana prvenstveno proizvodnja mlijeka. Takvu proizvodnju omogućuje pasmina Holstein Friesien, čiji je proizvodni kapacitet i preko 10.000 l. Takva mliječnost zahtjeva posebnu pažnju kod bilanciranja obroka.

Krave će se držati u polu-zatvorenoj staji s bočnim vezom. Ležišta za krave su dugačka 160 cm i široka 110 cm. Gnoj će se sakupljati u sabirnu jamu i kasnije koristiti u proizvodnji krmnog bilja, čime će se zatvoriti cijeli proizvodni ciklus stočarsko-ratarske proizvodnje. Ventilacija će biti prirodna. Osim držanja na vezu, u staji, za krave će biti osigurana i paša na pašnjacima uz štalu gdje će se organizirati ispust i paša u svako doba godine.

Krave u prosjeku konzumiraju 2 do 3 kg suhe tvari na 100 kg tjelesne težine. Više jednu krave u naponu laktacije, dobra zdravlja i konstitucije, uz uvjet da je hrana povoljnih organoleptičkih i dijetalnih-nutritivnih svojstava.

Obroci za krave koje daju prosječno oko 20 l mlijeka su slijedeći:

zimski način prehrane

- kuk. silaža	20 kg
- sijeno	3 kg
- sil. kuk. zrno	4 kg
- MVD	0,1 kg

ljetni način prehrane

mlada trava	40 kg
sil.zrno kuk	3 kg
sil. kuk stab.	3 kg
MVD	0,1 kg

Dnevna potrošnja vode je oko 100 l /kravi i 35 l/teletu dnevno.

Krave mliječnih pasmina iskorištavaju se u individualnom sektoru u prosjeku oko 4-6 godina. Uzimajući u obzir tu činjenicu, godišnji remont plotkinja iznosi 20-25%.

U normalnim okolnostima raspoloživa telad se koristi na slijedeći način:

70% ide u tov

20% ide u uzgoj za obnovu stada

10% ide na klanje jer nije sposobno za daljnji tov

Ovim modelom predviđa se izgradnja i opremanje stajskog objekta i nabava bređih junica za obiteljsko gospodarstvo. Izgradit će se staja za smještaj 40 krava s podmlatkom i pratećim prostorima za smještaj stočne hrane, mlijeka i opreme i mehanizacije.

Za potrebe hranidbe 40 mliječnih krava potrebno je osigurati ogromne količine krmiva te se ova proizvodnja odvija kako u štali tako i na polju. Investitoru je potrebno obnoviti i modernizirati poljoprivrednu mehanizaciju, počevši od nekih nužnih priključaka kojima može u budućnosti pružati i usluge.

Prosječna cijena kvalitetnih visokobređih junica HF pasmine iznosi oko 12.000 kn .

Tablica 1: Vrijednost investicije

STRUKTURA	J.MJ.	KOLIČINA	CIJENA	UKUPNO	UKUPNO
A) NABAVA OSN. STADA				480.000,00	64.865 €
1. Bređe junice	kom	40	12.000,00	480.000,00	64.865 €
B) ŠTALSKA OPREMA				83.441,00	11.276 €
1. Bočni vez automatik-Am.	kpl	40	1.132,40	45.296,00	6.121 €
2. Rešetke za stoku	kom	40	589,00	23.560,00	3.184 €
3. Muzno postrojenje	kpl	1	10.355,00	10.355,00	1.399 €
4. Montaža opreme	kom	1	4.230,00	4.230,00	572 €
C) IZGRADNJA OBJEKTA	m2	500	2.000,00	1.000.000,00	135.135 €
D) MEHANIZACIJA				421.147,50	56.912 €
1. Traktor 90 ks	kom	1	300.000,00	300.000,00	40.541 €
2. Prikolica za gnoj 3,5 t	kom	1	30.652,50	30.652,50	4.142 €
3. Balirka standardna	kom	1	65.730,00	65.730,00	8.882 €
4. Plug trobrazni	kom	1	9.585,00	9.585,00	1.295 €
5. Rotokosilica	kom	1	15.180,00	15.180,00	2.051 €
UKUPNO				1.984.588,50	268.188 €

Kod obračuna potrebnih obrtnih sredstava rukovodilo se je dospijećem troška pa je vrijednost stočne hrane obračunata za zimski obrok u 100 % -tnom iznosu a za ljetni obrok u 50 % tnom. Osiguranje se obračunava u 100 % tnom iznosu, vet. usluge, radna snaga te energija i voda 30 %, prijevoz materijala i ostali troškovi 50 %. Vrijednost obrtnih sredstava za početak proizvodnje procjenjuje se na 546.359,40 kn.

Tablica 2: Financiranje investicije-rekapitulacija

IZVORI SREDSTAVA	UČEŠĆE %	IZNOS KN	IZNOS EUR
1. HBOR	79,02	2.000.000,00	270.270,27
2. VLASTITA SREDSTVA	20,98	530.947,97	71.749,73
UKUPNO	100	2.530.947,97	342.020,00

Investitor participira u vrijednosti investicije vlastitim radom, vrijednošću postojećeg gospodarstva, zalihama stočne hrane, zemljištem i izvedbenom dokumentacijom.

Tablica 3: Kalkulacija govedarske proizvodnje-40 krava puna proizvodnja

STRUKTURA	J.MJ.	KOLIČINA	CIJENA	UKUPNO	STRUKTURA
A) TROŠKOVI				489.391,77	100,00%
1. STOČNA HRANA				159.500,00	32,59%
a) zimski obrok				60.000,00	12,26%

- sijeno lucerke 3 kg	kg	18.000,00	0,50	9.000,00	1,84%
- silaža stabljike 20 kg	kg	120.000,00	0,25	30.000,00	6,13%
- silaža zrno 3 kg	kg	18.000,00	0,50	9.000,00	1,84%
- MVD 0,1 kg	kg	600,00	20,00	12.000,00	2,45%
b) ljetni obrok 215 dana				99.500,00	20,33%
- mlada trava 40 kg	kg	344.000,00	0,20	68.800,00	14,06%
- silaža stabljike 3 kg	kg	18.000,00	0,25	4.500,00	0,92%
- silaža zrno 2 kg	kg	17.200,00	0,50	8.600,00	1,76%
- MVD 0,1 kg	kg	880,00	20,00	17.600,00	3,60%
2. OSIGURANJE	%	1.984.588,50	0,02	39.691,77	8,11%
3. VET. USLUGE		40,00	1.550,00	62.000,00	12,67%
4. PRIJEVOZ MATERIJALA	km	10.000,00	3,00	30.000,00	6,13%
5. OSTALI TROŠK.	mjesečno	12,00	3.000,00	36.000,00	7,36%
6. RADNA SNAGA vlasnik		2,00	6.000,00	144.000,00	29,42%
7. ENERGIJA I VODA		364,00	50,00	18.200,00	3,72%
B) PRIHODI				837.600,00	100,00%
1. MLIJEKO 40x6.000 litara	l	240.000,00	1,90	456.000,00	54,44%
1.a. Državna premija po l	0,9/l	240.000,00	0,90	216.000,00	25,79%
1.b. Poticaj po kravi	kom	40,00	800,00	32.000,00	3,82%
2. TELAD a 150 kg	kom	38,00	2.200,00	83.600,00	9,98%
3. IZLUČENE KRAVE	kom	10,00	2.000,00	20.000,00	2,39%
4. STAJNJAK	t	200,00	150,00	30.000,00	3,58%
DOBIT				348.208,23	
DOBIT PO KRAVI				8.705,21	

Planirane količine produkcije mlijeka su prosječne za gospodarstva s 10 i više muznih krava. To su specijalizirana gospodarstva koja posvećuju punu pažnju hranidbi i higijeni stada te se mliječnost nerijetko kreće i do 10.000 l po glavu za Holstein-friesien pasminu.

U slijedećoj tablici sažimaju se svi do sada prezentirani prihodi i troškovi ove proizvodnje, zajedno s obvezama po financijskim zaduženjima.

Tablica 4: Financijski tok projekta

STRUKTURA	1	2	3	4	5
A) UKUPAN PRIHOD	2.731.971,97	1.170.080,00	837.600,00	837.600,00	837.600,00
1. Realizacija proizvodnje	201.024,00	670.080,00	837.600,00	837.600,00	837.600,00
2. Financiranje investicije	2.530.947,97				
2.1. HBOR	2.000.000,00				
2.2. Vlastita sredstva	530.947,97				
3. Povrat kapitalnih ulaganja		500.000,00			
4. Ostatak vrijednosti					

B) UKUPNI TROŠKOVI	2.712.715,92	562.567,56	629.008,56	746.067,32	747.095,08
1. Energija	6.066,67	18.200,00	18.200,00	18.200,00	18.200,00
2. Radna snaga	48.000,00	144.000,00	144.000,00	144.000,00	144.000,00
3. Hrana	79.750,00	159.500,00	159.500,00	159.500,00	159.500,00
4. Vet. usluge	20.666,67	62.000,00	62.000,00	62.000,00	62.000,00
5. Osiguranje	13.230,59	39.691,77	39.691,77	39.691,77	39.691,77
6. Ostalo	22.000,00	66.000,00	66.000,00	66.000,00	66.000,00
7. Investicija	2.530.947,97				
8. Anuitet			122.313,00	244.626,00	244.626,00
9. Porez iz dohotka		73.175,79	17.303,79	12.049,55	13.077,31
C) NETTO PRIMICI	19.256,05	607.512,44	208.591,44	91.532,68	90.504,92

20.2. Svinjogojska proizvodnja

20.2.1. Model proizvodnje odojaka

Ovim modelom u prvom je planu predviđena nabava 116 komada suprasnih nazimica. Nazimice - krmače uzgajale bi se radi proizvodnje odojaka i nazimica. Od krmača bi se odabirao kvalitetni rasplodni materijal koji bi služio za obnovu matičnog stada odnosno daljnju reprodukciju. Stoga se proizvodni proces sastoji od:

- a) proizvodnje odojaka
- b) proizvodnje nazimica

koji su odvojeni ali međusobno usko povezani. Ujedno je predviđena i nabava 7 komada rasplodnih nerasta.

Proizvodni normativi s dinamikom proizvodnje

Polazeći od realnih i provjerenih parametara u svinjogojskoj proizvodnji na obiteljskim farmama ove veličine potrebno je postići slijedeće normative proizvodnje:

- prosječni broj krmača	116
- index prašenja	2,4
- broj prašenja godišnje	278
- broj prašenja tjedno	5,3
- živooprašeno	3.062 kom
- mortalitet u prasilištu	6 %
- odbiće	24 dana
- odbijeno prasadi	2.879 kom
- remont osnovnog stada	35%
- broj živooprašene prasadi	
a) po krmači godišnje	26,4
b) po leglu	11

U kontinuiranoj proizvodnji brojno stanje svinja u toku godine je stalno i po kategorijama bilo bi slijedeće:

- prosječan broj krmača	116
- sisajuće prasadi	187
- odbite prasadi	792
- broj priplodnih nazimica	385

- rasplodnih nerastova

7

UKUPNO NA ŠTANDU

1.487

20.2.2. Model tova svinja

Ovim modelom predviđen je tov 830 komada svinja u jednom turnusu koji traje 106 dana. Ishrana svinja će se vršiti krmnim smjesama za svinje u tovu S-1 i S-2.

Planirana konverzija je 2,6, odnosno utrošak 2,6 kg hrane za 1 kg prirasta.

Za 1 kg suhe hrane planiran je utrošak 3 l vode. Svinje ulaze u tov u težini od 25 kg i napuštaju ga u težini od 115 kg. Iz toga proizlazi da su osnovni pokazatelji tova svinja slijedeći:

- ulazna težina	25 kg
- izlazna težina	115 kg
- prirast po grlu	90 kg
- dnevni prirast	0,85 kg
- trajanje tova	106 dana
- broj turnusa	3 turnusa
- konverzija hrane	2,6 kg
- utrošena hrana 25 do 115 kg	234 kg
- prisilna klanja	3%

Ukupna godišnja proizvodnja za tri turnusa iznosi:

- ukupni broj svinja koji ulazi u tov	2.494 kom
- ukupna kilaža ulazna	62.350 kg
- ukupni broj svinja koji izlazi iz tova	2.415 kom
- ukupna živa vaga na kraju tova	277.725 kg
- prisilna klanja i uginuća	79 kom

Tablica 5: Vrijednost investicije

STRUKTURA	kn	EUR
1. PRIPREMNI RADOVI	82.000,00	11.081,08
2. INFRASTRUKTURA	68.900,00	9.310,81
3. IZGRADNJA	621.935,00	84.045,27
4. PRASILIŠTA	251.280,00	33.956,76
5. UZGAJALIŠTA	123.300,00	16.662,16
6. KRMAČARNIK	91.840,00	12.410,81
7. NERASTARNIK	11.920,00	1.610,81
8. SILOSI I AUT. SUSTAV HRANIDBE	128.430,00	17.355,41
9. AUTOM. SUSTAV VENTILACIJE	77.600,00	10.486,49
10. AUTOM. SUSTAV GRIJANJA	99.450,00	13.439,19
11. OSNOVNO STADO	394.800,00	53.351,35
- krmače 116 kom * 2.800 kn	324.800,00	43.891,89
- nerasti 7 * 10.000 kn	70.000,00	9.459,46
VRIJEDNOST INVESTICIJE	1.951.455,00	263.710,14

POTREBNA OBRтна SREDSTVA	1.086.546,47	146.830,60
12. POTREBE PROIZVODNJE	657.226,37	88.814,37
13. PDV	429.320,10	58.016,23
SVEUKUPNO	3.038.001,47	410.540,74

Model se financira vlastitim sredstvima i radom i kreditom HBOR-a uz dodatna jamstva HAMAG-a prema Nacionalnom operativnom programu razvoja svinjogojstva.

Tablica 6: Rekapitulacija financiranja-ukupno

IZVORI	kn	EUR	%
1. KREDIT	2.500.000,00	337.837,84	82,29
2. VLASTITA SREDSTVA	538.001,47	72.702,90	17,71
UKUPNO	3.038.001,47	410.540,74	100,00

Pod vlastitim sredstvima podrazumjevaju se sredstva državne potpore koja su angažirana u zajedničkoj proizvodnji (300,00 kn za nazimicu i 100,00 kn po tovljeniku).

Vlastita obrtna sredstva su u komponentama za stočnu hranu (kukuruz, ječam i dr.) i vlastitom radu.

Kalkulacija proizvodnje rađena je za 116 krmača, uzgoj nazimica i tov svinja. Uzgajat će se i nerasti ali u manjem broju i po narudžbi pa nisu kalkulirani kao prihod.

Ovdje se radi o biološkoj proizvodnji, odnosno krajnji cilj proizvodnje je reprodukcija. U cilju održavanja stada u proizvodnom kontinuitetu svake se godine izabrana grla podmlatka ostavljaju osim za prodaju i za amortizaciju osnovnog stada.

index prašenja	2,4	
odbiće	24 dana	
Krmača	116	
Nerasta	7	
prasilišta	36	
Odgajališta	za 430 kom	50 dana
5,3 prašenja tjedno X 52 tjedna = 278 prašenja		
Živooprašeno	3062 kom god.	
Mortalitet u prasilištu	6%	
odbijene prasadi	2.879 kom godišnje	
uzgoj nazimica i nerasta	800 kom u ulazu	
Uzgojeno nazimica i nerasta	385 kom	26-30 tjedana
Tov	2.494 kom	
tov u turnusu	830	
tov ukupno	2490	
konverzija u tovu	2,6	
dnevni prirast	0,85	
dana tova	110	

turnusa godišnje	3		
utrošak hrane u tovu	208		
težina na izlazu (kg)	105	115	125
konverzija u tovu (kg)	2,6	2,6	2,7
dnevni prirast (kg)	0,85	0,82	0,78
dana tova	110	125	145
turnusa godišnje	3	2,8	2,4
utrošak hrane u tovu (kg)	208	234	270

U nastavku prezentiramo model uzgoja na bazi 116 krmača s vlastitom proizvodnjom podmlatka. Radi se o GP generaciji (djedovskoj) gdje se dio podmlatka koristi za daljnju reprodukciju a dio za tov.

Tablica 7: Kalkulacija proizvodnje

116 KRMAČA				GODINA PUNE PROIZVODNJE	
				u kn	
STRUKTURA	J.MJ.	KOLIČINA	CIJENA	UKUPNO	STRUKTURA
TROŠKOVI				2.626.724,86	100,00%
1. Hrana za krmače	Kg	118.552	1,80	213.393,60	8,12%
2. Hrana za odojke	Kg	151.800	2,60	394.680,00	15,03%
3. Hrana za tovljenike	Kg	565.180	1,80	1.017.324,36	38,73%
4. Hrana za uzgoj nazimica	Kg	30.000	1,85	55.500,00	2,11%
5. Radna snaga	radnik	5	6.000,00	360.000,00	13,71%
6. Električna energija	kWh	131.040	0,76	99.590,40	3,79%
7. Lož ulje	L	60.000	2,05	123.000,00	4,68%
8. Voda	m3	5.000	12,00	60.000,00	2,28%
9. Transport	Km	20.000	2,00	40.000,00	1,52%
10. Dezinficijensi i zašt.sr.	L	80	100,00	8.000,00	0,30%
11. Vet. Usluge	kn/grlu	3.300	40,00	132.012,00	5,03%
12. Osiguranje reprocentra	%	1.447.625	2,00	28.952,50	1,10%
13. Osiguranje stada	%	856.800	4,00	34.272,00	1,30%
14. Ostali proizv. trošk.	mjesečno	12	5.000,00	60.000,00	2,28%
PRIHODI				3.849.757,50	100,00%
1. Tovljenici a 115 kg	kom	2.415	1.035,00	2.499.835,50	64,93%
2. Izlučene krmače	Kom	40	1.050,00	42.000,00	1,09%
3. Uzgojene nazimice	Kom	385	2.400,00	924.000,00	24,00%
4. Drž. poticaj za nazimice	kom	385	300,00	115.500,00	3,00%
5. Državni poticaj za tov	kom	2.415	100,00	241.530,00	6,27%
6. Izlučenja iz tova	kom	75	360,00	26.892,00	0,70%
RAZLIKA				1.223.032,64	31,77%

Najveće stavke u proizvodnim troškovima su troškovi hrane, oni iznose 63,99 % ukupnih proizvodnih troškova. Krmača pojede godišnje 1.022 kg hrane ili 2,8 kg dnevno, odojak pojede do težine od 25 kg 52,8 kg ili 2,2 kg po kg prirasta. U tovu kod prirasta od 90 kg po grlu utroši se još 234 kg uz konverziju od 2,6 kg po kg prirasta a kod proizvodnje do 125 kg utroši se 270 kg hrane ili 2,7 kg po kg prirasta.

Na planiranoj farmi su odnosi iskorištenja maksimalizirani a troškovi su svedeni na minimum. Troškovi radne snage iznose svega 13,71 % ukupnih troškova.

U prethodnoj su tabeli predloženi proizvodni troškovi dok se opći troškovi, troškovi marketinga i financiranja prebacuju na ukupnu bilancu prihoda, rashoda i stvaranja nove vrijednosti.

Predmet proizvodnje je prvenstveno uzgoj rasplodnog materijala. Ta proizvodnja ima škart koji se tovi do konzumne vrijednosti. Škart kod proizvodnje rasplodnog materijala ne znači manju konzumnu vrijednost grla već manji nedostatak, tj nižu ocjenu rasplodnog grla što bi moglo narušiti image proizvođača.

Planira se od oko 2.879 odbijenih prašćića ostaviti za rasplod najboljih 800, od tog će se broja izabrati samo 385 kom (ovo je minimalno, naravno da broj može biti i veći).

Ostatak podmlatka se tovi do težine od 105 do 130 kg ovisno o uzgojnom programu i namjeni tovljenika. Do te težine ova pasmina ostvaruje najbolji prirast i zajamčenu konverziju. U procesu proizvodnje dolazi do izmjene stada tako da svake godine imamo remont određenog broja krmača.

Država potiče ovu proizvodnju iznosom od 100 kn po tovljeniku i 300 po uzgojenoj nazimici. Država potiče i neraste s iznosom od 1.000 kn ali oni ovdje nisu kalkulirani da se nebi provociralo manipuliranje rezultatom.

Planirana prodajna cijena tovljenika je 9 kn po kg žive vage. Poznato je da se danas cijena svinja formira na liniji klanja prema mesnoj jedinici. Kako se radi o vrhunskoj genetici ova cijena je niska i realna u svjetskim okvirima a u Hrvatskoj takva roba može ostvariti i 11 kn po kg žive vage. Planirana pasmina u ovakvim planiranim uvjetima može pokrivati troškove uzgoja i sa cijenom od 7 kn po kg žive vage što znači da se u uzgojnom procesu ostvaruje dobit od oko 2 kn po kg prirasta.

Osim direktnih troškova ovdje su uključeni troškovi remonta stada («uvođenje svježih krvi» i podmlađivanje matičnog stada), troškovi marketinga i konzaltinga kao jedan od bitnijih troškova u tržišnoj utakmici te ostali i izvanredni troškovi koji se odnose na razne certifikacije, edukaciju i analize.

Tablica 8: Račun dobiti i gubitka

STRUKTURA	1	2	3	4	5
A. UKUPAN PRIHOD	3.970.757,50	3.807.757,50	3.849.757,50	3.849.757,50	3.849.757,50
1. Realizacija proizvodnje	3.345.757,50	3.807.757,50	3.849.757,50	3.849.757,50	3.849.757,50
2. Povrat kapitalnih ulaganja	625.000,00				
B. UKUPNI TROŠKOVI	2.995.955,01	3.155.740,33	3.147.175,59	3.138.264,82	3.128.994,07
1. Trošak proizvodnje	2.628.905,46	2.628.905,46	2.628.905,46	2.628.905,46	2.628.905,46
2. Remont stada		96.000,00	96.000,00	96.000,00	96.000,00

3. Trošak marketinga i Konzaltinga	30.000,00	60.000,00	60.000,00	60.000,00	60.000,00
4. Ostali troškovi	20.000,00	40.000,00	40.000,00	40.000,00	40.000,00
5. Izvanredni tr.	10.000,00	30.000,00	30.000,00	30.000,00	30.000,00
6. Amortizacija	207.049,55	207.049,55	207.049,55	207.049,55	207.049,55
7. Kamata	100.000,00	93.785,32	85.220,58	76.309,81	67.039,06
DOBIT	974.802,49	652.017,17	702.581,91	711.492,68	720.763,43
POREZ IZ DOBITI	194.960,50	130.403,43	140.516,38	142.298,54	144.152,69
NETTO DOBIT	779.841,99	521.613,73	562.065,53	569.194,14	576.610,75

Tablica 9: Financijski tok projekta

STRUKTURA	0	1	2	3	4	5
A. UKUPAN PRIHOD	3.038.001,47	3.970.757,50	3.807.757,50	3.849.757,50	3.849.757,50	3.849.757,50
1. Realizacija proizvodnje	0,00	3.345.757,50	3.807.757,50	3.849.757,50	3.849.757,50	3.849.757,50
2. Izvori financiranja	3.038.001,47					
1. Vlastita sredstva	538.001,47					
2. Kredit	2.500.000,00					
3. Povrat kap. ulaganja		625.000,00				
4. Ostatak vrijednosti						
B. UKUPNI TROŠKOVI	3.038.001,47	3.036.757,96	3.291.092,89	3.301.205,84	3.302.988,00	3.304.842,15
1. Trošak proizvodnje	0,00	2.628.905,46	2.628.905,46	2.628.905,46	2.628.905,46	2.628.905,46
2. Remont stada		0,00	96.000,00	96.000,00	96.000,00	96.000,00
3. Trošak marketinga i konzaltinga	0,00	30.000,00	60.000,00	60.000,00	60.000,00	60.000,00
4. Ostali troškovi	0,00	20.000,00	40.000,00	40.000,00	40.000,00	40.000,00
5. Izvanredni tr.	0,00	10.000,00	30.000,00	30.000,00	30.000,00	30.000,00
6. Investicija u osn.sr.	1.951.455,00					
7. Investicija u obs	1.086.546,47					
8. Anuitet		152.892,00	305.784,00	305.784,00	305.784,00	305.784,00
9. Porez iz dobiti	0,00	194.960,50	130.403,43	140.516,38	142.298,54	144.152,69
NETTO PRIMICI	0,00	933.999,54	516.664,61	548.551,66	546.769,50	544.915,35

21. VOĆARSTVO

21.1. Trešnja

Ekološki uvjeti

Klima

Trešnja kao voćna vrsta širokog areala uzgoja ima specifične zahtjeve prema klimatskim prilikama u pojedinim fenofazama vegetacije, posebno prema temperaturi.

U stadiju mirovanja podnosi i temperature ispod - 27 °C, dok u fazi cvjetanja cvjetovi pozebu na -2 °C do -3,0 °C. Za dobru oplodnju cvjetova pojedine sorte iskazuju specifične zahtjeve prema šumi inaktivnih temperatura (temperatura ispod 7 °C).

Prema količini i vremenu oborina trešnja ima specifične zahtjeve u pojedinim fenofazama, naročito početkom svibnja, kada intenzivno raste plod. Stoga bi natapanje u tom razdoblju bilo više nego potrebno.

Tlo

Trešnja kao voćna vrsta najbolje uspijeva na dubokim, laganim, prozračnim, dobro dreniranim tlima s dobrim vodržnim svojstvima, dostatno opskrbljenim s humusom i mineralnim hranivima. Takva teksturna svojstva imaju pjeskovito-ilovasta ili ilovasta tla, kojih ima dostatno u hrvatskom priobalju. Međutim, uspijeva i na skeletoidnim tlima s dostatno sitnog tla (čestice pjeska, praha i gline) na otocima i zaobalju. Budući da se do sada trešnja u južnoj Hrvatskoj uzgajala na podlozi Prunus mahaleb (rašeljka) koja relativno duboko i široko prodire u tlo, ima dobro razgranat korijenov sustav, tla takva teksturnog sastava bila su predispozicija za podizanje nasada trešanja. Uvođenjem novijih podloga (pr. Gisela 5 itd.) areal uzgoja proširio se i na nešto teža glinasta tla.

Položaj

Trešnja traži po mogućnosti južne ekspozicije s blagom do srednjom inklinacijom, a nikako udoline, odnosno potencijalna mrazišta u vrijeme cvatnje.

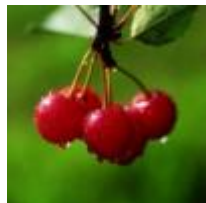
Sortiment i podloge

Najraširenija podloga u nas jest sjemenjak trešnje (kontinentalni dio) ili rašeljka (priobalje i otoci). Danas se u svijetu rabi niz podloga prikladnih za različita tla i tipove uzgoja, ali u mediteranskom dijelu trebali bi prevladavati klonovi rašeljke, primjerice Santa Lueija 64 (otporna na *Agrobacterium tumefaciens*).

Za umjereno teška tla, osobito u sjeverozapadnoj Hrvatskoj uspješno se trešnja može uzgajati i na podlozi Gisela 5, koja se pak u južnoj Hrvatskoj pokazala lošom, osim na plodnim tlima s mogućnošću natapanja. Uz navedene podloge rabe se još podloge Ma 14 i 60, talijanska serij a CAB (6P), francuska Edabriz, njemačka (Gisela, Pi-ku, Weiroot 53, 72, 158), ruska Vladimir, belgijska GM 79 itd. Danas u svijetu postoji velik broj sorata, no izdvojiti ćemo one sorte koje su se pokazale prikladnim u našim ekološkim uvjetima te one sorte koje su se sličnim klimatima pokazale dobrima. Preporučuju se ove sorte: Early Lory(-3), Buriat C. dozrijeva od 25-

30 svibnja), Moreau clone B, Isabella (+4), Giorgia (+9), Nev. Star , -13, autofertilna), Van (+18), Ferrovia (-23), Lapins (+24, autofertilna), Sweet Heart (+35, samooplodna), Tugarka (-26) i Lambert kao oprašivač Tugarke. U obzir dolaze još autohtone sorte Stonska i Gomilička. postoji još cijeli niz novoselekcioniranih sorata, koje se šire u proizvodnim nasadima i ispituju u pokusnim nasadima.

Sustav uzgoja

U suvremenim trešnjicima prevladava uzgojni oblik kotlasta krošnja ili vaza, a na slabo bujnim podlogama vretenasti grm. Zapravo su to i jedini uzgojni oblici u novim nasadima. Važno je istaknuti da se primarne skeletne grane formiraju na 40-50-60 cm visine. Razmaci sadnje variraju ovisno o podlozi i tipu tla, pa se preporučuju na podlozi SI64 5 x 3,5-4 m, Gisela 5 3,5-4 x 2-2,5 m itd.

Zaštita od štetočinja

Trešnja je osjetljiva na bolesti sušenja mladica s cvjetovima i trulež plodova (*Monilia* spp.), šupljikavost lista (*Clasterosporium carpophilum*) i kožičavost lista (*Blumeriella jaapii*). Od štetnika znatne štete mogu pričiniti žilogriz (*Capnodis tenebrionis*), trešnjina muha (*Rhagletis cerasi*), zatim lisne uši (*Myzus cerasi*). Valja biti vrlo oprezan pri nabavi sadnog materijala na prisutnost virusa te bakterioza (*Agrobacterium tumefaciens*, *Pseudomonas syringae*, *Pseudomonas morsprunorum* i dr).

Regija: mediteranska
Broj stabala/ha: 741
Trajnost nasada: 25 godina
Uzgojni oblik: španjolska vaza

Površina: 1 ha
Razmak sadnje: 4,5 x 3,5 m
Starost nasada: puna rodnost
Podloga: Santa Lucia

Tablica 1: Vrijednost investicije

GODINA PRIJE SADNJE	kn/ha.
Poravnavanje terena	1.250,00
Dovoz mineralnog gnojiva	120,00
Dovoz organskog gnojiva	2.400,00
Dubinska obrada tla	10.000,00
Raspodjeljivanje mineralnog	480,00
Raspodjeljivanje organskog	2.100,00
Mineralno gnojivo	5.852,00
Stajski gnoj	4.550,00
Troškovi analize tla	700,00
Utovar i istovar mineralnog	200,00
UKUPNO	27.652,00
PRVA GODINA (priprema i	kn/ha
Dovoz mineralnog gnojiva	100,00
Raspodjeljivanje mineralnog	120,00
Poravnavanje terena	700,00
Dovoz i razvoženje sadnica	260,00
Međuredna obrada	1.600,00
Mineralno gnojivo	260,00
Sadnice	18.525,00
Sredstva za zaštitu bilja	600,00
Iskolčavanje terena	300,00
Priprema sadnica za sadnju	280,00
Istovar sadnica	150,00
Sadnja	2.960,00
Okopavanje	1.550,00
Prskanje	400,00
UKUPNO	27.805,00

DRUGA GODINA	kn/ha
Dovoz sadnica za nadosađivanje	100,00
Međuredna obrada	1.600,00
Prskanje	680,00
Vezivo	200,00
Sredstva za zaštitu bilja	780,00
Sadnice za nadosađivanje	725,00
Nadosađivanje sadnica	200,00
Rezidba zimska i povijanje	600,00
Okopavanje	950,00
UKUPNO	5.835,00
TREĆA GODINA	kn/ha
Međuredna obrada	1.600,00
Raspršivanje atomizerom	1.200,00
Sredstva za zaštitu bilja	910,00
Vezivo	300,00
Rezidba zimska i povijanje	1.225,00
Okopavanje	950,00
UKUPNO	6.185,00
SVEUKUPNO	67.477,00

Poticaj za podizanje 1 ha nasada trešnje iznosi 16.800,00 kuna, a na područjima s težim uvjetima gospodarenja poticaj iznosi 22.700,00 kuna.

Tablica 2: Kalkulacija proizvodnje

Kalkulacija pokriva var. troškova (PVT)	Niži	Srednji	Viši	EUR/ha srednji
Prinos, kg/ha	8.000,00	10.000,0	12.000,00	
Klasa 1	8,00	6.800,00	8.500,00	10.200,00
Klasa 2	4,00	1.200,00	1.500,00	1.800,00
Prosječna cijena, kn/kg	7,40	7,40	7,40	0,99
Poticaj, kn/ha	2.500,00	2.500,00	2.500,00	333,33
UKUPNI PRIHOD kn/ha	61.700,00	76.500,00	91.300,00	10.200,00
Mineralna gnojiva, kn/ha	1.110,00	1.313,00	1.515,00	175,07
Sredstva za zaštitu bilja, kn/ha	5.225,00	5.225,00	5.225,00	696,67

Sanduci kapaciteta	5 kn	kn/kom	3 200,00	4 000,00	4 800,00	533,33
Berba,	20	kn/h	10.000,0	12.500,00	15.000,00	1.666,67
Rezidba,	150 h,	kn/h	5.250,00	5.250,00	5.250,00	700,00
Ostali troškovi, kn/ha			1.000,00	2.000,00	3.000,00	266,67
UKUPNI VAR. TROŠKOVI, kn/ha			25.785,0	30.288,00	34.790,00	4.038,40
PVT, kn/ha			35.915,0	46.212,00	56.510,00	6.161,60
Troškovi vlastite mehanizacije,			2.620,00	2.775,00	2.930,00	370,00
Dohodak, kn/ha*			33.295,0	43.437,00	53.580,00	

Tablica 3: Dohodak uz različite cijene

	Klasa 1	Klasa 2				
Cijena niža, kn/kg	6,0	2,00	17.295,00	23.437,00	29.580,00	3.124,93
Cijena srednja, kn/kg	8,00	4,00	33.295,00	43.437,00	53.580,00	5.791,60
Cijena viša, kn/kg	10,0	6,00	49.295,00	63.437,00	77.580,00	8.458,27

*U kalkulaciju dohotka nije uključen trošak amortizacije nasada i dio fiksnih troškova OPG-a (fikсни troškovi mehanizacije su uključeni u kalkulaciju)

21.2. Višnja

Ekološki uvjeti

Klima

Višnja dobro podnosi niske temperature i do - 30°C, a jednako podnosi i visoke temperature + 35°C. Važan je raspored oborina u razdoblju vegetacije, kao i za trešnje.

Tlo

U kontinentalnom dijelu pri podizanju nasada višanja tlo bi trebalo imati bar 2 % humusa u gornjem sloju da bi se što bolje razvio korijen, a trebalo bi imati i dosta fosfora i kalija. Najbolje uspijeva na tlima slabo kisele do neutralne reakcije. Za uzgoj višanja odgovaraju pjeskovita, ilovasta i ilovasto-glinasta tla. Nakon analize tla, gnojidba se provodi prema preporuci.

Položaj

U kontinentalnom dijelu za višnje su pogodni i niži položaji, jer bolje podnosi niže temperature.

Sorte i podloge

Podloge višnje mogu se razmnožavati vegetativno i generativno. Od generativnih podloga upotrebljavaju se *Prunus avium* za teža tla, *Prunus mahaleb* za lakša tla i *Prunus cerasus*, koji se rjeđe upotrebljava zbog mogućeg izbivanja izdanaka. Kao podloga rabi se tamo gdje je korijen manje zahtjevan na prozračnost tla pa se može saditi na težim i vlažnijim tlima. Od vegetativnih podloga upotrebljava se podloga F 12/1 i Colt. Za podizanje intenzivnog nasada višnje preporučujemo vegetativnu podlogu Colt. Preporučene sorte za podizanje nasada višnje: Rexselle, Heimanova konzervna, Keleris 14, Keleris 16, Oblačinska samo za industriju.

Sustav uzgoja

Za intenzivni nasad preporučuje uzgojni oblik popravljena piramida i razmak sadnje 4,00 x 3,50 m.

Zaštita od štetočinja

U intenzivnim nasadima višnje najvažnije su bolesti cvjetna monilija (*Sclerotinia laxa*) i kozičavost lista (*Blumeriella jappii*), a od štetnika treba pratiti pojavu lisnih ušiju (*Aphidae*).

Regija: kontinentalna

Broj stabala/ha: 710

Trajnost nasada: 25 godina

Uzgojni oblika: popravljena piramida:

Površina: 1 ha

Razmak sadnje: 4 x 3,5 m

Podloga: Colt

Tablica 4: Vrijednost investicije

GODINA PRIJE SADNJE	kn/ha
Poravnavanje terena	1.250,00
Dovoz mineralnog gnojiva	120,00
Dovoz organskog gnojiva	2.400,00
Dubinsko rahljenje tla	6.250,00
Raspodjeljivanje mineralnog gnojiva	480,00
Raspodjeljivanje organskog gnojiva	2.100,00
Mineralno gnojivo	5.852,00
Organsko gnojivo	4.550,00
Troškovi analiza tla	700,00
Utovar i istovar mineralnog gnojiva	200,00
UKUPNO	23.902,00
PRVA GODINA (priprema, sadnja, ograda)	kn/ha
Dovoz mineralnog gnojivaž	100,00
Raspodjeljivanje mineralnog gnojiva	120,00
Poravnavanje terena	700,00
Dovoz i razvoženje sadnica	240,00
Međuredna obrada	1.400,00
Mineralno gnojivo	260,00
Kolci	1.450,00
Sadnice	21.300,00
Vezivo	100,00
Sredstvo za zaštitu bilja	1.100,00
Iskolčavanje terena	280,00
Priprema sadnica za sadnju	250,00
Istovar sadnica	150,00
Sadnja	2.840,00
Okopavanje sadnica	1.550,00
Prskanje	550,00
Žičano pletivo za ogradu	4.800,00
Stupovi za ogradu	4.670,00
Postavljanje ograde	2.835,00
UKUPNO	44.695,00

DRUGA GODINA	kn/ha
Dovoz sadnica za nadosađivanje	100,00
Međuredna obrada	1.400,00
Prskanje	1.000,00
Sredstva za zaštitu bilja	1.400,00

Sadnica za nadosađivanje	500,00
Nadosađivanje sadnica	100,00
Okopavanje	1.250,00
Zatravlivanje nasada	1.550,00
UKUPNO	7.300,00
TREĆA GODINA	kn/ha
Međuredna obrada	1.400,00
Raspršivanja atomizerom	1.750,00
Sredstva za zaštitu bilja	550,00
okopavanje	1.250,00
UKUPNO	4.950,00
SVEUKUPNO	80.847,00

Poticaj za podizanje 1 ha nasada trešnje i višnje iznosi 16.800, 00 kuna,
a na područjima s traženim uvjetima gospodarstva poticaj iznosi 22.700,00 kuna.

Tablica 5: Kalkulacija proizvodnje

Kalkulacija pokriva var. troškova (PVT)	niži	srednji	viši	EUR/ha, srednji
Prinos kg/ha	10.000,00	15.000,00	18.000,00	
Klas 1 4,50 kn	8.000,00	12.000,00	14.400,00	
Klasa 2 2,50 kn	2.000,00	3.000,00	3.600,00	
Prosječna cijena, kn/kg	4,10	4,10	4,10	0,55
Poticaj, kn/kg	2.500,00	2.500,00	2.500,00	333,33
UKUPNI PRIHODI, kn/kg	43.500,00	64.000,00	76.300,00	8.533,33
Mineralna gnojiva, kn/ha	468,00	671,00	873,00	89,47
Sredstva za zaštitu bilja, kn/ha	6.127,00	6.127,00	6.127,00	816,93
Berba, 30 kg/h, 25 kn/h	8.333,33	12.500,00	15.000,00	1.666,67
Rezidba, 100h, 35 kn/h	3.500,00	3.500,00	3.500,00	466,67
Ostali troškovi, kn/ha	2.000,00	3.000,00	4.000,00	400,00
UKUPNI VAR. TROŠKOVI, kn/ha	20.428,33	25.798,00	29.500,00	3.439,73
PVT, kn/ha	23.071,67	38.202,00	46.800,00	5.093,60
Troškovi vl. mehanizacije, kn/ha	3.640,00	3.777,00	3.916,00	503,60
Dohodak, kn/ha	19.431,67	34.425,00	42.884,00	4.590,00

Tablica 6: Dohodak uz različite cijene

	klasa 1	klasa 2				
Cijena niža, kn/kg	3,50	2,00	10.431,67	20.925,00	26.684,00	2.790,00
Cijena srednja kn/kg	4,50	2,50	19.431,67	34.425,00	42.884,00	4.590,00
Cijena viša, kn/kg	5,50	3,00	28.432,67	47.925,00	59.084,00	6.390,00

* U kalkulaciju dohotka nije uključen trošak amortizacije nasada i dio fiksnih troškova OPG-a (fiksnih troškovi mehanizacije su uključeni u kalkulaciju)

21.3. Badem

Ekološki uvjeti

Klima

Badem kao tipična mediteranska voćna vrsta zahtijeva dosta topline, izraziti je heliofit. U stadiju mirovanja podnosi i temperature ispod -20°C , a u fazi cvjetanja cvjetovi pozebu na $-1,1^{\circ}\text{C}$ do -2°C - $2,5^{\circ}\text{C}$. Za dobru oplodnju cvjetova važno je da skupi dovoljnu sumu inaktivnih temperatura. Prema količini i vremenu oborina badem ima specifične zahtjeve u pojedinim fenofazama, naročito početkom srpnja, kada se intenzivno nakupljaju lipidi i proteini. Ako u tom razdoblju izostasnu oborine natapanje bi bilo više nego potrebno.

Tlo

Badem kao voćna vrsta najbolje uspijeva na dubokim, laganim, prozračnim, dobro dreniranim tlima s dobrim vododržnim svojstvima, dostatno opskrbljenim s humusom i mineralnim hranivima. Takva teksturna svojstva imaju pjeskovito-ilovasta ili ilovasta tla, kojih ima dostatno u hrvatskom priobalju, ali isto tako uspijeva na skeletoidnim tlima s dostatno sitnog tla (čestice pijeska, praha i gline) na otocima i uzobalju.

Budući da se do sada badem uzgajao na sjemenjaku, koji duboko i snažno prodire u tlo, takva tla bila su predispozicija za sadnju badema. Uvođenjem novijih podloga (hibrida Myrobalne npr. Marianna 2624) areal uzgoja proširio se i na nešto teža glinasta tla

Položaj

Budući da je izraziti heliofit, pogoduju mu južne ekspozicije s, blagom do srednjom inklinacijom, a nikako udoline, odnosno potencijalna mrazišta u vrijeme cvatnje.

Sortiment i podloge

Najraširenija podloga u nas jest sjemenjak gorkog badema. Danas je u svijetu najraširenija podloga GF677, a uzgred se javljaju i razni hibridi Myrobalane (Marianna 2624), sjemenjaci pojedinih sorata breskva i badema i niz novo selekcioniranih podloga (Tetra, Penta, Ishtara itd.)

Od podloge u nas prevladavaju sorte (Non Pareil, Primorski, Aromatični, Priceza i sl.), a u visokorazvijenim zemljama u 95 % novih nasada prevladavaju četiri sorte i to: Ferragnes, Supernova, Tuono i Genko. Odlika tih sorata jest dobra i redovita rodnost, kasna cvatnja, dobar radman jezgre (od 33- 38 %), malo dvostrukih sjemenki, polutvrda koštica i dobra kvalitetna svojstva jezgre. Zadnje tri sorte i autofertilne su.

Od ostalih dobrih sorata valja navesti: Troito (grčki tip Tuona), Falsa Barese (autofertilna), Francoli, Laurane Avijor (autofertilna), Pepparudda (autofertilna), Fra Giulio Grande, itd.

Sustavi uzgoja

U suvremenim bademicima prevladava uzgojni oblik kotlasta krošnja ili vaza.

Zapravo je to i jedini oblik u novim suvremenim i intenzivnim nasadima.

Važno je istaknuti da se primarne skeletne grane formiraju na 50-60 cm visine.

Razmaci sadnje variraju ovisno o plodnosti i tipu tla, pa se na podlozi GF677 preporučuju 6-7 m x 5-6 m.

Zaštita od štetočinja

Badem je jako osjetljiv na bolesti: sušenje grančica sa cvjetovima (Monilia /axa) , kovrčavost lista ("T"aphrina deformans), šupljikavost lista (Stigmina carpophila). Štetnici badema jesu žilogriz

Tablica 7: vrijednost investicije

GODINA PRIJE SADNJE	kn/ha
Poravnavanje terena	1.250,00
Dovoz mineralnog gnojiva	120,00
Dovoz organskog gnoja	2.400,00
Dubinska obrada tla	10.000,00
Raspodjeljivanje mineralnog	480,00
Raspodjeljivanje organskog	2.100,00
Mineralno gnojivo	5.852,00
Stajski gnoj	4.550,00
Troškovi analize tla	700,00
Utovar i istovar mineralnog gnojiva	200,00
UKUPNO	27.652,00
PRVA GODINA (priprema i	kn/ha
Dovoz mineralnog gnojiva	100,00
Raspodjeljivanje mineralnog	120,00
Poravnavanje terena	700,00
Dovoz i razvoženje sadnica	260,00
Međuredna obrada	1.600,00
Mineralno gnojivo	260,00
Kolci	1.155,00
Sadnice	10.000,00
Vezivo	200,00
Vezivo	1.000,00
Sredstva za zaštitu bilja	650,00
Iskolčavanje terena	500,00
Priprema sadnica	200,00
Istovar sadnica	150,00
Sadnja	1.485,00
Okopavanje	1.550,00
Prskanje	550,00
UKUPNO	20.480,00

Trajnost nasada: 20 godina

Uzgojni oblik: kotlasta krošnja – vaza

DRUGA GODINA (armatura)	kn/ha
Međuredna obrada	1.600,00
Prskanje	740,00
Stupovi za ogradu	4.760,00
Sredstva za zaštitu bilja	880,00
Sadnice za nadosađivanje	700,00
Žičano pletivo za ogradu	4.800,00
Nadosađivanje sadnica	200,00
Rezidba zimska i povijanje	500,00
Postavljanje ograde	2.835,00
Okopavanje u redu	950,00
UKUPNO	17.965,00
TREĆA GODINA	kn/ha
Međuredna obrada	1.600,00
Raspršivanje atomizerom	1.100,00
Sredstva za zaštitu bilja	1.500,00
Rezidba zimska i povijanje	1.500,00
Okopavanje u redu	950,00
UKUPNO	6.650,00
SVEUKUPNO	72.747,00

(Capnodis tenebrionis), lisne uši (Myzus persicae ...) i štitaste uši (Parathenolecanium persicae ...

Pri nabavi sadnog materijala valja biti vrlo oprezan na prisutnost virusa, te na moguću prisutnost bakterioza (Agrobacterium tumefaciens, Pseudomonas syringae).

Regija Porečinsko-nantska

Broj stabala/ha: 400

Razmak sadnje: 5 x 5 m

Podloga: GF 677 ili gorki badem

Poticaj za podizanje 1 ha nasada badema iznosi 16.800,00 kuna, a na područjima s težim uvjetima gospodarenja poticaj iznosi 22.700,00 kuna.

21.4. Orah

Ekološki uvjeti

Klima

U razdoblju zimskog mirovanja orah može podnijeti do -29°C , ali oštećenja mogu nastupiti i na -25°C ako hladno razdoblje traje dulje i ako nastupa naglo nakon toplijeg razdoblja. Orah se može uzgajati u cijelom području kontinentalne Hrvatske, ali, kao i za ostale voćne vrste, treba izbjegavati kotline i ravnice zbog mrazišta. U proljeće mladi plodovi pozebu na $-1,1^{\circ}\text{C}$, mladice izdrže i do -2°C ako zahlađenje traje kratko. Muški cvatovi u polenaciji izdrže i do -30°C . Orah se može uzgajati i do 1000 m nad morem.

Tlo

Orah dobro uspijeva na dubokim tlima, dobro opskrbljenim humusom, slabo kisele do neutralne reakcije (pH 6,0 do 8,0). Prije podizanja nasada oraha treba napraviti analizu tla i prema analizi obaviti korekciju tla.

Položaj

Orah je dosta zahtjevan prema položaju jer može pozepti od kasnih proljetnih mrazova. Dakle, treba birati položaje koji izbjegavaju kasne proljetne mrazeve, a to su veće nadmorske visine (najpovoljniji su tzv. vinogradarski položaji). Također su bolje južne ekspozicije blago nagnute tako da se ne zadržava hladni zrak.

Sorte i pod loge

Preporučujemo ove sorte: Geisenheim 139, Elit, Jupiter, sejnovo, Apollo, Saturn, Sam pion, Franquette, Ezsterhazi i Novosadski kasni. Orah se uglavnom uzgaja cijepljen na sjemenjake Juglans regia.

Sustav uzgoja

Pri uzgoju za plod razmaci su sadnje veći, a pomotehnikom formiraju se stabla s niskim deblom i širokom krošnjom, a pri kombiniranom uzgoju sadi se gušći sklop i formiraju se visoka debla, koja su kasnije pogodna za preradu. Na plodnim tlima za proizvodnju ploda preporučujemo sklop 10 x 10 m, a na siromašnijim tlima 8 x 8 m, tj. po ha 100 do 160 sadnica.

Zaštita od štetočinja

Najčešće bolesti oraha jesu crna pjegavost (*Xantomonas juglandis*), koja je češća u

kišnim godinama, a uzrokuje je bakterija, i siva pjegavost (*Marssonina juglandis*), koju uzrokuje gljiva; pri jačem napadu lišće otpada ljeti.

Regija: kontinentalna

Broj stabala /ha: 155

Trajnost nasada: 40 godina

Uzgojni oblik: popravljena piramidna krošnja

Razmak: 8 x 8 m

Podloga: Juglans regia

Tablica 8: Vrijednost investicije

GODINA PRIJE SADNJE	kn/ha
Poravnavanje terena	1.250,00
Dovoz mineralnog gnojiva	120,00
Dovoz organskog gnojiva	2.400,00
Dubinsko rahljenje tla	6.250,00
Raspodjeljivanje mineralnog gnojiva	480,00
Raspodjeljivanje organskog gnojiva	2.100,00
Mineralno gnojivo	5.852,00
Organski gnoj	4.550,00
Troškovi analiza tla	700,00
Utovar i istovar mineralnog gnojiva	200,00
U K U P N O	23.902,00
PRVA GODINA (primprema, sadnja, ograda)	kn/ha
Dovoz mineralnog gnojiva	100,00
Raspodjeljivanje mineralnog gnojiva	120,00
Poravnavanje terena	700,00
Dovoz i razvažanje kolca	100,00
Dovoz i razvažanje sadnica	240,00
Međuredna obrada	1.400,00
Mineralno gnojivo	135,00
Kolci	620,00
Sadnice	15.500,00
Vezivo	200,00
Sredstvo za zaštitu bilja	120,00
Iskolčavanje terena	280,00
Priprema sadnica za sadnju	250,00
Istovar sadnica	150,00
Sadnja	1.550,00
Okopavanje oko sadnica	1.000,00
Prskanje	250,00
Žičano pletivo za ogradu	4.800,00
Stupovi za ogradu	4.670,00
Postavljanje ograde	2.835,00
U K U P N O	35.020,00

DRUGA GODINA	kn/ha
Dovoz sadnica za nasađivanje	100,00
Međuredna obrada	1.400,00
Prskanje	550,00
Sredstva aza zaštitu bilja	300,00
Sadnica za nadosađivanje	1.000,00
Nadosađivanje sadnica	100,00
Rezidba	250,00
Okopavanje u redu	1.000,00
Zatravljanje nasada	1.550,00
U K U P N O	6.250,00
TREĆA GODINA	kn/ha
Međuredna obrada	1.400,00

Raspršivanje atomizerom	380,00
Sredstva za zaštitu bilja	300,00
Okopavanje u redu	1.000,00
UKUPNO	3.080,00
Sveukupno	68.252,00

Poticaaj za podizanje 1 ha nasada oraha iznosi 16.800,00 kuna, a na područjima s težim uvjetima gospodarenje poticaaj iznosi 22.700,00 kuna.

Orah u ljusci

Regija : kontinentalna
Broj stabala/ha: 155
Trajnost nasada: 40 godina

Površina: 1 ha
Razmak sadnje : 8 x 8
Starost nasada: puna rodnost

Tablica 9: Kalkulacija proizvodnje

Kalkulacija pokriva var. troškova (PVT)	Niži	Srednji	Viši	EUR/ha srednji
Prinos, kg/ha	3.000,00	4.000,00	5.000,00	
Cijena, kn/kg	10,00	10,00	10,00	1,33
Poticaaj, kn/ha	2.500,00	2.500,00	2.500,00	333,33
UKUPNI PRIHODI kn/ha	32.500,00	42.500,00	52.500,00	5.666,67
Nadosađivanje 1 kom 95kn/kom	95,00	95,00	95,00	12,67
Mineralna gnojiva, kn/ha	199,50	266,00	332,50	35,47
Sredstva za zaštitu bilja, kn/ha	1.351,08	351,08	1.351,08	180,14
Vreće kapaciteta 10 kg 1kn/kom	300,00	400,00	500,00	53,33
Skupljanje, 20 kg/h 25 kn/h	3.750,00	5.000,00	6.250,00	666,67
Rezidba , 50h, 35 kn/h	1.750,00	1.750,00	1.750,00	233,33
Ostali troškovi, kn/ha	500,00	1.000,00	1.500,00	133,33
UKUPNI VAR. TROŠKOVI	7.945,58	9.862,08	11.778,58	1.314,94
PVT, kn/ha	24.554,42	32.637,92	40.721,42	4.351,72
Troškovi vlastite mehanizacije	1.849,70	1.877,07	1.904,44	250,28
Dohodak, kn/ha *	22.704,72	30.760,85	38.816,98	4.101,45

Tablica 10: Dohodak uz različite cijene

Cijena niža, kn/kg	8,00	16.704,72	22.760,85	28.816,98	3.034,78
Cijena srednja, kn/kg	10,00	22.704,72	30.760,85	38.816,98	4.101,45
Cijena viša, kn/kg	12,00	28.704,72	38.760,85	48.816,98	5.168,11

22. MASLINARSTVO

Maslinarstvo i kamen, tisućljetna su postojanost jadranskog krajobraza i nerazdvojni njegov dio. Sredozemlje je i danas najveći proizvođač maslina. U svijetu ima više od osam stotina milijuna stabala, a najveći su uzgajivači Španjolska (200 milijuna), Italija (185), Grčka (100), Turska (70), Tunis (52), Portugal (50), Maroko, Sirija, Alžir, a u najnovije vrijeme i zemlje Latinske Amerike (Argentina ima više od 7 milijuna stabala). Broj stabala u svijetu povećava se godišnje za 5 do 6 milijuna).

I u nas je maslina najbrojnija jadranska kultura. Od oko tri milijuna stabala, četvrtina se nalazi na napuštenim površinama, tek tridesetak posto je biološki proizvodno, a ostalo je na lošim i teško pristupačnim terenima. Više od polovice je na otocima. Što je sjevernije, raste na nižim nadmorskim visinama. Maslinarstvo je u nas bilo najrazvijenije krajem osamnaestog stoljeća. U drugoj polovici devetnaestog, preusmjerenje na vinogradarstvo, svelo je broj stabala na oko četiri milijuna. Poslije Drugog svjetskoga rata, pučanstvo napušta selo, pa se maslinici zapuštaju. Požari, erozije dodatno su ih pustošili.

Sedamdesetih godina projekt UNDP/FAO ponovno diže maslinarstvo. Odlike masline dijele se na uljarice i stolne. Uljarice, bogatije uljem, sitnijeg su ploda. Stolne odlike su krupnijega ploda, manjih košćica i s manje ulja. Odlike kombiniranih osobina koriste se kao uljarice, a nekih godina, zbog krupnoće ploda, za stolne masline.

U nas se uzgajaju kao uljarice, oblica, lastovka, levantika, istarska bijelica, drobnica, uljarica, plominka, simijaca, piculja, žutica, buga, leccino, coratina, frantoio, pendolino, nocellara del Belice, carolea, ittana, maurino, rosciola, a kao stolne odlike: oblica, dužica, picholine, ascolana tenera, nocellara messinese, cucco, itraa i carolea. Izbor odlike uvijek treba prepustiti stručnjaku.

Španjolska, Italija, Grčka, Tunis i Turska, s drugim zemljama sredozemlja proizvedu 99% svjetske proizvodnje maslinova ulja. Krajem tridesetih godina (20. stoljeća) proizvodilo se 867.000 tona, pedesetih godina 1,228.000, a sedamdesetih 1.400,00 tona maslinovog ulja.

Spomenute zemlje i Sjedinjene Američke Države najveći su proizvođači stolnih maslina. Do kraja šezdesetih godina u svijetu se proizvodilo prosječno oko 336.000 tona, a sedamdesetih 515.000 tona stolnih maslina. Proizvodnja raste brzo i zato što nema sličnih konkurenih proizvoda. I u nas konzerviranje stolnih maslina doživljava uspon.

Dok najveći europski proizvođači maslina, ne mogu značajno širiti maslinike, mogućnosti naše obale i zaleđa su oko četiri puta veća od sadašnje proizvodnje. Proizvodnju možemo podići na 85.000 tona ulja i 4.500 tona stolnih maslina. Široko lisno zimzeleno drvo maslineplitko su ukorjenjuje i na dubljim tlima. Doseže do 20 metara visine, a u nasadima se uzgaja na 2 do 5 metara visine. Živi po nekoliko stoljeća, a nerijetko i više od tisuću godina. Odumre li stablo ili ako ga uklonimo, izdancima korijena ili s panja, maslina će se obnoviti. Izboji iz osnove debla uklanjaju se. Izbijaju i iz vrlo starog drva, pa se stare grane i deblo mogu po potrebi značajno kretati i zamjenjivati novim izdancima.

Prve godine grančice ne rode, druge cvatu i donose plod, a treće s grančica lišće otpadne i drvo postaje nerodno. Veličina, boja i razmještaj listova ovise o odlici. Listovi su jedino, dvo ili trogodišnji, počinju otpadati u svibnju, prestaju krajem kolovoza, a pupovi pri bazi svakoga lista razvijaju se u izboje ili cvatove. Kada prođu niske temperature, počinje cvat

(grozdasti cvjetovi, "rese" s 8 do 25 cvjetova). Na jugu, maslina cvate u drugoj polovici svibnja, a na sjeveru početkom. U punom cvatu, cvjetovi mogu otpasti, pa rod izostane.

Uspjeh cvatnje i oplodnje ovise o klimi. U vrijeme cvatnje poželjan je blagi povjetarac. Područja jakih vjetrova treba izbjegavati, ili na njima podizati vjetrobrane. Jaki vjetrovi pospješuju otpadanje plodova prije potpune zrelosti.

U cvatu, maslini moramo dati dovoljno hrane (osobito dušika) i vode. Gnojidba podiže rodnost. Stajnjak se dodaje početkom zime ili u jesen svake 3 ili 4 godine, 50 do 100 kg po stablu i zametanje plodova. Dušično gnojivo potiče rast stabla i zametanje plodova. Prvi, veći obrok, (2/3) dodaje se krajem zime, a drugi, manji (1,3) za vlažnoga proljetnoga razdoblja, mjesec do dva kasnije. Gnojidba preko lista prskanjem brzoprihranjuje biljku, te u sušnom proljeću i ljetu nadopunjuje ishranu iz tla. Usprkos dvospolnosti cvijeta, većina odlika samooplodna. Samo deset posto dobro razmještenih oprašivača bitno povećava rodnost. Domaće odlike, dobri oprašivači, su lastovkai, osobito za oblicu, levantinka. Strane odlike, dobri oprašivači su: pendolino, rasciola i nocellara messinese. Oprašivanje obavlja vjetar. U lošim uvjetima cvatnje i oplodnje, uz normalne, razviju se i sitni plodovi koji uglavnom otpadnu prije berbe. Veličina ploda ovisi o odlici. U dobrim uvjetima cvat je obilat, ali jedva 3% cvjetova postaje plod. Zrioba počinje početkom jeseni prijelazom zelene boje pokožice u svijetlocrvenu, a traje do studenog ili prosinca.

Svo to vrijeme povećava se težina ploda i ulja.

Prekomjeran cvat i rod iscrpljuje stablo. Jedne godine maslina prerodi, zatim jednu ili više godina rodi malo ili nikako. Stalan rod ovisi o toplini, okolišu, količini hrane, vode, indukciji i razvrstavanju cvatnih pupova. Redovitije rađanje postiže se smanjenjem indukcije cvjetova u rodnim godinama. Nakon prerodnosti ne treba rezati, jer se očekuje zametanje malog broja cvatnih pupova. Poslije slabog uroda potrebna je jača rezidba. Kod obnavljanja masline cilj rezidbe je postići rodnost što prije. U rodnim nasadima cilj je uspostava ravnoteže između rasta i uroda, produžavanje rodnosti i spriječavanje starenja. Budući da maslina rađa na razvijenim jednogodišnjim izbojima, rezidbom ne jačamo samo rodnost tekuće godine, nego i sljedeću berbu potičući rast novih jednogodišnjih izboja (osiguravamo stolni urod). Ostavljena količina drva mora biti razmjerna lisnoj površini, jer drvo troši hranu koju stvara lišće.

Gotovo 90% maslinovih stabala domaća su, slabo rodna oblica (2 do 8 kg po stablu). Urod poboljšavamo precepljivanjem slaborodnih, a sadnjom redovito rodnih odlika i njima odgovarajućih oprašivača. Poslije hladnijih zima masline rode bolje. Pupove oblikuju u cvjetne ili drvene krajem veljače kada prođu hladna razdoblja (ispod +7 °C). Toplina i do 40 °C ne šteti ako stablo ima dovoljno vode. Niža od -7 °C može uzročiti ozbiljne štete ako traje dulje od 8 do 10 dana. Kako maslina cvate nešto kasnije, rani proljetni mrazovi nisu jako opasni.

Glavni uzrok nerodnosti su duge ljetne suše. Kritični su mjeseci kolovoz i rujan, kada plod intezivno raste. Tlo maslinika mora biti propusno da brzo primi vodu obilate kiše i duboko da bi ju šro više zadržalo. Maslina ne trpi višak vode, pa joj ne odgovaraju slabo propusna tla i tla s visokom podzemnom vodom, nego dobro drenirana, pjeskovito ilovasta i ilovasta tla, humozna i bogata hranjivima. Pogodne su krčevine i tla na kojima uspijeva kukuruz ili ječam. Tvrdi se da najbolje ulje daju masline s jako karbonatnih tala. Većina naših maslinika se ne natapa. Za stalne i visoke prinose, poglavito stolnih odlika, natapanje je nužno. Način uzgoja i broj stabala po hektaru mora biti prilagođen raspoloživoj vodi. Korijenje slijedi vodu stvarajući različitu gustoću korijenove mreže. Očuvati vlagu možemo pokrivanjem tla lišćem, granama, pkošenom travom, kamenjem,... Natapanja osigurava za vrijeme cvatnje bolje zametanje plodova, redovit urod, krupnije plodove, pa time povećanje prinosa i za više od 50%. Postotak ulja u plodu manji je kod natapanja, no ukupka količina po jedinici površine je veća. Velike štete radi maslinov moljac. On ima tri

generacije. Prva, gusjenice, buši pupove i mlado lišće. Druga, razvijeni, mladi leptiri, odlažu jajašca na još neotvorene cvjetove. Hraneći se prašnicima, gusjenice uništavaju cvijet.

Treća generacija moljaca napada plodove.

Masline razmnožavamo cijepljenjem, gukama, izdancima i rezancima, a sjemenom samo za proizvodnju podloga. Kod proizvodnje sadnica iz sjemena, od sjetve do prvoga roda prođe osam godina. Najčešće se sadnice proizvode cijepljenjem pod koru i okulacijom u travnju ili svibnju. Guke, zadebljanja na korijenu, organ su za obnavljanje masline. Bogate pričuvama hrane, prikladne su za sadnju (najbolje u veljači ili ožujku). Za sadnju na stalno mjesto, i u sušnijim područjima uzimaju se teže guke (1 do 2 kg). Na ovaj način proizvodnja sadnica traje i do četiri godine.

Izdanke, poglavito s panja, kada razviju korjenčiće, lako odvajamo od panja i rabimo kao sadnice. Osobito su dobri izdanci iz guka. Za ovakvu proizvodnju sadnica obično služe stara stabla s uklonjenim nadzemnim dijelom. Gotov sve sadnice, kod nas u prodaji, proizvedene su reznicama uzetim s matičnih stabala u vrijeme zastoja vegetacije.

Odjedno ili dvogodišnjih mladica rade se reznice duljine 10 do 15 cm, svaka s tri ili četiri nodija. Za uspješno ukorijenjivanje u stakleniku (traje 45 do 60 dana vlažnost zraka mora biti oko 98%). Tamo gdje stradava od studeni, osobito je zanimljiva maslina na vlastitom korijenu, jer se iz korijena ili panja lako obnavlja, što nije moguće kod maslina proizvedenih cijepanjem. Pomlađivanje maslinika uzgojom novih stabala na starom korijenu ili zamjenu, trebalo bi obaviti kod svih stabala starijih od 50 godina. Kod pomlađivanja rezidbom u prvoj godini se odstranjuje cijeli nadzemni dio piljenjem pri zemlji što bliže gukama iz kojih tjeraju najbolji izdanci.

Osim plodova za zeleno konzerviranje, masline se beru u fazi zriobe. Prerano ubrane, daju manju količinu ulja okusa nezrelih plodova. Kasna berba daje ulje loše kakvoće. Berbu valja početi (za oblicu, našu najčešću odliku) kada trećina plodova potpuno promijeni boju iz zlatnozeleno u crvenoljubičastu, a okončati je prije nego otpadne 10 do 15% plodova. Masline skupljene s poda valja preraditi zasebno. Da bi smo dobili krupne plodove, bere se više puta, kada dosegnu najveću veličinu. Za crno konzerviranje bere se kada je pokožica promijenila boju, a meso je još tvrdo. Plodove ubrane sa stabla najbolje je odmah preraditi u ulje. To obično nije moguće, pa ih do prerade valja čuvati, najbolje u čistoj morskoj vodi u kojoj smo, na 100 litara, prethodno otopili 4 do 6 kg kuhinjske soli.

Tako se plodovi mogu čuvati preko mjesec dana (i do jedne godine). Do mjesec dana mogu se čuvati i u čistoj vodi. Od strojnih berbi najrašireniji su tresaći. Krupna mehanizacija obično nije primjenjiva. Ispod stabla rasprostire se mreža na koju padaju ručno obrani plodovi. Veća brzina se postiže plastičnim češljevima. Češljanjem rodniha grana tresu se plodovi na postavljenu mrežu. Dva berača oberu jedno stablo (25 kg po stablu) za 15 minuta. U novije vrijeme rabe se i strojni češljevi. Pogon kompresorima malih tresaća mogu davati motokultivatori. Berba čini 50 do 70% ukupnih troškova radne snage u maslinarstvu.

Prihodi iz maslinarstva: na 1 ha starog maslinika (6 do 7.000 kg) do 33.000 kuna (7,4kn = 1 euro, 1 kg = 0,75 euro), a 1 ha novourođenoga (12.000kg) do 57.600 kn. Da bi obiteljsko gospodarstvo živjelo od masline, mora imati 400 stupa (na oko 4 ha) maslina. Sadnjom novih stabala, zakupom i otkupom maslinika, može se povećati proizvodnja. U masliniku se radi u jesen i zimi kada nema turizma ni drugih poljoprivrednih radova.

Naše maslinovo ulje odlično se prodaje u mediteranskim zemljama (Italija, Španjolska, Francuska), a sve više i u ostalima, jer se u suvremenoj prehrani traži ulje s manje kolesterola. Do sada su naše masline davale malo ulja po stablu, za razliku od talijanskih, španjolskih ili grčkih zbog slaborodnih odlika, slabe ili nikakve gnojide, te

slabog ili nikakvog zalijevanja (nedostatna sredstva za sustave za navodnjavanje).Ulje ne bi trebalo prodavati kao do sada. Mora ga se ljepše pakirati, zaštititi, označiti podrijetlo s čistih područja, označiti čistu preradu, proizvođača, stalan kemički sastav, a čuvati se može jeftino i dobro nekoliko godina.Konzervirane masline plaćaju se do sedam puta više nego prerađene u ulje, ali je za konzerviranu maslinu tržište uže. Za konzerviranje se koriste posebne odlike, kao naša orkula i talijanske odlike koje traži i naše tržište.

Unaprijeđenju maslinarstva mogu podnijeti udruge proizvođača maslina i ulja. U organiziranju otkupa, prerade i plasmana upravo može naći dobru račenicu za dobru zaradu.Već je krenulo na bolje. Maslinici se sve više natapaju. Ovce, zatvorene u maslinik, održavaju tlo čistim i gnoje, pa se s iste površine izvlače dvije koristi.

Država pomaže s besplatnim sadnicama, programom zaštite od dva glavna štetnika i u plasmanu: gradi veletržnice, kreditiraju izgradnju uljara i pogona za konzerviranje maslina, koji mogu izravno sudjelovati na tržištu. Maslinar izlazi na tržište ptem takvih pogona, putem svojih zadruga.Sve se više rabe sporedni proizvodi malsinarske proizvodnje i prerade: ostatak od tješnjenja (kominu) rabi za gnojivo, ogrijev ili kao dodatak krmnoj smjesi. Različitim načinima izdvaja se i ostatak ulja iz komine. Proizvodnja takvoga ulja u svijetu godišnje premašuje 150.000 tona, a rabi se u industriji i prehrani.

Što saditi

U poljoprivredi je uvijek najbitnije pitanje što uzgajati na kojem podneblju, to jest što će uspijevati, na čemu će se ostvarivati očekivana dobit.To je životno pitanje kod višegodišnjih nasada.pogrešan odgovor kod jednosezonskih kultura znači veliki gubitak i vjerojatno veće kreditnu opterećenost sljedeće sezone. Kod dugogodišnjih nasada pogrešan odgovor na pitanje što saditi, može značiti dugogodišnje ulaganje i nakon toga potpunu propast.

Odgovor na veliki dio spomenutih pitanja dao je školski botanički vrt osnovne škole „Ostrog“ u Kaštel Lukšiću, utemeljen 1976.g., a Spomenikom hortikulture proglašen 1986.g. vrt je otvoren za posjetitelje tijekom cijele godine (prema dogovoru).Iako ne treba zabotraviti botanički vrt na Lokrumu, arboretum Trsteno, ili druge rasadnike subtropskog i sredozemnog bilja, ipak izdvajamo školski botanički vrt. Razlozi su njegova uloga u radnom, ekološkom iestetičkom odgoju niza generacija, tako da mnoge sadnice iz rasadnika toga vrta uspješno rastu već na mnogim mjestima, a svakako i zato što je to danas jedini školski botanički vrt u Hrvatskoj, te po mnogočemu jedinstven u Europi.

Po bogatstvu subtropskih i sredozemnih biljaka jedan je od najbogatijih. S velikim trudom i strpljivošću skupljen je velik genofond. Već danas on je solidna osnovica, a u budućnosti bi još i više morao biti skup iskustava koja će koristiti uzgajivačima, te tako postati jedan od temeljnih činitelja razvitka gospodarstva i znanosti.

Od samog početka podizanja Vrta uvode se nove biljne vrste. Dosadašnji rezultati prilagodbe na naše podneblje nadmašuje očekivanja. Mnoge biljke, prvi puta posađene na hrvatskoj obali, pokazale su odličan razvoj.Na nešto manje od četiri hektara ovog zakonom zaštićenog prostora, raste više od tisuću ukrasnih vrsta i odlika sa svih koninenata. Budući da je prostor ograničen prednost će se davati sredozmnim i subtropskom raslinju.U prirodnom okružju zainteresirani mogu doći do niza spoznaja o vrstama i načinu uzgoja ukrasnoga bilja, što u budućnosti može biti vrlo profitna djelatnost, koja je za sada u hrvatskom gospodarstvu još uvijek premalo zastupljena.Tu je i maslinik, najbogatiji na hrvatskoj obali Jadrana, zasađen 1983.g. prvim sadnicama koje su darovali Ujedinjeni narodi (FAO za razvitak maslinarstva). Stalno obogaćivan novim odlikama, maslinik danas ima tri stotine stabala i trideset i osam odika domaćih i inozemnih , stolnih i uljnih.

Od domaćih odlika zastupljene su: Dužica, Kosmača, Lastovka, Levantika, Mezanica, Oblica, Plemenita bjelica, Plominka, Uljarica. Uz domaće zastupljene su i strane odlike: Ascolana tenera, Bosana, Carolea, Cipresino, Coretina, Cuccone, Faraga, Frantoio, Ghemal, Giaraffa, Grossa di Spagna, Itrana, Leccino, Leusosarpa, Maurino, Mayatica, Maraiola, Nocelara del belice, Nocelara Etnea, Nocelara Meaainese, Pendolino, Pisholine, Rasciola, anto Agostino, Santa Catarina, Signoise, Simiaca, Verdale, Olea europea L.

U prosincu, na dan berbe maslina, tu se svake godine okuplja, uz one koji vode neprestanu brigu o njima i niz strukovanjaka, pregledavajući dnevnik rada i primjedbe o rezultatima primjene suvremenih agrotehničkih postupaka. Tu, dakle, svaki budući maslinar, onaj tko obavlja ili precjeppljuje vlastiti maslinik, može dobiti prave obavijesti o uspješvanju bilo kojue odlike u našem podneblju, kao i svemu potrebitom za punu rodnost trideset i osam različitih odlika maslina.

Sve se to odnosi i na obavijesti o uspješvanju tisuću vrsti rijetkoga ukrasnoga bilja za one koji će se baviti njihovim gospodarskim uzgojom. U dijelu površina zasađeni su mali pokazni bademik i smokovik s raznim odlikama smokava i badema. Svima koji žele sa svojim nasadima uspjeti, uputno se je obratiti začetniku i najzaslužnijem djelatniku projekta botaničkoga vrta „Ostrog“. Prof. Ivna Bučan je ta osoba, uvijek na usluzi, koja je ovaj rasadnik učinila rasadnikom znanja.

Maslinarski kalendar

Siječanj	Maslina miruje, obavlja se rezidba (beru se kasne odlike)
Veljača	Maslina miruje, obavlja se rezidba (beru se kasne odlike)
Ožujak	Maslina miruje, obavlja se rezidba, koncem mjeseca počinje razvrstavanje pupova
Travanj	Počinje vegetativan rast, početkom mjeseca razvrstavanja pupova
Svibanj	Vegetativan rast, počinje razdoblje potrebe za dušikom, cvat i zametanje
Lipanj	Vegetativan rast, velika potreba za dušikom, cvat i zametanje
Srpanj	Jači vegetativan rast, plod raste, košćica tvrdne
Kolovoz	Jači vegetativan rast, plod raste, košćica tvrdne, velike potrebe za vodom
Rujan	Smanjen vegetativan rast, plod raste i počinje mijenjati boju
Listopad	Smanjen vegetativan rast, plod raste i počinje mijenjati boju
Studeni	Počinje vrijeme mirovanja, plod zrije i potpuno mijenja boju, počinje berba
Prosinac	Koncem mjeseca počinje duboko mirovanje, plodovi su potpuno zreli, berba

TROŠKOVNIK PODIZANJA 1 ha MASLINA

Pripremna godina:	10.830,00	Voćna vrsta: MASLINA
Sadnja i prva godina	29.600,00	Sorta: oblica 80%,
Druga godina	11.540,00	oprašivači 20%
Treća godina	12.540,00	Razmak sadnje: 6,0 x 5,0 m
Sustav za navodnjavanje	40.000,00	Broj sadnica: 333 kom/ha
		Razdoblje pune rodnosti: 7 - 30
godina		
Ukupno	104.510,00	

23. PROIZVODNJA BILJA U ZATVORENOM PROSTORU

23.1. Gljivarstvo

23.1.1. *Proizvodnja supstrata za bukovače*

Korištenje sekundarnih sirovina u budućnosti se neće smatrati uštedom u proizvodnom procesu već uštedom u trošku neškodljivog zbrinjavanja. Pitanje je dakle, hoćemo li sekundarne prirodne materijale koristiti u drugim procesima ili plaćati uništavanje? Govorimo o velikim količinama slame koja svake godine gori (vrlo malo se koristi za stočna ležišta) a moguće ju je iskoristiti u prirodnoj pretvorbi u hranjivo. Osnovna sirovina za proizvodnju gljivarskog supstrata je pšenična slama.

Ona mora biti zdrava, zlatno žute boje.

Priprema supstrata ima dvije funkcije:

1) Reguliranje količine vode u supstratu. Slama koju koristimo ima samo 10 % vode a supstrat za uzgoj mora imati 70 % vode. Ako je supstrat prevlažan dolazi do gušenja micelija i truljenja supstrata, ako je vode pak manje od 70 % prinos gljiva može biti manji od 30 %.

2) Uklanjanje konkurentskih organizama. Posebno su opasne zelene plijesni jer smanjuju prinos ili urod uz njihovo prisustvo može potpuno izostati.

Supstrat se nakon dezinfekcije i hlađenja vadi iz mrežastih vreća i u njega se umješava određena količina micelija (oko 3 % težine). Razdoblje inkubacije traje 20-21 dan, nakon čega se vreće prenose u prostorije za fruktifikaciju ili plodonošenje.

Supstrat se može prodati drugom proizvođaču gljiva samo inokuliran micelijem (prije inkubacije) ili po dovršetku procesa inkubacije. Inkubirani supstrat je kvalitetniji i sigurniji za uzgoj kod neiskusnih proizvođača. Također prodajom inkubiranog supstrata anuliraju se bilo kakve primjedbe o kvaliteti. Proizvodni normativi u proizvodnji bukovača iznose oko 20 % težine komposta u hobi proizvodnji dok se u velikim proizvodnjama kreće oko 27 % .

Gljivarstvo je proizvodnja koja je vrlo interesantna za poticanje ruralnog razvoja. Tu se na više manjih poslovnih jedinica može ostvariti interesantna količina prehrambenih proizvoda vrlo visoke kvalitete prepoznatljive robne marke.

Proizvodnja se odvija u zatvorenom prostoru u intenzivnim ili ekstenzivnim uvjetima pa tako i omogućuje konstantan ili povremeni prihod obiteljskih gospodarstava. Proizvodnja se može organizirati kao osnovna ili kao dopunska djelatnost .

Problematika gljivarske proizvodnje:

- sav supstrat za gljivarsku proizvodnju se uvozi a uvozi se i svježa i prerađena gljiva;
- uvozni supstrat često nije dovoljno inkubiran i nema certifikacije sirovine (osim fitopatološke granične kontrole) ni proizvoda ;
- u Hrvatskoj se proizvodi uglavnom šampinjon, malo bukovača i neznatno shiitake (slab izbor);
- nedostatak organiziranosti proizvođača pri nabavi repromaterijala;
- nedostatak organiziranosti pri prihvatu, pakiranju i plasmanu proizvoda;
- needuciranost proizvođača i potencijalnih proizvođača;
- needuciranost kupaca o kvaliteti i sortimentu potencijalne ponude;
- nedostatak mikro kredita i negativan stav poslovnih banaka prema malim projektima uopće (uvozna sirovina, domaća prodaja, needucirana radna snaga)

Mogućnosti razvoja hrvatskog gljivarstva, preporuke i perspektive:

- educirati proizvođače i potencijalne proizvođače o tehnološkim, ekonomskim i organizacijskim problemima proizvodnje;
- prilagoditi uvjete proizvodnje u objektima proizvođača (mikro krediti);
- objediniti nabavu repromaterijala;
- osigurati sirovinu (slama, piljevina i dr.) kroz ugovore o proizvodnji
- osigurati nabavu micelija u Hrvatskoj
- osigurati proizvodnju inkubiranog supstrata
- organizirati zajednički prostor za pakiranje i distribuciju;
- organizirati kontinuiranu prodaju gljiva za ino partnera;
- dogovoriti s poslovnim bankom ili drugom institucijom mikro financiranje proizvođača - kooperanata (minus po tekućem računu);

Tablica 1: Vrijednost investicije

STRUKTURA	Kn
1. ADAPTACIJA OBJEKATA ZA INKUBACIJU	40.000,00
2. IZGRADNJA HANGARA ZA SLAMU	100.000,00
3. STROJ ZA PREDPRIPREMU SLAME	40.000,00
4. TRANSPORTNI SUSTAV	110.000,00
5. KOMORE ZA TERMIČKU OBRADU SLAME	160.000,00
6. GENERATOR PARE	160.000,00
7. NADSTREŠNICA ZA PAST. KOMORE	110.000,00
8. TRAKTOR I VILIČARI	160.000,00
9. KOMUNALNA INSTALACIJA I UREĐENJE	40.000,00
10. PROJEKTNIA I INVEST. DOKUM.	60.000,00
UKUPNO VRIJEDNOST INVESTICIJE	980.000,00
11. VRIJEDNOST POST. OBJEKTA	766.150,00
UKUPNO OSNOVNA SREDSTVA	1.746.150,00
POTREBNA OBRтна SREDSTVA	369.530,96
SVEUKUPNO	2.115.680,96

Tablica 2: Kalkulacija proizvodnje supstrata

u kn					
STRUKTURA	J.MJ.	KOLIČINA	CIJENA	GODIŠNJE	za 1 t
TROŠKOVI				1.354.923,84	1.129,10
1. Slama	kg	396.000	0,4	158.400,00	132,00
2. Radna snaga	5 radnika	6	4.000,00	120.000,00	100,00
3. El. Energija	kWh	48.384	0,76	36.771,84	30,64
4. Micelij	l	36.000	16,00	576.000,00	480,00
5. Lož ulje	l	24.000	3,22	77.280,00	64,40
6. Voda	m3	1.206	12,00	14.472,00	12,06
7. Transport	km	80.000	4,00	320.000,00	266,67
8. Dezinficijensi i zašt. Sredstva	l	200	80,00	16.000,00	13,33
9. Ambalaža	PVC a 30 l	80.000	0,30	24.000,00	20,00
10. Ostali proizv. Troškovi	mjesečno	6	2.000,00	12.000,00	10,00
PRIHODI				1.500.000,00	1.250,00
1. Inkubirani supstrat	kg	200.000	1,50	300.000,00	250,00
2. Neinkubirani supstrat		1.000.000	1,20	1.200.000,00	1.000,00
RAZLIKA				145.076,26	120,09

23.1.2. **Proizvodnja mirisne aniske, shiitake (*Lentinula edodes*)**

Osnovne karakteristike i ljekovita svojstva shiitake

Mirisna aniska-shiitake je druga jestiva kontrolirano uzgajana gljiva u svijetu.

Kineski naziv je shiang-gu, a Japanski naziv je shii-take. Tokom dugog perioda ova gljiva je bila cijenjena zbog jedinstvenog okusa i mirisa, te kao lijek.

Aktivne tvari koje su najznačajnije za ljekovito djelovanje su: Lentinan (beta 1,3-glukan), značajan zbog antitumornog djelovanja. Istraživanja na životinjama su pokazala izuzetnu efikasnost (inhibicija sarkoma 180 od 90 do 100 %), nakon čega su uslijedila i klinička istraživanja te je 1986. Lentinan kao antitumorno sredstvo uveden u klinike. Ertadenin – derivat butanske kiseline, a djelovanje mu je registrirano kao antikolesteremik, reguliranjem količine kolesterola, jer sprječava aterosklerozu, a time i infarkt. Sumporni derivati lentinana – je u procesu istraživanja in vitro pokazao efikasnost u inaktiviranju virusa HIV- a. Cijeli niz istraživanja je pokazao da: anhipertenziv-stabilizira krvni tlak, antikolesteremik-stabilizira količinu kolesterola, antineoplastik-antitumorna djelovanja, imunostimulans-djelovanje usko povezano s antitumornim i antivirusnim djelovanjem gljive zbog utjecaja stimuliranih interferona na viruse i stanice karcinoma.

Gljiva shii take se tradicionalno na ekstenzivan način uzgaja na oblicama listopadnog drveća, i intenzivno na supstratu, što je jedino i komercijalno isplativ način uzgoja. Predviđa se organiziranje uzgoja gljive shiitake u postojećim prostorima u ukupnoj površini od 240 m² (dvije identično opremljene prostorije policama i klimom), koje omogućuju godišnju proizvodnju na 27.000 “stupića” shiitake (radi se o pripremljenom supstratu formiranom u obliku oblice-stupića prosječne mase od 3 kg), što predstavlja kumulativni broj “stupića” kroz 3 ciklusa godišnje.

Predviđa se prosječan prinos po jednom “stupiću” od 1,5 kg ubrane svježe gljive. Cijena na hrvatskom tržištu u veleprodaji za trgovačke lance (kao najveće kupce) iznosi minimalno 42,00 kn/kg.

Troškovi proizvodnje:

Troškovi ulazne sirovine: 27.000 “stupića” x 32,85 kn = 886.950,00 kn.

Troškovi energije: (lož ulje, električna struja) 131.400,00 kn

Troškovi rada: (5 radnika) iznose godišnje 262.800,00 kn.

Na osnovi navedenog proizlazi da su ukupni troškovi proizvodnje: 1.281.150,00 kn.

Nakon provedenih tehnoloških postupaka tijekom proizvodnje kroz tri ciklusa proizvesti će se ukupno 40.500 kg gljiva shiitake.

Račun dobiti-gubitka:

Ukupan prihod: 1701.000,00 kn.

Ukupni troškovi za 27.000 “stupića” u proizvodnji sa svim ostalim troškovima iznosi 1281.000,00 kn.

Ostvarena dobit u jednoj godini proizvodnje iznosi: 420.000,00 kn.

Za navedenu proizvodnju gljive shii take potrebno je osigurati minimalnu građevinsku prilagodbu postojećih objekata te tehnološku opremu u pridvidivoj vrijednosti od 182500,00 kn.

23.1.3. Proizvodnja šampinjona

Proizvodnja šampinjona je ciklička cjelogodišnja proizvodnja kod koje je važno kontinuirano snabdjevanje kupca proizvodom. To se ostvaruje proizvodnjom u više odvojenih jedinica ili povezivanjem s ostalim proizvođačima. Ovim modelom je predviđena proizvodnja u tri odvojena prostora što je premalo za kontinuiranu prodaju. Građevinski objekt se sastoji od 3 prostorije za proizvodnju šampinjona netto površine 105 m², opremljene policama za uzgoj s ukupno 170 m² uzgojne površine, klimatizirane. Objekt je opremljen i predprostorom, garderobom i sanitarnim čvorom. U prostoru za proizvodnju šampinjona postavljeno je 2 reda metalnih stelaža širine 1,25 m i dužine 6-7 m. Svaka stelaža ima 4 etaže. Objekt je opremljen svim potrebnim priključcima: električna energija, telefon, vodovod, cestovna mreža i ostalo nužno za poslovanje.

Na stelaže (uzgojnu površinu) površinu može se rasporediti 12.200 kg zasijanog komposta u jednom uzgojnom ciklusu, odnosno 73.200 kg godišnje.

U idealnim uvjetima jedan uzgojni ciklus traje oko 45 dana, pa bi se u tim uvjetima moglo ostvariti osam proizvodnih ciklusa. Međutim obično se izgubi nešto vremena s otklanjanjem starog komposta, popravkom i dezinfekcijom uzgojnog prostora, tako da se u praksi može ostvariti max. 7 proizvodnih ciklusa. Ovim modelom, unatoč svim zadovoljenim uvjetima, ocjena efekata ostvarenih investicijom temelji se na 6 proizvodnih ciklusa godišnje.

Računa se da se iz komposta može ostvariti proizvodnja šampinjona od 35 % težine komposta, s time da prve godine uhadavanja prinos postupno raste od 25 %.

Uzimajući u obzir sve navedene parametre u projektiranom objektu može se ostvariti proizvodnja i veća od 32.340 kg šampinjona godišnje koliko je planirano ovim modelom.

Tablica 3: Vrijednost investicije

STRUKTURA	kn	EUR
1. ADAPTACIJA OBJEKTA	46.000,00	6.133,33
2. POLICE S UGRADNJOM	21.860,00	2.914,67
3. KLIMATIZACIJA I UPRAVLJANJE	86.300,00	11.506,67
4. PROJEKTNIA I INVEST. DOKUM.	12.000,00	1.600,00
VRIJEDNOST INVESTICIJE	166.160,00	22.154,67
5. VRIJEDNOST POST. OBJEKTA	340.000,00	45.333,33
UKUPNO OSNOVNA SREDSTVA	506.160,00	67.488,00
POTREBNA OBRтна SREDSTVA	22.328,16	2.977,09
SVEUKUPNO	528.488,16	70.465,09

Tablica 4: Obračun kapaciteta u jednom turnusu proizvodnje

PROSTOR	m ²	dužina stelaže	širina stelaže	broj stelaža	broj etaža	uzgojna povr.	briket / m ²	komposta ukupno
6*5,2	31,2	5	1,25	2	4	50	72	3600
6*5,2	31,2	5	1,25	2	4	50	72	3600
8,2*5,1	41,82	7	1,25	2	4	70	72	5000
UKUPNO	104,22					170		12200

Tablica 5: Kalkulacija proizvodnje šampinjona

STRUKTURA	J.MJ.	KOLIČINA	CIJENA	TURNUS	GODIŠNJE
TROŠKOVI				39.687,00	238.122,00
1. Kompost prosječno	kg	12.200	1,50	18.300,00	109.800,00
2. Pokrovna zemlja	m3	9	550,00	4.675,00	28.050,00
3. Radna snaga	1 radnik+sez.	2	3.000,00	7.000,00	42.000,00
4. Električna energija	kWh	1.800	0,76	1.368,00	8.208,00
5. Lož ulje	l	500	3,23	1.615,00	9.690,00
6. Voda	m3	20	12,00	240,00	1.440,00
7. Transport	km	1.000	1,00	1.000,00	6.000,00
8. Dezinficijensi i zašt.sr.	l	5	100,00	500,00	3.000,00
9. Ambalaža	PVC a 0,5 kg	8.540	0,35	2.989,00	17.934,00
10. Ostali proizv. trošk.	mjesečno	2	1.000,00	2.000,00	12.000,00
PRIHODI				55.510,00	333.060,00
1. Šampinjoni	kg	4.270	13,00	55.510,00	333.060,00
RAZLIKA				15.823,00	94.938,00

Tablica 6: Račun dobiti i gubitka

STRUKTURA	1	2	3	4	5
	½ godine				
A. UKUPAN PRIHOD	129.350,00	333.060,00	333.060,00	333.060,00	333.060,00
1. Šampinjoni	129.350,00	333.060,00	333.060,00	333.060,00	333.060,00
B. UKUPNI TROŠKOVI	127.005,99	292.174,80	290.852,78	288.985,75	286.985,75
1. Trošak proizvodnje	116.005,99	238.122,00	238.122,00	238.122,00	238.122,00
2. Doprinosi vlasnika	2.000,00	6.000,00	6.000,00	6.000,00	6.000,00
3. Ostali troškovi	6.000,00	12.000,00	12.000,00	12.000,00	12.000,00
4. Neplanirani tr.	3.000,00	6.000,00	6.000,00	6.000,00	6.000,00
5. Amortizacija	-	14.652,80	14.652,80	14.652,80	14.652,80
6. Kamata		15.400,00	14.077,98	12.210,95	10.210,95
DOHODAK	2.344,01	40.885,20	42.207,22	44.074,25	46.074,25
POREZ IZ DOHOTKA	468,80	8.177,04	8.441,44	8.814,85	9.214,85
NETTO DOHODAK	1.875,21	32.708,16	33.765,78	35.259,40	36.859,40

23.2. Proizvodnja povrća u plasteniku

Predmet modela je nabava plastenika za uzgoj rasada i vansezonskog povrća, poljoprivredne mehanizacije i opreme te sustava za navodnjavanje. Proizvodnja se vrši na 15 ha zemljišta.

Realizacijom ove investicije ostvarila bi se godišnja proizvodnja od:

- 4.000.000 raznih prijesadnica
- 60.000 kg rajčice
- 420.000 kg paprike
- 110.000 kg salate
- 100.000 kg krastavaca
- 70.000 klipova kukuruza šećerca
- manje količine raznog povrća koje nisu u programu obrađene.

Prijesadnice će se koristiti za vlastite potrebe ili zajedničku proizvodnju s kooperantima što ovdje nije obrađivano. Moguća je i prodaja prijesadnica.

Ovim ulaganjem osigurati će se plaće za 9 stalno zaposlenih i 37.200 radnih sati sezonskih radnika, odnosno 4.650 dana što je jednaki trošak zapošljavanju još 13 osoba. Sezonski poslovi se vrše u ljetu a odnose se uglavnom na presađivanje i berbu.

Vrijednost investicije se sastoji od nabave poljoprivredne mehanizacije i opreme specijalizirane za povrćarsku proizvodnju. Predmet investicije su dakle, plastenici, strojevi, materijal i montažerski radovi. Troškove obrtnih sredstava u početku poslovanja pokrivat će investitor.

Tablica 7: Vrijednost investicije

STRUKTURA		EUR	kn
A) PLASTENICI		79.300,78	586.825,74
1. Platenik 8x30	20 kom	48.053,51	355.596,00
2. Plast. 8,5x30	6 kom	31.247,26	231.229,74
B) OPREMA		30.943,83	228.984,32
1. Uređaj za zagrijavanje	1 kom	2.719,05	20.120,98
2. Uređaj za kišenje	10 kom	7.219,38	53.423,40
3. Pneumatska sijačica	1 kom	4.800,87	35.526,42
4. Mulcher	1 kom	6.621,95	49.002,40
5. Sadičica za povrće	1 kom	4.543,92	33.625,00
6. Međuredna freza nošena	1 kom	5.038,66	37.286,12
C) OGRADA		3.729,73	27.600,00
1. Stupovi betonski 400 kom		1.459,46	10.800,00
2. Žičana mreža 1.200 m x 2 m		2.270,27	16.800,00
D) RADOVI		25.000,00	185.000,00
1. Bušenje rupa za stupove		1.621,62	12.000,00
2. Postavljanje stupova i mreže		4.054,05	30.000,00
3. Postavljanje plastenika		7.567,57	56.000,00
4. Iskop bunara		2.837,84	21.000,00
5. Uređenje skladišta		6.216,22	46.000,00
6. Ostali radovi		2.702,70	20.000,00
UKUPNO		138.974,33	1.028.410,06

Obrtna sredstva osiguravat će sam investitor za nabavu sjemena, gnojiva, plaće, gorivo, održavanje i osiguranje. Količine proizvedenog povrća temelje se na dosadašnjem

iskustvu i uobičajenim tehnološkim normativima. Ove količine mogu biti i veće i manje, zavisno od mnogo faktora kao što su: vlaga, temperatura i drugo.

Tablica 8: Račun dobiti i gubitka

STRUKTURA	1	2	3	4
A) UKUPAN PRIHOD	2.940.000,00	2.940.000,00	2.940.000,00	2.940.000,00
1.1. proizvodnja rasada	800.000,00	800.000,00	800.000,00	800.000,00
1.2. proizvodnja povrća	2.140.000,00	2.140.000,00	2.140.000,00	2.140.000,00
B) UKUPNI TROŠKOVI	2.686.658,41	2.686.658,41	2.779.132,41	2.768.609,41
1. Materijal	911.430,00	911.430,00	911.430,00	911.430,00
2. Rad sezonskih radnika	658.500,00	658.500,00	658.500,00	658.500,00
3. Rad stalno zaposlenih	540.000,00	540.000,00	540.000,00	540.000,00
3. Transport	260.000,00	260.000,00	260.000,00	260.000,00
4. Održavanje	60.000,00	60.000,00	60.000,00	60.000,00
5. Osiguranje 3%	34.301,40	34.301,40	34.301,40	34.301,40
6. Ostalo	60.000,00	60.000,00	60.000,00	60.000,00
7. Amortizacija	162.427,01	162.427,01	162.427,01	162.427,01
8. Kamata	0,00	0,00	92.474,00	81.951,00
C) DOBIT	253.341,59	253.341,59	160.867,59	171.390,59
D) POREZ IZ DOBITI	88.669,56	88.669,56	56.303,66	59.986,71
E) NETTO DOBIT	164.672,04	164.672,04	104.563,94	111.403,89

Ostalo: El. energija, telefon, knjigovodstvo, troškovi prodaje i dr. cca 5.000,00 kn mjesečno

Rad stalno zaposlenih: 9 osoba x 12 mjeseci x 5.000 kn bruto mjesečno

Tablica 9: Financijski tok projekta

STRUKTURA	1	2	3	4
A) UKUPAN PRIHOD	4.083.379,90	2.940.000,00	2.940.000,00	2.940.000,00
1. Realizacija proizvodnje	2.940.000,00	2.940.000,00	2.940.000,00	2.940.000,00
2.1. Kredit	900.000,00			
2.2. Vlastita sredstva	243.379,90	0,00		
B) UKUPNI TROŠKOVI	3.756.280,85	2.612.900,95	2.788.669,05	2.792.352,10
1. Materijal	911.430,00	911.430,00	911.430,00	911.430,00
2. Rad	1.198.500,00	1.198.500,00	1.198.500,00	1.198.500,00
3. Transport	260.000,00	260.000,00	260.000,00	260.000,00
4. Održavanje	60.000,00	60.000,00	60.000,00	60.000,00
5. Osiguranje 3%	34.301,40	34.301,40	34.301,40	34.301,40
6. Ostalo	60.000,00	60.000,00	60.000,00	60.000,00
7. Investicija	1.143.379,90	0,00		
8. Anuitet		0,00	208.134,00	208.134,00
9. Porez iz dobiti	88.669,56	88.669,56	56.303,66	59.986,71
C) NETTO PRIMICI	327.099,05	327.099,05	151.330,95	147.647,90

23.3. Hidroponska proizvodnja rajčice

Uzgojanje rajčice na hidroponima u zaštićenom prostoru temelji se na izboru plastenika, klimatskim prilikama područja i potrebama kulture za određenim vegetacijskim činiocima, po fenofazama tijekom vegetacije, uzgojnoj tehnici i tehničkoj opremi radnog procesa.

Plastenik koji je predviđen ovim modelom multipli je - sa 3 lađe širine 10 m, i dužine 100 m. Visina konstrukcije na razini oluka iznosi 3,2 m i 5,15 m na sljemenju - vrhu plastenika. Plastenik ima ukupnu površinu 3000 m². Ulaz u plastenik izvodi se bočno s kliznim vratima širine 2 m i visine 2,5 m, sa stazom kroz sredinu plastenika tako da je dužina plastenika podijeljena u 2 dijela radi lakšeg transporta u plasteniku.

Za zagrijavanje i održavanje potrebne temperature izabran je sustav grijanja od visećih termogena za grijanje zraka s plinskim plamenicima. Za svaku lađu predviđen je termogen snage 147 KW, što osigurava temperaturu zraka +15⁰ C u plasteniku dok je vanjska temperatura - 15⁰ C. Kao energent koristit će se tekući plin butan u kontejneru INE, smještenom u okolici plastenika. Maksimalna potrošnja plina iznosi 14,9 m³/h.

Za hidroponsku proizvodnju rajčice navodnjavanje se izvodi metodom kapanja pomoću uređaja - fertirigatora s programiranjem i doziranjem hranjive otopine. Za pripremu hranjive otopine potrebna je voda koja se osigurava iz bunara na parceli kraj plastenika. Maksimalna količina potrebne vode iznosi 165 litara u minuti.

Hidroponi su zaštićeni prostori s inertnim supstratom preko kojega biljke primaju vodu u kojoj su dodane hranjive tvari. Hidroponska proizvodnja ima prednosti:

- uzgoj biljaka na neplodnim tlima ili bez tla,
- uzgoj jedne kulture ne zahtijeva plodosmjenu,
- biljke bolje kontroliraju opskrbu vodom,
- bolja kontrola opskrbe hranjivim tvarima,
- smanjena pojava biljnih štetočina,
- čuvanje podzemnih voda.

Kao supstrat u kojem se uzgajaju rajčice koriste se ploče kamene vune upakirane u crnobijelu foliju. Na svakoj ploči sade se 3 biljke u međusobni razmak 33 cm. Razmak između redova je 120 cm. U otvore na ploči kamene vune sadi se uzgojena rajčica u kockama kamene vune.

Važno je da biljka treba imati najviše 20-22 lista. Vrh biljke reže se 50-60 dana prije završetka berbe. Iznad zadnjeg cvata ostavlja se 3 lista. Svi dijelovi biljaka iznose se iz plastenika.

Sjemenarske kuće nude veliki izbor sorata rajčice. Sorta Belle za sada je najzastupljenija u proizvodnji u zaštićenom prostoru. Prinosi koji se mogu očekivati su 50 kg/m², što za predviđenu površinu od 3.000 m² iznosi 150.000 kg.

Tablica 10: Vrijednost investicije

STRUKTURA	kn	EUR
1. DOSTAVNO VOZILO	100.000,00	13.513,51
2. PLASTENIK 3000 m2	814.704,44	110.095,19
3. STANICA ZA PR. OTOPINE	26.906,30	3.635,99
4. RAZVOD U OBJEKTU	43.853,15	5.926,10

5. OPREMA ZA PRESADNICE	79.080,00	10.686,49
6. MONTAŽA I ZAVISNI TR.	48.241,97	6.519,19
7. AGREGAT ZA STRUJU	25.000,00	3.378,38
8. PUMPNA STANICA S BUNAROM	50.000,00	6.756,76
9. ATOMIZER LEĐNI	2.500,00	337,84
10. UREĐENJE OKOLIŠA I OGRADA	50.000,00	6.756,76
11. PROJEKTNA I INVEST. DOKUM.	25.000,00	3.378,38
UKUPNO VRIJEDNOST INVESTICIJE	1.265.285,86	170.984,58
POTREBNA OBRтна SREDSTVA	325.744,93	44.019,58
SVEUKUPNO	1.591.030,79	215.004,16

Tablica 11: Kalkulacija proizvodnje rajčice

STRUKTURA	J.MJ.	KOLIČINA	CIJENA	UKUPNO	Kn/kg	Udio o d prihoda
TROŠKOVI				730.361,89	4,87	73,66%
1. Kamena vuna - ploče	kom	3600	22,50	81.000,00	0,54	8,17%
2 . Kamena vuna – kocke	kom	9900	1,35	13.365,00	0,09	1,35%
3. Sjeme	g	36	145,00	5.220,00	0,03	0,53%
4. Polistirenski kontejneri	kom	69	5,00	345,00	0,00	0,03%
5. Folija za tlo	m2	3400	3,50	11.900,00	0,08	1,20%
6. kopče i vezivo				15.000,00	0,10	1,51%
7. Hranjiva	kom	3600	2,00	51.030,00	0,34	5,15%
8. Oprema fertirigacije				100.000,00	0,67	10,09%
9. Zaštitna sredstva	l			2.000,00	0,01	0,20%
10. Bumbari				3.000,00	0,02	0,30%
11. Električna energija	kWh	5000	0,42	2.100,00	0,01	0,21%
12. Plin	m3	15000	2,05	30.750,00	0,21	3,10%
13. Voda	mjesečno	12	400,00	4.800,00	0,03	0,48%
14. Transport	km	30000	2,00	60.000,00	0,40	6,05%
15. Amortizacija	kn			43.851,89	0,29	4,42%
16. Ambalaža	kart. kutije	15000	4,00	60.000,00	0,40	6,05%
17. Radna snaga	radnika	4	5000,00	240.000,00	1,60	24,21%
18. Ostali proizv. trošk.	mjesečno	12	500,00	6.000,00	0,04	0,61%
PRIHODI				991.500,00	6,61	100,00%
1. Rajčica	kg	150000,00	6,61	991.500,00	6,61	100,00%
RAZLIKA				261.138,11	1,74	26,34%

24. ISKORIŠTAVANJE SEKUNDARNIH SIROVINA

24.1. Proizvodnja bio komposta

Poljoprivreda, iako zahtjeva suvremeno poslovanje i uporabu različitih industrijskih proizvoda, zasniva se na ekološkim principima, pri čemu je najznačajnije pronalaženje rješenja za proizvodnju hrane koja ne oštećuje prirodne eko-sustave.

Organsko-biološka poljoprivredna proizvodnja, osim što je trend u EU poljoprivredi, bitna je za razvoj naših obiteljskih gospodarstava, naročito proizvođača "zdrave hrane".

Osnovni materijali za proizvodnju bio-komposta su ostaci klasične biljne i stočarske proizvodnje (slama, stajnjak svih vrsta stoke, ostaci nakon komercijalne proizvodnje gljiva i prerade voća i povrća i sl.)

Na osnovi obavljenih dosadašnjih tržišnih i proizvodnih istraživanja utvrđena je realna potreba od 15.000 t bio-komposta u 2006. godini uz predvidivi godišnji porast količina od cca 30 %.

Troškovi proizvodnje:

Troškovi ulazne sirovine: $25.000 \text{ m}^3 \times 7,00 \text{ kn} = 175.000,00 \text{ kn}$, različiti prijevozi do pogona i u pogonu $25.000 \text{ m}^3 \times 2,00 \text{ kn} = 50.000,00 \text{ kn}$.

Troškovi energije: (lož ulje, el. energija) 83.000,00 kn

Troškovi rada: (5 radnika) iznose godišnje 300.000,00 kn

Troškovi repromaterijala: (vreće, plastične cijevi, plastični pokrov, palete) u predvidivom iznosu od 268.000,00 kn.

Na osnovi prikazanog proizlazi da su ukupni troškovi proizvodnje 876.000,00 kn

Nakon provedenog tehnološkog postupka od ukupne količine ulaznih sirovina proizvest će se 15.000 m³ bio-komposta.

Prodajna cijena bio-komposta utvrđena je sa 560,00 kn/m³, a proizlazi iz kvalitativnih karakteristika proizvedenog bio-komposta i ostvarive dobiti kod proizvođača (kupca).

Račun dobiti i gubitka:

Ukupan prihod: $15.000 \text{ m}^3 \times 560,00 \text{ kn} = 8.400.000,00 \text{ kn}$.

Ukupni troškovi: 25.000 m^3 ulazne sirovine sa pratećim ostalim troškovima iznosi 876.000,00 kn.

Ostvarena dobit u prvoj godini iznosi 7,524.000,00 kn.

Za navedenu proizvodnju potrebno je osigurati osim minimalne prilagodbe postojećih objekata, svu tehnološki potrebnu mehanizaciju i opremu u ukupnoj vrijednosti od 438.000,00 kn.

Tržište prodaje bio-komposta su ugovorena obiteljska gospodarstva proizvođači "zdrave hrane"

24.2. Proizvodnja bio plina

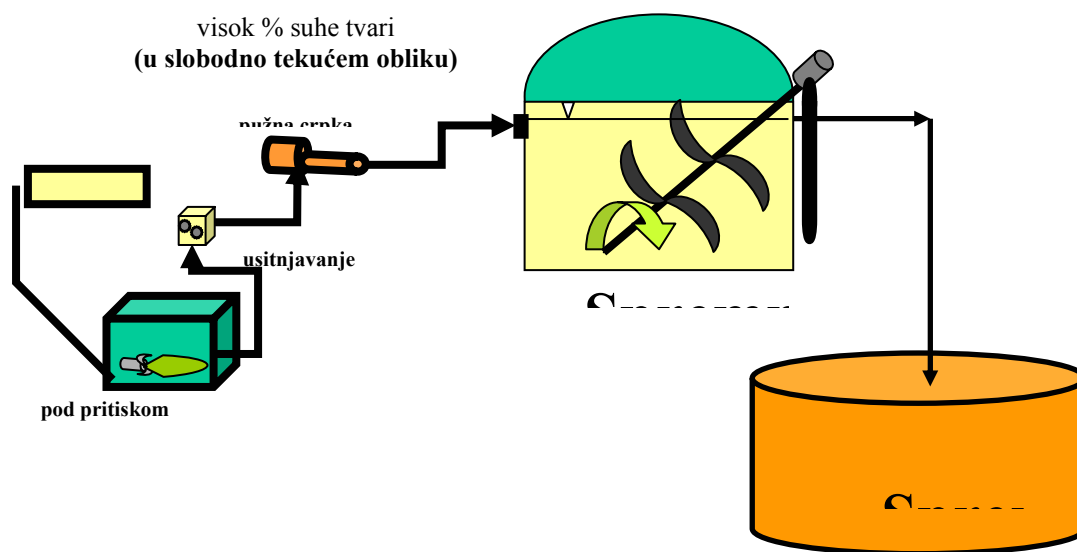
Različite organske tvari dodajemo u fermentacijski spremnik u kojem uslijed nedostatka svjetlosti i zraka pri temperaturi od 35 – 40 ° C, dolazi do međusobnog djelovanja različitih mikroorganizama, te stvaranja Bio-plina. Bakterije koje stvaraju Bio-plin svugdje su prisutne. Da bi se bakterije dobro iskoristile potrebno je temeljito mješanje sadržaja (optimalno je stalno mješanje). Moguće je stalno dodavanje novog substrata. Pri nižim temperaturama proces stvaranja plinova je usporen pa je spremnik potrebno zagrijavati pošto u ovom procesu ne dolazi do stvaranja topline..

Mješavina plinova sastoji se uglavnom od metana i ugljičnog dioksida.

Svojtvo plina da gori, iskoristavamo tako da plin dodajemo kao pogonsko gorivo. Učink koji se postiže sagorjevanjem pretvaramo pomoću generatora u električnu energiju. Toplina koja nastaje iskoristava se za zagrijavanje fermentacijskog spremnika kao i za zagrijavanje štala, ili sušara žitarica. Krute tvari kao silaža ili ostaci žitarica također se mogu dodavati. Tekuće stanje sadržaja spremnika održava se pomoću preljeva koji održava uvijek jednaku razinu. Kada se dodaje novi supstrat dolazi do preljevanja istrošenog dijela preko preljeva u spremnik za skladištenje.

Bio-plin nastaje u anaerobnom procesu, pri mogućoj konstantnoj temperaturi .

Proces je osjetljiv na svjetlost. Postrojenje se temelji na mezofilnom radu (temperatura ca. 35 – 40 ° C) te se puni sa organskim supstratom. Tekuće stanje sadržaja spremnika održava se pomoću preljeva koji održava uvijek jednak nivo. Kada se dodaje novi supstrat dolazi do preljevanja istrošenog dijela preko preljeva u spremnik za skladištenje. Ukoliko nije moguća ugradnja preljeva postoji mogućnost ugradnje automatskog sistema preljevanja u spremnik za skladištenje.

Stanica za dobivanje energije može biti instalirana u zasebnoj građevini ili se isporučuje gotova kao kontejner. Toplina koja nastaje uslijed sagorjevanja odvodi se uz pomoć vode za hlađenje ili se pomoću izmjenjivača topline koristi za zagrijavanje štala. Višak topline odvodi se preko vode na krov kontejnera. Industrijski generator za dobivanje struje smješten je u gornjem dijelu kontejnera

Moguće je iskoristiti slijedeće materijale: silažu, vlažne žitarice, trop, kukuruz, silažu od trave, gnoj (star ca. 2 mjeseca) sa steljom i vlaknima dužine do 10 cm., kruh, kolači, usitnjena repa, luk, krumpir, silaže iz cijelih biljaka, keksi , gnoj od peradi pomješan sa steljom.

Ukoliko se dodaju tvari kod kojih je potrebna higijenska obrada, tvari koje spadaju u 3. kategoriju prema propisima o higijeni – EG 1774/2002, te tvari potrebno je najprije usitniti na veličinu zrna do 10 mm, a zatim termički obraditi (pasterizacija) u vremenu od 1 sata pri temperaturi najmanjoj 70 ° C.

Tekuće tvari zagrijavamo uz pomoć izmjenjivača topline na temperaturu preko 70 ° C te prepumpavamo u spremnik sa mješalicom. Vrijeme zagrijavanja iznosi minimalno 1 sat pri temperaturi 70 ° C. Temperatura i vrijeme dokumentiraju se.

Nakon termičke obrade supstrat se dodaje u sabirnu jamu. Toplinu je moguće ponovno upotrijebiti (dodatna opcija).

Ova postrojenja posebno se planiraju za svako postrojenje prema količini materijala koji je potrebno termički obraditi.

Pritisak plina u samom fermentoru mora biti do 5 mbar a mogući podtlak koji nastaje uslijed rada motora ne bi smio prelaziti 1-2 bar. Regulacija u ovim granicama postiže se kombiniranom upotrebom osigurača za prekomjerni i nedostatan pritisak.

Senzor pri pre niskim pritiscima zaustavlja postrojenje.

OKVIRNI PRORAČUN POTREBA I INVESTICIJE

Svinjski gnoj 6 % suhe tvari	10.000 t
Silaža/kukuruz 35% suhe tvari	300 t
Silaža/trava 40 % suhe tvari	300 t
Otpad od pšenice 87 % suhe tvari	1.600 t

Ukupno: 12.200 t

Veličina fermentora Ø količina metana: 54,87 %

Ukupno svih supstrata / godišnje	12.200 m ³
Substrat / dnevno	33,4 t
Potrebna veličina fermentora / neto	2.206 m ³

Potreban fermentor bruto veličine 2.496 m³, promjera 22,50 m, izbetonirana ploča površine 419 m², visina građevine 6,28 m, volumen / neto 2.218 m³.

Proračunato vrijeme trajanja procesa	66 dana
Očekivana količina suhe tvari u fermentoru	8,13 %
Očekivana dnevna količina Bio-plina	2.439 m ³
Očekivana dnevna količina metana	1.332 m ³
Očekivana količina topline	555,08 kW
Očekivana količina el.energije	226,96 kW

Trošak postrojenja iznosi ca. EUR 700.000,00.

25. GRAFIČKI I VIZUALNI IDENTITET OPĆINE

- a) poveznica s grafičkim identitetom županije, specifičnosti općine, posebnog proizvoda
- b) pravilnik o grafičkom identitetu, korištenju i eksploataciji u medijima
- c) konstanta znaka – marke, boje, znakovlje, pismo,
- d) robni i marketinški znak

26. ZAKLJUČAK

Izradom studije Programa Ukupnoga Razvoja (PUR) za zadano područje općina Lećevica, Prgomet i Primorski Dolac završava se prva faza jednog važnog razvojnog dokumenta. Ono što slijedi u drugoj fazi jest implementacija nominiranih projekata, odnosno provedba zacrtanih strateških pravaca.

Ova knjiga dokument, je osobna iskaznica Lokalne zajednice u kojoj su predstavljeni svi resursi i mogućnosti ulaganja kako u privatno poduzetništvo tako i u razvoj infrastrukture koristeći privatni kapital preko Javno-Privatnog Partnerstva (JPP).

Studija PUR-a omogućava tj. otvara vrata svim investitorima s zadanog područja koje obuhvaća studija, prema predpristupnim fondovima Europske Komisije (EK), kao i prema domaćim izvorima donacija i poticajnih sredstava. Izrada programa na temelju kojih se povlače sredstva iz Strukturnih fondova (pa tako i onih za regionalno područje), kao i njihovo provođenje zahtjeva dobru administrativnu organizaciju koja uključuje suradnju nositelja projekata (investitora) i različitih institucija javnog sektora.

Nesmijemo zaboraviti da se jedno od najvažnijih poglavlja u pregovorima Hrvatske vlade i Europske komisije odnosi na regionalni razvoj. U tim pregovorima Hrvatska strana podržava prijedlog EK koja zahtjeva jasno definirane prioritete razvojnih ciljeva, održivost predloženih projekata kao i jasno predviđenu godišnju raspodjelu sredstava za njihovo ostvarivanje.

Upravo je metodologija po kojoj je ova studija izrađena nama izvođačima bila vodilja u ispunjavanju svih spomenutih uvjeta Europske Komisije i Svjetske banke koji će na posljetku studiju i ocijenjivati.

Slavni kineski filozof Konfucije je u svom dnevniku napisao, "put od tisuću milja, počinje prvim korakom". U tim riječima je sažeta misao o poteškoćama svih ljudskih nastojanja, ali i spoznaja da bez truda i želje za uspjehom nema ni ostvarenja zacrtanih ciljeva. Pred nama je studija koja otvara razvojni put, ali i put koji će biti dugotrajan i mukotrpan. Mi autori ove studije u taj put vjerujemo jer se gradi na bogatoj riznici znanja, vještina, domoljublja i odricanja svih učesnika u budućim procesima, kao i svih stanovnika ovih zagorskih krajeva.

Na kraju ovog našeg prvog koraka želim svima onima koji će iz studije izvući dio koji baš njima treba u pripremi i ostvarenju svog projekta, mnogo uspjeha i božjeg blagoslova.

Autori studije